Wilhelm Adam

O HOTĂRÎRE DIFICILĂ

O HOTĂRIRE DIFICILĂ

Colonel (r) WILHELM ADAM
fost prim-aghiotant al Armatei 6

O HOTĂRÎRE DIFICILĂ

Autobiografie

Cu aportul științific și literar
al prof. dr. doc. OTTO RÜHLE

Vol. 2

În românește de COSTIN FENEȘAN

EDITURA MILITARĂ, BUCUREȘTI, 1988

Traducerea s-a realizat după ediţia a 17-a,
apărută la aceeaşi editură în anul 1976

ÎNTRE SPERANȚĂ ȘI PIEIRE

Generalul-locotenent von Gablenz mă înlocuiește

La Nijne Cirskaia a sosit o radiogramă de la cei aflați în încercuire care mă privea personal. Generalul Paulus cerea să mă deplasez urgent în încercuire pe calea aerului. Pentru mine era o certitudine căreia eram hotărît să-i dau curs cît mai repede cu putință.

Am solicitat telefonic Grupului de Armate „Don" înlocuirea mea. La început am fost refuzat. Abia după ce comandantul-șef al armatei a argumentat grupului de armate necesitatea prezenței mele la Gumrak, am primit aprobarea necesară, cu condiția să fie asigurat un înlocuitor din rîndul comandanților de divizie deveniți disponibili în încercuire. Comandamentul armatei a fost de acord.

Cu inima strînsă mi-am luat rămas bun de la grupul meu de luptă. Știam că în cursul celor două săptămîni de lupte duse împreună, cîștigasem încrederea ofițerilor și soldaților. Aveau să înțeleagă oare așa cum se cuvenea faptul că cedam comanda tocmai acum, cînd situația de la vărsarea Cirului devenea tot mai grea, cînd venise clipa deciziilor de cea mai mare însemnătate ?

Căpitanul Göbel m-a asigurat că toți se despărțeau de mine cu cel mai mare regret, că nici unuia nu-i trecea prin gînd să-mi reproșeze părăsirea grupului de luptă într-o situație dificilă. Era doar cît se poate de evident faptul că nu mă puneam la adăpost în zona din spate, ci mă îndreptam spre viitorul incert din încercuire. Această

incertitudine îmi era și mie pe deplin limpede. Se putea prea bine ca din cercul de fier dintre Don și Volga să nu mai existe scăpare.

La 10 decembrie, la Nijne Cirskaia a sosit generalul-locotenent baron von Gablenz, comandantul Diviziei 384 infanterie, împreună cu secția sa de operații. Ne cunoșteam bine. Gablenz era prieten cu Paulus și fusese adesea pe la statul nostru major.

— Doresc să vă transmit salutări din partea generalului Paulus. Vă mulțumește pentru modul în care ați acționat pe Cir. Dar acum Armata 6 are din nou nevoie de primul ei aghiotant. De aceea trebuie să vă înlocuiesc aici, Adam.

— Foarte bine. Dar ce s-a ales din divizia dumneavoastră, domnule general ?

— Oh, desigur că nu știți toate cele întîmplate în încercuire de la 22 noiembrie încoace. Nici nu știu ce să vă povestesc mai întîi. Deci, la 23 noiembrie inamicul ne-a încolțit așa de serios, încît armata a hotărît aducerea peste Don, spre est, a Corpului XIV tancuri și a Corpului XI armată, pentru a le sustrage nimicirii. Divizia mea a primit ordin să formeze un cap de pod la vest de Don, pentru a asigura punctele de trecere de la Perepolnîi și Akimovski. Poziția trebuia apărată pînă cînd ar fi trecut fluviul cele două corpuri. A fost o luptă îndîrjită, cu pierderi grele. În seara zilei de 24 noiembrie, cînd am ajuns pe malul estic al Donului, din divizia mea nu mai rămăsese mare lucru. Am fost încadrați în noul front de vest, dar valoarea noastră combativă devenise aproape nulă. De aceea, generalul Paulus a hotărît dizolvarea diviziei. Soldații și ofițerii rămași au fost repartizați celorlalte divizii de infanterie. Nici Divizia 376 infanterie, care ne acoperea spatele pe malul estic al Donului, n-a avut o soartă mai bună. E drept, ea există încă, dar efectivele ei de luptă nu sînt cu mult mai mari decît cele ale unui regiment. Diviziile din Corpul XI armată și-au pierdut, datorită înaintării rapide a rușilor, la 19 și 20 noiembrie, serviciile de spate împreună cu depozitele de alimente, muniție și îmbrăcăminte. Intendentul meu mi-a raportat că cele mai multe depozite ar fi căzut neatinse în mîinile inamicului. Trupelor nu li s-a mai putut împărți nici

măcar bruma de îmbrăcăminte de iarnă venită pînă atunci. În încercuire, rațiile de alimente au fost reduse. Dar nu vreau să vă zugrăvesc lucrurile în culori sumbre. Curînd o să vedeți totul cu ochii dumneavoastră.

— Au mai fost dizolvate şi alte divizii în afara Diviziei 384, domnule general ?

— Da, Divizia 94 infanterie, care a fost trecută prin ciur cu ocazia evacuării pozițiilor ei de pînă atunci. Divizia 79 infanterie a avut pierderi atît de mari, încît va fi probabil desființată în zilele următoare, aşa cum mi-a spus generalul Paulus. Comandantul Diviziei 94 infanterie urmează să părăsească încercuirea pe calea aerului şi să-i adune pe toți permisionarii Armatei 6 care revin pe front.

Predarea grupurilor de luptă s-a desfăşurat rapid şi fără dificultăți.

După ce am înfățişat situația de luptă şi starea trupei, am trecut pe la fiecare comandant în parte. M-am folosit de prilej pentru a-mi lua rămas bun şi a-i mulțumi fiecăruia pentru modul în care se comportase.

La Morozovsk

A doua zi, o maşină de comandament m-a adus la Morozovsk, la secția de intendență a Armatei 6. Aici se afla şi statul-major al Armatei 3 române, căruia îi fusese subordonat grupul meu de luptă în cursul ultimelor zile. După ce mi-am anunțat plecarea, comandantul-şef al Armatei 3 române, generalul-colonel Dumitrescu, m-a invitat la masa de prînz. Acolo am avut ocazia să-i întîlnesc pe şeful de stat-major român şi pe şeful german al statului-major, colonelul Wenk. De la el am aflat că întregul front de la nord de Morozovsk se afla în mişcare. Întăririle noastre, care soseau necontenit, reuşeau doar cu greu să astupe breşele produse.

Evenimentele sumbre din ultimele trei săptămîni şi gravitatea situației n-au avut darul să dezlege limbile ofițerilor superiori adunați în jurul mesei. Doar din cînd în cînd vecinii de masă mai schimbau cîteva cuvinte. În

rest, domnea o tăcere apăsătoare. În încăpere pluteau parcă nerostite întrebările : Ce vești alarmante vor mai aduce oare orele următoare ? Cît vom mai rămîne aici, la Morozovsk ? Cînd va fi gata de acțiune gruparea de despresurare Hollidt ?

După prînz am trecut din nou pe la secția de intendență. Speram să mă pot întîlni încă o dată cu cîțiva vechi camarazi și colaboratori, înainte de a-mi lua zborul spre încercuire. Din păcate, n-am avut norocul să-l întîlnesc pe prietenul meu, colonelul Selle. Acesta preluase, la rîndu-i, comanda unui grup de luptă pe Cir, în apropiere de Surovikino. Cei puțini care erau de față păreau să mă compătimească. Asta mă supără mult.

Firește, nu era o plăcere să zbori în încercuire. Dar, într-o situație dificilă, locul fiecărui ofițer este la unitatea sa. Pentru mine, acesta era Armata 6.

După-amiază tîrziu, l-am întîlnit pe intendentul nostru șef, colonelul de stat-major Baader. Paulus îl trimisese cu cîteva zile mai înainte din încercuire, pentru a asigura din exterior o aprovizionare mai bună și neîntreruptă a armatei. Colonelul mi-a înmînat o telegramă a generalului-maior Schmidt, prin care eram rugat să mă ocup de aducerea pe calea aerului a trei comandanți de regiment de infanterie. Lucrul îmi păru întrucîtva ciudat, căci generalul-locotenent von Gablenz îmi vorbise de desființarea a două divizii de infanterie. Să nu se fi găsit oare acolo, în încercuire, destui comandanți ?

Din prevedere, m-am adresat armatei. Răspunsul a venit prompt : Se vor trimite pe calea aerului trei comandanți de regiment. Nu era un lucru greu. La Morozovsk se afla o rezervă de ofițeri, din care au fost aleși trei ofițeri de stat-major, ce urmau să zboare a doua zi la Gumrak.

După rezolvarea acestei probleme, am putut discuta cu intendentul-șef cîteva chestiuni de aprovizionare.

— Cum va fi, de fapt, aprovizionată armata, Baader ?

— Pe calea aerului. Aici, la Morozovsk, a fost organizată o bază de aprovizionare. Dacă vremea o va îngădui, avioanele vor transporta, fără întrerupere, în încercuire alimente, muniții, carburanți, medicamente. La întoarcere îi vor aduce pe cei grav răniți. Și dumneavoastră veți ateriza mîine pe marele aerodrom de la Pitomnik. Acolo

se află și cîteva aparate de vînătoare, care escortează avioanele de transport.

— Nu mai pricep nimic. Armata are un efectiv de 330 000 oameni. Și toți aceștia urmează să fie aprovizionați pe calea aerului ?

— Deși s-au mai adăugat trei divizii ale Armatei 4 tancuri și două divizii românești, numărul oamenilor nu este atît de mare. Potrivit rapoartelor de ieri, efectivele din încercuire, aflate la drepturi, se cifrează la numai 270 000 oameni. Dar și pentru acest număr de oameni bunurile de aprovizionare transportate pe calea aerului nu sînt nici pe departe suficiente. Armata primește doar o parte din nevoile ei minime. Totul este o mare porcărie, de care se face vinovat în primul rînd Göring. Se spune că în maniera lui fanfaronă l-ar fi asigurat pe Hitler că aviația poate aproviziona armata din belșug. După calculele noastre, armata are nevoie în mod obișnuit de cel puțin 700 tone bunuri de aprovizionare în fiecare zi. Iar ca puterea de luptă să fie păstrată, fie și numai într-o anumită măsură, cantitatea nu trebuie să scadă sub 500 tone. Prin urmare, zilnic ar trebui să zboare 250 de aparate Junkers 52 cu o capacitate de transport de 2 tone fiecare. Dar acest nivel nu a fost atins în nici o zi pînă acum. Urmarea este un deficit de alimente, muniții și carburanți în continuă creștere. La aceasta se mai adaugă faptul că opt dintre diviziile aflate în încercuire și-au pierdut depozitele și serviciile lor de spate. Și tocmai aceste divizii, care abia dacă dispun de îmbrăcăminte de iarnă — pentru aducerea căreia nu dispunem, firește, de mijloacele de transport necesare —, trebuie să ocupe noul front de sud și de vest, unde nu există nici tranșee, nici adăposturi. Armata se îndreaptă spre cea mai cumplită catastrofă datorită înfometării și degerărilor în masă, dacă nu va fi restabilită cît mai rapid legătura cu cei aflați în încercuire.

— Spuneți-mi, Baader, de ce armata n-a străpuns chiar din primele zile inelul încă slab al încercuirii, croindu-și cale în forță spre sud-vest ? Desigur, lucrul n-ar fi fost posibil fără sacrificii, dar grosul s-ar fi putut salva.

— Știu doar un singur lucru. Comandantul-șef a solicitat în repetate rînduri ieșirea în forță, dar Hitler a refu-

zat aceste cereri de fiecare dată. Paulus vă va spune, poate, mai multe în această privință.

— Socotiți, prin urmare, drept o imposibilitate ca armata să poată fi aprovizionată vreme mai îndelungată pe calea aerului ?

— Vă repet, această idee s-a putut naște doar în mintea unui fantast. Colaboratorii mei, care au cu toții o bogată experiență în domeniu, sînt și ei de părerea mea, mi-a răspuns colonelul.

— Pot să-i comunic generalului Paulus opinia dumneavoastră ?

— Bineînțeles.

Era miezul-nopții, dar eu continuam să mă plimb prin încăperea în care urma să înnoptez.

In pofida conștiinței datoriei și a curajului, care nu mă părăsiseră nici o clipă, nu mă simțeam deloc în apele mele la gîndul că peste mai puțin de 24 de ore aveam să mă aflu, la rîndu-mi, în acea porcărie blestemată. Și cînd te gîndești că nici în afara încercuirii lucrurile nu stăteau cu mult mai bine. În fața frontului nostru larg deschis de la vest de Don se aflau armatele puternice și bine înarmate ale inamicului, gata să amplifice spărtura. De mai multe zile ele atacau fără răgaz grupurile noastre de luptă și Armata 3 română. Pe de altă parte, nu-mi puteam închipui ca desfășurarea noii noastre armate comandate de generalul-colonel Hoth la Kotelnikovski să fi rămas neobservată de comandamentul suprem sovietic. Acesta va fi concentrat, cu siguranță, puternice forțe de apărare în stepa calmucă, între Don și Volga. Era, apoi, frontul nostru de pe Cirul inferior ! Cît avea să mai reziste ? Divizia 11 tancuri și Divizia 336 infanterie erau puternic afectate și abia mai dovedeau să-l respingă pe inamic. Din partea acestora nu ne puteam aștepta la vreun sprijin pentru atacul de despresurare al armatei „Hoth".

Dar la ce folos atîtea gînduri ? În dimineața următoare tancurile lui Hoth aveau să pornească, iar în spatele lor se afla un mare convoi cu bunuri de subzistență pentru Armata 6.

Înainte de a mă culca, am chemat la telefon aerodromul Morozovsk. Mi-a răspuns chiar comandantul.

— S-a stabilit pînă la urmă la ce oră zbor mîine ? l-am întrebat.

— Primele trei aparate decolează la ora 4. Cu acestea zboară doi dintre comandanții de regiment solicitați. Dumneavoastră veți pleca cu unul din următoarele trei aparate, care decolează probabil la ora 8. Situația ne poate sili să schimbăm ora decolării în ultimul moment. De aceea, ar fi bine dacă ați putea fi aici înainte de ora 7.

Am promis să fiu punctual.

Pe calea aerului, în încercuire

A doua zi, 12 decembrie, era un ger de crăpau pietrele. La ora 7 cînd am sosit la aerodrom, mijiseră zorile. Comandantul aștepta neliniștit revenirea aparatelor decolate la ora 4. Între timp, se luminase de-a binelea. În fine, ateriză unul din avioanele plecate. Dar unde erau celelalte două ?

Pilotul a relatat că la scurt timp după ieșirea din zona încercuită, cele trei avioane nimeriseră într-un violent foc de artilerie antiaeriană. Cele două Junkers-uri 52 lipsă fuseseră probabil doborîte.

Nu era un semn bun pentru mine și cel de-al treilea comandant de regiment, care mă însoțea în acest zbor.

O scurtă strîngere de mînă cu comandantul, apoi ne-am îndreptat grăbiți spre cele trei aparate Heinkel 111, gata de decolare. Am urcat în două avioane diferite. Mi-am făcut loc peste saci și lăzi cu alimente pînă la scaunul din spatele pilotului, lîngă radiotelegrafist. Imediat după decolare, aparatele au început să ia înălțime, zburînd aproape vertical. Altimetrul indică în curînd 4000 de metri. Abia după aceea ne-am îndreptat spre răsărit. Am trecut Donul mult mai la sud de Nijne Cirskaia. Sub noi strălucea în razele soarelui stepa calmucă. Deasupra ne zîmbea un cer albastru, fără urmă de nor. Mi-a revenit în minte primul meu zbor, cel din vară, cînd mă dusesem la Vinița, pe o vreme la fel de frumoasă. Și atunci ochii mei scrutaseră cerul în căutarea avioanelor sovietice de vînătoare. Acum, însă, alături de noi nu mai zburau Messerschmitt-urile germane. Nu mai aveam protecția avia-

ției de vînătoare proprii. Cerul ne oferea ca pe tavă Iak-urilor sovietice.

— Cum să mă comport dacă atacă vînătoarea inamică ? îi strigai pilotului din fața mea în ureche.

Zîmbi.

— Rămîneți liniștit la locul dumneavoastră, domnule colonel. De rest ne ocupăm noi, mi-a răspuns, acoperind vuietul motoarelor.

Puștiul mă cam enervase. Doar nu aveam parașută.

— Și dacă sîntem loviți ? i-am răcnit drept răspuns.

— Atunci am mierlit-o, mi-a răspuns el cu aceeași intensitate, dar cu cel mai desăvîrșit calm, de parcă ar fi fost vorba de cel mai firesc lucru din lume. Îmi arătă în jos.

— Acolo sînt pozițiile Armatei Roșii.

Într-una din așezări am recunoscut vehicule de transport.

— Tancuri, domnule colonel.

Îmi explica tot ceea ce vedeam, ca un adevărat ghid. Norișori ca de vată — cînd mai aproape, cînd mai departe, uneori deasupra noastră, iar alteori sub noi — ne arătau că antiaeriana deschisese focul. Dar pe pilotul meu acest lucru nu-l tulbura defel din sporovăiala sa zgomotoasă. Voia oare să mă ajute să birui senzația neplăcută, dacă nu chiar frica ? Îl admiram pe tînărul ofițer, nevoit să zboare de mai multe ori pe zi acest traseu, unde moartea era mereu la pîndă. Tocmai atunci se răsuci spre mine cu fața strălucind de bucurie.

— Am reușit, domnule colonel. Acolo jos e Pitomnikul.

Mi se luă cu adevărat o piatră de pe inimă, căci era o senzație a naibii să fii expus proiectilelor inamicului fără a le putea evita și, cu atît mai puțin, riposta.

Aparatul a coborît în zbor planat, înconjurînd aerodromul de mai multe ori. Cu această ocazie am avut primele impresii despre ceea ce se întîmpla aici. Terenul era plin de avioane și vehicule distruse. Ici un avion Condor, colo un Focke-Wulf. În altă parte rămășițele mai multor Junkers 52 și Heinkel 111. Rezultate ale „muncii" depuse de bombardierele și aparatele de vînătoare ale Armatei Roșii.

Celelalte două avioane au aterizat aproape în același timp alături de noi. Pilotul meu, care fusese în timpul zborului o întruchipare a liniștii, mă zorea nerăbdător. Bunurile de aprovizionare au fost descărcate în grabă, căci se apropia deja „încărcătura-retur“ : răniți tîrîndu-se sau șchiopătînd, ori transportați cu tărgile. Un ofițer și cîțiva soldați — desigur un detașament de control — se opuneau energic grupului de oameni ce se înghesuiau spre avion, deoarece pe calea aerului erau evacuați numai posesorii unor adeverințe eliberate de medicul armatei.

„Alarmă !“ răsună strident avertismentul în mijlocul acestui talmeș-balmeș de oameni. Bombardiere sovietice la mare altitudine ! Pentru o clipă fiecare se gîndi la pericolul prezent, căutînd adăpost după cum putea mai bine. Abia am avut timp să mă refugiez în buncărul comandantului de aerodrom, cînd au început să explodeze primele bombe. Pămîntul s-a cutremurat, grinzile au început să joace, iar praful să se scurgă printre crăpăturile din tavan. Cîteva zeci de lovituri, apoi urgia se părea că a trecut.

— Nu e deloc plăcut pe aici, i-am spus unui locotenent de aviație din statul-major al comandantului de aerodrom. Primiți des astfel de vizite ?

— Sîntem obișnuiți cu ele, domnule colonel. Nu cred că trece o oră fără ca Ivan să nu ne scarmene. Cîtă vreme nu sînt pierderi, totul este în ordine.

Aviatorul nici nu și-a terminat spusele, cînd au început să răsune strigăte de ajutor : „Sanitar, sanitar !“

— Medicii sînt pe aproape ? l-am întrebat îngrijorat.

— La marginea aerodromului se găsesc corturi sanitare încăpătoare. Din ordinul armatei toți cei grav răniți sînt transportați aici, pentru a fi apoi evacuați cu avioanele de aprovizionare. Generalul-medic prof. dr. Renoldi, medicul armatei, își are sediul aici, răspunzînd de transportarea răniților. În realitate n-are însă aproape nici o putere, deoarece aici vin și foarte mulți dintre cei ușor răniți. Aceștia se ascund prin tranșeele și buncărele nefolosite. Îndată ce aterizează un avion, ei sînt cei dintîi la fața locului, dîndu-i la o parte fără nici o considerație pe cei grav răniți. Unii reușesc să se strecoare în avion

în pofida controlului sever. De multe ori ne-am văzut nevoiți să evacuăm aparatele, pentru a face loc celor grav răniți. Mi-ar trebui penelul unui Breughel al infernului sau verbul unui Dante pentru a zugrăvi scenele de groază la care am fost martor în ultimele zece zile.

Am ieșit din adăpost. Cele trei Heinkel 111 porniseră deja pe drumul de întoarcere. Acum înțelegeam de ce piloții erau atît de grăbiți să părăsească Pitomnikul. În aer distrugerea și moartea stăteau la pîndă.

De mine s-au apropiat doi ofițeri mai în vîrstă. Erau cei doi comandanți de regiment plecați de la Morozovsk la 4 dimineața. M-au așteptat adăpostiți într-un buncăr. În cursul discuției am aflat că erau foști ofițeri de administrație, care lucraseră în timp de pace pe la comandamentele districtuale, respectiv prin cancelariile unor statemajore superioare. La statul-major al armatei au cerut să fie repartizați, dar nimeni nu le putuse indica unde anume urmau să se prezinte. De aceea, am luat legătura cu Schmidt, cel ce ordonase venirea celor doi ofițeri. În maniera sa concisă, Schmidt m-a îndrumat spre aghiotantul Corpului VIII armată, din partea căruia ar fi existat o solicitare în acest sens. La telefon mi s-a comunicat că toate posturile de ofițer ale Corpului VIII armată erau ocupate. Aghiotantul m-a asigurat că n-ar fi solicitat niciodată astfel de înlocuitori.

Lucrul întrecea cu adevărat orice măsură : să ordoni într-o situație precară ca aceasta aducerea cu totul inutilă a unor comandanți mai vîrstnici ! Dar ce urma să fac acum ? Înapoi îi puteam trimite doar la ordinul lui Schmidt. Nu aveam competența să întreprind nimic în acest sens, dar voiam să obțin din partea lui Paulus evacuarea acestor ofițeri pe calea aerului. De aceea i-am rugat pe cei doi să aștepte la aerodrom luarea unei hotărîri.

Un autoturism m-a transportat la punctul de comandă din apropierea gării Gumrak. Cu numai patru săptămîni înainte parcursesem acest drum în repetate rînduri. Pe atunci vehiculele de aprovizionare rulau zi și noapte spre Stalingrad, indicatoarele rutiere ofereau o orientare lesnicioasă, iar jandarmeria de campanie reglementa circulația. Acum, aceeași șosea mi-a oferit o imagine cu totul diferită. Făpturi cu obrajii supți de oboseală, cu bandaje

mustind de sînge, cu picioare și capete învelite în zdrențe, înaintau clătinîndu-se de-a lungul drumului. Indicatoarele rutiere dispăruseră de mult, la fel ca și jandarmeria de campanie. În schimb, drumul de la Pitomnik la Stalingrad era marcat pretutindeni de vehicule distruse, de căști, măști contra gazelor și puști aruncate care încotro. Din stratul subțire de zăpadă se înălțau fantomatic scheletele cailor morți. Carnea fusese tăiată cu securea de soldații înfometați.

La punctul de comandă al armatei domnea o atmosferă de extremă nervozitate. Generalul Paulus ar fi fost cu siguranță de acord cu propunerea mea. Din experiență știam însă că nu-i convenea să ia o decizie înainte de a se fi pronunțat Schmidt. Cu toate acestea, m-am hotărît, după o scurtă chibzuială, să intervin pe lîngă comandantul-șef în favoarea evacuării celor trei comandanți de regiment pe calea aerului. M-am prezentat la Paulus, înfățișîndu-i propunerea.

— Cine a solicitat acești ofițeri ?

— Colonelul de stat-major Baader mi-a înmînat, la Morozovsk, o radiogramă semnată de Schmidt, domnule general. Dar toți aghiotanții de corpuri m-au asigurat că n-ar fi solicitat nici un comandant de regiment. În timpul scurt care a trecut de la venirea mea, n-am putut stabili cui i se datorește această gogomănie.

— Atunci, Schmidt să ordone evacuarea celor trei pe calea aerului.

— Tocmai de aceea am și mers imediat la el. Schmidt a refuzat însă. Cred că n-a procedat bine.

— Astăzi s-a pus în mișcare armata de despresurare „Hoth". Să așteptăm pînă se va stabili legătura cu noi, apoi îi trimitem pe cei trei din nou la dispoziția rezervei de cadre de comandă a grupului de armate. Pînă atunci, să rămînă la dispoziția noastră, la statul-major al Corpului VIII armată.

Cu acestea, sentința în privința celor trei ofițeri mai vîrstnici fusese dată. De acum încolo ei aveau să stea fără rost pe la statul-major al Corpului VIII armată, devenind pînă la urmă, ca atîtea alte mii de camarazi, victime ale încercuirii.

Făcînd abstracție de acest episod al birocrației cazone, eram totuși bucuros să fiu din nou alături de Paulus. Și el mă întîmpinase cu deosebită căldură. Încă de la prima privire mai atentă mi-am dat seama cît de mult îl frămînta situația catastrofală a armatei sale. Tresărirea nervoasă a feței părea să nu mai înceteze. Umerii îi erau și mai gîrboviți decît înainte. Din cuvintele sale răzbătea o decepție amară. Era nemulțumit de sine și de acțiunile sale. Sătul și extenuat, în urma unei inspecții tocmai întreprinse pe frontul de vest atît de strîmtorat al încercuirii, Paulus m-a întrebat unde fusesem cazat. Răspunzîndu-i că șeful de stat-major nu-mi repartizase încă nimic, generalul-comandant mi-a recomandat să mă descurc și să revin spre orele 16. În încheiere, Paulus mi-a mai spus că în zilele următoare voi avea de lucru pînă peste cap, deoarece în ultimele trei săptămîni nu fuseseră soluționate nici propunerile de decorare, nici cele de avansare. De aceea îmi și ceruse să vin.

Am ieșit din nou la aer. Puținele adăposturi ale statului-major al armatei se aflau în stepa golașă — jumătate deasupra, jumătate sub nivelul pămîntului. Nici un pom, nici un boschet nu oferea vreo posibilitate de adăpostire. Toate vehiculele erau nevoite să parcheze la o distanță de mai multe sute de metri. Locotenentul-major Zimmermann mi-a relatat că aici se aflase mai înainte punctul de comandă al Diviziei 295 infanterie. De jur împrejur se găseau grupuri asemănătoare de buncăre, legate între ele printr-o rețea de drumuri și poteci. Voi reuși oare să mă descurc vreodată în acest labirint ?

Mai întîi, am trecut pe la generalul-maior Schmidt. Buncărul său se afla în imediata apropiere a buncărului comandantului-șef.

— Îmi permiteți să vă întreb unde este adăpostită secția mea, domnule general ?

— Aici n-am mai avut loc pentru dumneavoastră. Furierii dumneavoastră se află într-un adăpost la circa 1 000 de metri de aici. Locotenentul-major Schatz vă va însoți pînă acolo.

Împreună cu ofițerul de ordonanță al lui Schmidt am început să mărșăluiesc prin stepă. Au trecut circa 10 minute, apoi alte 5 minute. În fine, am ajuns în fața unei gropi săpate în pămînt. Prin ușa întredeschisă ieșea fum.

Cînd am intrat, în primele clipe n-am văzut nimic. Buncărul nu avea nici o fereastră. Micul godin scotea fum prin toate crăpăturile. Treptat, ochii mei au distins contururile plutonierului-major Küpper și ale caporalului dr. Asch. Amîndoi s-au bucurat mult de revedere. Fumul m-a făcut să lăcrimez și să tușesc sec din coșul pieptului. Întrucît reușeam doar anevoie să respir, a trebuit să ies cu cei doi la aer.

— Aici e imposibil să locuiți, domnule colonel. Noi abia avem loc în această groapă de trei metri pătrați. Pe măsuță nu poți pune nici măcar o mașină de scris. De muncă adevărată nici nu poate fi vorba. Trebuie să deschidem ușa, pentru a avea cît de cît lumină, dar atunci frigul ne înțepenește degetele.

— Ei, ei, le-am replicat, să nu ne dăm bătuți de la bun început. O s-o scoatem noi la capăt.

Fumul se mai risipise puțin, așa că am putut examina adăpostul mai cu atenție. În dreptul laturii lungi se înălțau unul deasupra celuilalt două paturi de scînduri, acoperite cu cîteva pleduri. Pentru un alt pat nu mai era loc. Podeaua din pămînt bătătorit înghețase bocnă. Cînd mi-am aprins o țigară, la flacăra chibritului străluciră cristalele de gheață ce acopereau pereții.

Într-adevăr, în această gaură nu puteau locui trei oameni. Ne trebuia un alt adăpost. Schmidt, căruia i-am raportat totul cu lux de amănunte, a fost și el de acord. Pentru moment locuiam în buncărul generalului Paulus. Colaboratorilor mei li s-a făcut loc într-un adăpost mai mare al secției operații. Chiar a doua zi dimineața urma să înceapă construirea unui nou bordei de pămînt.

Între timp se făcuse aproape ora 16, ora cînd trebuia să mă prezint la generalul Paulus. Deși aflasem în ultimele două-trei zile de la generalul von Gablenz și de la colonelul Baader cîte ceva despre starea de lucruri din încercuire, așteptam totuși răspunsul la o mulțime de întrebări. Dar mai întîi era rîndul lui Paulus să-mi pună

întrebări. Îl interesa înainte de toate situația din afara încercuirii.

— Cum stau lucrurile pe Cirul inferior și la nord de Morozovsk ? Ce misiune a avut grupul dumneavoastră de luptă, Adam ?

I-am relatat în detaliu despre evoluția situației de la 22 noiembrie pînă la 10 decembrie, încheind cu următoarea precizare :

— Grupul de armate mi-a cerut să păstrez cu orice preț capul de pod de dincolo de Don, de la est de Verhne Cirskaia, pentru a ușura Armatei 6 drumul spre vest, respectiv spre sud-vest. Aflînd că armata se pregătește pentru o apărare circulară, neluînd nici o măsură pentru a se desprinde din încercuire, soldații și ofițerii din grupurile de luptă au fost foarte decepționați. La rîndul meu, am așteptat în fiecare zi ca armata să întreprindă o ieșire în forță spre sud-vest. În ultimele zile soldații m-au întrebat adesea de ce sînt obligați să-și verse sîngele, dacă armata nu face nimic pentru a ieși din încercuire.

Pe cînd îmi încheiam relatarea, în buncăr a intrat primul ofițer de stat-major, colonelul Elchlepp, care mi-a scuturat mîna cu putere.

— Ce noroc că sînteți în sfîrșit aici. De voie, de nevoie în ultimele trei săptămîni am rezolvat eu sarcinile dumneavoastră. Dar mi-a mers mai mult rău decît bine.

Paulus l-a întrerupt.

— Adam, vă mai datorez un răspuns. Dar cel mai bine este să vă înfățișez întregul dezastru începînd cu 22 noiembrie. Atunci veți înțelege mai bine unele lucruri.

Se interzice ieșirea din încercuire

După cîteva clipe de gîndire, Paulus a continuat :

— Știți că am propus încă la 21 noiembrie retragerea armatei la vest de Don. La scurt timp după venirea mea pe calea aerului în încercuire, am convocat generalii-comandanți la o consfătuire. În deplin consens cu ei am repetat la 22 noiembrie și în zilele următoare propunerea adresată OKH-ului. Ordinul de ieșire în forță urma să fie

dat în dimineața zilei de 24 noiembrie, dar nu s-a ales nimic din toate acestea, fiindcă într-o convorbire cu Hitler, Göring i-a declarat că este în măsură să aprovizioneze Armata 6 pe calea aerului. Drept urmare, Führerul s-a decis să-mi respingă propunerea. În locul ordinului de ieșire în forță am primit această radiogramă.

Comandantul-șef mi-a întins o foaie de hîrtie. Am citit cu luare aminte următorul text :

„Armata 6 este încercuită în mod temporar de forțele rusești. Intenționez să concentrez armata în spațiul Stalingrad nord — Kotluban — cota 137 — cota 135 — Marinovka — Țibenko — Stalingrad sud[17]. Armata poate fi convinsă că voi face totul pentru a o aproviziona în mod corespunzător și despresura la timp. Cunosc viteaza Armată 6 și pe comandantul ei șef și știu că își vor face datoria".

semnat : Adolf Hitler"[18]

Fără să scot o vorbă, i-am înapoiat hîrtia.

— Vedeți, prin urmare, Adam, că nu puteam proceda altfel. După primirea radiogramei i-am convocat din nou pe toți generalii-comandanți, inclusiv pe cei ai Corpului XI armată și Corpului XIV tancuri, care trecuseră între timp Donul și se încadraseră cu părți din unitățile lor în segmentul de vest al frontului nostru. Fiecare a exprimat mai multe sau mai puține îndoieli în legătură cu posibilitatea aprovizionării pe calea aerului. Dar pînă la urmă toți s-au declarat de acord cu propunerea mea, de a ne abține în împrejurările date de la o ieșire în forță din încercuire[19]. Unul singur a susținut energic contrariul : generalul von Seydlitz.

— Înțeleg că ordinul lui Hitler atîrnă greu în balanță, domnule general. Dar știu că atît colonelul Baader, cît și ofițeri superiori din Luftwaffe au fost de la bun început de părere că e imposibil să aprovizionezi pe calea aerului o armată de 330 000 oameni.

— Seydlitz a cerut să acționeze în pofida ordinului dat de Führer. Dar eu n-aveam nici un pretext. Seydlitz însuși ne-a dat o pildă elocventă de ce se poate întîmpla atunci cînd comandanții acționează de capul lor. Fără știrea noastră, el a retras Divizia 94 infanterie în colțul

de nord-est al încercuirii. Inamicul şi-a dat seama de manevra de degajare şi a început imediat urmărirea. Divizia a fost nimicită în întregime, aşa că ne-am văzut nevoiţi să o dizolvăm. Statul-major divizionar a fost evacuat pe calea aerului. Acţiunea noastră poate duce la succes numai dacă este în concordanţă cu intenţiile conducerii supreme

A sunat telefonul. De la 12 decembrie legătura cu Grupul de Armate „Don" era asigurată prin aparatul decimetric *. La aparat era Manstein. Paulus a fluturat mîna în semn de bun-rămas. Nu mai era momentul să aflu amănunte despre soarta tragică a Diviziei 94 infanterie. Luni de zile mai tîrziu, în timpul prizonieratului, Seydlitz mi-a povestit că, dînd diviziei ordinul de retragere, fusese ferm convins că acţiona în sensul ieşirii în forţă, propusă şi intenţionată de conducerea armatei. Faptul că două-trei zile mai tîrziu Paulus s-a supus ordinului dat de Hitler, nu era vina lui Seydlitz. De altfel, frontul de nord-est, orientat spre Volga şi puternic ameninţat, n-ar fi putut oricum rezista multă vreme cu forţele foarte slăbite şi răspîndite ale Diviziei 94 infanterie. Prin operaţia ordonată de Seydlitz, sectorul de apărare fusese scurtat cu 15 kilometri.

Ca ofiţer de stat-major cu o bună pregătire, Paulus judeca situaţia cu luciditate. Era întru totul conştient de primejdia de moarte care plana asupra noastră. A acţiona însă împotriva unui ordin dat contravenea educaţiei sale militare. Astfel, în cazul lui Paulus — ca de altfel şi în cel al multor ofiţeri mai în vîrstă — s-au înfruntat cu violenţă încă de la început răspunderea faţă de soldaţi şi disciplina militară. Din acest puternic conflict interior pînă la urmă învingătoare a ieşit disciplina militară.

Generalul von Seydlitz se opune

L-am însoţit pe colonelul Elchlepp în adăpostul său. Acolo, am continuat discuţia.

— Ştiţi, Adam, intendentul nostru şef a avut deplină dreptate. Locotenent-colonelul von Kunowski, care ţine

* Aparat de emisie-recepţie pe unde ultrascurte (n. tr.).

locul lui Baader în încercuire, a avut necazuri încă din prima zi. In nici una din zile n-a fost adusă pe calea aerului cantitatea minimă necesară de bunuri de aprovizionare. Foamea face progrese. Dacă ofensiva de despresurare din exterior nu reușește, s-a zis cu noi.

— N-ar fi fost oare mai bine ca în această încurcătură blestemată să acționăm împotriva ordinului dat de Hitler și să facem o ieșire în forță ?

— Nu, căci nu ne sînt cunoscute nici intențiile și nici posibilitățile conducerii supreme. Schmidt și cu mine l-am sprijinit pe Paulus în hotărîrea sa. Dumneavoastră ați fi procedat la fel, dacă v-ați fi aflat aici.

Ce răspuns era să mai dau ? Îmi era deosebit de greu să mă transpun în situația cu care fusese confruntat comandantul-șef. Un lucru îl știam însă cu certitudine : generalul Paulus chibzuise temeinic fiecare decizie.

Elchlepp a continuat :

— Discuția cu generalii-comandanți a devenit în cele din urmă dramatică. Toți s-au năpustit asupra lui Seydlitz. Generalul-colonel Heitz a amenințat că-l împușcă, dacă mai îndeamnă la neascultare față de Hitler. Seydlitz a prezentat atunci lui Paulus un memoriu, pe care l-am transmis în original Grupului de Armate „B". Dacă veți trece în zilele următoare pe la Corpul II armată, care se află aproape de noi, puneți-vă la curent cu acest memoriu. Anul trecut, cu ocazia spargerii încercuirii de la Demiansk, Seydlitz a cîștigat o anumită experiență, pe care o aplică acum la situația noastră. Ceea ce scrie acolo este foarte interesant.

O ordonanță i-a transmis șefului cu operațiile ordinul de a se prezenta la Schmidt. Și eu doream să mă apuc de treabă în pofida sau tocmai datorită neliniștii care mă cuprinsese în urma acestor relatări. De aceea am pornit în grabă spre secția mea. Între timp Küpper pregătise cîte ceva. Aveam nevoie, și asta cît mai grabnic, de o privire de ansamblu asupra efectivelor diviziilor și ale altor unități ale armatei. Nu era o treabă ușoară. Multe unități erau răzlețite. Ici erau scoase din front resturile unui batalion, pentru a astupa breșele din frontul de vest și de sud. Colo erau organizate și aruncate în luptă unități de alarmă. Adesea comandantul nu-i cunoștea pe soldații din

unitatea sa. după cum nici soldatul n-avea habar de numele ofițerului-comandant, ba chiar nici de cel al vecinului din tranșee. Pierderile în morți și răniți nu se mai raportau nominal, ci doar numeric. Numai la pierderea unor ofițeri superiori se indica numele. În aceste împrejurări era foarte greu să ajungi la rezultate cît de cît reale.

Este oare Armata „Hoth" suficient de puternică ?

Pînă la venirea serii am făcut, cel puțin în mare, ordine în această harababură. Spre orele 19 am fost chemat la cină în adăpostul lui Paulus. În jurul comandantului-șef se aflau adunați șeful de stat-major, primul ofițer de stat-major, intendentul, ofițerul cu contrainformațiile, primul ofițer de ordonanță, ofițerii personali de ordonanță și cu mine.

Mai întîi am fost nevoit să relatez despre cele de „afară". Apoi s-a trecut la evenimentele din încercuire. Cu această ocazie am aflat că Grupul de Armate „Don" avusese o imagine a situației reale din încercuire doar în primele zile după constituirea lui, prin trimiterea unor ofițeri de rang înalt. La sfîrșitul lunii noiembrie sosiseră pe calea aerului, pentru numai cîteva ore, mai întîi șeful de stat-major, generalul-maior Schultz, iar la scurt timp după aceea ofițerul cu operațiile, colonelul de stat-major Busse. De atunci, contactul era menținut în principal pe calea undelor. Generalul Paulus nu avea nici o posibilitate să discute personal cu feldmareșalul von Manstein. Era, fără îndoială, un mare neajuns. Cu toate acestea, moralul nostru era foarte ridicat în acea seară. Armata „Hoth" pornise să spargă inelul încercuirii, iar pînă la orele serii înaintase o bună bucată de drum.

— Dacă armata rezistă acestui ritm, atunci legătura va fi stabilită în cel mult o săptămînă, a fost de părere unul dintre tinerii ofițeri de ordonanță.

Paulus l-a mai potolit pe optimist.

— Dacă Armata 4 tancuri va menține ritmul ! E bine că ați făcut această precizare. Trebuie să vă fie limpede, Zimmermann, că Hoth a respins pînă acum numai forțele

avansate de siguranță ale Armatei Roșii. Urmează ciocnirea cu forțele principale. Să sperăm că Armata „Hoth" va dispune atunci de suficientă forță de străpungere.

Mi-am reamintit de o discuție avută în ziua precedentă, la Morozovsk, cu colonelul Wenk, șeful statului-major german de legătură de pe lîngă Armata 3 română.

— Dacă nu greșesc, am intervenit în discuție, Corpul LVII tancuri cu diviziile 6 și 23 tancuri, precum și Divizia 15 de cîmp a Luftwaffei constituie forța de șoc a armatei lui Hoth. Acoperirea de flanc este asigurată de divizii românești de infanterie și cavalerie. În afara Diviziei 6 tancuri, adusă recent din Franța cu efective complete, toate celelalte divizii nu dispun de întreaga lor forță de luptă. Constatarea este valabilă mai ales pentru diviziile românești, care au fost împrăștiate și puse pe fugă de atacul Armatei Roșii la 20 noiembrie.

— Exact, confirmă Schmidt. În zilele următoare Hoth va mai primi și Divizia 17 tancuri.

Paulus privea gînditor. După ce ofițerii de ordonanță au părăsit încăperea, rămînînd doar șefii de secție, Paulus le-a spus :

— Nu mai înțeleg deloc OKH-ul. Este evident că n-a învățat nimic din loviturile grele primite în ultimele săptămîni. Compoziția Armatei „Hoth" este o pildă cutremurătoare că tăria Armatei Roșii este în continuare, în mod iresponsabil, subapreciată. Adam mi-a relatat că puținele divizii care sosesc abia ajung pentru a astupa golurile produse zilnic în frontul de pe Cir.

— Sînt de părere, domnule general, am completat, că trupele noastre nu se vor putea menține pe Cirul inferior. Pînă acum rusul a întreprins tatonări cu forțe de siguranță, iar noi le-am putut respinge numai cu mare greutate. În cazul unui atac masiv al inamicului, frontul de pe Cir se va prăbuși rapid, iar prin aceasta Armata „Hoth" este amenințată în flanc, nemaiavînd nici o posibilitate de retragere.

Paulus a dat din cap afirmativ.

— Să sperăm, domnii mei, că OKH-ul va aduce rezerve la timp.

Apoi, întorcîndu-se spre mine, mi-a spus :

— Comandamentul Suprem al Armatei de Uscat a cerut Grupului de Armate „Don" să-și exprime părerea față de ordinul privind ofensiva de despresurare. Elchlepp vă va aduce la cunoștință conținutul lui.

Cu aceste cuvinte, Paulus se ridică. Ne-am luat rămas bun de la el. L-am însoțit pe ofițerul cu operațiile în adăpostul său, aflat la numai cîțiva pași. Ieșind în noaptea rece de iarnă, Elchlepp mi-a mărturisit sceptic :

— Sincer vorbind, nici eu nu-mi pun nădejde în acțiunea lui Hoth.

— Și ați fost încă de la început aici, Elchlepp, în apropierea imediată a trupelor. Nu-mi este nici acum limpede de ce nu s-a repliat armata imediat spre sud-vest. În primele două-trei zile așa ceva ar fi fost posibil.

— Noi am vrut-o. Dar n-ați trăit acele zile neurastenizante. Zi de zi am solicitat prin radiograme aprobarea pentru o ieșire în forță. Grupul de Armate „B" a sprijinit cererile noastre, dar Hitler și OKH-ul le-au respins. Pînă la urmă, grupul de armate s-a alăturat ordinelor date de OKH. A fost o veritabilă competiție între armată și eșaloanele superioare. Fiind cei mai slabi, am pierdut. OKH-ul pretinde că poate aprecia mai bine situația din încercuire decît Armata 6, care se află în ea. Hitler a fixat cu exactitate traseul frontului de vest și de sud al celor încercuiți. Nici o tranșee, nici o localitate, nici o palmă de pămînt de pe traseul pozițiilor ordonate nu poate fi abandonată fără aprobarea lui. Noi sîntem numai niște subofițeri ceva mai bine plătiți.

În încăperea sa de lucru colonelul mi-a pus în brațe un dosar.

— Citiți !

Erau precizările făcute de armată, cele de care amintise Paulus. Redînd sensul exact al documentului, citez din memorie următoarele :

1. Armata 4 tancuri nu pare să fie suficient de puternică pentru a avea certitudinea că va sparge inelul încercuirii din jurul Stalingradului. Dacă nu-și va atinge obiectivul, șansele unei ieșiri în forță scad în mod considerabil. Armata 6 nu va mai fi apoi în stare să opună o re-

zistență îndelungată, fie și numai din motive de aprovizionare.

2. În prezent nu se poate prevedea cum și cînd se va stabiliza frontul Donului rupt de inamic. Chiar dacă va reuși pătrunderea Armatei 4 tancuri, trupele lui Hoth sînt amenințate de pericolul izolării.

3. În urma acestei aprecieri a situației, Comandamentul Armatei 6 propune o ieșire în forță din încercuire în direcția sud-vest, concomitent cu atacul spre nord-est al Armatei 4 tancuri, cu care va face joncțiunea pe înălțimile de la sud-vest de Stalingrad. Armata 6 dispune de forțele necesare unei astfel de operații, inclusiv de mijloacele necesare evacuării tuturor răniților. În acest mod este păstrată puterea de luptă a Armatei 6, iar conducerea superioară va beneficia de rezerve pentru organizarea unui nou front.

După părerea mea, era, în mare, o apreciere corectă și realistă a situației. I-am comunicat lui Elchlepp opinia mea, cu următoarea rezervă :

— Mă îndoiesc că punctul 3 mai poate fi realizat în momentul de față.

— Desigur, în această problemă e greu să te pronunți mi-a replicat ofițerul cu operațiile. Prin propunerea noastră am avut înainte de orice să mai verificăm o dată, cu exactitate, toate măsurile planificate. Pur și simplu nu-mi vine să cred că în acest ceas conducerea supremă riscă în mod atît de nesăbuit soarta unei armate de 22 de divizii. Oricum, sînt îngrijorat că Armata „Hoth" n-a fost întărită cu nici un batalion, iar noi sîntem nevoiți să rămînem aici, așteptînd în continuare. Ca militar, voi respecta întotdeauna ordinele eșaloanelor superioare, dar aș dori să le pot și înțelege. Sincer vorbind, acest lucru mi-e în ultima vreme destul de greu în unele cazuri. Aveam cea mai mare încredere în Manstein. Dar nu este oare ridicol că feldmareșalul recurge în această situație disperată la pretextul invariabil : Führerul a ordonat așa și așa ! N-ar trebui să se pună de acord mult mai exact cu statul-major al armatei noastre ? Citiți și aceste hîrtii !

„Festung * Stalingrad“

Ofițerul de stat-major mi-a întins un teanc de radiograme primite de la Cartierul General al Führerului. Ștampilele de înregistrare indicau limpede că sosiseră după închiderea inelului încercuirii. Ceea ce scria acolo era greu de crezut : Armata 6 urma să se numească de acum înainte „Festung Stalingrad“.

Elchlepp sesiză uluirea de pe fața mea.

— Ei, vă mirați ? Acum cel puțin știți unde vă aflați. În Fortăreața Stalingrad !

— Dacă n-aș fi citit-o cu ochii mei, aș fi bănuit că vreți să mă luați peste picior. Stalingradul, o fortăreață ! Dar ce zic Paulus, Schmidt și ceilalți generali de această absurditate ?

— Același lucru : absurditate. Denumirea de fortăreață nu este potrivită nici măcar pentru teritoriul orașului. Chiar și acolo lipsește un sistem de legături coerente. Nu există nici adăposturi rezistente la bombe, nici lucrări de artă cu cupole blindate, nici tranșee de legătură subterane, nici baraje și obstacole. Ruinele caselor și pivnițelor oferă protecție doar împotriva schijelor, eventual împotriva rigorilor vremii. Despre o aprovizionare pe timp mai îndelungat nici nu poate fi vorba. Dar toate acestea le știți doar din proprie experiență.

— Și cum stau lucrurile pe noul front de vest și de sud, Elchlepp ?

— În cazul lor denumirea de fortăreață e chiar o bătaie de joc. Acolo nu există nici tranșee, nici adăposturi, ci numai gropi săpate de bine de rău în timpul nopții în pămîntul acoperit de zăpadă și înghețat bocnă. Ele sînt locul de luptă și de repaus al soldaților noștri și tot acolo se adăpostesc cum pot de vîntul tăios din stepă. Nimic mai mult. La un singur atac mai energic al rușilor, ostașii noștri înfometați, pe jumătate înghețați și extenuați vor ceda. Toate acestea, încheie ofițerul cu operațiile, sînt lucruri la care mi-e greu să ader. Dar, în definitiv, sîntem soldați și știm ce e un ordin.

* Fortăreața Stalingrad (n. tr.).

Era tîrziu. La plecare am dat mîna cu Elchlepp. Afară, mă izbi în față și-mi pătrunse prin uniformă vîntul de gheață din nord-est. În depărtare explodau obuze. Dinspre șoseaua Pitomnik-Stalingrad răzbătea zgomot de vehicule. În aer zumzăiau cîteva aparate Junkers 52 sau Heinkel 111, care ne aduceau din păcate doar o parte din ceea ce ne trebuia ca să trăim și să luptăm.

În acea primă noapte petrecută în încercuire, noaptea de 12 spre 13 decembrie, nu mi-am găsit locul pe sacul de paie și m-am sculat cînd încă mai stăruia întunericul. Ordonanțele pregăteau deja un mic dejun sărăcăcios. Acesta consta din mai multe felii de pîine decît în mod obișnuit, căci la Morozovsk am avut grijă să mă aprovizionez. Am luat masa împreună cu generalul Paulus. Fiecare avea în față o ceașcă de cafea neagră, fierbinte. Mestecam pe-ndelete cele trei felii de pîine cazonă ce mi se cuveneau. Privirea lui Paulus era ațintită asupra hărții cu situația, atîrnată de perete. Porțiunea de front din dreptul sectorului de rupere de la vest de Don fusese introdusă potrivit informațiilor mele. De la Kotelnikovski spre nord se îndreptau săgeți albastre groase.

L-am întrebat :

— Avem informații noi despre ofensiva lui Hoth, domnule general ?

— După cum mi-a telefonat adineauri Schmidt, ofensiva s-ar desfășura potrivit planului. De ieri s-a stabilit legătura prin aparatul decimetric cu Grupul de Armate „Don“, așa că sîntem mai bine informați decît pînă acum. Deocamdată nu sînt prea încrezător. Raportul dumneavoastră de ieri despre situația din afara încercuirii a fost mai îngrijorător decît mi-aș fi închipuit. Priviți harta. Armata 8 italiană este amenințată în flanc și în spate, iar locul larg de pătrundere urmează a fi zăvorît aproape numai de grupuri de luptă. Dacă inamicul atacă aici din nou, catastrofa va fi și mai mare ca pînă acum.

— Nu-mi pot deloc imagina, domnule general, cum va putea fi stabilizat frontul. Mai dispunem oare de forțe pentru a organiza noi armate ? Nu vor fi oare tardive toate măsurile OKH-ului ? Vor ține oare italienii sectorul lor de front de pe Don ?

— Dacă Armata 8 italiană e împinsă înapoi, atunci sînt nevoiţi şi ungurii să-şi abandoneze poziţiile. Iar în acest caz e ameninţată în flanc chiar şi Armata 2 germană de pe frontul Voronejului. O stabilizare a întregului front de pe Don şi Cir ar trebui să fie ca atare posibilă, presupunînd că OKH-ul dispune de rezerve operative şi strategice şi că le-a pus deja în mişcare spre locurile ameninţate. Dar în această privinţă nu vă pot spune nimic sigur. Ce-i drept, după experienţele triste din ultimele trei săptămîni, am devenit sceptic în privinţa capacităţii de judecată şi decizie a OKH-ului.

— Încă o întrebare, dacă-mi permiteţi, domnule general. Elchlepp mi-a arătat o radiogramă a lui Hitler, potrivit căreia Hoth urmează să restabilească vechiul front. Asta înseamnă că trebuie să rămînem aici. Cred că un astfel de ordin este o aberaţie în situaţia nesigură din afara încercuirii.

— Ordinul sună într-adevăr aşa. Cu toate acestea, noi ne-am pregătit pentru a putea ieşi în întîmpinarea lui Hoth. Sper ca OKH-ul să-şi dea seama măcar în ceasul al doisprezecelea că abandonarea oraşului şi ieşirea în forţă spre sud-vest — aşa cum le-am propus — constituie singura posibilitate de salvare a armatei.

Memoriul generalului von Seydlitz

Am progresat destul de greu în strădaniile mele de a-mi forma o imagine reală asupra efectivelor de luptă ale diviziilor şi unităţilor noastre. De aceea, m-am hotărît să trec personal pe la cîţiva aghiotanţi de corp de armată, pentru a discuta cu ei modul în care puteam înregistra cu relativă exactitate numeroasele noastre unităţi militare. Am început cu statul-major al Corpului LI armată, aflat în apropiere. Corpul se afla în cea mai mare parte în interiorul oraşului. Făcînd abstracţie de Divizia 94 infanterie — distrusă, aşa cum s-a amintit —, corpul suferise cel mai puţin de la începutul contraofensivei. Oraşul devenise cel mai liniştit front de luptă al încercuirii.

— Cum este moralul statului-major ? l-am întrebat pe aghiotant.

— Deloc bun, mi-a răspuns el. Bătrînul înjură în gura mare. E furios că Paulus asistă la distrugerea lentă, dar sigură a Armatei 6, fără să facă vreo mișcare. Posibilitatea aprovizionării a 22 de divizii pe calea aerului o socotește drept o pălăvrăgeală iresponsabilă a lui Göring. Și o știe prea bine de la Demiansk. Vreți să citiți cumva memoriul său sau vă este deja cunoscut ?

— De memoriu am auzit la statul nostru major. Mă interesează mult. Aveți cumva textul ?

— Bineînțeles, domnule colonel. Aghiotantul s-a îndreptat spre lada cu acte, a scos un dosar și mi l-a întins. Lectura lui m-a captivat tot mai mult. Cu exactitate, luciditate și fără putință de tăgadă, Seydlitz evalua situația catastrofală a aprovizionării noastre, continuarea marii ofensive a inamicului, măsurile de despresurare cu efect tardiv luate de OKH și valoarea combativă a trupei. Toate aceste realități aspre impuneau luarea unei hotărîri : „Fie că Armata 6 se apără în poziția ei circulară pînă își termină munițiile, adică pînă cînd nu se mai poate opune [...], fie că sparge inelul încercuirii printr-o acțiune energică“, conchidea generalul. Dacă era nevoie, el nu se sfia să acționeze contrar ordinului de rezistență dat de Hitler, încheindu-și memoriul cu următoarele cuvinte : „Dacă OKH-ul nu va anula neîntîrziat ordinul de rămînere pe poziția circulară de apărare, atunci răspunderea față de armată și față de poporul german cheamă la libertate de acțiune, împiedicată prin ordinul de pînă acum, și recurgerea la posibilitatea care mai există : spargerea încercuirii printr-o acțiune în forță. E în joc nimicirea completă a două sute de mii de luptători și a întregii lor înzestrări materiale. O altă cale nu mai există.“ [20]

Aceasta însemna curaj civic, îndrăzneală și hotărîre de a acționa independent — cel puțin așa aveam pe atunci impresia. Nu-mi trecea deloc prin cap că scopul lui Seydlitz nu era altul decît să „salveze“ armata pentru continuarea războiului, adică pentru noi lupte și jertfe. Instantaneu, mi-a trecut prin minte chiar următorul gînd. Ce s-ar fi întîmplat dacă în locul lui Paulus comandant-

şef al Armatei 6 ar fi fost Seydlitz ? Îl stimam mult pe Paulus, dar în acest caz întreaga mea consideraţie îi aparţinea lui Seydlitz.

L-am întrebat pe aghiotant ce se alesese din memoriu.

— Armata l-a transmis OKH-ului, în original, prin intermediul grupului de armate. Iar acum veţi rîde de cele ce vă voi spune : Seydlitz a primit comanda supremă a întregului front de nord şi de est al încercuirii.

— Cum a reacţionat Paulus la această ciuntire a dreptului său de comandă ?

— Asta nu v-o pot spune, domnule colonel. Ştiu doar că între Paulus şi Seydlitz a avut loc o discuţie.

După ce m-am mai informat asupra situaţiei personalului de la Corpul LI armată, am revenit la statul meu major. Nu reuşeam să pricep de ce încredinţase Hitler unui contestatar ca Seydlitz comanda celor mai importante sectoare de front ale încercuirii. Voia să-l îmblînzească prin aceasta pe generalul care descindea dintr-o veche spiţă de militari* ? Dar de ce se făcea totul pe seama lui Paulus ?

Poate reuşea Elchlepp să-mi răspundă la aceste întrebări. Am trecut pe la el imediat după sosire. M-a întîmpinat cu cuvintele :

— Ei, aţi citit memoriul lui Seydlitz ? Ce spuneţi de el?

— Admir precizia şi consecvenţa judecăţii. Am rămas desigur uluit cînd am citit propunerea prin care îndeamnă la acţiune împotriva ordinului dat de Führer.

— Noi toţi — Paulus, Schmidt, eu şi ceilalţi generali-comandanţi — nu sîntem de acord cu această concluzie. După părerea mea, asta e anarhie. Recunosc că un comandant de armată are dreptul şi datoria să ia decizii în mod independent. Dar asta numai atunci cînd n-are nici o legătură cu eşalonul superior, ceea ce nu e cazul nostru. Comandamentul suprem e informat cît se poate de exact asupra situaţiei noastre. E absurd să presupui că OKH-ul vrea să ne jertfească.

---

* Cel mai cunoscut este generalul prusian de cavalerie Friedrich Wilhelm von Seydlitz (1721—1773), care a servit sub ordinele regelui Frederic al II-lea, remarcîndu-se mai cu seamă în bătăliile din timpul războiului de 7 ani (1756—1763) (n. tr.).

Minciuna lui Göring despre aprovizionarea pe calea aerului

—

— Paulus mi-a povesit ieri că Hitler ar fi fost gata să ordone ieșirea armatei în forță. Sub influența lui Göring ar fi hotărît însă altfel. Nici Paulus, nici Schmidt, nici dumneavoastră, nici unul dintre generalii-comandanți — nimeni dintre noi — nu crede că Luftwaffe poate aproviziona timp de mai multe luni cu alimente, muniții, carburanți și material sanitar o armată care numără acum 270 000 de oameni, și asta în condițiile situației militare de ansamblu. Este o utopie. Lucrul nu era posibil nici măcar la începutul încercuirii, cînd inelul „roșu" din jurul Armatei 6 nu era încă solid, iar apărarea antiaeriană inamică era încă puțin eficientă. Acum însă, cînd antiaeriana și vînătoarea inamică sînt în plină acțiune, lucrul este cu totul exclus.

— Așa e, Adam. La aceeași concluzie a ajuns Paulus încă în primele zile ale încercuirii. Și generalul-maior Pickert, comandantul Diviziei 8 antiaeriene, socotește drept iluzorie o aprovizionare îndestulătoare a armatei noastre de către Luftwaffe. De aceea, comandantul-șef l-a trimis, la 27 noiembrie, la grupul de armate, pentru a-l orienta fără reticențe pe feldmareșalul von Manstein asupra situației din încercuire și pentru a discuta cu unitățile competente ale Luftwaffei problema unei aprovizionări maxime și, mai cu seamă, neîntrerupte. Pickert urma să prezinte în mod deschis reținerile noastre față de realitatea aprovizionării pe calea aerului și să accentueze că armata poate fi salvată numai printr-o ieșire în forță sprijinită din exterior. Iar în acest caz nu trebuia pierdută nici o clipă.

— O întrebare suplimentară, Elchlepp. Cîte aparate ar trebui să zboare zilnic în încercuire pentru a menține armata în stare de luptă ?

— Știți, Adam, că zilnic ne sînt necesare cel puțin 700 de tone bunuri de aprovizionare. Un avion Junkers 52 transportă 2 tone. Asta înseamnă că zilnic ar trebui să aterizeze la Pitomnik 350 de aparate Junkers 52. Un avion Heinkel 111 poate transporta numai o tonă și

jumătate. Numărul avioanelor necesare crește prin urmare la mai mult de 400, dacă nu sînt disponibile suficiente Junkers 52.

— Un răspuns asemănător mi-a dat și colonelul Baader. Dar cîte aparate au venit în ultimele zile ? l-am întrebat.

— Doar o parte, cel mult un sfert din cele necesare. Dați-mi voie să-mi continui însă relatarea. Pickert s-a întors după cîteva zile. Lui Paulus i-a raportat despre discuția mai îndelungată purtată cu generalul Fiebig, generalul-comandant al Corpului VIII aerian, căruia Hitler îi încredințase aprovizionarea pe calea aerului a Armatei 6. Deși acest corp fusese degrevat, din ordinul lui Hitler, de orice misiune de luptă, totuși Fiebig a fost nevoit să declare că dispune de prea puține aparate pentru a asigura transportarea cantităților cerute în încercuire. De altfel, generalul de aviație are problemele sale. La 11 decembrie a venit pe calea aerului în încercuire. I-a asigurat pe Paulus și pe Schmidt că va face tot ceea ce-i omenește posibil pentru a ajuta Armata 6, aflată la mare ananghie. Dar pentru a-și ține promisiunea nu-i lipsesc doar avioanele necesare. Gerul aspru, viscolele și ceața deasă paralizează uneori aproape complet traficul aerian. De aceea, pînă acum nu s-a putut transporta în nici o zi mai mult de un sfert din tonajul necesar. În zilele viitoare vom fi poate siliți să reducem din nou rația de pîine, fixată încă la sfîrșitul lui noiembrie la 200 de grame pe zi.

Îndoială chinuitoare

— Am aflat încă de la Morozovsk că mai multe divizii și-au pierdut toate depozitele, ba chiar și bucătăriile de campanie, în cursul retragerii precipitate, așa că fac foame de mai multe zile.

— Așa este. De aceea — îndată după venirea sa în încercuire — Paulus a ordonat tuturor unităților să înregistreze și raporteze cantitățile de alimente, îmbrăcăminte, muniții și carburanți. Intendentul și consilierii săi au primit instrucțiuni să asigure o repartizare uniformă. Nu

știu însă dacă toți au raportat cinstit. N-am reușit să verificăm rapoartele.

— Prin urmare, masa trupelor încercuite flămînzește de mai multe zile, iar deficitul de aprovizionare crește la fiecare 24 de ore cu cît scade numărul mijloacelor de transport. Care este ieșirea din această situație, Elchlepp ?

— Ieșirea din impas constă într-o aprovizionare continuă, pe cît posibil la cote maxime, pe calea aerului și în succesul operațiunii „Hoth".

— În realitatea podului aerian nu crede nici unul din noi. De asemenea, socotesc drept improbabile reușita ofensivei inițiate de armata de despresurare „Hoth" și realizarea unui pod terestru spre noi. Toată admirația pentru optimismul dumneavoastră, dragul meu. Dar nu ne facem oare iluzii deșarte ?

— Firește, ambele premise se află încă sub semnul întrebării. Dar nici noi nu stăm cu mîinile încrucișate. Deși Hitler a ordonat păstrarea Stalingradului, noi am făcut toate pregătirile pentru a putea ieși zilele viitoare în întîmpinarea Armatei „Hoth". Nu trebuie să abandonăm credința în succes.

Stat-majoristul Elchlepp era unul din zecile de mii de ofițeri și soldați care mai credeau în șansa lor. Disciplina lor se întemeia pe încrederea în conducerea supremă, pentru care erau gata să-și dea viața și de care erau pe deplin convinși că le va răspunde cu fapte și decizii izvorînd din cel mai înalt simț de răspundere. Încredere în schimbul răspunderii, răspundere în schimbul încrederii — aceasta era formula care guverna gîndirea și modul de acțiune al militarilor. Fiind educați în acest spirit, așa trăiau și luptau cei mai mulți dintre noi. Dar ce urma să se întîmple dacă această încredere avea să fie terfelită de conducerea supremă, dacă aceasta n-avea să-și onoreze răspunderea dintr-un motiv sau altul, poate chiar din superficialitate ?

Eram frămîntat de îndoieli. Această încredere de la sine înțeleasă, o încredere de neclintit în conștiința responsabilității pe care o presupunem că exista la cei din conducerea Wehrmachtului, îmi era însă puternic zdruncinată. Formula încredere în schimbul răspunderii, răs-

pundere in schimbul încrederii mi se părea discutabilă, simplistă, întrucîtva naivă, după deziluziile amare din ultimele săptămîni. Să aibă totuşi dreptate generalul von Seydlitz ? Înainte de toate mi-am concentrat însă atenţia asupra altor probleme ale vieţii noastre cotidiene.

— Mai am o întrebare, Elchlepp. Sîntem în măsură să-i îngrijim ca lumea pe răniţi şi bolnavi, dar mai ales pe cei grav răniţi ?

— Din păcate, nu. Ştiţi că toate spitalele mai mari se află la vest de Don. La marginea oraşului şi în stepă funcţionează doar cîteva spitale de campanie mai mici. Acestea sînt de mult pline ochi, deşi încărcăm pînă la refuz cu cei grav răniţi fiecare avion de aprovizionare, care face cale întoarsă. Lipsesc însă nu numai locurile în spital, ci şi pansamentele, anestezicele, medicamentele şi instrumentarul chirurgical. Ceea ce ni se trimite e cu totul neîndestulător. Medicii şi personalul sanitar sînt suprasolicitaţi şi încep să se împuţineze în măsură îngrijorătoare. Medicul armatei şi intendentul vă pot povesti adevărate tragedii.

Discuţia cu Elchlepp mă făcuse mai ştiutor, dar şi mai puţin liniştit. M-am îndreptat spre încăperea mea de lucru din adăpostul comandantului-şef. Am găsit numai cîteva hîrtii venite prin curierul poştal. În timp ce dădeam plutonierului-major Küpper cîteva indicaţii legate de rezolvarea hîrtiilor, s-a deschis uşa şi în încăpere a intrat Paulus.

— Ai mult de lucru, Adam ?

— Mărunţişuri, domnule general. Au fost aprobate cîteva propuneri pentru *Crucea de Cavaler* şi *Crucea Germană în Aur*. Le voi transmite imediat corpurilor de armată.

— *Cruci de Cavaler* pentru o bătălie pierdută. Nu vi se pare că e comic ? Paulus zîmbi, apoi continuă : Astăzi, înainte de masă, aţi fost pe la statul-major al Corpului LI armată. Ce noutăţi mai sînt pe acolo ?

— Nici una, domnule general. De fapt, ar fi ceva. Personal, am aflat o noutate. Aghiotantul corpului mi-a spus că toate diviziile de pe frontul de nord şi de est al

încercuirii ar fi fost subordonate generalului Seydlitz. Nu știam acest lucru.

Paulus dădu ușor din cap și îmi răspunse cu o voce oarecum chinuită :

— Da, așa spune radiograma lui Hitler. O veți putea citi la mine. Nici eu nu știu ce să înțeleg. Se prea poate ca Hitler să-l pună pe Seydlitz la încercare, vrînd să vadă dacă are într-adevăr curajul să acționeze împotriva unui ordin al Führerului. Dar la fel de bine se poate ca acțiunile lui Seydlitz să fi crescut la Hitler.

— Asta n-o mai înțeleg, domnule general. Pe de o parte, Hitler accentuează că se bizuie pe comandantul-șef al Armatei 6, iar pe de altă parte, după numai o zi, pune cele mai multe divizii sub ordinele generalului Seydlitz. Este o contradicție, și asta cu atît mai mult cu cît Seydlitz a cerut libertatea de acțiune, care îi este interzisă prin ordinul Führerului. Care este de fapt opinia sa în această privință ?

— Despre acest lucru l-am întrebat în prezența generalului Strecker. Mi-a răspuns : „Date fiind împrejurările actuale, firește că mă voi supune". Veniți cu mine, să vă arăt radiograma lui Hitler.

În încăperea sa de lucru Paulus scoase o coală de hîrtie dintr-o mapă și mi-o întinse. Am citit următorul text semnat de Adolf Hitler : „Ieșirea în forță exclusă ; aprovizionarea asigurată pe calea aerului. Se concentrează o nouă armată, comandată de generalul Hoth, pentru spargerea încercuirii. Toate diviziile angajate pe frontul Volgăi și pe cel de nord trec sub ordinele generalului von Seydlitz" [21]. În completare se menționa că generalul Paulus își păstra competența în ceea ce privea conducerea generală a trupelor aflate în încercuire.

Mai tîrziu, cînd am rămas singur, gîndurile mi-au zburat la relațiile dintre Paulus și Seydlitz. Două caractere total opuse. Paulus — stat-majoristul conștiincios, care verifica totul cu grijă, un gînditor, dar în același timp un om temporizator ; Seydlitz — mult mai puțin instruit și pregătit decît Paulus, dar un bărbat temerar, căruia îi plăcea să ia decizii. Seydlitz își afirmase fără rezerve opinia și în fața lui Paulus, intrînd în conflict cu ceilalți

generali. Ordinul lui Hitler, marea responsabilitate, prin acordarea unei competențe superioare, l-au redus însă și pe el la tăcere. În pofida opiniei sale divergente, generalul von Seydlitz s-a supus, la rîndul său. De cîte ori n-am avut ocazia — în calitatea mea de aghiotant al armatei — să observ cum avansările în funcții și grade înalte sau decorațiile influențaseră convingerile sau cel puțin comportamentul cîte unui ofițer. Și cum fuseseră astfel îndrumate gîndirea și acțiunea cîte unuia dintre aceștia pe calea dorită. Seydlitz cedase. N-am reușit să mă lămuresc vreodată pe deplin dacă o făcuse din aceste considerente sau din altele asemănătoare.

Caii hrănesc armata

Zilele de după 12 decembrie au fost deosebit de agitate. Statul-major al armatei pregătea ieșirea în forță. Sub numele de cod „Wintergewitter" * se desfășura operațiunea „Hoth". La parola „Donnerschlag" ** Armata 6 urma să străpungă, din interior, inelul încercuirii și să mărșăluiască în întîmpinarea lui Hoth. Se prevăzuse ca toți răniții să fie evacuați cu camioanele. Numai de ar fi mers ceva mai bine aprovizionarea. Pînă la 12 decembrie nu fuseseră aduse pe calea aerului nici măcar 100 tone de alimente, carburanți și muniție pe zi. După neîncetate apeluri de ajutor ale armatei, cantitatea a mai crescut întrucîtva, dar nici acum n-a fost atinsă cît de cît cifra minimă de 300 tone, reprezentînd doar alimentele necesare. Foamea a început să-și arate colții, afectîndu-i tot mai mult pe cei aflați în încercuire. La unele unități, numărul celor vlăguiți de foame îl întrecea deja pe cel al răniților. În fiecare buncăr, în fiecare tranșee, la fiecare punct medical principal zăceau soldați și ofițeri extenuați, care nu mai aveau putere să se țină pe picioare. În această situație extremă armata a recurs la caii diviziei române de cavalerie, care erau și așa pe jumătate morți datorită lipsei de furaje. Intendentul armatei, căpitanul de stat-major

* „Furtună de iarnă" (n. tr.)
** „Tunetul" (n. tr.).

Toepke, a trimis la tăiere 4 000 de cai. Carnea și oasele lor au asigurat, cel puțin pentru o vreme, o oarecare îmbunătățire a hranei. Cîștigul n-a fost însă prea mare, deoarece la 15 decembrie rația de pîine a fost redusă la 100 de grame. Două felii de pîine pe zi, o supă subțire din carne de cal și cîteva cești de ceai fierbinte din ierburi sau cafea de malț — cu asta trebuia să trăiască și să lupte soldatul, cu asta trebuia să reziste zăpezii și viscolului.

E lesne de înțeles de ce cei un sfert de milion de oameni aflați în încercuire își puseseră toată speranța în apropierea Armatei „Hoth". O dată cu pornirea la atac a Armatei 4 tancuri, rîndurile celor încercuiți au fost cuprinse de un val de ușurare, de o nouă încredere în sine și voință de împotrivire. Rezistența părea să aibă din nou sens. Cîteva zile încă și inelul ucigător al încercuirii putea fi sfărîmat. Vreme de două-trei zile stărui o atmosferă de bună dispoziție.

Pe măsură însă ce zilele se scurgeau într-o așteptare zadarnică, deziluzia cutremurătoare și resemnarea amară și-au croit tot mai mult loc.

Înaintea fiecărui prînz generalul Paulus trecea pe la diviziile angajate în punctele cele mai fierbinți ale luptei. În dimineața zilei de 16 decembrie — termometrul indicase în zori —30° — Paulus a zăbovit mai mult pe frontul de vest, greu afectat. Spre amiază, cînd a revenit, mi-am dat seama că trecuse prin clipe grele.

— Azi ați trecut pe la Divizia 44 infanterie, domnule general. Potrivit raportului de aseară, aceasta a avut pierderi grele. I-au atacat rușii din nou ? l-am întrebat.

— Știți că în acest sector lucrurile sînt în continuă fierbere ? Dar nu pierderile datorate acțiunilor de luptă sînt cele mai grave. Nu. Comandantul diviziei și medicul de divizie mi-au raportat că în ultimele zile s-au înregistrat cazuri tot mai frecvente de degerături grave. Lipsiți de îmbrăcăminte de iarnă suficientă, soldații sînt expuși fără vreo protecție în gropile lor scurmate în zăpadă vînturilor de gheață din stepă. Pe timpul zilei nu pot părăsi șanțurile și tranșeele nici măcar pentru a-și face nevoile. Cine face totuși încercarea, o plătește cel mai adesea cu viața. Deoarece nimeni nu se poate mișca în acele gropi strîmte, oamenii se aleg în mod inevitabil cu degerături.

— Cum pot fi evacuaţi din prima linie răniţii şi bolnavii ?

— Asta-i o problemă aproape insolubilă. Inamicul trage în tot ceea ce mişcă. Abia după căderea întunericului răniţii pot fi duşi la adăpost şi li se pot trata degerăturile. Aşa stînd lucrurile, asistenţa medicală vine de multe ori prea tîrziu.

— Ieri l-am întîlnit aici, la statul-major, pe un ofiţer de ordonanţă din Divizia 44. Mi-a povestit că în timpul nopţii acţiunile de luptă încetează aproape cu desăvîrşire de ambele părţi. La noi, rămîn în poziţii numai slabe elemente de siguranţă. S-au luat măsuri, măcar în acest răstimp, pentru adăpostirea trupelor care se odihnesc, domnule general ?

— Cele cîteva aşezări din stepă au fost grav distruse: în vară de noi, acum de inamic. Între ruine mai există cîteva adăposturi, amenajate în cursul toamnei, mai ales de serviciile noastre de spate. Ele sînt ocupate parţial de statele noastre majore. Bineînţeles că nu sînt suficiente. În timpul nopţii, toţi se adună aici în jurul vetrelor de foc şi al sobelor. Lemnul de foc e adus cu mari greutăţi de la Stalingrad.

— Dar ce se va întîmpla dacă forţa combativă a diviziilor va continua să scadă în acest ritm ? Cine va mai ţine atunci frontul ?

— Decisiv este să stabilim cît mai curînd contactul cu lumea exterioară. Cîndiţi-vă, Adam, ce propuneri îmi puteţi face.

Noi speranţe de ieşire în forţă

Paulus s-a dus la Schmidt, iar eu m-am retras în încăperea mea de lucru, aplecîndu-mă asupra situaţiei cu încadrarea posturilor la diviziile şi unităţile armatei. Unităţile de tancuri şi artilerie care îşi pierduseră tancurile, respectiv tunurile, fuseseră deja dizolvate, iar ofiţerii şi trupa încă aptă de luptă, transformaţi în infanterişti. Mai puteau fi însă „trecute prin sită“ serviciile de spate şi statele-majore superioare, a căror activitate se restrîngea

tot mai mult. Şi din diviziile noastre aflate în oraş mai puteau fi scoşi ofiţeri şi soldaţi pentru întărirea infanteriei din sectoarele de front ameninţate. Mi-am propus să discut aceasta cu Schmidt la proxima ocazie. In timp ce mai chibzuiam, a intrat o ordonanţă, care m-a chemat la consfătuire în camera şefului de stat-major. Generalul Paulus şi Elchlepp erau deja prezenţi. La scurt timp după mine au venit ofiţerul cu contrainformaţiile şi locţiitorul intendentului-şef

Generalul-maior Schmidt stătea în faţa hărţii cu situaţia. La un semn al comandantului-şef, el a început să raporteze : „Cu puţin timp în urmă am vorbit prin aparatul decimetric cu şeful de stat-major al Grupului de Armate „Don", generalul Schultz. El m-a informat că Armata Roşie a pornit azi-dimineaţă împotriva aripii stîngi a Grupului de Armate „Don" şi a aripii drepte a Grupului de Armate „B". Se pare că inamicul intenţionează să străpungă frontul în direcţia Rostov. Situaţia este pentru moment neclară. Corpul LVII tancuri al armatei „Hoth" este angajat în lupte îndîrjite cu puternice forţe inamice şi înaintează cu greutate. Elementele sale cele mai înaintate luptă la Verhne Kumski. Vertianski şi Krugliakov, adică la 50 de kilometri de frontul nostru de sud [22]. Grupul de Armate „Don" a propus din nou OKH-ului ieşirea în forţă a Armatei din încercuire. Trebuie să ne aşteptăm ca OKH-ul să manifeste, în fine, înţelegere în această situaţie extrem de critică. Rog pe ofiţerul cu informaţiile şi pe cel cu intendenţa să ne înfăţişeze stadiul pregătirilor noastre".

La început, glasul şefului de stat-major tremurase puţin, dar spre sfîrşitul expunerii el îşi recăpătase siguranţa şi fermitatea.

Ofiţerul cu informaţiile a adus următoarele completări : „Cele 40—50 de tancuri ale noastre încă apte de luptă au fost concentrate în apropierea punctului de rupere stabilit. Carburantul ajunge pentru cel mult 30 de kilometri. Generalului-comandant al corpului de tancuri i s-a încredinţat misiunea de a rupe linia inamică de apărare şi de a stabili legătura cu Corpul LVII tancuri. Locul de rupere trebuie protejat din ambele părţi, pentru a îngădui trecerea Armatei 6."

Locțiitorul intendentului-șef, locotenent-colonelul de stat-major von Kunowski, a raportat următoarele: „Așa cum s-a ordonat, căpitanul Toepke se află la Karpovka. El a concentrat acolo camioane cu o capacitate de transport de 700 tone, cu care va urma tancurile noastre aflate în atac. Misiunea sa este să preia bunurile de aprovizionare aduse de Armata „Hoth" și să le transporte grabnic diviziilor noastre în curs de înaintare. Corpul VIII aerian a primit ordin să parașuteze carburanți și muniții tancurilor care pătrund spre sud prin culoarul deschis. Tunurile și bucătăriile de campanie ale diviziilor vor fi atașate de camioane. Acestea sînt deja pregătite în număr suficient."

Schmidt a mai adăugat faptul că toată aparatura de prisos urma să fie pregătită în vederea distrugerii.

În timpul prezentării acestor rapoarte Paulus privea spre hartă. Apoi s-a întors cu fața spre noi. „Să sperăm că ordinul ne va veni cît de curînd, căci altfel există riscul de a nu-l mai putea duce la îndeplinire. Fiecare zi macină puterea soldaților noștri și reduce cantitatea de alimente, muniții, carburanți și medicamente. Astăzi carburantul ne mai ajunge pentru 30 kilometri în atac, dar peste patru-cinci zile poate să se reducă atît de mult, încît să nu mai fim capabili de nici o acțiune ofensivă."

Cu această apreciere gravă, dar deloc surprinzătoare pentru noi, consfătuirea s-a încheiat.

Bineînțeles, pregătirile din raionul Karpovka nu puteau trece neobservate de trupă. Soldatul de rînd era în această privință foarte sensibil. Dacă încetineala cu care avansa Armata „Hoth" stîrnise neliniște, în schimb vestea — răspîndită cu iuțeala fulgerului — despre o iminentă ieșire în forță stîrnise un nou val de optimism. Ostașul era gata să dea uitării osteneala și jertfele din ultimele săptămîni, numai să poată ieși din această cursa de șoareci. Spargerea încercuirii însemna hrană regulată și îndestulătoare, scoaterea din linia întîi, odihnă și concediul cuvenit de multă vreme și dorit din toată inima, revederea soției, copiilor, părinților și fraților. Cu cîte nu-l ademenea speranța pe soldatul surescitat, extenuat de lupte și stors de orice vlagă.

Furierii şi ordonanţele noastre radiau de bucurie. Nu-i mai vedeai şezînd la mesele lor gîrboviţi şi apatici. În seara zilei de 16 decembrie, cînd am trecut pe la adăpostul furierilor mei, plutonierul-major Küpper m-a întîmpinat rîzînd.

— Ei, domnule colonel, curînd va veni clipa. Cît de mult ne bucurăm că ieşim din gaura asta blestemată. Cei de acasă nici nu ştiu ce se petrece aici. Abia ieri am primit o scrisoare de la soţia mea, în care mă întreabă, cred că pentru a zecea oară, de ce nu vin în permisie.

— Fericitule ! Eu, dragă Küpper, n-am mai primit de la ai mei o veste de la 19 noiembrie. Dar acum avem din nou motive să sperăm. Pregătiţi pentru distrugere toată hîrţogăria care s-a adunat ! N-o să ne mai încărcăm şi cu asta la plecare.

— Se face, domnule colonel. Cu puţin înainte a trecut pe aici un furier de la Corpul LI armată. După cîte mi-a povestit, generalul von Seydlitz dă tonul. Şi-a ars literalmente totul : uniformele, rufăria, cizmele, aparatul de fotografiat şi cărţile, păstrînd doar hainele de pe el.

Mi-a venit să rîd. Acesta era Seydlitz : plin de temperament şi temeinic adversar al jumătăţilor de măsură

Manstein bate în retragere

În aceste zile statul nostru major s-a trezit la viaţa de odinioară. Maşinăria mergea acum la turaţia maximă. Ofiţeri de ordonanţă, convorbiri telefonice, radiograme, ordine, rapoarte. Schmidt, mai ales, era în mare formă. Paulus vorbea aproape zilnic prin aparatul decimetric cu feldmareşalul von Manstein. La cele mai multe dintre aceste convorbiri am asistat şi le-am stenografiat. Ele se deosebeau foarte puţin una de alta. Paulus voia să ştie : Care era situaţia în punctul de rupere sovietic de la vest de Don ? Cînd avea să devină iminentă apropierea armatei de despresurare ? Se refăcuse pe Cir un front coerent şi stabil ? Fusese oprită ofensiva inamică ? Generalul Hollidt avea să pornească curînd la contraatac ? Manstein îi dădea doar răspunsuri sumare, fără elemente concrete. În mod firesc, Paulus era indispus de aceste informaţii.

lacunare după părerea sa, pe care le primea de la comandantul-șef al Grupului de Armate „Don".

— Cum să iau decizii, dacă nu cunosc situația din afara încercuirii, dacă nu știu ce întreprind și ce intenții au Manstein și OKH-ul. Mi se repetă numai eternul : Rezistați ! Dar asta o facem deja de patru săptămîni și ne săpăm singuri groapa. Un lucru mi se pare însă sigur : Hoth abia mai înaintează. Unele părți din Corpul LVII tancuri au trecut deja la apărare.

— Poate i-am ușura situația lui Hoth, dacă am trece la atac și i-am ieși în întîmpinare, domnule general. Rusul ar fi atunci nevoit să lupte în două părți, iar asta l-ar sili să-și risipească forțele.

— Cît se poate de exact, Adam, dar Manstein nu ne-a îngăduit asta pînă acum. Rămîne să dea parola „Donnerschlag". Manstein ezită să dea un ordin propriu deși cunoaște situația noastră gravă. Ordinul de a rămîne pe loc și a rezista imediat după strîngerea inelului încercuirii a fost motivat, printre altele, prin aceea că abandonarea pripită a orașului ar avea drept urmare nimicirea Grupului de Armate „A" în Caucaz, unde se află imobilizat datorită ploilor de toamnă și a mîlului. Chiar dacă această motivație s-a potrivit pentru sfîrșitul lui noiembrie, acum pămîntul este cu siguranță înghețat bocnă și în regiunea de la poalele Caucazului. Cu toate acestea pentru noi este menținută interdicția de a sparge încercuirea. Ce pot face, dacă nu cunosc situația generală și dacă nu sînt corect informat de Manstein ?

Ultimele cuvinte au răsunat ca un strigăt de disperare. Paulus părea să se prăbușească sub povara răspunderii ce îl apăsa. Să sperăm că va rezista, mi-am zis în timp ce părăseam încăperea.

La 17 decembrie, seara tîrziu, Grupul de Armate „Don" ne înștiința că Divizia 17 tancuri se alăturase Armatei „Hoth" și trecuse în cursul atacului rîul Aksai pe la Generalovski.

— Să sperăm că Hoth va cîștiga iarăși teren, domnule general, am fost de părere cînd Paulus mi-a adus vestea.

— Ar fi cît mai de dorit, spre binele nostru. Cred că dacă această divizie ar fi intervenit în luptă cu cinci zile mai devreme, succesul ne-ar fi aparținut. Intre timp, Co-

mandamentul Suprem al Armatei Roșii a luat măsuri pentru a-și întări forțele de apărare. Să vedem ce vom mai afla mîine și poimîine !

Și cît de mult ne încorda nervii această așteptare ! Cum ne paraliza aproape cu desăvîrșire ! Chiar și agilul general-maior Schmidt se resimțea din plin. Cînd au venit cu propunerea să adunăm pentru nevoile infanteriei soldați și ofițeri de prin statele-majore superioare și de prin serviciile de spate, el s-a declarat, ce-i drept, de acord, dar voia să aștepte ordinul pentru ieșirea noastră în forță.

Oare ezita și inamicul ? Greu de presupus. El rămînea activ, chiar dacă era vorba doar de o „mașină de cusut", care se rotea în acea clipă deasupra punctului nostru de comandă, lansîndu-și bombele. Una din aceste bombe a explodat în imediata apropiere a adăposturilor noastre. Pămîntul s-a cutremurat din temelii, iar geamurile s-au făcut țăndări.

Cît va mai aștepta oare inamicul pînă să-și dezlănțuie nimicitoarele sale lovituri ? Cînd și cum va lua oare sfîrșit așteptarea noastră ?

Grupul de armate trimite un maior

În dimineața zilei de 18 decembrie ne-a telefonat comandantul aerodromului de la Pitomnik.

— A aterizat ofițerul cu informațiile al Grupului de Armate „Don", maiorul de stat-major Eismann. Roagă să fie luat de o mașină.

A fost trimis deîndată unul din vehiculele de serviciu. O oră mai tîrziu maiorul s-a prezentat generalului Paulus, apoi generalului-maior Schmidt. În continuare, în adăpostul lui Schmidt, s-a desfășurat o convorbire îndelungată între cei doi generali și reprezentantul grupului de armate.

La masa de prînz, pe care am luat-o împreună, am avut ocazia să-l cunosc, în treacăt, pe Eismann. Era un ofițer încă foarte tînăr, dar inteligent și iscusit — impresie pe care mi-a făcut-o de la bun început. Cu ce misiune

venise însă pe la noi ? La masă nu s-a pomenit nimic despre asta. Am aflat doar că avea ordin să se reintoarcă în aceeași zi la Novocerkassk, la cartierul general al Grupului de Armate „Don". O vizită cam scurtă, mi-am spus în sinea mea.

După prînz, Eismann a dorit să discute cu Elchlepp și Kunowski. Ca de obicei, l-am însoțit pe Paulus pînă la buncărul său. Comandantul-șef m-a invitat în încăperea sa de lucru.

— Desigur că vă întrebați, Adam, ce semnificație are vizita scurtă a acestui tînăr ofițer de stat-major. Manstein l-a însărcinat să ne orienteze asupra situației generale. Armata „Hoth" a dat peste un inamic foarte puternic, superior din punct de vedere numeric. Abia dacă mai înaintează. Grupul de Armate „Don" se îndoiește că Hoth va putea străpunge inelul încercuirii cu forțele care-i stau la dispoziție. Manstein exclude posibilitatea sporirii aprovizionării pe calea aerului. De aceea urmează să țin Armata 6 pregătită pentru contralovitură.

— Cred, domnule general, că am făcut toate pregătirile în acest scop. Dar cînd urmează să pornim ? Cea mai gravă mi se pare situația carburanților. Cu ceea ce există, tancurile noastre pot parcurge în luptă cel mult 30 de kilometri, iar vîrfurile de atac ale lui Hoth se află la peste 60 de kilometri de noi. A luat grupul de armate măsuri pentru a ne trimite pe calea aerului carburanți și muniții ? Cunoaște Manstein starea de epuizare fizică a soldaților noștri ? Știe oare că cei mai mulți sînt pe jumătate morți de foame ?

— Ați afirmat singur că soldații noștri sînt la capătul puterilor, iar cele mai multe dintre diviziile noastre se găsesc la peste 40 de kilometri de locul de rupere. Gîndiți-vă numai la soarta Diviziei 94 infanterie, pe care Seydlitz a retras-o la 23 noiembrie de pe frontul de nord ! Inamicul ar izbi și ar nimici în același fel trupele noastre istovite și decimate. Nu, în împrejurările actuale, ar fi o lipsă de răspundere să dai ordinul de ieșire în forță. Trebuie să am certitudinea că inelul încercuirii este rupt din afară sau că Hoth s-a apropiat de noi atît de mult, încît putem stabili legătura în cursul unei singure zile. Doar Manstein este în măsură să creeze premisele nece-

sare ieșirii în forță, stabilind și momentul de declanșare al acesteia. Pînă acum însă el a evitat această problemă decisivă. I-am expus lui Eismann în mod deschis punctul meu de vedere și l-am rugat să-l transmită la fel de sincer lui Manstein, căci situația din încercuire s-a schimbat radical în ultimele săptămîni. Armata noastră nu mai e aptă de luptă decît în anumite condiții.

— Nu pricep de ce Manstein ne trimite, în situația noastră catastrofală, numai un maior, în loc să vină personal sau să-l delege măcar pe șeful său de stat-major general. Comandamentul nostru, domnule general, are nevoie de parteneri de discuție cu drept de decizie, de bărbați care să poată lua pe loc și împreună cu dumneavoastră hotarîri limpezi, pentru a evita degradarea continuă a situației.

— Aveți deplină dreptate. Comandamentul suprem al grupului de armate trebuie că știe ce-i de făcut. Manstein cunoaște situația din interiorul și din afara încercuirii. El știe forțele care vor mai veni. Dar, pe cît se pare, comandantul-șef al grupului de armate nu vrea să acționeze pe cont propriu, împotriva ordinului dat de Hitler. Îmi pusesem mari speranțe într-o convorbire personală cu Manstein, dacă ar fi venit la noi, în încercuire. Aici ar fi trebuit să-și precizeze atitudinea. Nici Schmidt nu poate înțelege de ce Manstein tratează atît de marginal Armata 6, trimițîndu-ne, tocmai în aceste ore de cumpănă, pe cel mai tînăr dintre ofițerii săi de stat-major. Iar rezultatul — o să mai vedem. Din însărcinarea mea, Kunowski i-a dat lui Eismann un raport scris despre lipsa realmente devastatoare de alimente și material sanitar ! Lui Manstein ar trebui să-i fie limpede că și restul Armatei 6 va pieri în mod mizerabil, dacă nu vor fi concentrate acum, în ceasul al doisprezecelea, toate forțele din interior și din exterior, pentru despresurarea ei. Pentru mai multe zeci de mii de oameni chiar și cele mai masive măsuri de ajutorare ar sosi poate prea tîrziu. Cu toate acestea, mă îndoiesc ca Manstein să dea cu de la sine putere ordinul de abandonare a Stalingradului. Veți vedea, Adam, pentru tot ceea ce se-ntîmplă aici, în viitor voi fi făcut răspunzător doar eu. Cine va mai ține seama că, datorită ordinelor de la toate eșaloanele superioare, am

fost cu mîinile legate ? Cine va mai ține seama că, datorită cunoașterii insuficiente a situației din afara încercuirii, am fost paralizat în luarea unor hotărîri ?

Ce-i puteam răspunde generalului aflat în pragul deznădejdii, celui care se gîndea zi și noapte cum ar putea scoate armata din acest impas. Nu-mi găseam cuvintele potrivite. Un lucru îmi era însă limpede, anume că niciodată nu i se va putea atribui lui Paulus vina principală pentru suferințele Armatei 6, ea trebuind să revină acelora care îl împinseseră împreună cu soldații săi în acest abis, trădîndu-l apoi cu seninătate. Dar cine erau acești oameni ? Hitler ? Keitel ? Jodl și OKH-ul ? Ce vină aveau Weichs sau Manstein ? Mai erau cumva și alți vinovați ? Pe atunci nu găseam răspunsuri clare la întrebările ce mă frămîntau.

În seara zilei de 18 decembrie, în adăpostul lui Paulus, s-au adunat, ca de obicei, toți șefii de secție. Raportul scurt al lui Schmidt asupra ofensivei Hoth n-a făcut decît să confirme cele relatate de Eismann în cursul dimineții. Diviziile 17 și 16 tancuri erau efectiv blocate.

Pe un fundal înspăimîntător sînt decorat cu Crucea de Cavaler

În continuare ne-am aplecat asupra cinei noastre sărăcăcioase. Atmosfera era apăsătoare. În încăpere a intrat o ordonanță, care l-a chemat pe Paulus la telefon. La celălalt capăt al firului era feldmareșalul von Manstein. Am ciulit urechile. Sosea oare ordinul aducător de mîntuire ? Elchlepp fu de părere : „De astă dată ar fi mers într-adevăr prea repede".

Toți erau cu ochii ațintiți la ușă. Au trecut mai multe minute și Paulus nu revenea. Vechea îndoială își făcu din nou loc, încetul cu încetul. Dacă subiectul convorbirii ar fi fost ieșirea în forță, Paulus l-ar fi chemat cu siguranță pe Schmidt.

Comandantul-șef reveni, în sfîrșit, în încăpere, urmat de furierul meu, plutonierul-major Küpper. Ciudat. În orice caz nu putea avea nici o legătură cu ordinul de

ieșire din încercuire. În vreme ce încă mai reflectam, Paulus s-a apropiat de scaunul meu.

— Domnilor, vreau să vă dau o veste îmbucurătoare. Astăzi primului nostru aghiotant, colonelul Adam, i s-a conferit *Crucea de Caval r* pentru contribuția adusă la organizarea și apărarea frontului de pe Cir, pentru angajamentul și vitejia dovedite cu această ocazie.

Cu aceste cuvinte generalul mi-a înmînat înalta distincție.

Eram atît de surprins, încît la început am rămas mut la felicitările sale călduroase. Toți s-au grăbit spre mine, să-mi strîngă mîna. Pentru cîteva clipe, mizeria și moartea erau date uitării. M-a cuprins o bucurie nespusă, o mîndrie sinceră pentru primirea acestei distincții. Iar aceasta cu atît mai mult cu cît Paulus relevase că, pentru prima oară în istoria militară germană, cel mai înalt ordin se conferea acum unui aghiotant de armată. Sentimentul de fericire mi-a dispărut însă înainte de a mă fi cuprins de-a binelea. În paharul bucuriei se strecurase amintirea amară a luptelor pline de jertfe de pe Cirul inferior, a numeroșilor camarazi care-și pierduseră viața atunci și după aceea. La sfîrșitul lunii noiembrie, Comandamentul suprem al grupului de armate ne ceruse să ținem deschisă Armatei 6 calea de retragere. În acest scop, soldații care fugiseră pînă la Nijne Cirskaia ocupaseră fără murmur pozițiile ordonate. Să-i ajutăm pe camarazii din încercuire, aflați la mare nevoie, aceasta era pe atunci și pentru mine o datorie izvorînd din străfundul sufletului. Pentru așa ceva eram gata să înfrunt cele mai mari greutăți. Dar jertfele sîngeroase fuseseră zadarnice iar *crucea* mea de cavaler nu mai putea schimba ceva.

Situația cumplită în care ne găseam avea darul să-mi scoată din cap orice fumuri legate de decorația primită, mai mult decît o făcea retrospectiva tristă a ultimelor patru săptămîni. Seara, tîrziu, în aceeași zi de 18 decembrie, Schmidt a adus o nouă veste proastă ofițerilor de stat-major aflați încă laolaltă. Armata sovietică continuase cu succes crescînd atacul început la 16 decembrie. Întreg frontul Armatei 8 italiene fusese străpuns, iar unitățile ei părăsiseră pozițiile în goană sălbatică, îndreptîndu-se spre apus.

„Prin aceasta, își încheie informarea șeful de stat-major, flancul stîng al diviziilor și unităților de alarmă germane care luptă pe Cirul superior este descoperit pe o mare porțiune. Pătrunderea pare să aibă deja o adîncime de 45 de kilometri. Grupul de armate va fi probabil silit să retragă întreaga aripă stîngă." Ce avea să se aleagă acum din ofensiva lui Hoth ? Va fi oare destul de puternică armata sa de tancuri, pentru a continua atacul și a stabili cît mai repede legătura cu noi ?

Stăteam împreună cu Paulus și Schmidt în fața hărții cu situația : era incompletă. Știam prea puține lucruri despre trupele noastre aflate în punctele de rupere, despre efectivele lor de luptă, despre configurația exactă a pozițiilor lor. Nu știam literalmente nimic despre tăria inamicului și despre direcția principală a loviturii sale. Comandantul-șef a ascultat cîteva minute presupunerile noastre, apoi a conchis :

— Totul depinde de mărimea rezervelor pe care OKH-ul poate și vrea să le arunce în luptă. De aici, din încercuire, nu putem face nici o apreciere. Fie ca optimiștii să aibă dreptate !

Întrebări chinuitoare

Griji peste griji !

Mă plimbasem de mai multe ori printre adăposturi împreună cu Elchlepp, înfruntînd noaptea geroasă.

— Nu mai înțeleg, Elchlepp. Dacă nu mă înșel, împreună cu Armata 8 italiană se afla angajat și Corpul XXIX armată german. Deci, se pare, și unitățile germane au dat greș.

— E într-adevăr de presupus. Probabil că au fost luate de valul italienilor fugari.

— Dacă stau și chibzuiesc, Elchlepp, începînd cu 1940 am mers din victorie în victorie. Iar acum urmează înfrîngere după înfrîngere. Pe undeva trebuie să existe niște cauze ale acestei schimbări.

— Cauza principală o văd în imobilismul și neghiobia cu care sînt conduse trupele. Reacționăm doar arareori iar atunci numai în funcție de măsurile inamicului, pe care îl subapreciem în mod iresponsabil.

— Cu cît reflectez mai mult, cu atît mă apasă mai tare gîndul că şi noi, cei din conducerea Armatei 6, am acţionat cu rigiditate şi mărginire în momente decisive. Fireşte, e uşor de spus acum, cînd priveşti în urmă. Nici Paulus şi nici Schmidt, nici unul dintre generalii-comandanţi, cu excepţia lui Seydlitz, nici dumneavoastră şi nici eu n-am fost în stare, în zilele din jurul lui 20 noiembrie, să acţionăm împotriva ordinelor lui Hitler şi ale OKH-ului, să ieşim în forţă spre sud-vest şi să evităm încercuirea ameninţătoare. Am fi salvat viaţa a zeci de mii de oameni, care s-au prăpădit între timp într-o bătălie, pe care, în ceea ce ne priveşte, abia dacă o mai puteam numi astfel, datorită lipsei de muniţii, carburanţi şi alimente. Mai bine i-am zice agonie. Oare nu li se va atribui mai tîrziu o parte din vină tuturor acelora care se află acum în funcţiile de conducere ale Armatei 6 ?

— Cunoaşteţi punctul meu de vedere în această privinţă, Adam. Sîntem militari şi trebuie să dăm ascultare ordinelor. Lucrul e valabil şi atunci cînd nu putem recunoaşte justeţea unui ordin şi va trebui, poate, să dăm noi înşine ortul popii. Orice militar trebuie să se aştepte la asta, dar mai ales un ofiţer de carieră ca dumneavoastră şi ca mine. Dar nu-i mereu zi de 13. Foaia se mai poate întoarce oricînd în favoarea noastră.

— Ne cunoaştem de multă vreme, i-am replicat, pentru a şti că nici unul dintre noi nu-i laş. Iar dacă o vom păţi, atunci înseamnă că ne-a ajuns din urmă soarta la care trebuie să te aştepţi pe front în orice clipă. Sînt pe deplin de acord cu dumneavoastră. Asta ţine cu adevărat de profesiunea noastră. Dar aici nu e vorba de noi doi, ci de cei 270 000 de soldaţi. Apoi aş dori să repet că situaţia prin care trec unităţile noastre nu poate fi calificată nicidecum drept luptă, ci mai curînd o condamnare lentă la moarte. O ştiţi la fel de bine ca şi mine. Cine e răspunzător pentru această moarte lentă ? Doar Hitler şi OKH-ul ? Doar Manstein şi statul său major ? Oare noi sîntem cu totul absolviţi de vină ? Vom putea oare să ne justificăm pe deplin răspunderea profesională faţă de trupa, în calitatea noastră de comandanţi ? N-am scăpat oare, prin inactivitate, momentul potrivit, cînd onoarea noastră de ofiţeri ne-ar fi impus să acţionăm in-

dependent, în interesul soldaților noștri ? Vă rog să mă înțelegeți așa cum trebuie, Elchlepp. Departe de mine gîndul să mă erijez în judecătorul conducerii armatei, ori să mă torturez singur. Realitatea este că nu-mi pot da un răspuns limpede la aceste întrebări. Dar nici deoparte nu le pot da, ca și cum n-ar exista. Ele există și mă chinuiesc cu atît mai mult, cu cît situația noastră se înrăutățește. Toată stima pentru optimismul dumneavoastră, dragul meu. Și pe mine camarazii mă consideră un optimist. Dar vestea de astăzi despre nimicirea Armatei 8 italiene mi-a distrus încrederea.

— Lăsați reflecțiile, Adam, căci nu duc la vreun rezultat. Deocamdată nu avem o privire de ansamblu asupra situației. Firește, rușii au atacat cu forțe puternice, iar frontul nostru de sud este cu siguranță amenințat. Dar OKH-ul va drege situația. Mai sînt cîteva zile pînă cînd vom da mîna cu Armata „Hoth". Harababura va lua atunci sfîrșit. Vom opera din nou în cîmp deschis. Astăzi diviziile noastre de pe frontul de sud al încercuirii au raportat că s-ar auzi deja tunurile Armatei „Hoth".

Am ajuns în fața noului meu adăpost. Micul horn împrăștia scîntei. Era limpede că ajutorul meu întețea focul. După masă, cînd plecasem, gheața acoperea încă pereții.

— Mi-ați vizitat „vila", Elchlepp ?

— Pînă acum n-am avut ocazia.

— Intrați doar pentru o jumătate de oră. În valiză mai am rezerva intangibilă : o sticlă de coniac. O înghițitură zdravănă se recomandă împotriva frigului, dar și a reflecțiilor prea stăruitoare.

Colonelul a coborît în urma mea cele cinci trepte care duceau în buncăr. Am deschis ușa. În fața sobei se afla ghemuit locotenentul-major, care ațîța focul. Spre deosebire de exterior, în încăpere domnea o căldură plăcută. Pereții păreau să se fi dezghețat.

În timp ce Elchlepp schimba cîteva cuvinte cu colaboratorul meu, am scos în valiză sticla de Martell și am desfundat-o. Pentru Elchlepp am mai găsit un pahar. Ceilalți doi au recurs la paharele de aluminiu din dotare. Am tras scaunele mai aproape de sobă.

— Pentru bunul sfîrşit al bătăliei !

Elchlepp şi-a ridicat paharul. Am ciocnit cu el. Cu o smucitură scurtă, am dat coniacul pe gît. Era un adevărat deliciu.

— Şi dacă lucrurile nu se vor termina bine, Elchlepp, ce va fi atunci ? Dacă nu reuşim să astupăm breşa la italieni ? Nu trebuie atunci retrasă cît mai grabnic armata de despresurare, pentru a nu fi încercuită la rîndul ei ? N-ar însemna asta pecetluirea definitivă a pieirii noastre ?

— Astăzi nu vă mai opriţi din cobit ! Ce va să însemne pieirea ? Pieirea ar însemna moartea sau prizonieratul ori, mai bine zis, numai moartea. Căci prizonieratul e identic cu moartea.

— Aşa cum scriu ziarele şi cum pretind posturile militare de radio, se poate să aveţi dreptate. Dar, sincer vorbind, niciodată n-am fost pe deplin convins de glonţul în ceafă, pe care ruşii îl administrează fiecărui neamţ căzut viu în mîinile lor. Toamna trecută, pe cînd ne aflam la Rjev, ni s-au aruncat mai multe manifeste semnate de prizonieri germani. Am văzut şi eu cîteva exemplare la ofiţerul nostru cu contrainformaţiile. Mi-a spus că semnatarii făcuseră într-adevăr parte din unităţile menţionate şi erau daţi dispăruţi.

— Fie ce-o fi, Adam, dar eu nu voi lua niciodată calea prizonieratului.

— Socotiţi, prin urmare, că în cea mai disperată situaţie, cînd n-ar mai exista nici un licăr de scăpare, armata ar trebui să moară în faţa inamicului pînă la ultimul om. Cu ce se deosebeşte teoria dumneavoastră de îndemnul la sinucidere colectivă ? Personal, mă tem şi eu de prizonierat. Dar putea-vom oare purta răspunderea pentru sacrificarea a sute de mii de oameni, iar aceasta, poate, dintr-o teamă neîntemeiată ? Aşa ceva e absurd. De acord, lupta trebuie continuată cîtă vreme mai există perspectiva unei despresurări. Altfel se pune însă problema cînd a dispărut şi ultima speranţă.

— Dragul meu Adam, puteţi fi sigur, că nu voi încuviinţa niciodată încetarea luptei. Asta ar însemna prizonierat, iar prizonieratul înseamnă moarte.

— Dar cum vreţi să scăpaţi de prizonierat, Elchlepp ?

— L-aş ruga pe Paulus să-mi aprobe să merg în linia întîi, ca simplu ostaş. Iar acolo îmi voi vinde pielea cît se poate de scump.

— Este o nebunie, Elchlepp, nimic altceva decît sinucidere. Gîndiţi-vă la soţia şi copiii dumneavoastră. Pentru un comandant nu este dezonorant să pună capăt unei lupte, a cărei continuare costă fără folos viaţa a zeci de mii de oameni. Cred că ar trebui să vă gîndiţi mai bine la toate acestea.

Elchlepp s-a ridicat.

— Nu mai am ce judeca, dar sper ca totul să se sfîrşească bine.

Cu aceste cuvinte şi-a luat rămas bun de la mine şi de la ajutorul meu, care şezuse tot timpul fără să scoată vreun cuvînt.

Calvarul celor răniţi

Pînă atunci avusesem puţine ocazii să trec pe la ostaşii din linia întîi. Astăzi, 19 decembrie, voiam să înlătur această lipsă şi să mă conving personal cum stăteau lucrurile pe acolo.

— Fiţi atent, să nu vă treziţi la inamic, mi-a spus Paulus, cînd mi-am luat rămas bun de la el.

— Mi-am trecut pe hartă traseul exact al frontului, potrivit ultimelor rapoarte, domnule general. Ţinta mea o constituie diviziile 44 şi 76 infanterie.

Am pornit către orele 9. Nu-l cunoşteam pe şofer ; statul-major îl ceruse uneia din diviziile noastre. Trecînd de la Gonceara spre Rosoşka, am fost martor la scene cutremurătoare, care se desfăşurau zi de zi la punctele medicale de batalion, la punctele de adunare a bolnavilor şi răniţilor, în spitalele de campanie. Am oprit în faţa unui spital. În septembrie vizitasem la Gumrak un punct medical principal. Impresiile de atunci îmi stăruiau încă vii în amintire. Dar ceea ce mi-a fost dat să văd acum, în acest spital improvizat, era şi mai cumplit, de-a dreptul înfiorător. Sanitarii pe jumătate sleiţi de puteri îi scoteau pe cei grav răniţi din numeroasele vehicule în aşteptare şi îi cărau cu tărgile pînă la un cort. Acolo, răniţii rămî-

neau întinşi pe cîteva pleduri murdare şi pătate de sînge, pînă cînd le venea rîndul în sala de operaţii. Aceasta se afla într-o casă cu etaj, lungă de aproape 15 metri, la intrarea căreia flutura steagul Crucii Roşii. Pentru a pătrunde acolo, a trebuit să trec printr-o mulţime de răniţi cu răni uşoare, înghesuiţi unul în altul şi aşteptînd cu toţii îngrijiri medicale. Unul dintre ei mi-a spus :

— Ajutaţi-ne, domnule colonel ! De trei zile n-am primit nimic de mîncare. Celor mai mulţi dintre noi le au degerat mîinile şi picioarele. Acolo în faţă, toate punctele de adunare şi cele medicale sînt ticsite de oameni. Medicii ne-au trimis încoace.

Soldatul cu faţa murdară şi nerasă mă privea cu ochi osteniţi, mistuiţi de febră. Mîinile îi erau învelite în fîşii dintr-un pled de lînă. I-am spus că venisem să discut cu medicii. Apoi mi-am croit loc mai departe.

Printr-o uşă deschisă am putut arunca o privire într-o încăpere cu răniţi. Erau cei care primiseră deja îngrijiri, aşteptînd să fie transportaţi în altă parte. O îngrămădire de bandaje albe şi uniforme murdare, zăcînd pe pămînt într-o înghesuială de neînchipuit, oameni acoperiţi mai mult sau mai puţin cu mantale ori diferite zdrenţe. În camera următoare se afla sala de operaţii. Cînd am apărut în cadrul uşii, din grupul care stătea în jurul mesei de operaţii s-a desprins un bărbat, care mi-a ieşit în întîmpinare. Era un medic cu faţa suptă, palidă şi chinuită, cu halatul stropit de sînge şi şorţul de cauciuc plin de murdărie.

— De trei săptămîni lucrăm zi şi noapte cu trei medici şi 20 de sanitari. În acest timp a trebuit să mutăm spitalul de două ori. O dată, fiindcă o bombă de aviaţie ne-a năruit jumătate din casă, rănind circa 30 dintre oamenii noştri şi omorînd alţi nouă. A doua oară, fiindcă artileria rusească ne-a aplicat cu acelaşi rezultat cîteva lovituri. Acum nu ne mai putem însă muta, fiindcă toate vehiculele noastre sînt pe dric. Locurile sînt ocupate pînă la cel din urmă. Bineînţeles, dăm ajutor tuturor nou-veniţilor. Le oferim o farfurie cu supă fierbinte sau o ceaşcă de ceai, le schimbăm pansamentele şi trimitem vehiculele din nou în oraş. Acolo au fost instalate spitale improvizate prin casele încă întregi şi prin pivniţele clădirilor

aflate în ruină. Astfel că toți acești nenorociți au cel puțin un acoperiș deasupra capului.

— Dar ce faceți cu cei grav răniți, domnule doctor ?

— Pe aceia îi trimitem cu vehiculele de aprovizionare ale diviziilor la aerodromul Pitomnik. Medicul-șef al armatei a ordonat evacuarea lor pe calea aerului, domnule colonel. Activitatea noastră de aici nu prea mai are nimic comun cu arta medicală. E o jale. Dacă vă veți duce mai în față, veți vedea, din păcate, lucruri și mai dramatice decît aici.

Într-adevăr, așa era. În lungul drumului de coloană staționau vehicule pline cu cei răniți grav. Dar aceștia nu mai dădeau vreun semn de viață. Înghețaseră. Benzina din rezervoarele vehiculelor se terminase, iar pînă cînd șenilul — de obicei singurul în stare să meargă — revenea cu cîțiva stropi, pentru care umblase și se zbătuse vreme de mai multe ore, nenorocirea era deja consumată. Gerul cumplit stinsese slaba pîlpîire de viață din acele trupuri slăbite. Acum nimeni nu se mai interesa de încărcătură neînsuflețită. Treptat, treptat, stratul alb de zăpadă o acoperea cu milostivenie.

Pretutindeni, prin case, corturi sau adăposturi, se adunau cei bolnavi și cei răniți ușor. Ei se tîrau cu mare greutate în grupuri mici spre oraș. Unii aveau din cînd în cînd norocul să fie luați o bucată de drum de puținele vehicule care mai circulau. Orașul, care fusese evitat în timpul luptelor grele din vară și toamnă, devenise acum magnetul care îi atrăgea pe toți. Ei nutreau speranța de a găsi un adăpost prin pivnițe, de a primi asistență medicală din partea vreunei unități sanitare, de a obține, poate, o farfurie cu supă.

Cam așa trebuie să fi arătat acum 130 de ani armata înfrîntă a lui Napoleon în timpul retragerii anevoioase spre apus. Înfășurați în pleduri și foi de cort cu picioarele degerate învelite în saci și cîrpe în loc de cizme, așa mărșăluiau apatic spre est, pas cu pas, ostașii Armatei 6, marcați de suflul morții. Cu greu i-ai mai fi putut numi soldați. Erau o gloată complet descurajată și lipsită de arme. Pentru a mai fi salvați, trebuia să li se asigure de-

îndată asistență medicală, hrană și adăposturi calde Orice întîrziere însemna pentru mulți o sentință de condamnare la moarte

Aghiotantul Diviziei 76 infanterie mi-a întregit impresiile printr-un raport amănunțit asupra situației personalului.

— De cîteva zile, pierderile datorate bolilor și epuizării fizice sînt de-a dreptul catastrofale. Golurile în rîndurile infanteriei sînt tot mai mari. Cazurile de îmbolnăvire sînt raportate de obicei atît de tîrziu, încît nu se mai poate face nimic.

— Cum se explică asta? Pînă acum am constatat exact contrariul. Mulți soldați se anunțau bolnavi în cazul celei mai mărunte afecțiuni. pentru a scăpa cîteva zile din zona de luptă, am intervenit în discuție.

— Așa este, domnule colonel, dar aici lucrurile stau altfel Mulți ezită să se anunțe bolnavi. Se tem să nu fie lăsați pe loc cu ocazia luptelor de ariergardă. Cred că cei mai mulți dintre infanteriștii aflați încă în linia întîi sînt bolnavi.

— Cum este moralul trupei?

— Greu de zis. domnule colonel În momentul încercuirii a domnit deprimarea. Cînd s-a aflat că Hoth a pornit atacul de despresurare. toți și-au redobîndit curajul și speranțele. Am crezut că inelul încercuirii va fi repede străpuns. De atunci s-au scurs opt zile și deziluzia este. bineînțeles, foarte mare. S-au făcut auzite voci izolate care critică aspru conducerea supremă. ocărîndu-l pe Hitler, blestemînd partidul nazist și întregul război. Mai sînt chiar și unii ofițeri care nu înțeleg sensul acestei rezistențe pline de sacrificii și al acestei pieiri lente a armatei.

— Dar pînă acum Divizia 76 infanterie a dat dovadă de fermitate în toate situațiile, am intervenit în spusele aghiotantului. Fenomenele prezentate de dumneavoastră sînt prin urmare în contradicție cu atitudinea soldaților în cursul luptelor.

— Așa este, domnule colonel. Cind inamicul pornește la atac, toți pun mîna pe arme, chiar și cei care-l ocărau

pe Hitler cu cîteva clipe mai înainte. Ei luptă, pe de o parte fiindcă sînt pur și simplu îngroziți de prizonierat, iar pe de altă parte, fiindcă tot mai speră în spargerea încercuirii de către Hoth. Dar cît de mult s-a apropiat generalul-colonel Hoth de inelul încercuirii ?

— Din cele aflate înaintea plecării spre dumneavoastră, știu că armata de despresurare respinge atacuri puternice ale inamicului. Să sperăm însă că își va continua înaintarea peste cîteva zile.

În drum spre Divizia 44 infanterie am fost martor la aceleași scene de groază. Curînd mașina era plină cu răniți. Unul dintre ei avea capul bandajat în întregime. Prin pansamentul mustind de sînge se zăreau doar gura și ochii. Un alt rănit își sprijinea brațul zdrobit într-o eșarfă. Pe un al treilea îl luasem cu mine fiindcă se clătina pe drum încoace și încolo și s-ar fi putut prăbuși oricînd, fără să se mai scoale vreodată. Scuturat de friguri, ședea acum pe locul din spate al mașinii mele, între ceilalți doi răniți.

— Unde să te las, camarade ? l-am întrebat pe cel rănit la braț.

— Dacă se poate..., mi-a spus el privind spre epoletul meu, dacă se poate, domnule colonel, la un spital care să ne și preia.

— Să încercăm la Gumrak. Acolo e un spital în toată regula. Dar mai putem lua cu noi încă doi camarazi.

Șoferul mi-a aruncat o privire dezaprobatoare, cînd am mai luat alți doi soldați răniți la cap, care ședeau în zăpada de la marginea drumului în așteptarea unui ajutor. Aceștia s-au așezat pe speteaza băncii din spate. Fiind destul de tîrziu, am renunțat să mai trec pe la Divizia 44 infanterie, mai ales că strînsesem destule impresii. Am ordonat să o luăm spre est. Rulînd încet, am ajuns la Gumrak, trecînd prin apropierea punctului de comandă al armatei. Deși spitalul de la Gumrak era arhiplin, am reușit totuși să-i plasez pe cei cinci pasageri ai mei.

În locul unui ordin de ieșire în forță, batalioane de întărire

La punctul de comandă am sosit mai tîrziu decît îmi planificasem. I-am raportat lui Paulus întoarcerea mea. Nu se primise încă nici un ordin pentru ieșirea în forță.

— Comandantul suprem al Grupului de Armate „Don" păstrează tăcerea, mi-a spus Paulus. Singurul răspuns primit la întrebarea mea a fost : Așteptați. Operațiunea „Donnerschlag" intră în vigoare numai printr-un ordin expres !

— Cît vor mai merge lucrurile astfel, domnule general ? Aghiotantul Diviziei 76 infanterie mi-a raportat astăzi că golurile ar fi deja atît de mari în rîndurile infanteriei, încît frontul nu mai poate fi ocupat pe toată lungimea lui.

— Corpul LI armată a primit ordin să retragă companii de pe frontul din interiorul orașului și să le trimită diviziilor de pe fronturile de vest și de sud. Consultați la Elchlepp planul de repartizare ! În afară de asta, ne-am hotărît să organizăm unități de alarmă din soldații, subofițerii și ofițerii statelor-majore ale serviciilor de spate, regimentelor de tancuri și divizioanelor de artilerie. Le vom numi batalioane de întărire. Deoarece diferite regimente de infanterie și-au dizolvat al treilea batalion, dispunem de suficienți comandanți cu experiență de luptă. Faceți-mi propuneri pentru ocuparea funcțiilor !

— Ați desemnat deja persoana care să se ocupe de organizarea acestor batalioane de întărire domnule general ?

— Încă nu, Adam. Pe cine îmi propuneți ?

— Mă gîndesc la comandantul Diviziei 14 tancuri, colonelul Lattmann. Are un stat-major foarte capabil. Divizia sa constă doar din mici grupuri de luptă, angajate ici și colo.

— Bine, de acord. Lattmann are toate însușirile pentru o sarcină ca aceasta. Schmidt îl apreciază, la rîndul său, așa că nu va avea nici o obiecție.

Într-adevăr, Schmidt a fost imediat de acord cînd i-am prezentat propunerea.

— Da, Lattmann este omul potrivit pentru aceste unități de alarmă.

— Mă întreb dacă va fi încîntat de așa ceva, domnule general. După cît cunosc moralul trupei, nici ofițerii și nici soldații n-au prea mare chef să fie pompieri de serviciu în cadrul acestor unități atît de eterogene.

— Dacă lucrurile ar merge de la sine, n-am mai avea nevoie de Lattmann. Va ști el să facă față situației, a încheiat în doi peri șeful de stat-major.

Acțiunea aceasta n-o prea vedeam cu ochi buni. „Batalioane de întărire !" De fapt o absurditate, ținînd seama că mulți dintre acești soldați nu aveau nici o experiență în lupta de infanterie. Cei mai mulți vegetaseră pînă atunci printr-un adăpost oarecare, la căldura sobelor. Acum se vedeau goniți dintr-o dată în frigul de gheață și vîrtejurile viscolului. Erau oare cu adevărat un ajutor pentru cei încleștați în luptele din linia întîi ?

Decorații și scrieri propagandistice în loc de pîine

În adăpost am apucat să parcurg corespondența venită prin curier. Numai lucruri obișnuite : avansări la excepțional pentru vitejie în fața inamicului, acordarea *Crucii de Cavaler* și a *Crucii Germane în Aur*. Direcția Personal a armatei de uscat anunța trimiterea unor decorații : *Cruci de Fier*, clasa I și a II-a cu baretele corespunzătoare, *Cruci de Cavaler* și *Cruci Germane*. În afară de acestea, mai erau pe drum două lăzi cu medalii croate. Să nu-ți vină să crezi : două lăzi cu medalii, în timp ce în încercuire se afla un singur regiment croat de artilerie, subordonat Diviziei 100 munte ! Acest regiment era aprovizionat în același timp cu o cantitate mare din aceleași medalii, încît nu mai putea pretinde că ar duce lipsă de așa ceva.

Ploconul ne-a sosit a doua zi cu un avion-curier. Patru soldați s-au muncit să transporte containerele uriașe în încăperea mea de lucru. Lăzile ocupau atîta loc încît abia mă mai puteam mișca prin cameră. Erau pline ochi cu medalii militare croate.

— Cel mai bine ar fi, domnule colonel, să trimitem lăzile aşa cum sînt Diviziei 100 munte, a fost de părere Küpper.

— N-are nici un rost. Aia chiar că nu mai ştiu ce să facă cu aşa ceva. Voi vorbi în acest sens cu generalul Paulus.

La cină i-am povestit despre „darul" făcut armatei. Relatarea mea a declanşat un rîs general, dar şi supărarea că preţiosul spaţiu de transport nu era folosit pentru alimente.

— Mai pot adăuga în acest sens o seamă de exemple revoltătoare, a intervenit intendentul-şef. Ultimele avioane au transportat cîteva lăzi cu prezervative, 5 tone de bomboane, 4 tone de măghiran şi piper. 200 000 de broşurele ale serviciului de propagandă al Wehrmachtului. I-aş dori birocratului vinovat de toate acestea să petreacă măcar opt zile în încercuire. După aceea n-ar mai face o tîmpenie ca asta. Mă miră numai cum de n-a împiedicat colonelul Baader un lucru ca acesta, l-am trimis din încercuire tocmai în acest scop. Am procedat energic pe lîngă Grupul de Armate „Don" şi am rugat ca responsabilii de la aerodromuri să fie pe viitor instruiţi şi supravegheaţi cu mai multă grijă.

— Bine aţi făcut, Kunowski, a intervenit Paulus. Îl voi ruga, la rîndul meu, pe Manstein să se îngrijească în viitor, de eliminarea unor asemenea dezordini. Am impresia că Baader nu mai are nici o influenţă asupra aprovizionării noastre. De aceea ar trebui să ne gîndim să trimitem la aerodromurile de expediţie ofiţeri potriviţi, care cunosc situaţia noastră din proprie experienţă. Vă rog pe dumneavoastră, Schmidt şi Kunowski, să cercetaţi problema şi să-mi faceţi propuneri.

„Donnerschlag" — o parolă aşteptată în zadar

Zilele următoare au trecut fără ca von Manstein să transmită mult aşteptata parolă „Donnerschlag". Paulus şi Schmidt discutau zilnic cu grupul de armate prin aparatul decimetric. Ca şi pînă atunci, asistam la cele mai multe dintre convorbirile lui Paulus şi le stenografiam.

Manstein continua să evite orice răspuns referitor la situația din afara încercuirii, enervîndu-l pe Paulus.

La 22 decembrie legătura noastră cu exteriorul prin aparatul decimetric s-a întrerupt. Trupele noastre de pe Cirul inferior se repliaseră probabil spre sud sau spre vest.

Au urmat zile de discuții sterile și inactivitate păgubitoare. Conducerea Armatei 6 continua să aștepte de sus venirea ordinelor izbăvitoare. Între timp, alte mii de soldați cădeau în luptă, mureau de frig și de foame, iar vigoarea celor scăpați pînă atunci scădea tot mai mult. Paulus și statul său major socoteau încăpățînarea și lipsa de conștiință a lui Hitler și a eșaloanelor superioare drept cauza principală a catastrofei. Acestora le revenea, fără îndoială, o mare parte din vină. Dar nu se dovedea oare și conducerea Armatei 6, prin răbdarea ei disciplinată, o pîrghie bine unsă a întregului mecanism de comandă distrugător de oameni ? Nu devenea tocmai prin aceasta părtașă la vină ?

Din cele înfățișate pîna acum rezultă că pe atunci ne erau străine astfel de întrebări și cu atît mai mult recunoașterea vreunei complicități vinovate. Eram niște produse ale educației militare prusiene, obișnuiți să dăm ascultare și să ne supunem ordinului dat, chiar și atunci cînd acesta se dovedea absurd, nociv și barbar pentru propriii noștri ostași. Înainte de toate, nu fuseserăm educați în spiritul unei gîndiri politice critice. Pe atunci, socoteam catastrofa de la Stalingrad a fi mai cu seamă consecința unor erori militare ale conducerii superioare. Nici nu ne trecea prin minte că cel de-al doilea război mondial dezlănțuit de Germania hitleristă era în totalitatea sa o crimă, nu numai față de popoarele atacate de noi, ci și față de națiunea germană. Iar fiindcă lucrurile stăteau astfel, n-am sesizat nici cauzele mai profunde ale înfrîngerii de pe Volga, care nu trebuiau căutate în unele erori strategice sau tactice ale conducerii germane, ci în superioritatea orînduirii sociale și de stat socialiste, al cărei braț înarmat era armata sovietică. Ne mirau, e drept, rezistența și eroismul ostașilor sovietici în fața și în interiorul Stalingradului, după cum ne stîrnea uimire precizia cu care se desfășurau operațiile sovietice. Nu înțelegeam însă unde își avea izvorul puterea sovieticilor.

Sărbătoarea Crăciunului a fost tristă. La 24 decembrie, spre orele 18, ne-a sosit prin radio știrea că Hoth ar fi fost silit să înceapă retragerea. Puțin mai tîrziu, cînd ne-am adunat pentru cină la generalul Paulus, eram ca paralizați. Într-o scurtă alocuțiune, comandantul-șef s-a referit la eșecul atacului de despresurare al lui Hoth și la prăbușirea întregului front de sud. A vorbit despre amenințarea grea care plana asupra Grupului de Armate „A" în Caucaz și despre gravitatea propriei noastre situații. Cu toate acestea, trebuia să sperăm în continuare. După cîteva cuvinte privind semnificația sărbătorii Crăciunului, Paulus a încheiat astfel: „Iată-ne deci adunați la licărul lumînărilor pentru a ne aduce în cuget familiile noastre din patrie, așa după cum și ele sînt în aceste clipe cu gîndul la noi."

Contrastul evident dintre realitatea brutală a războiului și mesajul pașnic al sărbătorii Crăciunului nu putea fi estompat prin cuvinte. Era sentimentul fiecăruia în acea seară. De aceea am rămas toți cu gîndurile noastre. În încăpere domnea o tăcere ca de moarte. Cîteva lumînări arzînde țineau loc bradului împodobit cu globuri și beteală. Alături de fiecare farfurie se găseau cîteva țigarete și două-trei praline din cele primite de generalul Paulus din România într-o cutie mare cu bomboane.

Poșta din patrie nu venise, așa că n-am avut nici pachete, nici scrisori. Viscolul puternic paralizase aproape în întregime traficul aerian. Mi le imaginam pe soția și fiica mea punînd la poștă urarea lor de Crăciun, plină de dragoste, care nu mi-a mai parvenit niciodată. Nu scrisesem nimic familiei mele despre situația noastră fără speranță. Știam prea bine cît de mult continua să sufere soția mea datorită pierderii fiului nostru Heinz. Ai mei presimțeau însă cu siguranță nenorocirea care se profila între Volga și Don.

În seara aceea ne-am despărțit la puțin timp după cină, contrar obiceiului nostru. Fiecare voia să rămînă singur cu gîndurile sale ori să fie pentru cîteva clipe împreună cu colaboratorii săi cei mai apropiați. Oamenii mei mă așteptau deja în încăperea ce servea de cancela-

rie. Focul pîlpîind vesel în sobă crea puțină atmosferă plăcută. Pregătisem pentru fiecare un mic cadou : cîteva țigarete sau o țigară de foi, cîteva felii de pîine de secară și biscuiți înveliți în hîrtie de ziar. Aghiotantul grupului de armate, colonelul von Werder, îmi trimisese două sticle de rachiu, pe care le-am pus la bătaie. Dar cel mai frumos lucru a fost un brad mic, primit de unul dintre subofițeri într-un pachet venit acum trei zile de la soție. Plutonierul-major Küpper a scos la iveală cîteva lumînări din resurse păzite pînă atunci cu multă grijă.

Toți mă priveau cu nerăbdare. Ce le puteam spune acestor patru camarazi, care colaborau cu mine de peste un an, fiind de prea multă vreme soldați, ca să înghită orice gogoși ? Toți erau însurați, toți aveau familie. Le-am relatat adevărul despre evenimentele din afara încercuirii. Apoi, am vorbit despre familiile noastre. Cei patru primiseră vești de acasă în ultimele opt zile. Scrisorile și fotografiile trecură din mînă în mînă. Discuțiile te mai făceau să-ți uiți amarul. Cu poveștile au trecut ore cît se poate de plăcute.

Între timp, lumînările s-au stins, iar sticlele nu mai conțineau nimic. Spre miezul nopții am intrat în încăperea alăturată, care îmi sluiea drept birou și dormitor. Șoferul meu tocmai îndesa cîteva bucăți de lemne în soba bine încinsă. Mi-am scos cizmele și haina, am stins lumina, apoi m-am întins pe patul de campanie. Gîndurile mi s-au rotit încă multă vreme prin cap. În fine, am reușit să adorm, dar fără să mă fi lămurit în vreun fel oarecare.

Un mijloc de abatere a atenției : activitate cît mai intensă

În dimineața următoare, prima zi a Crăciunului, i-am găsit pe colaboratorii mei la masă, bînd o fiertură intunecată care se voia a fi cafea și ronțăind pîinea de secară și biscuiții primiți în dar. Rînd pe rînd mi-au urat sărbători fericite, primul fiind plutonierul-major Küpper. Cu pometții palizi și supți dădea impresia că e mai slab și mai deșirat ca de obicei. Peste noapte își pierduse aproape cu

desăvîrşire speranţa de a-şi mai revedea soţia. Nici ceilalţi trei nu erau într-o stare sufletească mai bună. N-am încercat să-i reconfortez, căci ar fi trebuit să mint. Le-ar trebui mai multă activitate, mi-am zis. Atunci n-ar mai avea atîta vreme să-şi frămînte mintea. M-am adresat lui Küpper :

— După ce aţi terminat micul dejun, veniţi pe la mine !

Abaterea gîndurilor prin muncă mi se părea singurul remediu în această situaţie. Ce-i drept, unui aghiotant nu-i mai rămăsese acum mare lucru de făcut, dar putea născoci prea bine o ocupaţie.

— Küpper, fă-mi o situaţie cu soldaţii, subofiţerii şi ofiţerii Armatei 6 care nu s-au aflat la unităţi la 19 noiembrie, data blocării permisiilor ; să-i cuprinzi deci pe cei care nu s-au mai putut întoarce la unităţi după terminarea permisiilor. Apoi îmi faci o listă a permisionarilor care ar fi trebuit să se întoarcă în fiecare zi.

— Vor fi gata repede, domnule colonel. Ordinele de zi pe armată ne îngăduie să stabilim cîţi permisionari au plecat zilnic. Numai în cazul Corpului IV armată va trebui să obţinem mai întîi informaţiile necesare.

— Nu te grăbi ! Vreau date foarte exacte ! i-am spus în vreme ce telefonul a pornit să sune. Schmidt mă chema la el.

— Cunoaşteţi situaţia, Adam. În zilele următoare trebuie să ne aşteptăm la atacuri şi mai puternice din vest şi sud. Efectivele de luptă extrem de reduse ne vor sili să restrîngem zona pe care o controlăm. Pentru moment, nu există poziţii intermediare pe care să se replieze trupele noastre. Ca să le amenajăm urgent, am nevoie de colonelul Selle, şeful serviciului de geniu al armatei. Trimiteţi deîndată o radiogramă grupului de armate, cu rugămintea de a ni-l trimite pe colonelul Selle !

— Nu va fi uşor, domnule general. Selle comandă un grup de luptă pe Cir.

— Urgentaţi totul. Cei de dincolo au destui ofiţeri care l-ar putea înlocui pe Selle.

De ce mai trebuia chemat şi Selle să participe la un naufragiu aproape sigur ? Noile poziţii le putea stabili orice comandant al unui batalion de geniu. Şi cine urma

să le sape în pămîntul înghețat bocnă ? Acestea erau întrebările care mi-au venit în minte. Pe de altă parte, mă bucuram să-mi revăd prietenul.

Îl cunoșteam pe Schmidt destul de bine pentru a ști că era absolut inutil să-l abat de la proiectul său. Nu mi-a rămas decît să trec pe la șeful serviciului de transmisiuni și să expediez radiograma. Apoi l-am căutat pe generalul Paulus. Nu-l întîlnisem încă în cursul acelei zile.

Locotenentul-major Zimmermann m-a condus spre adăpostul generalului. Mi-a spus că Paulus redacta un raport către Grupul de Armate „Don".

Cînd am intrat în încăpere, l-am găsit pe general așezat la masa de lucru. Mi-a răspuns cu mare cordialitate la urările de Crăciun și mi-a oferit un scaun. În aer plutea întrebarea nerostită : Ce avem să facem acum, după ce dispăruse șansa unei ieșiri în forță ?

„Eu nu sînt un Reichenau"

„Rezistați ! Armata 6 își îndeplinește misiunea ei istorică pe Volga", mi-a citit Paulus începutul unui ordin venit de la Hitler.

— După cum vedeți, sînt cu mîinile legate.

— Vă înțeleg, domnule general, dar ce sens mai are acum această rezistență ? Nu vom mai ieși de aici. Vom putea oare justifica pieirea întregii armate ?

— Cunoașteți ordinele. De rezistența noastră depinde constituirea unei noi poziții de apărare în sectorul de sud. Voi fi răspunzător dacă Grupul de Armate „A" va avea aceeași soartă ca noi.

— S-au scurs șase săptămîni de cînd s-au dat aceste ordine, domnule general. Personal, cred că sînt de mult depășite.

— Nu e întru totul exact. Manstein m-a informat că Grupul de Armate „A" se menține pe vechile lui poziții din Caucaz.

— Nu mai înțeleg nimic. OKH-ul a avut la dispoziție șase săptămîni pentru a retrage trupele de acolo și pentru

a scurta frontul. În acest fel ar fi avut la dispoziție divizii de tancuri pentru a sprijini atacul Armatei „Hoth".

— N-are nici un rost să discutăm aceste chestiuni. Acum e oricum prea tîrziu. Chiar dacă am vrea, nu ne-am mai putea urni de aici cu armata noastră zdrobită și sleită. Frontul german principal este la sute de kilometri de noi și va trebui retras, probabil, și mai mult. Să presupunem că împreună cu toți generalii-comandanți, comandanții de divizie și Schmidt aș fi ordonat la sfîrșitul lui noiembrie, pe proprie răspundere, ieșirea în forță. Hitler ar fi aflat atunci deîndată de planul nostru prin ofițerul său de legătură, maiorul von Zitzewitz, care dispune de o stație radio proprie, și ar fi luat contramăsuri corespunzătoare.

Generalul privi gînditor, preț de cîteva clipe, spre peretele de scînduri al adăpostului Apoi își îndreptă privirea din nou spre a mea. Își dădea seama că explicațiile sale nu-mi spulberaseră îndoiala.

— Văd că nu sînteți mulțumit de discuția noastră. Bănuiesc ce gîndiți. Comparați modul meu de acțiune cu cel al lui Reichenau din cursul anului trecut, cînd a oprit atacul de pe Doneț contrar ordinului dat de Hitler.

Văzîndu-mă că dau aprobator din cap, Paulus continuă :

— E posibil ca, după 19 noiembrie, temerarul care era Reichenau să-și fi croit în forță drum spre vest, declarîndu-i apoi lui Hitler : „Acum puteți dispune de capul meu !". Dar știți, Adam, eu nu sînt un Reichenau.

Paulus îmi ghicise într-adevăr gîndurile. Caracterizîndu-se singur drept un general ascultător, un om care cumpănea totul cu cea mai mare grijă și ezită din prudență extremă, el nu spunea decît adevărul. Dar această mărturisire nu era de natură să rupă inelul infernal ce ne strîngea fără scăpare atît pe el, cît și pe mine și pe toți ceilalți în acele zile amarnice. Reichenau sau Paulus — ambele variante vizau continuarea războiului.

O ieşire în forţă a Armatei 6, executată la timp şi cu succes, ar fi amînat poate înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste, dar n-ar fi împiedicat-o. Un asemenea succes n-ar fi schimbat deloc caracterul imperialist, antinaţional al războiului de cucerire. El n-ar fi reprezentat o salvare reală pentru Armata 6, ţinînd seama că zeci de mii dintre cei scăpaţi încă o dată la Volga ar fi pierit în luptele următoare.

La 25 decembrie 1942 eram însă cu toţii departe de a judeca lucrurile astfel. Cum, necum, continuam să funcţionăm ca rotiţe ale maşinii de război germane grav avariate.

La întoarcerea în adăpostul meu, Küpper mi-a prezentat materialul cerut.

La începutul contraofensivei dezlănţuite de Armata Roşie, în permisie se aflau 25 000 de oameni. Zilnic reveneau pe front 1 000 de oameni.

— Ce se va întîmpla cu aceşti permisionari, domnule colonel ? Dacă ar fi aici, am putea umple cîteva goluri.

— Presupunînd că între timp n-ar degera şi muri de foame în încercuire. De fapt, generalul Pfeiffer ar fi trebuit să-i strîngă afară pe toţi, ţinîndu-i la dispoziţia armatei. Dar n-a făcut-o. Din ordinul comandamentului suprem al grupului de armate, toţi permisionarii reveniţi pe front au fost introduşi în grupurile de luptă.

— Curios este că zilnic sosesc în încercuire cîţiva permisionari cu avioanele de aprovizionare. Astăzi am telefonat mai multor divizii pentru a obţine cifrele exacte, necesare situaţiei cerute de dumneavoastră. Un furier mi-a spus că la sosirea fiecărui tren cu permisionari se anunţă prin megafon ca toţi soldaţii şi ofiţerii să se prezinte la comandantul gării. Cu toate acestea, mulţi se separă de marea masă şi, întrebînd din om în om, ajung la aerodrom. Piloţii îi iau ca servanţi la mitralieră. Dacă aceşti băieţi nevinovaţi ar şti ce-i aşteaptă aici, ar rămîne cu siguranţă afară.

— E lesne de înţeles, Küpper. Aici e vorba de camaraderie la bine şi la rău şi tocmai asta îi mînă pe mulţi la subunităţile lor.

Cu ocazia Crăciunului mi-a făcut o vizită colonelul Elchlepp.

— Ce noutăţi mai aveţi ? l-am întrebat, după ce ne-am strîns mîinile.

— V-a spus ceva Schmidt în legătură cu schimbul de telegrame pe care l-a avut ieri după-amiază cu generalul Schultz de la grupul de armate ?

— Nu. A fost ceva deosebit ?

— De pe frontul Cirului n-ar fi nici o noutate. Schultz a spus însă că Divizia 6 tancuri ar fi fost luată Armatei „Hoth", pentru a apăra Morozovskul. Piloţii avioanelor de aprovizionare relatează că aripa stîngă a Grupului de Armate „Don" s-ar fi repliat spre vest. Pînă acum n-ar fi reuşit întru totul oprirea ofensivei inamice. Am impresia că grupul de armate vrea să rămînem neinformaţi, ca şi pînă acum, în privinţa situaţiei generale.

— În orice caz, asta confirmă faptul că nu mai avem nici o scăpare. Divizia 6 tancuri era forţa principală de izbire a lui Hoth. Dacă împreună cu ea nu s-a reuşit îngenuncherea inamicului, atunci fără tancurile ei lucrul va fi cu atît mai puţin posibil. E limpede că Hoth va trebui să retragă şi celelalte două divizii de tancuri, mult mai slabe, care i-au mai rămas.

— Manstein a sesizat fără îndoială noua catastrofă încă de la 16 decembrie sau, să zicem, cel mai tîrziu pe 18. E de neînţeles că nu l-a informat pe Paulus în amănunţime şi n-a dat parola „Donnerschlag". Ordinul de ieşire în forţă ar fi dublat puterile soldaţilor noştri. Acum, după ce s-au scurs mai multe zile fără vreun folos, grupul de armate ne anunţă să ne pregătim pentru operaţiunea „Donnerschlag". În acest scop vor fi trimişi pe calea aerului carburanţi şi alimente — dar asta abia cînd se va îmbunătăţi vremea.

— Asta-i curată bătaie de joc, Elchlepp. Ce-şi închipuie de fapt Manstein şi statul său major despre starea Armatei 6 ? Lucrurile nu mai au nici o legătură cu necesităţile militare !

— Sînt cu totul de părerea dumneavoastră. Paulus tocmai redactează un nou raport despre starea deplorabilă a diviziilor noastre.

Comandantul-şef redactează un nou raport

A doua zi, raportul a fost trimis comandamentului suprem al Grupului de Armate „Don". Avea, cu aproximaţie, următorul cuprins :

Pierderile sîngeroase, frigul şi alimentaţia insuficientă au dus în ultima vreme la o scădere simţitoare a capacităţii de luptă a diviziilor. De aceea, mă văd nevoit să raportez :

1. Armata va putea respinge, ca şi pînă acum, atacuri mai slabe ale inamicului şi va putea face faţă pentru o vreme unor crize locale, cu condiţia unei aprovizionări mai bune şi a aducerii de completări pe calea aerului.

2. Dacă ruşii vor retrage din faţa lui Hoth forţe mai puternice şi vor ataca cu acestea sau cu alte trupe *fortăreaţa*, aceasta nu va putea rezista multă vreme.

3. Ieşirea în forţă nu se mai poate executa, dacă nu se va realiza mai înainte un coridor, asigurîndu-se armatei completări în oameni şi bunuri de aprovizionare.

De aceea rog să interveniţi la forurile superioare pentru a se lua măsuri energice de despresurare grabnică a armatei, în cazul în care situaţia de ansamblu nu impune sacrificarea ei. Este de la sine înţeles că armata va face totul pentru a rezista pînă la epuizarea ultimelor mijloace

In afară de aceea, armata a mai expediat următoarea radiogramă : „Astăzi au fost aduse pe calea aerului doar 70 de tone. Pîinea se termină mîine, untura în această seară, iar mîine alimentele pentru cină ale unor corpuri de armată. Se impune cu stringenţă luarea unor măsuri energice".

Comandantul-şef al Armatei 6 a început redactarea unui nou raport. Al cîtelea oare ?

Se cuvine să amintim în mod suplimentar că, la acea dată, 25 decembrie, cînd Manstein scosese puternica Divizie 6 tancuri din compunerea armatei de despresurare „Hoth", Paulus nu mai putea să ordone de capul său ieşirea în forţă. Armata 6 era prea slăbită pentru aşa ceva Îi lipseau carburanţii, armamentul greu, tancurile şi muniţiile pentru a străpunge, fără un ajutor substanţial din afară, inelul de fier al inamicului, care lupta cu inteli-

gență și îndîrjire și pentru a putea realiza joncțiunea cu celelalte armate ale Grupului de Armate „Don". Socoteam că lui Paulus nu i se putea face nici un reproș pentru faptul că nu putuse lua la acea dată o hotărîre proprie. Dar oare de cîte ori pînă atunci nu raportasem supuși — el cît și noi toți — apoi executarăm ordinele și tăcuserăm, cînd ar mai fi fost vreme ca prin acțiunile noastre să punem eșaloanele superioare de comandă în fața faptului împlinit și să salvăm printr-o ieșire în forță viața a zeci de mii de soldați, care aveau să moară mai tîrziu de foame și de frig sau să cadă în luptă! Această răspundere solidară pentru pieirea Armatei 6 revine tuturora acelora care au deținut pe atunci funcția supremă sau funcții mai înalte de comandă asupra unităților încercuite. Ce-i drept, motivele și considerentele care au jucat un rol în cazul funcțiilor decisive de comandă ale Armatei 6 pot oferi o explicație, dar nu pot nicidecum constitui o scuză. Eram prizonierii schemei de gîndire ordin-executare, chiar și atunci cînd ordinul contravenea în mod evident concepției militare tradiționale germano-prusiene, fiind imoral și din punctul de vedere al acestui cod moral însuși. Și mai mult am eșuat în alegerea unei alternative corecte la sacrificarea Armatei 6, ordonată de imperialismul german — alternativă reprezentată de o capitulare la timp. Pentru aceasta am fi avut nevoie de clarviziune politică, ce ne lipsea cu desăvîrșire.

În zilele următoare, din ordinul lui Paulus au fost anulate toate pregătirile pentru ieșirea în forță din încercuire. Camioanele strînse la un loc au fost retrimise la unități, iar căpitanul Toepke și-a reluat locul pe lîngă intendentul-șef, fiind trimis peste puțină vreme la bazele aeriene ale avioanelor de aprovizionare aflate în afara încercuirii.

Relatările colonelilor Selle și van Hooven

La sfîrșitul lunii decembrie, în încercuire a venit colonelul Selle. Ne-am strîns mîna cu sentimente amestecate. Apoi, l-am însoțit pînă la adăpostul comandantului-șef. După

ce i-a ascultat raportul, Paulus l-a pus să povestească despre situaţia de afară.

— Mai rău decît ne-am fi aşteptat vreodată, domnule general. Înaintea plecării am reuşit să arunc o privire asupra hărţii cu situaţia aflată la prietenul meu, colonelul Busse, din statul-major al grupului de armate. Taţinskaia, cu marile sale depozite de provizii, a fost pierdută la 24 decembrie. Aerodromul a fost cucerit de tancurile roşii în urma unui atac executat prin surprindere. Aproape toate avioanele au căzut în mîinile ruşilor. Lucrul va avea grave urmări pentru aprovizionarea pe calea aerului a zonei încercuite. Şi Morozovskul este ameninţat. Bătălia este în toi la vest de Armata 3 română. Duşmanul a ocupat Millerovo, dar se pare că localitatea a ajuns din nou în mîinile noastre. Sînt aduse în mare grabă grupuri de luptă şi, ici-colea, batalioane compacte, pentru a-l opri pe inamic. Din ordinul lui Manstein, Divizia 6 tancuri i-a fost luată lui Hoth. Din această cauză, dar şi datorită ameninţării cu încercuirea. Hoth a fost silit să se retragă. Grupul de Armate „A“ se mai află în Caucaz. În schimb statul-major al Grupului de Armate „Don“ s-a mutat de la Novocerkassk la Taganrog.

— Cu alte cuvinte, Selle, trebuie să ne luăm definitiv gîndul de la o despresurare. Ne mai rămîne un singur lucru : să luptăm în continuare, pentru a angaja cît mai multe forţe ale inamicului şi a-i uşura astfel lui Manstein organizarea unui nou front.

Schmidt i-a cerut şi el lui Selle să-i raporteze. Mult mai puţin impresionat decît Paulus. el a primit relatările lui Selle cu destulă semeţie.

— Drapelul rămîne pe metereze, dragul meu.

Comandantul-şef al armatei şi şeful său de stat-major se gîndeau acum la realitatea ce se contura : pieirea Armatei 6. Cît mai putea oare să blocheze forţele mai puternice ale inamicului gloata noastră sleită de puteri şi sortită pierzaniei ? Cum se justifica oare nimicirea a peste 200 000 de soldaţi pentru un scop atît de îndoielnic ?

Comandantul-şef al Grupului de Armate „Don“ ne-a anunţat telegrafic numirea colonelului van Hooven ca şef al serviciului de transmisiuni al armatei. Predecesorul,

colonelul Arnold, rănit de șapte ori, a trebuit să renunțe, nemaifiind apt de front.

La 28 decembrie 1942 m-am aflat pentru prima oară față în față cu noul nostru camarad. Era înalt de statură și suplu. Pe fața sa îngustă i se citea inteligența. Totodată, se vădi că van Hooven era excelent informat asupra situației din încercuire și din afara acesteia.

— Spuneți-mi, Hooven, cum de cunoașteți totul așa de bine ?

— Am fost șeful regimentului de transmisiuni al comandamentului. În această funcție am dobîndit în mod firesc o privire de ansamblu asupra evenimentelor de pe toate fronturile. Pe lîngă asta, la 24 decembrie, la Cartierul General al Führerului, generalul Fellgiebel m-a introdus personal în noile mele sarcini. La 26 decembrie am aterizat la Grupul de Armate „Don", la Novocerkassk. Acolo am aflat și ceea ce nu știam încă.

În discuțiile cu generalii Paulus și Schmidt, van Hooven a confirmat aprecierile exprimate deja de Selle. Mai mult decît atît, Hooven a zugrăvit situația și mai realist, căci cunoștințele sale se întemeiau pe ordinele și rapoartele care-i trecuseră prin mînă la Cartierul General al Führerului. Astfel s-a dovedit că la 24 decembrie OKH-ul mai credea într-o reușită a acțiunii lui Hoth, căci generalul Fellgiebel, șeful transmisiunilor armatei de uscat, îl însărcinase pe Hooven să-i transmită salutări lui Paulus și să-i spună că spera să-l salute personal cît de curînd. Și Hooven crezuse la început într-o despresurare iminentă a Armatei 6. Șederea la Grupul de Armate „Don" îi risipise însă această iluzie. Într-o discuție cu Paulus el a fost de părere că ieșirea în forță, generală și imediată, ar fi fost singura posibilitate de a se salva măcar părți ale Armatei 6, deoarece nu mai existau la îndemînă forțe necesare pentru eliberarea ei.

În cursul după-amiezii, cînd m-am prezentat la raport, Paulus mi-a confirmat încă o dată punctul său de vedere exprimat Grupului de Armate „Don" încă la 26 septembrie.

— Propunerea lui Hooven de a ieși în forță din inelul încercuirii este nerealizabilă. Nu neg că este bine informat asupra multor lucruri, dar ultimele intenții ale

OKH-ului și ale Grupului de Armate „Don" nu-i sînt nici lui cunoscute.

Schmidt era de-a dreptul furios pe van Hooven. Îi reproșa aprecierea pesimistă a situației, care paraliza voința de rezistență. Într-adevăr, la statul-major se discuta mult pe marginea relatărilor făcute de noul șef al transmisiunilor armatei. În acele zile au început să se formeze două grupuri. În timp ce o parte a ofițerilor erau de părere că nu mai exista nici o salvare pentru armata încercuită, ceilalți nu renunțau la speranța într-o eliberare.

Generalul Hube chemat la Hitler

Aceștia spuneau : „Dacă Führerul ar ști cu adevărat cum stau lucrurile aici, ar lua cu siguranță măsuri energice. Probabil că rapoartele noastre nu ajung la el".

La astfel de argumente recurgeau mai ales ofițerii tineri, grupați în jurul lui Elchlepp. Sub influența acestuia, Paulus și Schmidt s-au gîndit chiar să trimită un ofițer pentru a-i raporta situația lui Hitler personal. În acest context, de la Direcția Personal a Armatei de Uscat s-a primit următoarea radiogramă : „Se va trimite la Cartierul General al Führerului generalul de tancuri Hube pentru a primi spadele la *Crucea de Cavaler* cu frunze de stejar."

— Iată, aceasta e ocazia așteptată, mi-a spus Paulus după citirea radiogramei. Hube trebuie să-i raporteze lui Hitler în mod deschis situația noastră. Cred că Führerul va da ascultare acestui general încărcat de decorații. Schmidt, ordonați deîndată întocmirea tuturor situațiilor necesare privind aprovizionarea cu alimente, muniții, carburanți, tancuri, tunuri, dar mai ales a celor referitoare la efectivele de luptă și valoarea combativă a trupei, pierderile datorate operațiunilor militare, morții prin îngheț și ca urmare a bolilor, precum și cele referitoare la răniți și dificultatea îngrijirii lor medicale.

Sistemul de documentare continua să funcționeze relativ bine în angrenajul mașinăriei militare a Armatei 6. La sosirea lui Hube la Comandamentul suprem al armatei

situațiile exacte erau deja pregătite. Paulus și Schmidt au adăugat instrucțiuni verbale, rugîndu-l pe generalul de tancuri să arunce în talgerul balanței și întîmplările sale personale pentru a obține, în fine, din partea lui Hitler o apreciere realistă a situației noastre.

Hube a plecat în aceeași zi cu avionul-curier.

— Sînt curios dacă Hube va apuca să deschidă gura sau dacă Hitler nu-l va întrerupe încă de la primele propoziții, așa cum îi e obiceiul, pentru a îndepărta toate veștile neplăcute, spuse Paulus.

În acele zile au trecut pe la mine mulți ofițeri, care nu mai aveau nici o funcție, deoarece unitățile lor fuseseră distruse. Parte dintre ei solicitau o nouă afectare, dar cei mai mulți cereau aprobarea de a pleca pe calea aerului. Zilnic, unul dintre ei avea îngăduința să urce în avionul-curier care făcea legătura cu Grupul de Armate „Don". Aveam ordin să fac propunerile pe baza certificatelor medicale. În majoritatea cazurilor era vorba de oameni mai în vîrstă, pe care medicul nu-i mai socotea apți de front. Generalul-maior Schmidt verifica fiecare caz în parte și decidea nominal. Numai cel care a trăit și supraviețuit morții nemiloase din încercuire poate înțelege ce simțeau acești ofițeri atunci cînd aveau în mînă ordinul de evacuare pe calea aerului.

„Smuls morții", așa se exprima cîte unul din cei care se prezentau la mine pentru plecare. Mulți dintre ei aveau însă să-și piardă pînă la urmă viața în anii următori de război.

Într-una din zile a venit la mine și acel pictor de bătălii din Leipzig, care apăruse la noi în cursul verii. Sub braț ducea un pachet cu schițe pentru viitoarele tablouri de bătălii. Fața îi era marcată de mizeria și suferințele celor încercuiți. Cu schițele m-am dus la Schmidt, propunîndu-i evacuarea artistului. Pentru noi era numai o povară inutilă, deoarece ca luptător nu făcea două parale. Schmidt a fost neclintit. A refuzat acordarea unei aprobări de excepție. Generalul Paulus, pe care l-am rugat apoi să intervină în favoarea unei decizii pozitive, s-a ferit să-și dezavueze șeful de stat-major. Astfel, pictorul

a devenit o jertfă fără rost a fiarei numite război, căreia îi dedicase arta sa. Am părăsit adăpostul meu zdruncinat sufletește.

Constatări dureroase

Küpper stătea în cadrul ușii.

— A sosit poșta de la comandamentele generale, domnule colonel.

— Pune-o pe masă.

Plutonierul-major mi-a făcut semn spre hîrtia aflată deasupra. Era un raport lung și amănunțit al Corpului VIII armată despre fenomenele crescînde de descompunere din rîndul trupei. Am citit următoarele : „După ce a devenit cunoscut eșecul ofensivei de despresurare, voința de rezistență a scăzut mult.“ Documentului îi erau anexate diferite rapoarte despre abateri disciplinare, părăsirea pozițiilor, refugierea la Stalingrad, insubordonare și automutilări. Chiar și unii ofițeri au început să cedeze.

Am adus deîndată documentul la cunoștința lui Paulus și Schmidt.

De acum înainte trebuia să ne așteptăm la tot mai multe asemenea manifestări. „Comandanții trebuie să intervină cu asprime și să restabilească ordinea“, a reacționat veșnic severul Schmidt. Heitz s-a conformat cererii lui Schmidt. De la ofițerul nostru cu operațiile am aflat de ordinul său dat Corpului VIII armată. Îmi mai aduc aminte că fiecare alineat începea cu cuvintele : Va fi împușcat... ; apoi urmau delictele : ...cel care părăsește pozițiile fără ordin, cel care nu execută ordinul dat, cel care ia legătura cu inamicul ș.a.m.d.

Paulus era mai înțelegător.

— Nu trebuie să uităm prin ce au trecut acești soldați în ultimele săptămîni. Dacă ar putea iarăși mînca și dormi pe săturate, ar privi totul cu alți ochi.

— Firește că și asta contează, domnule general. Dar mie mi se pare că aici e vorba de ceva mai mult. În discuțiile cu tinerii ofițeri și soldați sesizez mereu o disperare profundă față de cauza pentru care au crezut că trebuie să lupte. În școală, în casa părintească, în Hitlerju-

gend, în partidul nazist și în Wehrmacht li s-a inoculat sentimentul de măreție a luptei pentru un țel nobil. Ei au crezut în Führer, și-au pus încrederea în el, s-au angajat cu viața lor. Iar acum constată că promisiunile au fost călcate, că încrederii lor îi este opusă minciuna. Este un lucru extrem de dureros, care duce la mulți, în mod inevitabil, la slăbirea disciplinei.

— Dacă vă referiți la oamenii tineri, lucrurile stau într-adevăr așa. Dar există simptome de disoluție și la cei mai în vîrstă.

— Raportul se mai referă și la altceva, anume că unii germani aflați în pozițiile inamice s-ar adresa în fiecare noapte prin megafon soldaților noștri, îndemnîndu-i să înceteze lupta, deoarece n-ar mai avea nici un rost, Armata 6 ar fi fost trădată de Hitler, care ar sacrifica-o de dragul prestigiului său.

— Ăștia sînt comuniștii germani care au emigrat în Rusia. Din manifestele aruncate de avioane am aflat numele lui Ulbricht *, fost deputat al Partidului Comunist German în Reichstag, precum și ale scriitorilor Weinert ** și Bredel ***, de asemenea comuniști. Deocamdată nu atribui acestei propagande o eficiență prea mare. Bineînțeles, va trebui să fim atenți să nu apară cumva opinii mai radicale. Deocamdată e suficient să dăm neîncetat de înțeles că e vorba de propaganda inamicului, care urmărește să ne frîngă puterea de rezistență. În rest, trebuie să men-

---

* *Ulbricht, Walter* (1893—1973), om politic și lider al mișcării muncitorești din Germania ; membru al P.S.D.G. (din 1912) și membru-fondator al P.C.G. (1919) ; a deținut diferite funcții în conducerea P.C.G. ; din 1933 s-a aflat în exil politic la Praga, Paris și Moscova ; secretar al Biroului Politic al P.C.G. (din 1934) ; revenit în 1945 în Germania, a fost în 1946 unul din inițiatorii fuziunii dintre P.C.G. și P.S.D.G. și al creării P.S.U.G. ; secretar general al P.S.U.G. (din 1950) ; președinte al Consiliului de Stat al R.D. Germane (din 1960). (n. tr.).

** *Weinert, Erich* (1890—1953), poet și militant comunist ; între 1933—1945 s-a aflat în exil politic în U.R.S.S. ; operă în proză : *Memento Stalingrad* (n. tr.).

*** *Bredel, Willi*, (1901—1964), romancier și militant comunist ; între 1933—1945 s-a aflat în exil politic în U.R.S.S. ; în 1962 a devenit președinte al Academiei Germane a Artelor din R.D.G. ; operă principală : ciclul de romane *Rude și cunoscuți* (n. tr.).

ținem în continuare trează speranța de eliberare din încercuire.

Să ții trează speranța de eliberare, în care nu mai credea nici comandantul-șef ! Nu era oare același lucru cu ceea ce făceau Hitler și OKH-ul ? Minciuni în schimbul încrederii ? Mai avea asta ceva comun cu disciplina militară, acum cînd moartea și suferințele puseseră stăpînire pe noi ? Aceste întrebări mi-au trecut prin minte nu numai mie, ci și lui Paulus, dar ele n-au avut nici o urmare. Voința de rezistență și-a păstrat nealterată supremația.

În aceasta constă partea de vină a generalului Paulus și a tuturor conducătorilor militari din încercuirea de la Stalingrad — o complicitate de ordin istoric, militar și uman.

Avansări și decorări

Conducerea supremă a Wehrmachtului i-a alimentat lui Paulus hotărîrea de a rezista. La sfîrșitul lunii decembrie a sosit o radiogramă de la Direcția Personal a Armatei de Uscat. Prin aceasta comandantului-șef i se acordau atribuții excepționale, rezervate pînă atunci doar Direcției Personal a Armatei de Uscat : avansarea de ofițeri pînă la gradul de general-locotenent, conferirea *Crucii Germane în Aur* și a *Crucii de Cavaler*.

Hitler voia să ne facă moartea mai ușoară. Conferirea celor mai înalte ordine militare și avansările peste rînd urmau să contribuie la apoteozarea, dorită de Führer, a Armatei 6. Pe lîngă aceasta, mai exista și un alt aspect, care mi s-a părut pe atunci de mare importanță. Avansarea la gradul imediat superior însemna mărirea pensiilor acordate văduvelor și orfanilor. Corpurile de armată au adus la cunoștința diviziilor șansele sporite de onoruri.

În zilele următoare munca în cadrul secției mele a înregistrat din nou un ritm intens.

La 31 decembrie căpitanul Toepke s-a deplasat pe calea aerului la Grupul de Armate „Don“, care își mutase între timp punctul de comandă de la Novocerkassk la Taganrog, cu exact 200 kilometri mai spre vest. Cu o zi mai

înainte, în prezența lui Schmidt, Paulus îl introdusese personal în sarcinile sale de delegat responsabil cu aprovizionarea armatei.

— Vă prezentați la raport feldmareșalului von Manstein și îi spuneți că ați primit din partea mea sarcina de a vă îngriji de folosirea mai adecvată și integrală a capacității de transport a avioanelor de aprovizionare. Știți prea bine cum stau lucrurile aici. Luați cu dumneavoastră toate situațiile privind hrana, muniția, carburanții, materialul sanitar și prezentați-le feldmareșalului.

Schmidt a adăugat :

— Îngrijiți-vă ca toate aparatele disponibile să zboare, în fine, pentru nevoile noastre. Grupul de armate să sisteze trimiterea a zeci de „Heinkel"-uri 111 la Taținskaia, care este oricum pierdută. Soldații noștri sînt amenințați de moarte prin înfometare. Raportați-ne cînd ne putem aștepta la o aprovizionare mai bună.

Manstein l-a numit pe Toepke prim-intendent răspunzător de aprovizionarea Armatei 6 pe calea aerului. Căpitanul a făcut eforturi deosebite pentru a da ajutor armatei încercuite. Dar o ameliorare simțitoare nu s-a produs. Capacitatea de transport era mult prea mică, iar antiaeriana sovietică și iarna grea vămuiau în bună măsură cantitatea de bunuri aduse pe calea aerului. După pierderea localităților Morozovsk și Taținskaia, distanțele de la bazele de aprovizionare pînă la zona încercuită au crescut în mod simțitor.

Aerodromurile Șahti, Novocerkassk, Voroșilovgrad și Salsk se aflau la o distanță de 350—400 km în linie aeriană de Pitomnik. Pînă la Stalino și Taganrog erau chiar 450—500 kilometri.

Într-o radiogramă trimisă cu ocazia Anului Nou, Hitler a dat din nou asigurări că fiecare militar al Armatei 6 putea păși în noul an cu convingerea fermă că Führerul nu-i va abandona în mod laș pe eroicii luptători de pe Volga, iar Germania va dispune de mijloace pentru despresurarea lor.

Cu aceeași ocazie, generalul de tancuri Paulus a fost avansat la gradul de general-colonel.

„Credință în schimbul credinței". La data aceea o astfel de radiogramă a lui Hitler n-a rămas chiar fără efect, în pofida tuturor suferințelor, deși fusese primită cu mai multă îndoială decît ar fi fost cu șase săptămîni mai înainte. Repetatele deziluzii, privațiunile neomenești, pieirea surdă și lentă zdruncinaseră cîte ceva în noi. Eram însă departe de a sesiza esența lucrurilor și astfel destinul și-a urmat calea fără ca nimeni să i se împotrivească.

Zvonuri și o mînă de soldați

1 ianuarie 1943. Prima dimineață a noului an. Cînd m-am trezit, în soba de cărămidă focul ardea vesel. Mi-am tras cizmele, am îmbrăcat vestonul și am intrat în „cancelarie".

Nu mai era ca acum un an, la Poltava. Colaboratorii mei ședeau abătuți, indiferenți, apatici. Fără vreun cuvînt ne-am strîns mîinile. Nici eu nu mă simțeam în stare să-i înveselesc. Eram la rîndul meu cu sufletul răscolit.

Șefii de secție s-au întîlnit la Schmidt pentru a-l felicita apoi, împreună, pe Paulus, cu ocazia noului an și a avansării la gradul de general-colonel. Știam că așteptase această înălțare în grad. Acum, că se produsese, reușea să schițeze doar un zîmbet chinuit.

Părăsisem deja adăpostul, cînd mi-am amintit că uitasem să-i prind comandantului-șef a treia stea pe epoleți. Am revenit pentru a-mi împlini datoria uitată.

La scuzele mele, Paulus mi-a spus :

— Nu-i nimic, Adam. Cu această avansare Hitler vrea doar să-mi ușureze sfîrșitul.

Generalul, altfel atît de reținut, a început să-mi povestească despre inspecțiile sale pe la divizii.

— Fiți bucuros că nu trebuie să treceți în fiecare zi, ca mine, peste cîmpul de luptă. Acum cîteva zile, cînd v-ați întors de la Divizia 76 infanterie, am văzut cît de mult vă impresionează cele trăite. Între timp lucrurile s-au înrăutățit. Foametea lasă urme tot mai cumplite. Medicii de la diferite puncte medicale m-au asigurat că foametea și frigul fac mai multe victime decît lupta cu inamicul. Spitalele și punctele medicale principale sînt

supraaglomerate cu mii de răniţi, oameni pe jumătate îngheţaţi şi sleiţi de puteri, iar pentru îngrijirea lor lipsesc lucrurile strict necesare. În mulţi din ei s-a stins cu totul voinţa de viaţă. Deznădejdea cîştigă tot mai mult teren. Iar pentru toate acestea cei de afară au doar cuvinte frumoase.

— Cred totuşi, domnule general-colonel, că după audienţa lui Hube la Hitler se va schimba cîte ceva. Aşa cum îl ştiu, Hube va vorbi cu siguranţă pe şleau.

— Să sperăm că o va face. Mă tem numai că acum e pentru toate prea tîrziu. Oricum, eu sînt legat ca şi pînă acum de ordinul lui Hitler de a rezista.

— Aţi auzit, domnule general-colonel, zvonurile extravagante care bîntuie pretutindeni prin încercuire ? Soldaţii de pe frontul nostru de vest şuşotesc că mai multe divizii SS ar fi ajuns la Kalaci. Ba mai pretind că ar fi auzit chiar bubuind tunurile. Alţii vorbesc de o divizie care ar fi fost paraşutată între Kalaci şi Karpovka.

— Am auzit aceste zvonuri şi m-ar interesa să aflu cine a născocit asemenea absurdităţi. Unul din comandanţii de regiment e de părere că aceste bazaconii s-ar fi născut la aerodromul Pitomnik. Poate are dreptate. E posibil ca piloţii avioanelor de transport să răspîndească, inconştient sau chiar dirijaţi din afară, astfel de basme, pentru a ne amăgi în privinţa luptei pe viaţă şi pe moarte.

— Intenţionaţi să întreprindeţi ceva împotriva răspîndirii unor astfel de zvonuri, domnule general-colonel ? N-ar trebui oare să le spunem soldaţilor noştri, în fine, adevărul ?

— Fireşte, trebuie. Dar aştept întoarcerea lui Hube.

În primele zile ale lui ianuarie mi s-a telefonat de la comandantul aerodromului. „Ne-au sosit două avioane de transport mari, pline cu soldaţi. În ce direcţie să-i punem în marş ?"

Ei, poftim, mi-am zis stupefiat. La ce ne mai poate sluji, în această ameninţare de moarte, o mînă de soldaţi ? Asta să fie oare reacţia Grupului de Armate „Don" la raportul din 26 decembrie 1942 al comandantului-şef ? Dar noi n-avem nevoie de 40 sau 100 de soldaţi, ci de divizii cu efective complete. Înainte de toate ne sînt necesare alimente, muniţii, tancuri şi carburanţi.

„Rămîneți pe recepție încă 15—20 de minute, pînă verificăm care divizie are cea mai mare nevoie de întăriri."

Chibzuiam. Cu o zi înainte fusese ordonată dizolvarea Diviziei 79 infanterie. Soldații și ofițerii ei fuseseră repartizați aproape fără excepție diviziilor ce luptau în oraș, iar statul-major divizionar fusese evacuat pe calea aerului.

Divizia 44 infanterie avusese în ultimele zile cele mai mari pierderi. După ce generalul-maior Schmidt și-a dat acordul, l-am informat pe aghiotantul diviziei, ordonîndu-i să-i preia pe noi veniți.

Paulus a calificat această acțiune a grupului de armate ca un gest fără sens. Așa că generalul a propus Comandamentului suprem al Grupului de Armate „Don" să nu mai trimită alți soldați și ofițeri, ci numai bunuri de aprovizionare. În definitiv, fiecare gură de hrănit în mod suplimentar reducea rația de pîine și așa minusculă. Ulterior, Manstein a interzis trimiterea altor soldați în încercuire.

Cînd eram pe punctul de a-mi lua rămas bun, Paulus mi-a întins o scrisoare primită de la Manstein.

Comandantul-șef al grupului de armate se referea la cererile sale repetate de a permite ieșirea în forță a Armatei 6, exprimînd întreaga sa înțelegere față de aceste solicitări. Eșaloanele superioare puteau să precizeze însă mai bine situația. De aceea, Paulus trebuia să dea ascultare ordinelor primite. Aceasta l-ar absolvi, pe de altă parte, de orice răspundere pentru evoluția evenimentelor.

Era cu adevărat interesant.

— Oare asta nu dovedește, domnule general-colonel, că Manstein, de la care am așteptat atîtea, se supune întru totul celor dictate de Hitler ? l-am întrebat, după ce am terminat lectura scrisorii.

— Este și impresia mea, Adam.

La această concluzie ar fi trebuit să ajungem de fapt mai devreme. Aflat în afara încercuirii, Manstein, cel care ar fi trebuit să recunoască mult mai devreme și mult mai limpede imensul pericol ce amenința Armata 6, pericol pe care îl sesizase fără îndoială, se agăța pînă la iresponsabilitate de principiul ordin-executare, terfelit și trădat de Hitler. Complicitatea, partea sa de vină de ordin militar, moral și istoric, la pieirea îngrozitoare a Armatei 6

este în mod evident mai mare decît cea a lui Paulus și a altor comandanți superiori ai acestei armate. Dar și aceștia s-au lăsat conduși de același principiu militar, transformat într-un clișeu nemilos, contribuind astfel la pronunțarea sentinței de moarte în cazul Armatei 6.

Căutam cu toții refugiu în speranțe vagi, care — așa cum am avut de mai multe ori ocazia să ne convingem — erau ireale. Astfel, de la oră la oră ne întrebam tot mai mult : Unde mai e Hube ? Încă nu știam nimic, cînd a survenit ceva care a pus capăt așteptării chinuitoare.

Mesajul lui Hube și oferta sovietică

La 7 ianuarie 1943 Comandamentul Suprem al Armatei Roșii a anunțat comandantului-șef al Armatei 6, printr-o radiogramă, venirea a trei parlamentari. Armata s-a declarat gata să-i primească. A doua zi, de pe frontul de nord, ne-a sosit raportul prin care eram înștiințați că de linia de luptă se apropiau niște parlamentari.

În același timp megafoanele sovietice vesteau cuprinsul ofertei de capitulare. Din avioanele cu steaua roșie se revărsa o puzderie de manifeste. Ceva mai tîrziu, un ofițer din Corpul LI armată a transmis generalului-colonel Paulus condițiile de capitulare predate de parlamentari.

Tot atunci ne-a parvenit știrea că generalul Hube ar fi aterizat la Pitomnik. Plini de speranță, așteptam sosirea sa la punctul de comandă al armatei.

Purtînd frunzele de stejar și spadele care-i împodobeau *Crucea de Cavaler*, generalul a venit de la aerodrom direct la Paulus. În prezența lui Schmidt, el i-a relatat despre discuția avută cu Hitler. La scurtă vreme după aceea, cînd am fost chemat la comandantul-șef, Hube era în drum spre punctul său de comandă.

— Vă comunic știrile aduse de generalul Hube, pentru a vă face o imagine asupra intențiilor OKH-ului. Führerul plănuiește un nou atac de despresurare cu forțe mult mai puternice decît cele care au stat la dispoziția lui Hoth. Mai mult, în spatele frontului de sud, care va fi reorganizat, urmează a se concentra tancuri. Unele dintre ele se vor pune curînd în mișcare. Firește, concentrarea acestor

forțe reclamă un anumit timp, așa că nu ne putem aștepta ca atacul să fie declanșat înainte de jumătatea lunii februarie. Hitler s-a declarat de acord cu imediata reorganizare și îmbunătățire radicală a aprovizionării pe calea aerului. Pînă în acest punct nu putem decît saluta planul conducerii supreme. Ei, acum vine însă marele DAR: Măsurile pot fi materializate numai dacă va reuși organizarea noului front de sud și replierea fără prea mari pierderi a Grupului de Armate „A" din Caucaz. De aceea Armata 6 urmează să blocheze în continuare cît mai multe forțe inamice cu putință. Pentru noi parola este să rezistăm necondiționat. Hitler este de acord numai cu micșorarea zonei încercuite în cazul în care acest lucru s-ar dovedi necesar.

— Pot să vă pun cîteva întrebări, domnule general-colonel? Cum stau în clipa de față lucrurile în porțiunea de străpungere larg deschisă? Pe unde trece frontul de luptă în sectorul de sud? Ce forțe urmează să umple golurile produse prin nimicirea armatelor aliate?

— Aceleași întrebări le-am adresat lui Hube, dar nu mi-a putut da un răspuns mulțumitor. Cei din Cartierul General al Führerului — asemeni celor de la Grupul de Armate „Don" — se rezumă la cîteva aluzii generale. Sigur știm doar că Grupul de Armate „A" se repliază în direcția Rostov. Pentru mine, lucrul cel mai trist este acela că va trebui să îndurăm mai departe toate aceste chinuri. Promisiunea în privința unei aprovizionări mai bune o socotesc mai mult decît vagă. Dar spuneți și dumneavoastră, Adam, pot face altceva decît să respect ordinul de a rezista în continuare?

— Continuarea luptei presupune ca armata să scape de foamete, aducîndu-i-se totodată muniții, carburanți și medicamente în cantități suficiente. Căpitanul Toepke se află deja de opt zile „afară". Sînt convins că a făcut totul pentru a îmbunătăți aprovizionarea noastră. Dar de schimbat nu s-a schimbat aproape nimic. Ne lipsesc pur și simplu premisele necesare. Și, în definitiv, mai e și dușmanul. Piloții raportează că în ultimele zile apărarea antiaeriană a inamicului a fost întărită în mod considerabil. Numărul avioanelor doborîte crește, itinerarele de zbor se lungesc. Multe aparate lovite se află în atelierele de

reparații. Iertați-mă, domnule general-colonel, dar socotesc noua promisiune a lui Hitler privind îmbunătățirea aprovizionării prin aer nu numai vagă, ci de-a dreptul absurdă. Eu nu mai am pur și simplu încredere în aceste veșnice amăgiri cu vorba.

Paulus m-a privit mirat.

— Văd că ultimele zile v-au afectat rău de tot, dragul meu Adam. Unde-i optimismul dumneavoastră de altă dată ? Bineînțeles, armata poate rezista pînă la mijlocul lui februarie, termenul de despresurare indicat de Hube, numai dacă va fi aprovizionată continuu și în cantități suficiente cu toate cele necesare. Nu vreau să vă ascund că sînt sceptic în această privință. Dar, în primul rînd, nu cunosc rezervele de transport aerian ale OKW-ului, în al doilea rînd nu sînt răspunzător de realizarea promisiunii, iar în al treilea rînd libertatea de acțiune îmi este îngrădită de ordinele date de eșaloanele superioare. Din aceste motive am și solicitat OKH-ului o decizie în privința ofertei de capitulare făcute de Armata Roșie. Presupun că răspunsul va sosi curînd.

Capitularea este respinsă

Locotenentul-major Zimmermann a raportat că generalii-comandanți erau adunați în încăperea alăturată. Eu m-am dus în adăpostul meu.

Mai tîrziu, colonelul Selle, șeful serviciului de geniu al armatei, care luase parte la discuții, mi-a relatat desfășurarea acestora. Toți generalii-comandanți cunoșteau conținutul ofertei de capitulare. Paulus le-a mai adus la cunoștință raportul lui Hube și i-a rugat apoi să-și exprime opiniile. Generalii s-au pronunțat în mod unanim împotriva capitulării. Ei au dat asigurări că aceasta era și părerea comandanților de divizie. Între timp a sosit răspunsul OKH-ului, avînd următorul cuprins : „Capitularea exclusă. Cu fiecare zi de rezistență în plus armata ajută întregul front și atrage de acolo divizii rusești.“[23]

Libertatea de acțiune solicitată i-a fost din nou refuzată lui Paulus, Grupul de Armate „Don“ împărtășind, la rîndu-i, punctul de vedere al OKH-ului.

Generalul-maior Schmidt a tras concluziile care rezultau pentru armată din raportul lui Hube şi din oferta de capitulare : o nouă trecere prin sită a tuturor statelor-majore, a serviciilor de spate şi spitalelor în scopul organizării unor unităţi de alarmă suplimentare şi a întăririi frontului ; amenajarea noilor poziţii ale frontului de vest, trasate deja de colonelul Selle, şeful serviciului de geniu al armatei. Schmidt a mai adăugat : „Pe viitor parlamentarii inamici vor fi întîmpinaţi cu foc."

— Şeful de stat-major se simte din nou în elementul lui, a fost de părere Selle. Pe mine m-a însărcinat să amenajez noua linie de apărare, dar nu mi-a spus fireşte, de unde să iau forţele necesare. Ai citit de fapt oferta de capitulare ?

— Nu, n-am primit încă nici un exemplar. Am auzit doar cîte ceva în privinţa conţinutului.

— Procură-ţi textul şi citeşte-l în întregime. Ar fi cîte ceva pe-acolo.

De-abia plecase colonelul cînd şi-a făcut apariţia Küpper cu un manifest în mînă. Era textul ultimatumului sovietic. Începea cu o analiză amănunţită a situaţiei Armatei. Aceasta coincidea pe deplin cu aprecierile mele. Eram avertizaţi că trebuia să ne aşteptăm la geruri cumplite, la vîntul de gheaţă din stepă şi viscole puternice. Ţinînd seama de situaţia noastră fără speranţă şi de absurditatea unei prelungiri a rezistenţei, Comandamentul Suprem al Armatei Roşii propunea încetarea luptei de către toate trupele germane încercuite şi predarea lor în mod organizat, în scopul evitării unei vărsări de sînge inutile.

„Toţi militarii din trupele ce se vor preda işi pastrează uniformele, însemnele gradului şi decoraţiile, obiectele de uz personal şi cele de valoare. Ofiţerii superiori îşi vor păstra spadele şi stiletele.

Ofiţerii, subofiţerii şi soldaţii care se vor preda vor beneficia imediat de subzistenţă normală. Toţi răniţii, bolnavii şi cei suferinzi de pe urma gerului vor primi asistenţă medicală."

Textul se încheia cu următoarele cuvinte :

„Aşteptăm răspunsul dumneavoastră scris pînă la 9 ianuarie 1943, orele 15,00, ora Moscovei, printr-un repre-

zentant împuternicit de dumneavoastră personal, care se va deplasa pe şosea de la locul de evitare Konnîi la gara Kotluban într-un autoturism marcat cu steag alb.

Reprezentantul dumneavoastră va fi aşteptat de ofiţerul rus împuternicit, la 9 ianuarie 1943, orele 15.00, în raionul B, la 0,5 km sud-est de locul de evitare 564.

Vă anunţăm că, dacă veţi respinge apelul nostru de capitulare, trupele Armatei Roşii împreună cu aviaţia roşie se vor vedea nevoite să procedeze la nimicirea trupelor germane încercuite. Răspunderea pentru nimicirea acestora o veţi purta dumneavoastră."[24]

Textul era semnat de reprezentantul Cartierului General al Comandamentului Suprem al Armatei Roşii, generalul de artilerie Voronov, şi de comandantul-şef al frontului Donului, generalul-locotenent Rokossovski.

Eram de părere că oferta de capitulare era bine intenţionată, că pe supravieţuitori nu-i ameninţa, după predare, glonţele în ceafă. Pe de altă parte, nici eu nu mă puteam sustrage pe atunci argumentelor invocate de Paulus.

Astăzi, privind lucrurile retrospectiv, trebuie să afirm că în momentul în care comandantul-şef al Armatei 6 solicitase decizia OKH-ului, respingerea ofertei de capitulare era un fapt împlinit. Ţinînd seama de diviziile sale care mureau jalnic şi fără vreun rost, de trădarea lipsită de scrupule a Armatei 6 de către Hitler, Paulus ar fi trebuit să-şi ia în sfîrşit libertatea de acţiune, în deplină concordanţă cu îndătinata concepţie militară despre credinţă în schimbul credinţei. Apreciez că astfel ar mai fi putut fi salvaţi peste 100 000 de soldaţi şi ofiţeri, care ar fi revenit la familiile lor după încheierea războiului.

Argumentul că sîngerînda şi înfometata Armată 6 ar fi determinat inamicul să retragă forţe însemnate de pe frontul german de sud are puţină putere probatorie. Comandamentul Suprem Sovietic ştia fără îndoială la fel de bine că Armatei 6 îi fusese interzisă prin cele mai înalte ordine ieşirea în forţă, că valoarea ei combativă scăzuse extrem de mult. Aceste cunoştinţe îi îngăduiau să tragă unele concluzii cu privire la concentrarea de trupe sovietice pe Volga.

Din punct de vedere istoric, militar şi uman, respingerea ofertei sovietice de capitulare din 8 ianuarie 1943 este o eroare gravă, imputabilă nu numai conducerii supreme a Wehrmachtului şi comandamentului suprem al Grupului de Armate „Don“ ci, deopotrivă, comandanţilor Armatei 6, ai corpurilor de armată şi diviziilor acesteia.

Rătăciţi în iluzii şi formule

Ultimatumul sovietic era cunoscut şi trupei din aproape întreaga zonă de armată, fapt pe care mi l-a confirmat ofiţerul cu operaţiile, colonelul Elchlepp.

— La fel ca în statele-majore, trupa dezbate la rîndul ei oferta, cumpănind argumentele pro şi contra. Spiritele sînt însă cu mult mai excitate de vestea întoarcerii lui Hube şi de noile planuri de libertate. Barometrul moralului, care coborîse în ultimele 14 zile tot mai mult spre deznădejde şi apatie, urcă din nou spre speranţă şi curaj.

— Îşi dau oare seama bieţii băieţi de ce-i mai poate aştepta pînă la mijlocul lui februarie, cînd a fost prevăzută despresurarea ? Credeţi cu adevărat, Elchlepp, că vom mai fi scoşi de aici ? Şi că trupele noastre pot rezista încă şase săptămîni ?

Răspunsul a venit fără ezitare.

— Da, Adam, cred. Puteţi fi sigur că Paulus va respecta neabătut, ca şi pînă acum, ordinele Führerului. Schmidt şi cu mine îl vom sprijini fără reţinere în această atitudine.

— Un singur lucru nu pricep. De ce nu solicită comandantul-şef libertate de acţiune ? În faza actuală, prin aceasta se poate înţelege doar oprirea luptei, deoarece rezistenţa a devenit fără sens. O străpungere în forţă a rămăşiţelor noastre jalnice spre frontul principal, aflat la circa 400 de kilometri, este exclusă. Din acest punct de vedere părerile noastre coincid. Dumneavoastră ziceţi : de capitulare nici nu poate fi vorba. Dar ce va fi atunci ? Puterea de luptă a armatei noastre scade vertiginos încă de acum. În scurt timp ea se va epuiza.

— Atunci vom pieri ca niște soldați disciplinați. Repet ceea ce v-am mai spus cu altă ocazie : nu voi cădea niciodată în prizonierat rusesc.

— Credeți că toți soldații și ofițerii gîndesc la fel ca dumneavoastră ? Mă îndoiesc serios. Marea aversiune a oamenilor față de unitățile de alarmă ne arată cît de puțin sînt dispuși să-și riște viața într-o rezistență mai mult decît îndoielnică. Iar acum vrem să trecem oamenii încă o dată prin ciur și să organizăm noi unități de alarmă, deși ele n-au aproape nici o valoare. Oamenii obișnuiți cu lupta s-au topit ca zăpada sub razele soarelui de primăvară.

— Ar trebui să vă gîndiți mai mult la apelurile de ajutor ale comandanților de unități, Adam. Sectorul de front al Diviziei 297 infanterie este ținut doar de o perdea foarte subțire de trupe. Nu există nici cea mai mică rezervă pentru a bloca locurile de pătrundere. În acest caz contează fiecare om pe care-l trimitem acolo. Nu trebuie să ne dăm bătuți. Mi se pare că Selle și van Hooven v-au sucit capul. Nici nu poate fi vorba de capitulare. Cele spuse în manifest sînt doar propagandă comunistă de la un capăt la altul. Nu cred nici un cuvînt. Nu ne rămîne decît să luptăm pînă la ultimul cartuș.

Nu aveai cum să înfrîngi atîta îndărătnicie. O discuție obiectivă nu mai era posibilă în astfel de condiții.

În după-amiaza zilei de 9 ianuarie Paulus s-a adresat trupei printr-un apel, în cuprinsul căruia oferta de capitulare era taxată drept propagandă inamică ce urmărea subminarea moralului de luptă. Nici un militar al Armatei 6 nu putea da crezare manifestelor răspîndite. Dimpotrivă, imperativul clipei cerea respingerea energică a oricărui atac inamic, pînă cînd unitățile noastre de tancuri ar fi înaintat din nou, stabilind legătura cu armata încercuită.

Trezirea iluzorie a speranței în ruperea încercuirii din afară, precum și frica de prizonierat au făcut să licărească încă o dată voința de rezistență. Chiar și unii răniți au pus din nou mîna pe arme. În contrast cu aceasta, s-a produs un eveniment care a avut darul să stîrnească indignarea trupei, inclusiv a generalilor. Generalul Hube tocmai își preluase corpul său de tancuri, cînd OKH-ul a ordonat

evacuarea sa pe calea aerului. Hube urma să reorganizeze în afara încercuirii aprovizionarea Armatei 6. Era un adevărat paradox. Tocmai generalul-comandant al corpului de tancuri avea să părăsească încercuirea, pentru a prelua o sarcină a cărei îndeplinire o putea asigura mai bine un specialist. În acest sens, comandamentul suprem al armatei îl însărcinase cu multe săptămîni mai înainte pe intendentul său şef, colonelul Baader. Erau oare cele de acum încă o consecinţă a vizitei lui Hube la Cartierul General al Führerului ? De ce era evacuat tocmai el ? În chip asemănător m-au întrebat, în repetate rînduri, diferiţi generali şi ofiţeri, fără a-şi ascunde în vreun fel revolta. Nici eu nu ştiam mai mult decît se specificase în ordinul de evacuare.

Generalul Hube s-a îmbarcat într-un avion încă în noaptea de 9 spre 10 ianuarie. La propunerea mea, comanda Corpului XIV tancuri a fost încredinţată generalului-locotenent Schlömer, comandantul Diviziei 3 infanterie (motorizată).

S-au înregistrat şi cazuri cînd unii ofiţeri au încercat să se fofileze din încercuire, de pildă ofiţerul cu operaţiile al Diviziei 14 tancuri, locotenent-colonelul Petzold. Acesta m-a rugat să-i obţin de la Schmidt evacuarea pe calea aerului. „Ce să mai caut aici, mi-a spus, dacă divizia mea nu mai există în realitate. Resturile ei au fost cuprinse în diferitele grupuri de luptă. Comandantul diviziei, colonelul Lattmann, organizează din ordinul comandamentului suprem al armatei noi unităţi de alarmă. Aici sînt absolut de prisos !"

I-am propus lui Petzold să-şi prezinte personal cererea generalului-maior Schmidt, deoarece îi era direct subordonat în calitate de ofiţer de stat-major. Ceea ce a şi făcut, dar, după cum era de aşteptat, i-a respins-o cît ai clipi. Locotenent-colonelul nu s-a dat însă bătut. Chiar a doua zi el a înaintat o cerere de transfer în cadrele SS-ului. Cu Schmidt n-a avut însă nici o şansă. Mototolită, cererea a luat calea coşului cu hîrtii.

Şi mai îndrăzneţ decît acest ofiţer cu operaţiile s-a dovedit intendentul Corpului VIII armată. Conştient că evacuarea nu i se va aproba niciodată, el s-a dus direct la aerodromul Pitomnik, pretinzînd că, din ordinul statu-

lui-major al armatei, trebuie sa lămurească în afara încercuirii unele probleme de aprovizionare. Astfel s-a putut îmbarca fără nici o piedică într-un avion gata de decolare. Auzind de acest șiretlic rafinat al intendentului, Paulus a cerut comandamentului suprem al Grupului de Armate „Don" traducerea lui în fața Curții marțiale sub acuzarea de dezertare. După cum am aflat mai tîrziu, intendentul a fost condamnat la moarte prin împușcare.

Asemenea cazuri de lașitate personală în rîndul ofițerilor constituiau însă excepții. Marea masă a ofițerilor au luat în serios ordinul de a lupta pînă la ultimul cartuș, împărțind cu soldații lor foametea și chinurile, privațiunile și moartea. Dar ceea ce ei considerau drept datorie morală, drept credință și ascultare, fusese de mult călcat în picioare și dezmințit cu nerușinare prin concepția criminală despre război și prin atitudinea iresponsabilă, mincinoasă a conducerii supreme de stat și a Wehrmachtului. Devotamentul supraomenesc izvora dintr-o încredere greșită și din înfeudarea lor față de ideologia militaristă. În aceasta constă tragismul multor soldați și ofițeri germani care au luptat și pierit la Stalingrad. Iar ierarhia militară superioară a Armatei 6 a contribuit din plin la această tragedie.

FINALUL ORORILOR

Răspuns tunător

Aerul vuia, pămîntul se cutremura parcă din încheieturi. Tone de oțel s-au abătut asupra „fortăreței Stalingrad", măcelărind oameni și animale, pulverizînd adăposturi și vehicule, distrugînd arme și cabluri telefonice. Legătura între comandamentul suprem al armatei și statele-majore era asigurată de cele cîteva stații radio cruțate de efectul obuzelor, minelor și proiectilelor reactive. Era răspunsul Armatei Roșii la refuzul ofertei de capitulare. Ne aflam în ziua de 10 ianuarie 1943.

În adăpostul ofițerului cu informațiile, telefonistul se căznea să obțină legătura cu Corpul VIII armată. La începutul uraganului de foc se mai primise un raport de acolo, în care se zugrăveau urmările devastatoare ale grindinii de obuze. Apoi, corpul de armată a amuțit, cablul telefonic fiind avariat. În timp ce așteptam cu febrilitate înlăturarea deranjamentului de către echipele de intervenție, focul de artilerie a început să scadă. Tancurile și infanteria inamicului porneau probabil la atac. În sfîrșit, Corpul VIII armată răspunse iarăși la apel. Un număr imens de tancuri sovietice cu desant de infanterie rupseseră frontul nostru de vest, parțial și pe cel de sud, trecînd peste pozițiile noastre pur și simplu cu tăvălugul. Soldații noștri luptau cu îndîrjire. Zadarnic ! Acestui asalt nu-i puteau ține piept, mai ales că nu dispuneau decît de puține arme antitanc, iar muniția pentru puști era în cantități infime. Mai mult, nu

existau nici poziţii de rezervă. În pofida ordinului dat de Schmidt, săparea unor tranşee şi adăposturi în pămîntul tare ca piatra nu fusese posibilă. Cel ce nu cădea în luptă ori scăpa cu fuga era luat prizonier de unităţile sovietice din al doilea şi al treilea val de asalt. Vîrfurile blindate de atac ale inamicului se împlîntau tot mai adînc în frontul nostru, iar noi nu aveam rezerve pe care să le fi putut opune.

Treptat, ne-am făcut o imagine limpede despre noua situaţie. Atacul principal lovise diviziile Corpului VIII armată şi ale Corpului XIV tancuri. El ţintea centrul zonei încercuite — aerodromul Pitomnik. Diviziile 44, 76 şi 29 (motorizată) infanterie erau grav lovite. Pentru moment nu se putea evalua ce mai rămăsese din aceste unităţi, spre a fi angajate într-o nouă acţiune defensivă.

Staţia radio şi telefonul ne aduceau neîncetat noi veşti despre dezastru. Ofiţerul cu operaţiile nu mai prididea să treacă totul pe harta cu situaţia. Şi la colţul de sud-vest al zonei încercuite se profila o nenorocire. Acolo se afla de la sfîrşitul lui noiembrie 1942 Divizia 3 infanterie (motorizată). Localităţile Dimitrievka, în vest, Rokotino şi Ţîbenko, în sud, fuseseră pierdute[25]. Ofiţerul cu operaţiile îşi aruncă privirile asupra acestui sector. L-am privit întrebător.

— Vă gîndiţi la ameninţarea cu încercuirea a diviziei 3 infanterie (motorizată), Elchlepp ?

— Exact. Divizia a respins pînă acum toate atacurile inamicului. Dar acum, după pierderea localităţilor Dimitrievka şi Rokotino, ea este ameninţată la ambele flancuri. Trebuie să o retragem imediat din acest ieşind spre sud-vest.

Elchlepp a pus mîna pe telefon, cerînd legătura cu Schmidt, avansat între timp la gradul de general-locotenent. Şeful de stat-major era deja la curent, asemeni generalului-colonel Paulus, care se afla împreună cu el. Divizia a primit ordin să se sustragă încercuirii şi să ocupe o nouă poziţie de apărare, la est de linia Dimitrievka — Rokotino.

În acea zi fatală de 10 ianuarie agenții de legătură și ofițerii de ordonanță își treceau literalmente unul altuia clanța de la ușa postului de comandă al armatei. Un privitor neavizat ar fi putut recunoaște cu greu niște militari sub înfățișarea acestor arătări travestite. Din fîșiile de stofă se zăreau doar ochii, nasul și gura, în vreme ce picioarele erau învelite cu bucăți de pătură. Restul era acoperit de o manta uzată și jerpelită. Doar puțini erau stăpînii norocoși ai îmbrăcăminții de iarnă, în cea mai mare parte de proveniență rusească. Cu mîinile înghețate de ger, abia reușeau să desfacă închizătoarea porthartului pentru a extrage de acolo raportul. După unul, două pahare de ceai fierbinte izbuteau în sfîrșit să relateze în frînturi evenimentele îngrozitoare din ultimele ore : lupta deznădăjduită a soldaților germani, pozițiile artileristice făcute una cu pămîntul, stivele de muniție sărind în aer, panica răniților și a trupelor de aprovizionare. Cel ce se mai putea sluji de picioare fugea spre orașul de pe Volga, cu frica în spinare, aruncînd tot ceea ce-l putea stînjeni.

Un locotenent dintr-o divizie de pe frontul de sud-vest al încercuirii ne-a povestit că în sectorul lor, în ultimele două zile, li s-ar fi adresat din cealaltă parte doi sau trei comuniști germani, îndemnîndu-i să înceteze lupta și să treacă la ruși.

— Am ascultat de mai multe ori propaganda de felul ăsta. Pe mine nu mă pot momi cu așa ceva. A apărut totuși și ceva nou : pe lîngă comuniști, acum se mai găsesc acolo un căpitan și doi locotenenți-majori. Asta, desigur, dacă nu e vreo scorneală.

— Reacționează toți soldații la fel ca dumneavoastră? l-am întrebat.

— Ascultă cele ce li se strigă, dar nu le dau nici ei crezare.

Într-adevăr, frica de prizonierat era atît de mare încît și în situația cea mai lipsită de speranță, cînd fiecare minut de rezistență în plus putea să însemne moartea, puțini au fost soldații care au trecut frontul la Armata Roșie. Propaganda antisovietică desfășurată vreme de atîția ani pătrunsese adînc în gîndirea și acțiunile celor mai mulți germani. Ea le încețoșa mintea, mînînd la moarte, numai în

încercuirea de la Stalingrad, zeci de mii de oameni care s-ar fi putut salva, dacă ar fi dat ascultare vocilor venite din cealaltă parte.

Din nou ascultare

Generalul-colonel Paulus a raportat fără întîrziere Grupului de Armate „Don" străpungerile cu grave consecințe de pe frontul de vest și de sud al zonei încercuite, adăugînd că din partea comandamentului suprem al Armatei 6 nu era întrevăzută nici o posibilitate serioasă pentru a împiedica pătrunderea inamicului. Cu toate acestea, spre locurile amenințate au fost puse în marș unități de alarmă încropite în mare grabă. Deși lui Paulus și Schmidt le era limpede că o nouă slăbire a diviziilor care luptau în interiorul orașului nu mai putea fi nicidecum justificată, ei au ordonat totuși Corpului LI armată să cedeze frontului de vest și de sud cît mai multe batalioane, companii și unități de artilerie. Mașinăria militară icnea, dar continua să funcționeze, urmîndu-și legile proprii. Generalul-colonel Paulus era conștient de pericolul de moarte și suferea cumplit de pe urma răspunderii ce-l copleșea. Dar atît el, cît și cei din anturajul său, îi socoteau responsabili de catastrofă doar pe Hitler, OKH-ul și Comandamentul suprem al Grupului de Armate „Don". Intre timp, noi ne continuam activitatea cu inimile însîngerate și sufletele pustiite de durere. Iar această continuare a activității a fost plătită de mulți cu viața.

Nu voi uita niciodată discuția avută cu Paulus în seara acelei zile de 10 ianuarie 1943. Ea pune în evidență conflictul nostru personal, dar și faptul că pe atunci am intervenit pînă la urmă cu toții în favoarea continuării războiului. Iar pentru acest țel am crezut necesar să sacrificăm Armata 6.

— Dragul meu Adam, unii soldați și ofițeri se întreabă acum cu siguranță : De ce nu a acceptat Paulus oferta de capitulare ? De ce nu acționează în această situație fără speranță împotriva ordinului dat de Hitler ? Știți că nu am dreptul să acționez împotriva ordinelor date de condu-

-erea supremă. Dar nu numai asta mă împiedică să ofer predarea noastră. Ce se va alege de război, dacă vor fi încercuite și armatele noastre din Caucaz ? Acest pericol e iminent. Atîta vreme cît mai luptăm aici, rușii sînt siliți să păstreze trupe în acest loc. Ele le lipsesc pentru a întreprinde o mare ofensivă împotriva Grupului de Armate „A" în Caucaz și împotriva frontului încă nestabilizat de la Voronej pînă la Marea Neagră. Trebuie să rezistăm aici pînă la ultimul om. Numai așa se poate stabiliza frontul de est. Și doar dacă ne va reuși asta mai există speranțe ca războiul să se sfîrșească bine pentru Germania.

— Permiteți-mi o observație, domnule general-colonel. În locul dumneavoastră și eu m-aș putea decide cu greu pentru o capitulare. Să presupunem însă că am capitula. Oare armatele rusești care ar deveni libere aici nu ar avea nevoie de cîteva săptămîni ca să devină eficiente pe un front aflat la mai bine de 300 de km depărtare ?

— În această privință vă asigur că vă înșelați. Rușii sînt mari meșteri în arta improvizării — trecutul ne-a dovedit-o în repetate rînduri. Ceea ce nouă ni se pare imposibil, pentru ei e posibil. În situația noastră disperată din sectorul de sud orice întărire a forțelor inamice poate deveni fatală pentru noi. Și m-aș putea face vinovat de pierderea acestui război. Trebuie să luptăm în continuare, pentru a împiedica o asemenea catastrofă.

Nici generalului-colonel Paulus și nici colonelului Adam nu le-a trecut pe atunci prin gînd că nenorocirea propriu-zisă a fost începerea războiului, a unui război care era din capul locului un anacronism din punct de vedere politic, economic și militar, deoarece se împotrivea curentului vremii.

Primul război mondial arătase că în secolul al XX-lea nu putea fi repetată o politică de cucerire și jaf, așa cum o practicaseră unele state imperialiste în secolul al XIX-lea. Ea însemnase o provocare la adresa celorlalți, care se coalizaseră împotriva poftelor germane de stăpînire, pedepsindu-l pe tulburătorul păcii. Și mai anacronic era însă al doilea război mondial, dezlănțuit fără dubii de Germania hitleristă. El trebuia să eșueze în fața voinței de rezistență a popoarelor, mai ales a Uniunii Sovietice, marea putere socialistă.

Noi însă nu ne puneam întrebările fundamentale legate de caracterul războiului și obiectivele sale politico-morale. Eram încă departe să le fi sesizat. Educați în spirit naționalist și militarist, nici nu ne puteam pune pe atunci aceste întrebări. Or, aceasta era cheia propriu-zisă a nenorocirii noastre, poarta spre abisul în care ne afundam tot mai mult îndeplinind așa-zisa noastră datorie de a rezista.

Alarmă la Pitomnik

În zilele următoare, la fel ca și în acel 10 ianuarie, veștile proaste s-au ținut lanț. Toate se asemănau între ele : o nouă străpungere a liniei de apărare abia închegată de bine de rău, fuga din fața tancurilor atacatoare, părăsirea pozițiilor fără ordin, eșecuri ale comandanților unor unități de alarmă și, pretutindeni, manifestări de disoluție. O veste deosebit de alarmantă ne-a parvenit la 12 ianuarie : Pitomnik, singurul nostru aerodrom, ar fi fost evacuat în grabă din fața tancurilor rusești. Șeful de stat-major spumega de furie. Cum era posibil așa ceva ? Potrivit ultimelor rapoarte, avuseserăm impresia că acolo nu ne amenința momentan nici un pericol nemijlocit. Era vorba doar de un zvon ? Schmidt voia să cunoască situația reală, căci asta privea în mod direct siguranța postului de comandă al armatei.

După scurt timp a revenit detașamentul de cercetare trimis. S-a dovedit că trupele noastre — aviatori, șoferi, personal sanitar, răniți — au fugit din fața unei patrule de cercetare a inamicului, care se retrăsese între timp. De această dată am înțeles izbucnirea mînioasă a lui Schmidt.

Paulus a ordonat întărirea pazei la aerodrom și redarea lui grabnică în exploatare. Ceva mai tîrziu, un ofițer din statul-major, trimis să preia la Pitomnik corespondența venită prin curierul poștal, ne-a relatat ce se întîmplase acolo.

„În decurs de cîteva minute s-a ajuns la un haos de neînchipuit“, așa și-a început el povestirea. „La strigătul «Vin rușii !» oamenii valizi, bolnavii și rănații au țîșnit ca

din puşcă de prin corturi şi buncăre. Fiecare se străduia să ajungă cît mai repede spre ieşiri. Unii au căzut, fiind călcaţi în picioare. Schilozii se agăţau de camarazi, se sprijineau în bastoane sau puşti, şontîcăind prin gerul cumplit în direcţia Stalingradului. În drum mulţi dintre cei răniţi şi sleiţi de puteri s-au prăbuşit. Nimeni nu se sinchisea de ei. Cîteva ore mai tîrziu erau îngheţaţi bocnă. Pentru locurile din vehicule s-a dezlănţuit o luptă îndîrjită. Personalul de la sol al Luftwaffei, sanitarii şi cei uşor răniţi s-au aflat în fruntea celor care goneau spre puţinele camioane aflate la marginea aerodromului Pitomnik, pornind motoarele şi zorindu-se apoi spre şoseaua din direcţia oraşului. În scurtă vreme aripile, pragurile, ba chiar şi capotele, erau pline de oameni care se agăţau cum puteau de ele. Maşinile ameninţau să se dezintegreze sub povara de neînchipuit. Unele rămîneau în drum fie datorită lipsei de carburant, fie din cauza unei pene la motor. Cele din spate le ocoleau cum puteau. Oamenii în stare să meargă se îndepărtau mai repede sau mai încet, după cum îi ţineau puterile. Ceilalţi strigau după ajutor. Peste puţin timp strigătele lor amuţiră. Deviza era una singură : „Scapă cine poate !“.

Dar ce salvare putea oferi oraşul distrus, atacat acum de inamic şi dinspre Volga ? Nu mai era vorba de salvare, ci doar de închipuirea obsesivă a unor oameni pe jumătate morţi, în zdrenţe şi mînaţi de frică, al căror trup şi suflet erau măcinate de bătălia de exterminare.

Deşi se răspîndise foarte iute ştirea că aerodromul se afla din nou în mîinile noastre, că s-a dat bir cu fugiţii din faţa unei patrule sovietice de cercetare, nu s-au mai înapoiat acolo decît o parte din bolnavi şi răniţi. Groaza le intrase oamenilor în oase mai mult ca oricînd. În schimb, cei mai mulţi dintre piloţi şi sanitari s-au întors la Pitomnik pînă spre seară.

Planuri fanteziste de străpungere a încercuirii

La statul-major al armatei, dar mai ales la statul-major al Corpului LI armată, se făceau diverse planuri. Oare nu putea fi restrînsă zona încercuită, pentru a concentra mai

bine forțele și a constitui o anumită rezervă ? „Imposibil, a spus Paulus. Asta ar însemna abandonarea voluntară a aerodromului, care ne este vital." N-ar trebui oare oprită lupta ? Nu, numai asta nu, deoarece ar însemna prizonieratul și i-ar pune în pericol pe camarazii din afara încercuirii, angajați în lupte grele. N-ar trebui, poate, să se întreprindă simultan și în toate direcțiile o străpungere în forță în mici grupuri de luptă, fără vreo pregătire de artilerie ? Această propunere a venit de la statul-major al lui Seydlitz. Se prevedea ca diviziile de pe malul Volgăi să încerce în cursul nopții să treacă fluviul înghețat spre sud și să pătrundă pînă în spatele liniilor inamice. Acolo, diviziile urmau să facă joncțiunea cu cele care luptau între Don și Volga, pătrunzînd de asemenea spre sud

Potrivit acestui plan, obiectivul tuturor era realizarea joncțiunii cu trupele germane din afara încercuirii. Presupuneam că armata lui Hoth, aflată în curs de retragere, mai lupta la sud de Zimlianskaia.

Schmidt aprecia că o asemenea acțiune de străpungere în forță urma să fie foarte costisitoare pentru Armata 6. Cu toate acestea, el și-a dat acordul.

Ciudat om, mi-am zis. Pînă atunci ceruse cu încăpățînare respectarea fără rezerve a ordinelor date de Hitler, iar acum, cînd era prea tîrziu, voia să devină un nesupus.

Dar și acest plan a rămas o simplă plăsmuire fantezistă. Ce-i drept, el fusese bine primit de unele divizii, ale căror soldați se aflau de săptămîni întregi în interiorul orașului, fiind întrucîtva mai apte de efort din punct de vedere fizic. Dar toate celelalte l-au respins, socotindu-l cu totul iluzoriu, deoarece nu mai puteau întreprinde vreun atac cu soldați pe jumătate morți de foame și bolnavi.

Astfel de calcule dovedesc o dată mai mult felul în care bîjbîia prin întuneric comanda armatei și zăpăceala ce domnea la statele-majore superioare. Nimeni dintre noi nu știa unde se găseau trupele germane din sectorul de sud al frontului. Ofițerul cu contrainformațiile afirma că s-ar fi repliat 400 de km spre vest, dar asta n-o credeam. Ar fi însemnat ca, în mare, ele să ocupe pozițiile noastre

de plecare din vara anului 1942. Iar în acest caz toată lupta noastră din anul precedent fusese în zadar. Aşa ceva nu se putea! Am încheiat cu acele cuvinte tranşante puse de Morgenstern în gura lui Palmström * : „Nu poate fi ceea ce nu-i îngăduit să fie“.

Manstein, care ştia totul prea bine, nu i-a dat lui Paulus nici o informaţie clară.

Generalul-maior Pickert îşi părăseşte divizia

Da, Manstein. Deşi decepţionase profund Armata 6 în cursul unor momente decisive, ba chiar o lăsase de izbelişte, totuşi Paulus şi Schmidt au mai făcut în această situaţie disperată încă o tentativă pentru a-l determina să ia o decizie în favoarea celor încercuiţi. Ei l-au însărcinat pe generalul-maior Pickert, comandantul Diviziei 9 antiaeriene, să meargă la Grupul de Armate „Don“ şi să-i raporteze feldmareşalului von Manstein, în mod amănunţit, despre situaţia catastrofală din zona încercuită. În ultimele zile aici au aterizat şi mai puţine avioane de aprovizionare decît de obicei. Foametea cîştiga teren mai rapid decît oricînd Pickert urma să obţină de la Manstein o mai bună aprovizionare pe calea aerului, pentru a ameliora întrucîtva existenţa sumbră a Armatei 6.

Acest demers al conducerii armatei era în fond o nouă autoamăgire, asemeni altora de pînă atunci. În schimb a avut o altă urmare, cu totul neaşteptată : generalul Pickert nu s-a mai întors în zona încercuită. Înaintea plecării el dăduse asigurări atît ofiţerului său cu operaţiile, cît şi generalului-colonel Paulus, că va reveni îndată după îndeplinirea sarcinii încredinţate. L-am aşteptat însă zadarnic. În locul lui ne-a parvenit o radiogramă : „Rotit noaptea trecută deasupra Pitomnikului ; încercarea de aterizare a eşuat ; nevoit să mă întorc.“

---

* Morgenstern, Christian (1871—1914), poet, cunoscut mai ales datorită versurilor sale groteşti, între care se numără şi poezia *Palmström* (n. tr.).

În cursul aceleiași nopți la Pitomnik, aterizaseră însă mai multe avioane. Eram revoltați. Dar nu s-a întreprins nimic împotriva lui Pickert.

Germanii din partea cealaltă

Mă găseam la mine în adăpost, răsfoind hîrtiile pregătite de plutonierul-major Küpper. Între ele cîteva manifeste ale inamicului. Fără să le dau vreo atenție, le-am împins deoparte.

Gîndurile îmi oscilau între patrie și front. Dacă ar ști cei de acasă ce se petrece aici, în stepa dintre Volga și Don, dacă ar putea vedea aceste fețe supte, marcate de foame, înnegrite de murdărie și ger ! Dar comunicatele militare răsunau încă pline de speranță. Nici un singur cuvînțel despre cumplita grozăvie a acestei bătălii de exterminare.

De săptămîni întregi nu mai citisem un ziar, de săptămîni nu mai aveam nici o veste de la soția și fiica mea. Cît de îngrijorate trebuie să fi fost în privința mea ! Ce avea să se întîmple cu ele, cînd vor primi vestea îngrozitoare a sfîrșitului nostru ?

Cu un gest mecanic, am întins mîna după manifeste. Mai întîi le-am luat în mînă, unul după altul, fără vreun gînd anume. Apoi, am început să le citesc. Diferite mesaje erau subliniate. Numele semnatarilor — Walter Ulbricht, Erich Weinert și Willi Bredel — nu-mi spuneau mare lucru. Știam doar că erau emigranți comuniști. Pe atunci asta nu era pentru mine o recomandare onorabilă. Dar ceea ce scriau era destul de bine scris. Limbajul lor era limpede și pătrunzător, iar cunoștințele despre situația noastră uluitoare. Cunoșteau frica noastră de prizonierat, încrederea în promisiunile lui Hitler.

În toate manifestele se putea citi : Hitler și OKH-ul vă mint și vă înșeală atunci cînd vă promit salvarea din încercuirea fatală, căci nu mai au nici o posibilitate s-o facă. OKW-ul speculează faptul că nu vă puteți face o imagine limpede asupra situației generale a războiului.

Un manifest conținea date exacte despre pierderile de materiale de război în cursul luptelor trecute. Alte manifeste vorbeau despre trădarea poporului german de către

Hitler, despre absurditatea pieirii, despre lipsa de perspectivă a continuării luptei. Într-un loc — păstrînd sensul exact al cuvintelor — se spuneau următoarele : „Încetați imediát lupta ! Este singura cale pentru a vă salva viețile !"

Continuam să răsfoiesc manifestele. Judecînd cu luciditate, trebuie să admit că ajunsesem de mai multe ori singur la unele concluzii identice. Ultimele făgăduieli ale lui Hitler, ale OKH-ului și ale lui Manstein nu fuseseră oare niște promisiuni goale ? Nimic, dar absolut nimic nu se întîmplase din cele promise nouă în cuvinte atît de sforăitoare.

Dar puteam da crezare acestor germani, care ni se adresau din tabăra inamicului ? Erau doar comuniști care își trădaseră patria. Aceasta mi-o spunea experiența și același lucru mi-l spunea și rațiunea. Dar ca soldat, ca ofițer, respingeam această propagandă, deoarece dăuna moralului de luptă al trupelor noastre.

Apoi, atenția mi-a fost atrasă de un alt manifest. Paulus ne explicase că sensul continuării rezistenței consta în posibilitatea oferită Grupului de Armate „A" din Caucaz de a se pune la adăpost de încercuirea amenințătoare. Aici însă scria că acest grup de armate opera deja în spațiul Rostov. Era oare Paulus cel indus în eroare ?

La originea acestei dezinformări era Manstein ? Ar fi fost cu adevărat prea mult !

Nu găseam nici o cale de ieșire din labirintul în care mă aruncase lectura manifestelor. În fine, am mai citit numele a trei ofițeri germani, care ar fi ajuns încă în 1941 în prizonierat sovietic : căpitanul dr. Hadermann, locotenentul-major Charisius și locotenentul-major Reyher. Devenii bănuitor : dr. Hadermann, deci un ofițer de rezervă. În minte mi-a apărut orășelul Schlüchtern din Hessa. Acolo cunoscusem ca școlar un licean numit Hadermann. Mai tîrziu avea să urmeze studii de filologie. Dar ce-mi putea spune un nume ! În cursul nopții cei trei ofițeri urmau să se adreseze soldaților noștri prin megafon. Era o confirmare a celor relatate la 10 ianuarie de locotenentul care venise la mine, complet înghețat, de pe frontul de sud.

Fir-ar să fie ! Cui să-i mai dai crezare ? Numai să mă fi scutit Küpper de aceste manifeste ! L-am chemat la mine.

— De ce mi-ai pus fițuicile astea pe masă ? l-am întrebat în timp ce intra.

— M-am gîndit că v-ar putea interesa, domnule colonel, mi-a replicat.

— Ei, acum că le-ai citit și dumneata, Küpper, ce părere ai ? Îmi poți spune fără teamă părerea dumitale, am adăugat, văzînd că ezită cu răspunsul.

— Da, domnule colonel, am citit fițuicile. Ordinul de a preda imediat toate manifestele găsite este respectat doar în mod superficial, după cîte relatează curierii. Deși aproape nimeni nu va avea curajul să treacă dincolo, la Armata Roșie, totuși cîștigă tot mai mult teren opinia după care rușii nu-i împușcă pe prizonierii de război. Un agent de legătură de la Corpul IV armată mi-a spus că noaptea trecută a vorbit la megafon din tranșeele rusești un soldat, cunoscut multora, din Divizia 371 infanterie.

— Ia spune-mi, Küpper, manifestele sînt comentate și de soldații de la statul-major ?

— Tocmai în aceste zile disputa e în toi. Unii le resping, alții sînt îngîndurați, ba le mai și iau apărarea pe ici, pe colo. În orice caz, aproape nimeni nu mai crede în glonțul în ceafă care-l așteaptă pe prizonier.

Küpper a ieșit din încăpere și cum nu mai aveam aproape nimic de lucru, îmi rămăsese timp să meditez în tihnă. Gînditor, mai bine zis agitat, era și Paulus, care m-a chemat la el după o vreme. Locotenentul-major Zimmermann mi-a dat de înțeles că generalul-colonel simțea nevoia să-mi vorbească. Am bătut la ușă și am intrat.

Paulus ședea la masa de scris, rezemat în coate și își trecea mîna dreaptă peste frunte. Cunoșteam acest gest, care coincidea adesea cu tresăritul nervos al feței.

Oare ce se întîmplase ? În fața lui Paulus se afla o coală de hîrtie. Mi-a întins-o, fără să scoată vreun cuvînt.

Aruncai o privire. Tot un manifest. Dar adresat direct lui Paulus și semnat Walter Ulbricht, deputat în Reichstagul german. Am citit cu atenție, rînd cu rînd. Ulbricht demonstra într-o manieră logică și clară că, dînd ascultare ordinelor lui Hitler și ale OKH-ului, Paulus nu acționa în

interesul Germaniei și al poporului german. Datoria sa ar fi fost să oprească lupta fără rost. L-am privit întrebător pe comandantul armatei și i-am înapoiat manifestul.

Paulus a început să vorbească :

— Firește, de pe pozițiile sale, autorul acestui text are dreptate. El vede totul ca politician. Dar ca civil nu poate să înțeleagă disciplina militară, considerentele care mi-au determinat hotărîrea.

— Înainte de a mă fi chemat, domnule general-colonel, mi-au trecut și mie prin mînă o seamă de manifeste asemănătoare ale lui Ulbricht, Weinert și Bredel. Limbajul lor ne e străin. Totul în mine se revoltă împotriva celor scrise acolo, deși, în multe privințe, spun adevărul.

— Să zicem deci, Adam, că ei privesc totul cu alți ochi decît noi. Nu contest bunele intenții ale acestor oameni. Dar pentru mine, așa ceva înseamnă subminarea disciplinei militare, iar asta nu o pot accepta. Unde am ajunge dacă soldații ar acționa în timp de război împotriva guvernului propriei lor țări ?

— Nici eu nu prea mai știu ce e drept și ce e adevărat, domnule general-colonel. Mă întreb însă tot mai mult ce rost mai are moartea a zeci de mii de oameni. Ne mai poate oare satisface concepția tradițională de disciplină militară în situația în care încrederea noastră în conducerea supremă a fost nu o dată trădată în mod josnic ? Ce motive militare stringente mai există astăzi pentru a justifica pieirea noastră ? Pornesc de la presupunerea că vă este cunoscut conținutul tuturor manifestelor, domnule general-colonel. În unul dintre acestea se spune că Grupul de Armate „A“ din Caucaz ar lupta deja în spațiul Rostov. În acest caz pericolul încercuirii sale a trecut. De ce mai sînt atunci necesare groaznicele sacrificii umane ale Armatei 6?

— Firește, am citit totul, dar nu pot să cred. Niciodată nu putem fi îndeajuns de critici față de ceea ce înseamnă propagandă.

— Dar dacă ar fi, totuși, adevărat ? Dacă sîntem induși în eroare, cu bună știință sau involuntar, de eșaloanele noastre superioare ?

— Nu sînt de acord cu tot ceea ce spuneți. Manstein a aflat de la Pickert în ce situație disperată ne găsim. Nu

pot să cred că suferinţele şi pierzania armatei noastre nu-l afectează, că ni se cer sacrificii care nu sînt necesare. Eu mă aflu aici la ordin şi, din simţ de răspundere faţă de Grupul de Armate „A“ din Caucaz, nu pot acţiona altfel.

Aşa a luat sfîrşit şi această discuţie ajunsă în impas. Pretutindeni se făceau calcule şi se purtau discuţii aprinse, dar ieşirea din cercul vicios ne-o blocam noi înşine. Nu eram în stare să răzbatem la adevărata responsabilitate faţă de poporul nostru, trecînd peste responsabilitatea formală — devenită absurdă, ba chiar criminală — faţă de ordinele date. Iar această situaţie nu putea fi schimbată pe atunci nici de cuvintele ce ne îndemnau la trezire ale unor antifascişti germani.

Calea morţii

Generalul-locotenent Schmidt m-a chemat la el.

— Adam, veţi face o recunoaştere a noului nostru punct de comandă. Intenţionăm să-l preluăm pe cel al Diviziei 71 infanterie, care se mută în oraş, la sud de Ţariţa. Atît cît îmi sînt cunoscute, adăposturile aflate într-o rîpă de la Stalingradski o să ne fie suficiente. Procedaţi deîndată la repartizarea acestora. În locul în care şoseaua spre Stalingrad face o curbă spre rîpă, vă va aştepta un ofiţer de ordonanţă al Diviziei 71 infanterie.

Întors în adăpostul meu, am luat legătura prin telefon cu aghiotantul diviziei, stabilind data întîlnirii cu ofiţerul de ordonanţă. La 13 ianuarie, orele 9, eram gata de plecare. Pînă la şosea aveam numai cîteva sute de metri. Coloana mizeră a fugarilor se tîra chinuitor spre oraş. După numai un kilometru de drum, autoturismul meu de teren era plin de răniţi. Doi dintre ei şi-au făcut loc pe praguri.

„Condu încet“, i-am ordonat şoferului, îngrijorat de soarta axelor şi arcurilor maşinii. Mă hotărîsem să fac un mic ocol pînă la Stalingrad şi să-i duc pe răniţi la un spital de acolo. Cu toate că maşina era plină ochi, după Gumrak am mai luat cu noi un rănit. Îl zărisem de departe cum stătea cu mîinile înfofolite, întinse rugător. Cînd ne-am apropiat, am văzut o faţă disperată de copil. Lacrimi îi

șiroiau pe obraz. Fără să vreau mi-am amintit de băiatul meu și am ordonat să oprim. Nefericitul se apropia șchiopătînd. „Luați-mă, vă rog, pînă la Stalingrad!" Bietului băiat i-am făcut loc pe scaunul din față. Nu avea mai mult de 19 ani. Avea degerături grave la mîini și la picioare. Stătea de ore întregi în marginea drumului, fără ca cineva să se fi îndurat să-l ia. Nu știa cum să-mi mai mulțumească. Încerca mereu să-mi strîngă mîna. Stalingradul îi apărea ca o salvare.

Am lăsat răniții la un spital din partea de vest a orașului, nu înainte de a fi pus o vorbă bună în favoarea lor pe lîngă medicul de serviciu.

La marginea drumului zăceau nenumărați morți. Răniți și bolnavi care voiseră să facă doar un scurt popas, pentru a mai aduna ceva puteri. Doborîți de oboseală, adormiseră și înghețaseră. Morții zăceau însă și pe drum! Nimeni nu se mai ostenea, să-i dea la o parte. Tancurile și camioanele treceau peste cadavrele înghețate bocnă și le făceau una cu pămîntul. Șoferii și pietonii se poticneau și se împiedicau de ele nepăsători și năuci. Drumul fusese numit pe drept cuvînt „calea morții".

Această denumire o justificau și sutele de epave de camioane, autoturisme și vehicule speciale distruse de bombe, răsturnate, cu încărcătura revărsată și cu ocupanții lor făcuți chisăliță. Din loc în loc tancuri și tunuri făcute zob, ici și colo scheletul calcinat al unui avion și, în fine, nenumărate vehicule intacte, cărora le lipsea însă un singur lucru : carburantul.

Autoturismul meu s-a oprit pentru a-l lua pe ofițerul de ordonanță al Diviziei 71 infanterie, care mă aștepta. După cele văzute pe drum nu simțeam nevoia de conversație. Peste puțin timp am ajuns la destinație.

„Hartmannstadt"

O luarăm spre o rîpă adîncă, pe fundul căreia, străjuit de doi pereți abrupți, trecea un drum și se înălța o adevărată așezare de buncăre, numită „Hartmannstadt", după numele comandantului de divizie, generalul-locotenent von Hartmann. Adăposturile erau săpate în peretele abrupt din

stînga, pe trei niveluri, legate între ele prin trepte. Treptele și trotuarele erau protejate de parapete. Bucătăria și magaziile fuseseră săpate tot în peretele abrupt.

În campania din vest *, Divizia 71 infanterie cucerise forturile de nord ale Verdunului — Vaux și Douaumont Era numită „Norocoasa". Ca semn de recunoaștere, vehiculele ei aveau un trifoi cu patru foi Acum însă, norocul o părăsise. Pe generalul-locotenent von Hartmann l-am găsit cu moralul foarte scăzut.

— În ce situație groaznică am fost aduși ! Nu mai există scăpare. Din divizia mea, de care am fost întotdeauna atît de mîndru, n-a mai rămas aproape nimic. Nu voi rezista să văd sfîrșitul.

Și eu vedeam lucrurile în culori tot mai întunecate. I-am relatat generalului Hartmann despre călătoria mea îngrozitoare pe „calea morții".

— Aveți dreptate. Aceste imagini înfiorătoare îți pot frînge inima și lua mințile.

În cursul discuției am aflat că generalul își pierduse, asemeni mie, unicul fiu în acest război. Căzuți pentru patrie — așa crezuserăm pînă atunci sau încercaserăm să ne convingem. După amarul trăit în ultimele luni, această explicație ne apărea ca foarte îndoielnică. Dar și mai cumplit era cînd trebuia să recunoști că muriseră fără rost.

Luîndu-mi rămas bun, am avut senzația că von Hartmann era mai sfîșiat și mai dezorientat decît mine

Aghiotantul și ofițerul de ordonanță mi-au arătat apoi adăposturile bine amenajate. În fiecare se afla o sobă din cărămidă. Paturile, mesele și scaunele erau în număr suficient. La ferestre atîrnau perdele și pînze de camuflaj Toate încăperile erau luminate electric. Cît de primitiv era, prin comparație, punctul nostru de comandă de pînă atunci.

Statul-major al diviziei intenționa să se mute de aici a doua zi. Trebuia deci să trimitem în orele următoare un detașament care să preia totul. Cu ajutorul unei schițe a situației, am efectuat repartizarea adăposturilor după ne-

* Este vorba de campania din Franța din mai—iunie 1940 (n. tr.).

voile statului nostru major. Apoi m-am înapoiat la punctul nostru de comandă.

După ce l-am informat pe Schmidt despre rezultatul călătoriei mele de recunoaștere, l-am întrebat cînd ne vom muta.

— Asta depinde de evoluția situației și de punerea în funcțiune a legăturilor telefonice. Cîtă vreme Pitomnikul mai e în mîinile noastre, rămînem aici, mi-a răspuns Schmidt.

În continuare am raportat generalului-colonel Paulus despre „Hartmannstadt" și grozăviile trăite în timpul deplasării.

— E într-adevăr cumplit, mi-a spus el. Dacă aș ști că Grupul de Armate „A" este în siguranță, aș încheia socotelile. Dar fiindcă nimeni nu-mi confirmă acest lucru, trebuie să luptăm cît ne mai țin puterile.

— Mai sînt oare trupele noastre în stare să lupte, domnule general-colonel ? Frontul de apus s-a prăbușit la primul asalt.

— El a fost refăcut de bine, de rău. Pitomnikul e încă în mîinile noastre. Și nimeni nu se lasă luat prizonier cu plăcere. Soldații continuă să spere într-o despresurare și nu vor să audă de capitulare. Aceasta mă întărește în modul meu de a acționa.

Misiunea căpitanului Behr

Într-adevăr, frica și speranța determinau modul de gîndire al celor mai mulți soldați. Ce-i drept, la statul-major al armatei nimeni nu se mai gîndea la vreo despresurare, dar nimeni nu avea curajul să spună trupei adevărul. Era, de asemenea, de presupus că nu mai puteam ține multă vreme Pitomnikul. De aceea Schmidt a ordonat evacuarea pe calea aerului a jurnalelor de front ale statului nostru major (secțiile operații, contrainformații, intendență, aghiotantură, geniu, transmisiuni), pentru a nu cădea în mîinile inamicului. Cu această operațiune era însărcinat primul ofițer de ordonanță al secției operații, căpitanul Behr, un tînăr și viteaz purtător al *Crucii de Cavaler*. El urma să-i prezinte încă o dată feldmareșalului

von Manstein agonia Armatei 6 şi să zboare apoi la OKH, pentru a-i raporta lui Hitler personal modul mizerabil în care pierea şi se stingea de foame Armata 6. Conducerea armatei pornea de la considerentul că Hitler va fi poate mult mai impresionat de relatările unui căpitan decorat decît de cele ale unui general.

Behr n-a mai revenit în încercuire. Astăzi ştiu că a fost împiedicat să se reîntoarcă, pentru ca Armata 6 să fie lipsită în continuare de informaţii în legătură cu situaţia ei fără scăpare. Cunoscîndu-l personal pe căpitan, nu mă îndoiesc că a spus lucrurilor pe nume, atît în faţa lui von Manstein, cît şi a lui Hitler.

Numărul avioanelor de transport n-a sporit, iar armata continua să se stingă încetul cu încetul. Bucătăriile de campanie erau tot mai inactive, neavînd ce fierbe. Ici-colo a început să lipsească pînă şi cina aceea tot mai mizeră. Frontul se apropiase de Pitomnik. Avioanele de vînătoare ale Armatei Roşii se roteau deasupra aerodromului, doborînd multe din „Junkers"-urile 52 şi „Heinkel"-urile 111 neînsoţite de avioane de vînătoare. Alte avioane germane, care reuşeau să aterizeze, erau distruse la sol de bombardierele sovietice sau de „maşinile de cusut" care zburau la mică înălţime. Fără efect a rămas şi radiograma trimisă de Schmidt căpitanului Toepke, delegat la Grupul de Armate „Don" : „Loviţi cu ghioaga, dacă nu ni se trimit avioane mai multe."

*

Aerodromul Gumrak

În dimineaţa zilei de 14 ianuarie un detaşament de avangardă al statului-major al armatei a preluat punctul de comandă al Diviziei 71 infanterie. A doua zi Pitomnikul era definitiv abandonat. Personalul de la sol abia a mai avut vreme să se salveze la aerodromul de rezervă Gumrak, pregătit de bine de rău în cele două zile anterioare. Generalul-colonel Heitz, comandantul Corpului VIII armată, a fost nevoit să-şi evacueze în grabă punctul de comandă de la marginea aerodromului Pitomnik. Împreună cu statul său major, Heitz şi-a făcut apariţia la Gumrak, cartierul nostru general de pînă atunci. Tot la Gumrak

s-a refugiat și statul-major la Corpul XIV tancuri, aflat pînă atunci între Pitomnik și Novo-Alexeievski.

În acele zile coloneii Lattmann și dr. Korfes au fost avansați la gradul de general-maior. Generalul-maior Lattmann a cărui divizie de tancuri fusese nimicită în întregime, a primit comanda Diviziei 389 infanterie, deoarece comandantul ei de pînă atunci, generalul-maior Magnus, se dovedise complet necorespunzător în fața situației. Magnus a sperat poate că Schmidt îl va evacua pe calea aerului, dar speranțele sale au fost zadarnice.

La mijlocul lunii ianuarie zona încercuită se restrînsese mult. Noul front de sud și vest urma traseul liniei de centură. fiind apărat de resturile diviziilor 44, 76, 297 și 376 (infanterie), de diviziile 3 și 29 infanterie (motorizată), de Divizia 14 tancuri și de așa-numitele batalioane de întărire. Acum punctul de comandă al armatei de la Gumrak era direct amenințat. Trebuia să ținem seama de faptul că noua linie de apărare nu putea fi ținută multă vreme. În afară de aceasta, adăposturile ocupate de noi erau reclamate de statele-majore ale trupelor combatante. De aceea, în dimineața zilei de 16 ianuarie, statul-major al armatei s-a mutat la „Hartmannstadt". Din nou au fost arse documente și piese de echipament. La noul post de comandă era luat numai strictul necesar. Cu puținele vehicule rămase ne-am deplasat pe rînd, în grupuri mici, trecînd pe lîngă convoiul fantomatic de soldați înfometați, bolnavi și răniți care se tîrau pe drumul spre oraș.

La gara Gumrak am nimerit într-o aglomerație indescriptibilă de răniți, care, mînați de frică, părăsiseră spitalul și se îndreptau spre est. Numai cei grav răniți și cei grav bolnavi rămăseseră pe loc din cauza lipsei mijloacelor de transport necesare evacuării lor. În cazul celor mai mulți, flacăra vieții era oricum pe punctul de a se stinge. Paulus ordonase medicilor-șefi să predea spitalele inamicului aflat în înaintare. Inamicul a găsit stive de cadavre înghețate, adunate de săptămîni încoace în spatele spitalelor, precum niște scînduri sau pari. La rîndul lor, personalul sanitar, sleit de puteri, nu mai era în stare să sape gropi pentru morți în pămîntul înghețat bocnă, iar explozibil nu se mai găsea de nici un fel.

Aerodromul Gumrak nu-l putea înlocui nici pe departe pe cel de la Pitomnik. Mai mult, el se afla în bătaia artileriei inamice, iar pista de rulaj era ciuruită de proiectile și bombe. Avioanele grele de transport puteau ateriza doar cu foarte mari riscuri. La început Luftwaffe a refuzat categoric să aterizeze la Gumrak, căci în ultimele zile pierduse o mulțime de avioane datorită antiaerienei și vînătorii inamice, a bombelor și aterizărilor forțate. Timp de două-trei zile după pierderea Pitomnikului n-a mai aterizat nici un avion german, deși am făcut totul pentru a pune în ordine aerodromul Gumrak, raportînd acest lucru Grupului de Armate „Don". Pesemne că acesta n-a fost în stare să determine Luftwaffe să reînceapă zborurile spre Gumrak. Paulus s-a adresat, printr-o radiogramă, direct lui Hitler : „Mein Führer ! Ordinele Dumneavoastră privind aprovizionarea armatei nu sînt respectate. Aerodromul Gumrak este accesibil de la 15 ianuarie. Posibilitatea aterizării fără impedimente pe timp de noapte este asigurată. Există organizarea necesară la sol. E necesară o intervenție cît mai rapidă. Pericol maxim" [26].

La analiza situației convocată de comandantul-șef al armatei, Schmidt i-a blagoslovit mînios pe cei din Luftwaffe cu diferite epitete. Intendentul-șef era disperat. La el se reuneau într-un singur strigăt de groază toate cererile unităților chinuite de foame —. Nu ne lăsați să crăpăm de foame ! Dați-ne pîine ! —.

Generalul-colonel s-a hotărît să mai apeleze încă o dată la Manstein. La două ore după radiograma adresată lui Hitler. a fost transmisă o nouă radiogramă, de această dată adresată comandantului-șef al Grupului de Armate „Don" :

„Socotim drept pretexte obiecțiile Flotei aeriene S-au găsit posibilități de aterizare în lungime și în lățime, din toate direcțiile, pentru organele Luftwaffei și anume pentru unitățile de zbor. Pista de rulaj — lărgită considerabil. Organizarea la sol — ireproșabilă, la fel ca mai înainte la Pitomnik. Comandantul-șef l-a rugat direct pe Führer să intervină, deoarece amînările continue ale Luftwaffei au costat deja viața a numeroși oameni." [27]

Cu aceasta comandamentul suprem al armatei a crezut că făcuse tot ce-i stătea în putere pentru a mai alina nevoile noastre cumplite. Dar au trecut ore fără să sosească vreun răspuns şi cu atît mai puţin vreun avion de aprovizionare.

Paulus a trimis o nouă radiogramă Grupului de Armate „Don“ :

„Încă nici un zbor. Armata cere să se ordone echipajelor de pe avioane să aterizeze.“ [28]

Zadarnic ! Nici un răspuns — nici de la Hitler, nici de la Manstein. În schimb, cu atît mai numeroase erau strigătele insistente de ajutor adresate comandamentului Armatei 6 din partea diferitelor unităţi : „Numărul pierderilor provocate de foamete creşte din oră în oră. Sînt urgent necesare cel puţin raţiile minime de subzistenţă. Sinucideri din cauza deznădejdii.“

Cine este evacuat pe calea aerului ?

Comandantul-şef a mai încercat un mijloc pentru a ameliora nevoile noastre. El i-a cerut lui Manstein să trimită un general al Luftwaffei, cu care să fie discutate la faţa locului posibilităţile de aterizare în încercuire.

Exista oare vreun general care să ţină atît de puţin la viaţă, m-am întrebat aflînd despre această tentativă. Îndoiala mea era cît se poate de întemeiată. La 16 ianuarie, înainte de masă, în locul generalului solicitat, la postul nostru de comandă şi-a făcut apariţia un maior de aviaţie. Era în mod evident unitatea de măsură corespunzătoare cursului la care mai era evaluată Armata 6 de către eşaloanele superioare. M-a cuprins furia faţă de această nouă trădare a celor mai elementare principii de onestitate militară din partea comandamentelor superioare.

În adăpostul meu a intrat căpitanul von Seydlitz, o rudă îndepărtată a generalului-comandant al Corpului LI armată. Ca ofiţer aspirant de stat-major, el fusese trimis la statul nostru major, pentru a-şi îndeplini pregătirea practică în conducerea trupelor. Din însărcinarea şefului de stat-major, von Seydlitz mi-a adus la cunoştinţă că, începînd din acel moment urmau să fie grabnic evacuaţi,

pe calea aerului. specialiști. precum comandanții de tancuri și ofițerii aspiranți de stat-major.

— OKH-ul a ordonat același lucru și pentru maiorul von Zitzewitz, ofițerul de legătură al lui Hitler pe lîngă statul nostru major. Schmidt vă roagă să-i cereți pe ofițeri telefonic de la divizii și corpurile de armată. Sperăm ca în această noapte să sosească în sfîrșit cîteva avioane de aprovizionare.

— Și ce se va întîmpla cu cei grav răniți ? l-am întrebat. De la medicul armatei am aflat că vor fi aduși cu toții la Gumrak. Toate adăposturile sînt pline ochi.

— Medicul armatei a primit indicația să oprească imediat evacuarea pe calea aerului a celor grav răniți. mi-a răspuns Seydlitz.

Cînd am auzit asta, mi s-a pus un nod în gît. În orice armată modernă soldații și ofițerii răniți în luptă se bucurau de o îngrijire deosebită și un tratament preferențial față de cei valizi. În cazul nostru. din încercuire erau evacuați cei care mai reprezentau o valoare deosebita pentru ducerea în continuare a războiului : ceilalți erau lăsați cu sînge rece în voia soartei Era o nouă dovadă că în privința Armatei 6 socotelile fuseseră încheiate de conducerea supremă. Dar și atitudinea adoptată de conducerea armatei noastre în această chestiune trebuie să se fi schimbat între timp. Pînă acum Schmidt respinsese cu hotărîre orice propunere de acest fel. De ce nu se ridica acum împotriva ordinului dat de OKH ? Pentru o clipă mi-a trecut prin minte că în spatele noului ordin s-ar putea afla Schmidt. Doar și ofițerii de stat-major erau specialiști. E drept, ordinul nu-i amintea în mod expres. Dar ceea ce nu se făcuse mai putea surveni eventual în cazul înrăutățirii continue a situației. O asemenea presupunere mi s-a părut însă atît de josnică. încît am încercat să mi-o scot din minte. M-am adresat căpitanului :

— În acest caz pot să vă felicit, dragă Seydlitz. Cu siguranță. vă veți număra printre cei dintîi care vor părăsi această capcană funestă. V-ați împachetat lucrurile ?

— Nu cred să iasă nimic din asta. domnule colonel. Azi dimineață Schmidt mi-a spus că, după plecarea căpita-

nului Behr, aş fi indispensabil aici. Sincer vorbind, nu înţeleg de ce, fiindcă de mai multe zile nu prea mai am practic mare lucru de făcut. Din cînd în cînd sînt trimis la vreo divizie, pentru a mă informa asupra situaţiei. Dar de zile întregi mizeria e aceeaşi, doar disoluţia sporeşte necontenit. Ieri am fost în marginea de vest a aerodromului Gumrak. E apărată doar de slabe unităţi de alarmă. Nu există arme sau artilerie antitanc. Iar dacă ici — colo se mai găseşte vreun tun întreg, atunci lipsesc muniţiile.

— Totuşi oamenii aceştia pe jumătate morţi opun rezistenţă de fiecare dată cînd atacă ruşii. Ce se petrece de fapt în mintea ostaşilor noştri ? l-am întrebat.

— Un lucru foarte ciudat. Mulţi stau ghemuiţi în gropile lor, privesc în gol şi abia îţi răspund dacă îi întrebi ceva. Alţii înjură în gura mare, că ar fi fost minţiţi şi trădaţi. De îndată ce se dă însă alarma, toţi pun mîna pe puşcă sau pe pistolul-mitralieră, ori se reped la mitraliere sau la tunurile antitanc.

— Probabil că teama de prizonierat este mai mare decît revolta şi decepţia provocate de falimentul pe care-l înregistrăm aici.

— În cele mai multe cazuri aşa este, domnule colonel. Dar în ultimele zile au fost şi unele mici grupuri de luptă care au capitulat împreună cu ofiţerii lor. Acum opt săptămîni aşa ceva ar fi fost de neconceput. Socotesc că avem de-a face cu un efect al propagandei inamice.

În timp ce mă despărţeam de căpitanul von Seydlitz în cadrul uşii deschise a adăpostului, l-am zărit la poalele rîpei pe maiorul de aviaţie însoţit de colonelul Elchlepp. Dintr-un loc adăpostit s-a apropiat o maşină. Ofiţerul de aviaţie a urcat şi s-a depărtat salutînd în direcţia aerodromului Gumrak.

— Văd c-a fost o vizită scurtă. Sînt curios cu ce se va solda, am zis.

— Şi eu domnule colonel, a spus Seydlitz, îndreptîndu-se spre adăpostul şefului de stat-major.

Colonelul Elchlepp mă zărise. A urcat pînă la mine în adăpost.

— Domnul aviator nu ne-a adus nimic altceva decît scuze. Schmidt l-a luat în primire cam tare şi i-a spus că argumentele sale nu se interesează. Armata 6 aşteaptă

provizii, muniții, medicamente și carburanți. E scandalos să fie abandonată astfel. Paulus, enervat, a fost de aceeași părere, adăugînd că Luftwaffe nu și-a ținut promisiunea făcută armatei. Atitudinea eșaloanelor superioare față de Armata 6 ar însemna un act de trădare, care nu poate fi scuzat cu nimic.

— Care va să zică așa, maiorul ăsta a încasat chelfăneala în locul generalilor. Să presupunem că va transmite totul cuvînt cu cuvînt. Credeți, Elchlepp, că aprovizionarea noastră se va îmbunătăți cumva ? Auziți exploziile obuzelor ? Frontul s-a apropiat al dracului de mult de punctul nostru de comanda. Cîte zile vor mai trece pînă cînd încercuirea va fi lichidată ? Nu sîntem cinstiți cu noi înșine, altfel ar trebui să capitulăm. Atunci, cel puțin, s-ar putea salva viața a mii de oameni. Așa, totul este lipsit de sens. OKH-ul a renunțat de mult la noi. Acum mai sînt evacuați pe calea aerului doar cîțiva specialiști. Ceilalți pot să crape.

— Și eu m-am săturat la fel de mult ca dumneata, Adam. Dar un ofițer nu poate capitula în fața bolșevicilor. El luptă pîna la ultimul cartuș, apoi moare.

— Astea sînt vorbe goale, Elchlepp. E lipsit de răspundere, ba chiar imoral, să continui o luptă fără rost. Voi căuta să-l influențez în acest sens pe generalul-colonel Paulus.

— Asta nu v-o poate interzice nimeni. Dar de obținut nu veți obține nimic. Pentru Paulus disciplina militară este principiul suprem.

Prietenul meu, colonelul Selle

În zilele următoare mi s-au prezentat diferiți specialiști, provenind mai ales de la diviziile de tancuri și cele motorizate. În urma protestelor energice ale conducerii armatei, au început să aterizeze din nou, cel puțin în timpul nopții, avioane cu alimente și muniții. La întoarcere, ele transportau specialiștii noștri la Grupul de Armate „Don“.

La data aceea m-am bucurat sincer de călătoria colonelului Selle. Medicul nostru îi recomandase încă din oc-

tombrie 1942 să urmeze de urgență un tratament. Cererea de concediu era aprobată cînd începuse marea ofensivă a Armatei Roșii. Selle declarase pe dată, din propriu imbold, că nu abandona trupa într-un astfel de moment. La începutul lui decembrie el a preluat comanda unui grup de luptă pe Cir și a primit mai tîrziu de la Schmidt ordinul inutil de a veni în încercuire. Cu toate că i-a fost foarte greu să facă față datorită sănătății sale precare, Selle n-a intervenit niciodată să fie evacuat pe calea aerului. Trecuseră cîteva zile de cînd îl rugasem să mă fotografieze cu aparatul meu. Voiam să trimit cu următorul curier filmul și aparatul soției și fiicei sale. După aceea avusesem o discuție sinceră. Selle, vechi membru al NSDAP * și purtător al *Insignei de Aur* a Partidului, aruncase insigna în zăpada înghețată bocnă, călcînd-o apoi în picioare.

Deși gestul în sine era lipsit de vreo urmare oarecare, la data aceea, el m-a impresionat, fiindcă semnifica într-un fel exprimarea unui protest, în vreme ce Paulus, Schmidt, Elchlepp și alții pretindeau supunere necondiționată la niște ordine amorale. Probabil că șeful nostru de stat-major nu l-ar mai fi pus pe colonelul Selle pe lista curierilor, dacă ar fi aflat de discuția noastră. Dar cum asta nu s-a întîmplat, Schmidt mi-a comunicat, la 22 ianuarie, că Selle va părăsi încercuirea. Voiam să fiu primul care să-i dea vestea cea bună. La apelul meu telefonic a răspuns aghiotantul său.

— Colonelul Selle e acolo ? l-am întrebat.

— O clipă, să trec domnului colonel receptorul.

— Ce mai e nou, Adam ?

— Azi sau mîine vei zbura cu avionul. Ești pe lista curierilor.

De la celălalt capăt al firului nu se mai auzea nimic. Să-și fi pierdut Selle graiul datorită șocului produs de vestea cea bună ?

— Alo. Selle, mai ești la aparat ?

În fine i-am auzit din nou glasul.

— Sper că nu faci o glumă proastă cu mine.

* National-Sozialistiche Deutsche Arbeiterpartei (Partidul Național-Socialist German al Muncitorilor), denumire completă a partidului nazist (n. tr.).

— Dragul meu Selle, în situația noastră ar fi total deplasat. Schmidt mi-a spus-o acum cîteva minute. Te felicit din inimă și mă bucur că scapă de aici unul care nu se îmbată cu trăncăneala despre lupta noastră eroică.

— De asta poți fi sigur, răspunse hotărît.

— Nu uita să mai treci o dată pe la mine.

În timp ce terminam convorbirea, în încăpere a intrat căpitanul von Seydlitz.

— Scuzați-mă, vă rog, domnule colonel. Generalul-locotenent Schmidt vă roagă să recunoașteți deîndată un aerodrom de rezervă pentru avioanele noastre de aprovizionare, aici în apropiere, la Stalingradski. Gumrakul se află sub focul puternic al artileriei inamice.

Într-adevăr, nu mai era nici o clipă de pierdut. Am plecat la drum însoțit de cîțiva soldați. Nu după multă vreme am găsit un loc potrivit și l-am marcat cu țăruși. Se afla la numai cîteva minute de punctul nostru de comandă.

În adăpost mă aștepta colonelul Selle, care își luase deja rămas bun de la Paulus și Schmidt. Mi-a relatat convorbirea avută cu cei doi. Îmi amintesc și acum cît se poate de limpede cuvintele sale.

— Paulus este într-adevăr la capătul puterilor. La plecare, mi-a întins mîna si mi-a spus : „Mergeți cu Dumnezeu și aduceți-vă contribuția modestă ca Wehrmachtul să fie iarăși condus pornindu-se de la realitate". Era un fel de a spune lucrurile pe ocolite, dar în gura lui Paulus ele sunau ca o sentință nimicitoare, nu crezi ? Îți poți închipui că în acea clipă mi-am găsit cu greu cuvintele. L-am privit încă o dată în ochi. Am părăsit adăpostul, spunîndu-i : „Fie ca semnul de pe mormîntul armatei noastre să nu devină monumentul funerar al întregii Germanii".

— Paulus a trecut în ultimele săptămîni prin chinuri sufletești de nedescris. Zilnic își torturează mintea, dar nu reușește să se elibereze de ordinele lui Hitler și Manstein. Ce impresie ai despre Schmidt ?

— Nu l-am mai văzut de vreo cîteva zile și m-a surprins înfățișarea sa. Nu mai dă impresia șefului de stat-major de odinioară, încrezător în victorie și sigur de sine.

Omul care a privit pînă nu de mult cu ochi răi orice exprimare negativă a criticat acum cu severitate comandamentul suprem. M-a concediat cu următoarele cuvinte: „Spuneţi pretutindeni, unde o veţi socoti potrivit, că Armata 6 a fost trădată şi abandonată de organul suprem !“ Păcat că n-a ajuns mai devreme la această concluzie. Ar fi putut feri Armata 6 de multe nenorociri.

Despărţirea a fost grea atît pentru Selle, cît şi pentru mine. Trecuserăm împreună prin atîtea greutăţi şi ştiam că ne puteam bizui unul pe celălalt. Aveam slabe speranţe de a ne mai revedea vreodată.

Selle tocmai plecase, cînd aghiotantul Corpului IV armată m-a anunţat telefonic că generalul de geniu Jaenecke fusese rănit la cap şi la centura scapulară în timpul unui atac al bombardierelor inamice. Aşa cum îmi cerea datoria, am transmis imediat ştirea Grupului de Armate „Don“. Cîteva ore mai tîrziu, Direcţia Personal a Armatei de Uscat a transmis ordinul ca generalul rănit să fie evacuat cu primul avion ce va ateriza în încercuire. Întrucît inamicul pusese deja stăpînire pe Gumrak, ultimul nostru aerodrom, avioanele ce zburau spre noi fuseseră instruite să aterizeze la Stalingradski, deşi acolo nu exista încă o pistă marcată. De aici au părăsit încercuirea, la 23 ianuarie 1943, generalul Jaenecke împreună cu colonelul Selle.

Era unul din ultimele avioane care aterizaseră. Cei mai mulţi piloţi lansau pur şi simplu containerele cu provizii, iar asta în cazul fericit că reuşeau să străpungă barajul antiaerian al inamicului. Nu puţine din aceste containere cădeau în liniile sovietice. Asupra celor ajunse la noi se năpustea haita soldaţilor înfometaţi. Nesocotind ordinul comandamentului armatei noastre de a raporta sosirea tuturor containerelor cu alimente şi de a le preda unui centru ce fusese organizat în acest scop, soldaţii împărţeau conţinutul cel mai adesea între ei. Puteai să le iei în nume de rău acest mod de a proceda ? De săptămîni întregi nu puseseră aproape nimic în gură. Foamea chinuitoare îi adusese în pragul nebuniei, spulberînd cerinţele disciplinei şi ale bunei-cuviinţe, aşa încît nu mai ţineau seama de camarazii lor răniţi şi neajutoraţi.

Ce vrea generalul-locotenent Schmidt ?

La 23 ianuarie generalii-comandanţi s-au adunat la o consfătuire cu Paulus. În locul generalului Jaenecke, care fusese rănit, comanda Corpului IV armată fusese încredinţată generalului-locotenent Pfeffer, comandantul Diviziei 297 infanterie, avansat totodată la gradul de general de artilerie. Miezul discuţiilor l-a constituit problema : Ce era de făcut în continuare ? Generalii von Seydlitz şi Pfeffer au cerut încetarea luptei, în timp ce Heitz, Strecker şi Schlömer au stăruit pentru continuarea rezistenţei.

Apoi generalul-colonel Paulus a discutat aceeaşi problemă cu Schmidt, Elchlepp şi cu mine. Eu am spus că rezistenţa n-ar mai avea sens, propunînd să capitulăm. În timp ce vorbeam, mă uitam la Schmidt, întrebîndu-mă cum va reacţiona. Mă aşteptam la o izbucnire violentă. Schmidt a rămas însă liniştit ; părea să fie de acord cu propunerea. Doar Elchlepp s-a opus cu înversunare. Comandantul-şef a oscilat, dar nici acum nu s-a putut elibera din chingile ce-l ţineau atît de strîns. A hotărît să transmită eşalonului superior încă un raport amănunţit asupra situaţiei din încercuire şi să solicite aprobarea de a capitula.

În seara zilei de 23 ianuarie, pe aerodromul provizoriu, aflat doar la cîteva sute de metri, au mai aterizat două aparate „Heinkel" 111. După puţin timp, generalul-locotenent Schmidt m-a chemat în adăpostul său. Mi-a repetat cele discutate la Paulus în cursul după-amiezii şi nu mi-a ascuns faptul că era profund decepţionat de atitudinea comandamentelor superioare.

Ce urmăreşte ? mi-am spus în sinea mea. Ce-mi spune el ştiu la fel de bine şi eu. Următoarele fraze au început să mă lămurească. „Pînă acum nici Hube, nici un alt ofiţer n-au obţinut ameliorarea situaţiei noastre, deşi au fost însărcinaţi cu toţii să-i raporteze lui Hitler personal sau măcar lui Manstein despre situaţia catastrofală a armatei. Am impresia că nici unul dintre ei n-a avut curajul să-i spună Führerului adevărul gol-goluţ. Ar fi trebuit de mult să mă duc eu însumi la Cartierul general şi să prezint situaţia". Am devenit numai ochi şi urechi. „Situaţia catastrofală ne sileşte, a continuat interlocutorul

meu, să facem un ultim pas pentru a obține în sfîrșit libertatea de acțiune. Aș vrea să vă rog să-i propuneți comandantului-șef să-mi îngăduie să zbor la Cartierul general cu unul din avioanele aflate la Stalingradski, pentru a-i prezenta un raport lui Hitler. Puteți fi sigur că mă voi întoarce neîntîrziat în încercuire".

Așadar, asta era ! Acest zbir al armatei, care nu știuse altceva decît respectarea ordinului de a rezista pînă la capăt, care voia să traducă în fața Curții Marțiale pe oricine ar fi vorbit de capitulare, voia acum să dezerteze. Căci altfel nu putea fi interpretată pretenția sa. Orice soldat de rînd din statul-major știa că, probabil, începînd chiar cu a doua zi, în zona încercuirii nu va mai putea ateriza nici un avion.

I-am răspuns laconic : „Recomand domnului general să prezinte personal această cerere comandantului-șef."

Furios, dar încă stăpîn pe sine, Schmidt a privit în urma mea, cînd am părăsit adăpostul fără a-i mai spune nimic.

L-am informat pe scurt despre acest incident pe ofițerul cu operațiile, colonelul Elchlepp, care a sărit în picioare revoltat :

— Asta-i ticăloșie ! Trebuie să vorbiți neîntîrziat cu comandantul-șef.

— Tocmai mă duceam la el, dar voiam să fiu sigur de sprijinul dumneavoastră.

Am intrat la Paulus. Indignat, dar și decepționat de șeful său de stat-major, care pretinsese neîncetat lupta pînă la ultimul cartuș, generalul m-a ascultat cu atenție.

— Chemați-l la mine. Acum știu cu cine am de-a face.

La ușă s-a auzit o bătaie și în încăpere a intrat Schmidt. Sperase, pe semne, că-l va găsi pe Paulus singur, fără a fi fost informat dinainte. A încercat să-și motiveze călătoria aproape cu aceleași cuvinte pe care mi le spusese mie.

Contrar bunului său obicei, comandantul-șef a răspuns de această dată imediat și cît se poate de răspicat :

— Dumneavoastră rămîneți aici. Știți la fel de bine ca mine că lucrurile de aici se pot sfîrși în orice clipă. Pe noi nu ne mai poate ajuta nimeni. Cred că orice alt cuvînt e de prisos.

Schmidt s-a stăpînit cu greu, apoi a părăsit tăcut încăperea, după ce Paulus l-a însărcinat să prezinte situaţia în scris şi să redacteze cererea de aprobare a capitulării, care urma să-i fie adresată lui Hitler. In sfîrşit, au primit aprobarea de a decola şi piloţii celor două avioane „Heinkel 111. Reţinuţi din ordinul lui Schmidt, aceştia aşteptau de cîteva ore în adăpostul ofiţerilor de ordonanţă.

După cîteva minute, avioanele lor s-au înălţat pe cerul limpede al nopţii geroase de iarnă. Încă un tur deasupra punctului nostru de comandă, apoi au dispărut spre vest.

Planul colonelul Elchlepp

În adăpost mă aştepta colonelul Elchlepp. În aer plutea întrebarea : ce vom face cînd va veni sfîrşitul ?

— Aţi spus în repetate rînduri, Elchlepp, că nu veţi accepta niciodată să cădeţi prizonier. Ei, curînd va trebui să vă hotărîţi.

— Nu mi-am schimbat deloc opinia. Un ofiţer superior nu cade prizonier. Dacă va sosi acel moment, locul meu va fi în linia întîi. Acolo voi trage pînă la penultimul cartuş. Ultimul va fi pentru mine.

— Vă pronunţaţi deci în favoarea sinuciderii. Dar cum se împacă asta cu onoarea militară ? Nu cred că e o soluţie. Paulus mi-a povestit că mai mulţi generali i-ar fi cerut un ordin, potrivit căruia nici un general şi nici un ofiţer superior să n-aibă dreptul să cadă prizonier. Fiecare să-şi tragă ultimul glonţ în cap. Comandantul-şef a respins această pretenţie, calificînd-o drept eschivare lașă. După părerea sa — pe care i-am susţinut-o — în situaţia noastră catastrofală locul fiecărui ofiţer este alături de oamenii săi, el avînd de împărtăşit soarta lor şi după terminarea luptei.

— Nu contest că ofiţerul trebuie să reziste pînă la încheierea bătăliei, dar apoi îşi poate lua viaţa, fiindcă oricum nu mai are pe nimeni în subordine.

Elchlepp părea de nestrămutat în hotărîrea lui de a se sinucide. I-am amintit de soţie, de copii.

— Da, pe ei aş vrea să-i revăd. De aceea doresc să vă pun la curent cu un plan, mai bine zis cu mai multe planuri elaborate de diferiţi ofiţeri de-ai noştri.

Bănuiam ce avea să urmeze. Într-adevăr, cu cîtava vreme mai înainte Elchlepp îmi făcuse aluzie la intenţia unor ofiţeri de a răzbate spre vest. Nu luasem lucrurile în serios. Atunci, însă, Elchlepp mi-a vorbit pe larg despre acest plan.

— E timpul, Adam, să vă punem la curent cu planurile noastre. Apreciez că în cel mult o săptămînă încercuirea va fi lichidată. Împreună cu locotenent-colonelul Niemeyer, locotenentul-major Zimmermann, locotenentul-major Heitzmann din Divizia 9 antiaeriană şi cu încă un tînăr ofiţer de antiaeriană voi merge în zilele următoare pe frontul de luptă. Acolo ne vom ascunde şi îi vom lăsa pe ruşii care atacă să treacă de noi. Apoi, vom mărşălui în spatele frontului lor spre sud-vest. Ruta de marş a fost stabilită cu exactitate. Planul nostru a fost adus la cunoştinţă generalului Hube, pe care l-am rugat ca în anumite puncte să ne fie lansate containere cu provizii. Locurile respective le-am trecut pe o hartă, care a fost scoasă afară de unul din ofiţerii noştri curieri.

— Dar e o absurditate, Elchlepp. Chiar dacă aţi reuşi să treceţi prin liniile inamice, n-aţi ajunge niciodată la ţintă. Gîndiţi-vă că întreg frontul nostru de sud se repliază, că s-a mutat cu circa 400 kilometri spre vest. Va trebui să vă strecuraţi timp de mai multe săptămîni prin teritoriul inamic. Aşa ceva e imposibil.

— Ne-am pregătit temeinic. Raniţele sînt pline cu efecte din lînă şi blană. Ne-am gîndit şi la pansamente şi medicamente. De mai multe zile am economisit pîine de secară şi cîteva conserve, aşa că, pentru început, avem alimentele necesare.

— Dar v-aţi gîndit că asta se cheamă dezertare, Elchlepp, fugă de răspundere? Planul contrazice propria dumneavoastră cerere de a se rezista.

— Nu vrem să dezertăm, ci dorim să-l rugăm pe Paulus să ne dezlege de funcţiile noastre. Numai dacă va fi de acord cu planul nostru, îl vom pune în aplicare. De altfel şi colonelul Clausius, şeful de stat-major al Corpului LI armată, vrea să iasă din încercuire pe schiuri împreună

cu ofițerul sau de ordonanță. Sperăm să ne întîlnim pe drum. Grupuri izolate din diviziile 71 și 371 infanterie vor să meargă, în cursul nopții, pe Volga în jos, spre sud, pentru a răzbi la Armata 1 tancuri, aflată în apropiere de rîul Terek.

— Nu mi-o luați în nume de rău, dar astea sînt fantasmagorii periculoase. Știți doar că Armata 1 tancuri se află acum, probabil, în spațiul Rostov. Ați spus asta grupurilor respective ? Și credeți cu adevărat că inamicul își va asigura atît de defectuos raioanele din spatele frontului, încît să nu poată neutraliza, încă după primii kilometri parcurși, astfel de fugari fără minte ? Gîndiți-vă bine, Elchlepp.

— N-are rost să mai discutăm. Hotărîrea mea este de neclintit. Cu aceste cuvinte, Elchlepp a părăsit adăpostul

Penultimul nostru punct de comandă

În orele de început ale dimineții de 24 ianuarie a fost transmis prin radio raportul generalului-colonel Paulus adresat lui Hitler :

Pe baza rapoartelor primite din partea corpurilor de armată și a relatărilor personale ale generalilor-comandanți, armata raportează — în măsura în care mai poate fi sesizată — următoarea apreciere asupra situației : Trupa nu mai dispune de muniții și alimente ; legătura se menține numai cu o parte din cele 6 divizii. Manifestări de disoluție pe frontul de sud, nord și vest. Exercitarea unitară a actului de comandă a devenit imposibilă. Pe frontul de est schimbări fără însemnătate. 18 000 de răniți fără posibilitatea unei asistențe minime în pansamente și medicamente. Diviziile 44, 76, 100, 305 și 389 infanterie sînt distruse. Frontul rupt în mai multe locuri în urma unor pătrunderi puternice. Puncte de sprijin și posibilități de acoperire doar în perimetrul orașului [29] ; apărarea, în continuare, lipsită de sens. Pentru a mai salva vieți omenești, armata solicită imediata aprobare a capitulării [30].

Răspunsul, sosit prompt, a fost lipsit de scrupule, ca și mai înainte. Păstrînd sensul exact, radiograma lui Hitler

suna astfel : „Capitularea exclusă. Armata 6 își îndeplinește misiunea ei istorică prin lupta pînă la ultimul cartuș, pentru a înlesni organizarea unui nou front de sud“[31].

I-am spus lui Paulus, în mod deschis, că socoteam acest ordin drept criminal și că, prin urmare, nu putea fi obligatoriu pentru noi. Generalul-locotenent Schmidt, care se „liniștise“ doar trecător și nicidecum din preocupare pentru soarta armatei, a cerut continuarea rezistenței. A reușit să-și impună părerea. Paulus a rămas și acum soldatul disciplinat, ușurîndu-i lui Hitler crima comisă față de Armata 6.

Spre ora 9 am auzit focuri de armă și mitralieră, însoțite de explozii de grenade. În cursul nopții frontul ajunsese în imediata apropiere a rîpei. Tot personalul statului-major a ieșit în fața adăposturilor. Șoferii se aflau deja la mașini. Vom mai scăpa oare cu bine din satul nostru de buncăre ? Divizia 71 infanterie pregătise pentru noi un nou punct de comandă în pivnița unui fost spital din Stalingrad-sud. În noapte răsună vocea tăioasă a lui Schmidt : „Pregătiți totul pentru mutarea punctului de comandă !“

Restul de acte și toate obiectele personale de prisos au fost distruse într-o clipă. De acum înainte toată averea mea se compunea din două pături și o servietă cu rufărie și ustensile de toaletă, în afara lucrurilor pe care le aveam pe mine. Era timpul să o luăm din loc. Deasupra rîpei începuseră să țiuie gloanțe de armă. Explozia proiectilelor făcea țăndări geamurile de la adăposturi.

Cu opt zile mai înainte, pe cînd am ocupat acel punct de comandă, recunoscusem din însărcinarea șefului de stat-major o linie de apărare dincolo de rîpă. Dar cine urma să o ocupe ? Mîna de oameni din statul-major ? Inamicul ne-a scutit de alte reflecții, căci la adăpostul întunericului s-a apropiat pînă la cîteva sute de metri de punctul nostru de comandă. „Linia noastră de apărare“ se afla deja în mîinile sale. Schmidt ordonă : „Îmbarcarea !“ În cea mai mare grabă am urcat în mașini. Motoarele au început să vuiască. Am părăsit satul de buncăre cu cea mai mare viteză. Din spate am auzit strigătele de „Uraa !“ ale soldaților Armatei Roșii, care pătrundeau prin celălalt capăt al rîpei. O întîrziere de nu-

mai cîteva minute și statul-major al armatei ar fi pășit, încă din 24 ianuarie, pe calea prizonieratului. Judecînd lucrurile din perspectiva prezentului aș dori să spun că ar fi fost cît se poate de bine pentru noi și întreaga armată prin aceea că s-ar fi scurtat, probabil, durata bătăliei și s-ar fi salvat multe vieți. Atunci însă ne-a trecut un fior cumplit prin oase. Șoferii au accelerat la maximum, pînă cînd am ajuns la primele case ale Stalingradului, unde au fost nevoiți să reducă viteza, pentru a se strecura printre dărîmături.

Înaintam încet, ocolind pîlnii de bombe, grămezi de moloz și pietre, pe lîngă resturi de ziduri, coșuri și schelete de beton. Ceea ce nu fusese distrus de proiectile, fusese dezmembrat de trupele noastre, pentru a servi ca material la amenajarea pozițiilor și adăposturilor sau, dacă era cazul, drept combustibil.

La podul peste Țarița ne aștepta un ofițer al Diviziei 71 infanterie. Ne-a condus în încăperile din pivnița prevăzută pentru a adăposti punctul nostru de comandă. N-aveam multe lucruri de aranjat, căci lăsasem aproape totul în adăposturile din rîpă. Asta să fie oare ultimul nostru „Cartier general ?" Această denumire, pe care o foloseam odinioară cu mîndrie pentru a desemna sediul statului-major al armatei noastre, suna ca o batjocură în raport cu amărîta noastră de pivniță. Singurul care părea să resimtă mai puțin acest lucru era generalul-locotenent Schmidt. Îndată după sosire el mi-a ordonat să aflu cum putea fi asigurată apărarea circulară a ruinei noastre. Pe lîngă aceasta mai trebuia marcat și un loc de aterizare pentru un avion „Fieseler-Storch". Auzind de acest ordin, Paulus a dat din cap.

— E o absurditate ! De unde să ne mai vină vreo „barză" ? Îndepliniți însă ordinul, dacă așa vrea șeful de stat-major.

Elchlepp bodogăni aflînd de această nouă marotă a lui Schmidt, dar abia dacă se mai interesă de munca noastră.

Aveam impresia că Schmidt nu renunțase la speranța unei excursii aeriene. Era posibil să fi luat legătura cu prietenul său, generalul Hube, fie printr-o scrisoare trimisă cu unul din piloți în noaptea de 23 spre 24 ianuarie, fie prin radio.

La o sută de metri de pivnița statului nostru major se afla un teren liber și neted, care părea potrivit pentru aterizarea unui „Storch". În orele după-amiezii, generalul-locotenent Schmidt mi-a cerut să marchez terenul de aterizare cu lămpi de poziție, deoarece ar aștepta sosirea a două avioane „Storch" în cursul nopții. Urmau să fie tractate de avioane mai mari o bucată de drum, deoarece cu propriile puteri nu puteau străbate o distanță atît de mare.

Era oare Schmidt chiar atît de naiv încît să creadă că aici ar mai putea ateriza vreun „Storch" cu care generalul-colonel Paulus să-i îngăduie să plece ? Să ceri soldaților și ofițerilor armatei să lupte pînă la ultima suflare, iar tu să vrei să-ți salvezi pielea — ce atitudine pentru un ofițer căruia îi revenea o bună parte de vină pentru pieirea jalnică a Armatei 6.

Noaptea a trecut, dar șeful de stat-major așteptase în zadar. Ordonanța sa mi-a povestit că Schmidt nu închisese ochii toată noaptea. E adevărat, deasupra zonei încercuite, acum foarte restrînsă, zburau mereu avioane. Acestea erau însă aparate de aprovizionare, care lansau la voia întîmplării containere cu alimente. Piloții nu-și mai puteau da seama unde erau trupele proprii și unde inamicul. Dar nici vorbă să aterizeze vreun „Fieseler-Storch".

Generalul von Hartmann își caută moartea

Activitatea mea ca aghiotant al Armatei 6 luase sfîrșit. Mai stăpîneam doar un creion și un bloc-notes, ștampilele de serviciu, o duzină de *Cruci de Cavaler* și tot atîtea *Cruci Germane*. Deoarece nu-mi era în fire să zac inactiv în pivniță, am preluat funcțiile unui ofițer de legătură și m-am deplasat mai întîi la statul-major al Diviziei 71 infanterie, aflat la cîteva străzi mai spre sud. La intervale neregulate punctul de comandă era luat sub foc de artileria inamică. Cu o zi mai înainte aici își pierduse viața în urma unei lovituri primite în plin căpitanul von Seydlitz, aspirantul stat-majorist trimis la statul-major al armatei. Imediat după ce am intrat la generalul von Hart-

mann, au explodat din nou cîteva proiectile în imediata apropiere a casei. Printre victime s-a numărat și locotenentul-major Schatz, ofițerul personal de ordonanță al șefului nostru de stat-major. Venise împreună cu mine în autoturismul de teren și îi dădea instrucțiuni șoferului, cînd a fost ucis de un proiectil.

Cu ajutorul unui plan al orașului, generalul m-a orientat asupra dispunerii forțelor care îi mai rămăseseră. Vocea îi răsuna liniștită și calmă.

— Cel mai tîrziu mîine intenționez să mă duc în linia întîi, lîngă infanteriștii mei. În rîndurile lor, alături de ei, îmi voi căuta moartea. Prizonieratul este dezonorant pentru un general.

— Sînt de altă părere, domnule general. Marea masă a soldaților noștri încă în viață va ajunge în prizonierat. În situația noastră excepțională capitularea și prizonieratul nu sînt dezonorante. Ar fi trebuit să facem mai demult acest pas. Este de datoria noastră să împărțim cu soldații amărăciunea captivității. Ar trebui să o spunem trupei în mod deschis, nu să-i dăm pilde de sinucidere. Permiteți-mi să vă vorbesc sincer în aceste ultime clipe. Și dumneavoastră, domnule general, ar trebui să vă puneți corect problema răspunderii față de soldații noștri De asemenea și față de soția și fiica dumneavoastră, care sînt deja îndoliate după un fiu și frate. Imperativul momentului nu poate fi sinuciderea, ci numai voința de a supraviețui.

Era în zadar.

— Știu că aveți cele mai bune intenții, Adam. Dar eu îmi urmez calea.

Cu aceste cuvinte ne-am luat rămas bun.

Generalul-colonel Paulus a fost răscolit cînd i-am relatat discuția avută cu Hartmann. Mi-a cerut să-i fac deîndată legătura cu acesta, dar nici el n-a reușit să schimbe atitudinea comandantului de divizie. „Vreau să fiu în ultimele ore împreună cu soldații mei. De aceea mă duc în linia întîi“, acesta a fost răspunsul la toate reproșurile făcute de Paulus.

Următorul drum l-am făcut la colonelul Roske, aflat cu statul său major în subsolul unui magazin, la nord de Țarița. Etajele superioare ale clădirii erau distruse, dar

în depozitele de la subsol era loc suficient pentru a putea adăposti bine şi statul-major al armatei. Roske era gata să pregătească o parte a pivniţei pentru primirea noastră.

În cursul discuţiei am constatat că şi Roske voia să scape de prizonierat. În acest scop pregătea o soluţie de ieşire. Mi-a arătat un camion sovietic capturat, aflat în curtea magazinului. Cu plinul făcut şi încărcat cu butoaie de benzină stătea gata de plecare. Roske mi-a expus planul său.

— La statul-major de divizie am trei „Hiwi" * de încredere, care ştiu de planul meu. Îndată ce duşmanul va pătrunde pînă la noi, ne vom amesteca printre trupele ameţite de victorie şi vom părăsi curtea cu camionul în haosul care se va produce. Nu va bate deloc la ochi. Fiecare va gîndi că transportăm carburanţi. După ce vom părăsi oraşul, vom rula fără răgaz spre apus pînă cînd vom ajunge la frontul german de sud. Vino cu noi, Adam. Ne ascundem în dosul butoaielor.

— Roske, omule, ţi-ai pierdut minţile. Doar nu crezi că-ţi iau în serios povestea. Nu veţi ieşi nici măcar din curte. Îl crezi pe duşman atît de tîmpit ? Şi pe soldaţii dumitale, care au crezut pînă acum în dumneata, care au rezistat împreună cu dumneata, vrei să-i laşi baltă ? Nu-mi pot închipui aşa ceva din partea dumitale. Alungă himerele.

Morala mea impulsivă păru să-l fi impresionat pe Roske. Mai întîi mă privi uimit, apoi, treptat, treptat deveni tot mai gînditor.

— Îţi mulţumesc pentru cuvintele dumitale. Probabil că ai dreptate. Locul unui comandant e acum într-adevăr alături de oamenii săi. Voi mai reflecta serios asupra acestui lucru.

Am revenit în spaţiile din subsol. Eram convins că Paulus şi Schmidt vor fi de acord cu schimbarea adăpostului. De aceea stabilisem deja încăperile pentru noul nostru „cartier general".

---

* Prescurtare de la *Hilfsfreiwillige* (auxiliari voluntari). Militari sau civili recrutaţi de trupele hitleriste din rîndul elementelor colaboraţioniste şi organizaţi de multe ori în unităţi aparte (n. tr.).

Calea de întoarcere la statul-major al armatei ducea printr-o zonă bătută de artileria și aruncătoarele de mine ale inamicului. Străzile pline de dărîmături erau aproape pustii. Toți căutau adăpost prin pivnițe și ruine. Doar pe alocuri se tîrau cîteva arătări încotoșmănate, soldați pe jumătate morți de foame, chinuiți de degerături sau răniți, care își căutau unitatea ori vreun spital instalat prin pivnițe. Iată ce se alesese din mîndra noastră Armată 6. Pentru ce trebuia să piară atît de năprasnic pe Volga, la 2 000 km de patrie ?

Eram așa de cufundat în gînduri, încît nu mi-am dat seama cînd mașina o coti de pe strada principală, imediat după podul peste Țarița, și se opri în fața punctului nostru de comandă.

Conducerea armatei abandonează

Paulus și Schmidt au fost de acord cu mutarea statului-major al armatei în ruina magazinului universal. Schmidt urma să hotărască momentul mutării în funcție de evoluția situației.

După ce am rămas cu generalul-colonel, Paulus mi-a relatat că Seydlitz îl vizitase încă o dată. După ce îi prezentase detaliat, în prezența lui Schmidt, manifestările de disoluție ce se făceau simțite la toate diviziile, Seydlitz ceruse un ordin pe armată în vederea capitulării, căci altfel exista pericolul ca generalii-comandanți să acționeze pe cont propriu.

— Are perfectă dreptate în această privință, domnule general-colonel. Lucrurile s-au petrecut așa cum a prezis în memoriul său din 25 noiembrie anul trecut. Să punem capăt acestei rezistențe fără rost. Nimeni nu-și poate asuma o asemenea răspundere.

Paulus a refuzat și acum, cînd prăpastia dintre ordin și conștiință era atît de adîncă. El nu era în stare să urmeze glasul conștiinței.

— Trebuie să înțelegeți, Adam, că nu pot acționa altfel.

Asta n-o mai puteam înțelege, dar orice alt cuvînt era de prisos.

În fața incapacității decepționante a conducerii armatei de a acționa în mod responsabil, unele unități începuseră să acționeze pe cont propriu. Astfel, într-un ordin al Corpului IV armată se spunea: „Ținîndu-se seama de răniți, se interzice extinderea acțiunilor de luptă în interiorul orașului. Se va apăra linia principală de luptă. Acolo unde continuarea rezistenței va deveni fără sens, aceasta poate fi oprită, urmînd ca situația să fie semnalată inamicului."

Acest ordin deschidea în mod practic calea spre o capitulare parțială, contravenind prin urmare concepției susținute de conducerea armatei, care n-a luat nici o măsură. O adevărată batjocură la adresa armatei muribunde a constituit în acele zile o radiogramă primită de la Direcția Personal a Armatei de Uscat, prin care se îngăduia conferirea *Crucii de Fier*, clasa II, de către comandanții de companii și a *Crucii de Fier*, clasa I, de către comandanții de batalion. Dar care companie, care batalion mai avea vreun șef sau vreun comandant? Și pe cine mai puteau oare interesa aceste *cruci* acum, cînd ne aflam la hotarul dintre viață și moarte?

Statul-major al armatei a primit știrea că în fața frontului ținut de diviziile 297, 371 și 71 infanterie, în sudul orașului, s-au prezentat parlamentari sovietici cu propuneri de capitulare, pentru a se evita continuarea vărsării de sînge. Ei au dat asigurări că unitățile care capitulau urmau să beneficieze de subzistență, iar răniții de îngrijire medicală.

Fără a ține seama de ordinele lui Schmidt, comandanții i-au primit pe parlamentari, de care s-au despărțit apoi fără a fi luat vreo hotărîre. Paulus și Schmidt au primit această știre fără a se manifesta în vreun fel sau altul.

Diviziile 297 și 371 infanterie se aflau în subordinea Corpului IV armată. Eram curios dacă vor face uz de posibilitatea oferită prin ordinul corpului de armată de a depune armele, dar pentru moment n-am reușit să aflăm alte amănunte.

Grupul lui Elchlepp, care voia să facă o tentativă de ieșire din încercuire, își terminase pregătirile. Elchlepp i-a rugat pe Paulus și pe Schmidt să-i aprobe, lui și camarazilor săi, eliberarea din funcție. Aprobarea le-a fost dată.

Puţin mai tîrziu grupul s-a pus în mişcare. Intenţiona să se lase depăşit de unităţile sovietice aflate în atac în sectorul Diviziei 297 infanterie.

Locul lui Elchlepp în statul-major al armatei a fost luat de locotenent-colonelul de stat-major von Below, ofiţerul cu operaţiile al Diviziei 71 infanterie. Mai rămăseseră doar 20 de ofiţeri şi soldaţi din cei 60 de la început. Iar numărul nostru continua să scadă. Într-un acces de disperare, ordonanţa colonelului Elchlepp, un bărbat mai în vîrstă şi tată de familie, şi-a pus capăt zilelor. Nu putea trece peste faptul că fusese abandonat de colonelul său. Stătea tulburat printre camarazii săi, fără să scoată vreun cuvînt. Nimeni nu i-a dat vreo atenţie cînd a părăsit pivniţa. Apoi, afară a răsunat explozia unei grenade de mînă. L-am găsit mort, într-o baltă de sînge.

Veşti asemănătoare ne parveneau şi de la unităţile cu care mai aveam legătura. Pe măsură ce se apropia sfîrşitul, creştea numărul sinuciderilor, in unele locuri ameninţînd să ia proporţiile unei adevărate epidemii. Viaţa şi-o luau mai ales ofiţerii şi soldaţii tineri.

Generalul-maior von Drebber scrie din prizonierat

În orele tîrzii ale zilei de 25 ianuarie am primit ştirea că Divizia 297 infanterie, în frunte cu generalul-maior von Drebber, comandantul ei, capitulase. Descompunerea masivă a armatei noastre începuse.

În dimineaţa zilei de 26 ianuarie stăteam împreună cu Paulus la o măsuţă din faţa ferestrei de la pivniţă, cînd şi-a făcut apariţia o ordonanţă, care ne-a adus o scrisoare. Generalul-colonel a citit cu uimire : „Expeditor — general-maior von Drebber“. Paulus n-a mai apucat să desfacă plicul. Pe stradă, în faţa ferestrei noastre, a explodat o bombă de aviaţie. Geamurile s-au făcut ţăndări şi pe deasupra capetelor noastre a trecut o ploaie de cioburi şi schije. Suflul exploziei a scos uşa din ţîţîni.

Primul gînd mi-a fost la Paulus. După ce s-a mai risipit fumul, l-am văzut că sîngera la cap. Dar nu era nimic grav.

Şi eu aveam mai multe tăieturi în pielea capului. Un sanitar, chemat în grabă, ne-a făcut un pansament uşor. Am avut, încă o dată, noroc.

După acest moment de spaimă Paulus a desfăcut, în fine, plicul şi s-a cufundat cu vădit interes în lectura scrisorii. Apoi a dat din cap.

— E greu de crezut. Drebber scrie că el şi soldaţii săi ar fi fost bine primiţi de militarii Armatei Roşii, că ar fi trataţi în mod corect, iar noi am fi cu toţii victime ale propagandei mincinoase a lui Goebbels. Drebber îmi cere să renunţ la rezistenţa inutilă şi să capitulez cu întreaga armată.

Între timp, în încăpere intrase Schmidt. Faţa i s-a întunecat, cînd a auzit ce discutam. Spuse mînios :

— Von Drebber n-a scris asta de bunăvoie. A fost silit. Nu vom capitula. Azi, înainte de masă, ne vom muta la magazinul universal. Aşa vom putea exercita o influenţă mai puternică asupra diviziilor.

Acum că nu mai avea de aşteptat nici un „Storch" care să-l scoată din încercuire, Schmidt revenise la vechea lui placă.

În aceeaşi zi, am aflat că generalul von Hartmann căzuse în luptă. Stînd în picioare pe terasamentul de cale ferată, trăsese cu arma foc după foc, pînă cînd a fost lovit drept în frunte. Căzuse mort pe loc. Comanda Diviziei 71 infanterie fusese încredinţată colonelului Roske.

În acea zi de 26 ianuarie ne-a parvenit încă o ştire tristă.

„Generalul Stempel, comandantul Diviziei 371 infanterie, s-a sinucis", ne-a raportat un ofiţer de ordonanţă. Fiul său, care servea ca locotenent în statul său major, fusese coleg cu băiatul meu la liceul Neustadt din Dresda. Tatăl său îşi luase rămas bun de la el, spunîndu-i că se va împuşca, deoarece n-ar mai putea supravieţui unei amărăciuni atît de mari. Tînărul Stempel intenţiona ca împreună cu o mînă de camarazi să ajungă la Grupul de Armate „A", mergînd pe Volga în jos. N-a ajuns însă prea departe, fiindcă a fost luat prizonier.

La 26 ianuarie Schmidt a aflat, din întîmplare să Seydlitz acordase comandanţilor de regiment şi batalion drep-

tul de a capitula după propria lor apreciere. Mînios, i-a cerut lui Paulus demiterea lui Seydlitz din funcţie şi trecerea celor trei divizii ale Corpului LI armată (diviziile 100, 71 şi 295 infanterie) sub comanda generalului-colonel Heitz, comandantul Corpului VIII armată. Comandantul-şef s-a lăsat din păcate înduplecat şi şi-a dat acordul.

Eram uluit că în acele momente Paulus mai putea lua o măsură împotriva unui general care încă de la început apreciase, în principiu, situaţia mai corect decît conducerea armatei. Ulterior, Paulus şi-a dat seama că procedase pripit, dar n-a fost în stare să revoce acordul dat lui Schmidt.

Generalul-colonel era într-o stare de nedescris. Ca militar din cap pînă-n picioare, Paulus era complet depăşit de situaţie. Înainte de toate, el nu a găsit resurse să ia o decizie împotriva lui Schmidt, care era atît de lipsit de scrupule. Ce-i drept, am impresia că în momentul decisiv şi-a dat seama de eşecul său. Dar această recunoaştere nu făcea decît să-l împovăreze şi să-l paralizeze şi mai mult. Fizic şi psihic, Paulus ajunsese la capătul puterilor.

Tragedia celor răniţi

Statul nostru major mai era alcătuit doar din comandantul-şef, şeful de stat-major, ofiţerul cu operaţiile, şeful transmisiunilor, primul aghiotant şi cîţiva ofiţeri de ordonanţă. Pe la amiaza zilei de 26 ianuarie două autoturisme şi un camion ne-au transportat pînă la ultimul nostru „cartier general". Străzile din jurul ruinei spitalului erau deja sub tirul armelor şi pistoalelor-mitralieră. Un ofiţer din Divizia 371 infanterie ne-a raportat : „Tancurile inamice în înaintare."

Străzile erau ceva mai animate decît cu o zi înainte. Răniţi şi bolnavi se tîrau anevoie spre *Ortskommandatur Mitte* *. Potrivit ordinului dat pe armată, ei urmau să fie concentraţi şi hrăniţi acolo. Dar Comandatura Locală Centru nu mai exista. Trebuise să facă loc spitalului. Răniţii

* Comandatura Locală Centru (n. tr.).

şi bolnavii zăceau pînă şi sub acoperişul sfîrtecat. Cei ce nu mai găsiseră loc aici, şi-au căutat adăpost prin pivniţele învecinate. Curînd şi acestea erau pline ochi.

Cînd am intrat în pivniţa magazinului universal, în partea de oraş aflată încă în mîinile noastre nu mai exista nici o pivniţă care să mai fi avut vreun loc liber. Medicul Diviziei 71 infanterie i-a raportat lui Paulus că se acorda asistenţă medicală doar unei părţi a răniţilor şi bolnavilor. În cele mai multe spitale şi infirmerii improvizate era întuneric beznă. Medicii şi sanitarii, care trebăluiau printr-un colţon oarecare, aveau în cel mai bun caz cîteva lumînări sau feştile. Nimeni nu ştia cîte zeci sau sute de oameni zăceau pe pămîntul gol, înghesuiţi unul în altul. Dacă vreunul nu mai mişca vreme de cîteva ore, îl auzeai pe vecin strigînd : „E un mort aici !" Dar se putea la fel de bine ca nimeni să nu-şi mai dea seama, fiind morţi şi cei de alături. Fără medicamente, feşe şi anestezice, medicii erau aproape neputincioşi. În multe cazuri ei îşi pierduseră întregul echipament sanitar în timpul retragerii, fie că ambulanţele fuseseră abandonate din lipsa de carburanţi, fie că fuseseră lovite de bombe. În afară de aceasta medicii şi sanitarii înşişi abia se mai ţineau pe picioare, dar făceau tot ce era omeneşte posibil, iar preoţii îi ajutau după puteri. Atunci cînd clădirea comandaturii, transformată în spital, a luat foc de la un proiectil de artilerie, au avut loc scene inimaginabile. Sute de oameni au fost călcaţi în picioare, cuprinşi de flăcări sau îngropaţi sub ruinele care se prăbuşeau.

Tifosul exantematic

În cursul ultimelor zile petrecute în încercuire şi-a făcut apariţia încă o primejdie perfidă — tifosul exantematic, care avea să-i urmărească pînă în lagărele de prizonieri pe supravieţuitorii Armatei 6, secerînd zeci de mii din rîndurile lor. La început, a trecut aproape neobservat cazul unui soldat sau altul care, doborît de oboseală şi cuprins de toropeală, scuturat de friguri şi chinuit de dureri, ale membrelor, delira din cauza temperaturii şi se stingea

din viață încetul cu încetul. Febra recurentă, de pildă, avea simptome asemănătoare. Tifosul exantematic era însă cu mult mai primejdios. Virusul, transmis prin păduchele de haine, provoca, după una pînă la trei săptămîni, moartea a peste 80% din numărul celor infectați. De molipsit se molipsiseră însă peste 90% din efectivele de care mai dispunea Armata 6, deoarece în gropile săpat în zăpada înghețată sau în pivnițele întunecate era imposibil sa stîrpești păduchii tot mai numeroși de la o zi la alta. Aproape fiecare dintre cei ajunși în prizonierat, la sfîrșitul lui ianuarie și începutul lui februarie 1943, purta germenii bolii ucigătoare. Foarte puțini fuseseră vaccinați preventiv și foarte puțini reușeau să reziste, în starea lor de semiînfometare, febrei de peste 41 grade, care-i chinuia vreme de mai multe zile. În pofida angajării pline de abnegație a medicilor și infirmierelor Armatei Roșii, tifosul exantematic a făcut, în săptămînile următoare, ravagii înspăimîntătoare în rîndul militarilor germani din lagărele de prizonieri. Astfel, tifosul exantematic avea să continue jocul înfiorator al militarismului german în ce privește Armata 6, lăsînd în viață doar cîteva mii de oameni. Vina revine acelorași forțe care mînaseră Armata 6 la Volga, ordonîndu-i să reziste acolo în condiții neomenești pînă cînd aveau să mai rămînă numai niște biete epave umane.

Ultima haltă: magazinul universal

La magazinul universal ocupam o cameră din pivniță împreună cu generalul-colonel Paulus. Vizavi, separat de un coridor, se afla șeful de stat-major împreună cu ofițerul său cu operațiile. În alte două-trei încăperi se adăpostiseră ceilalți militari din statul-major al armatei.

Trebuie să fi fost un magazin foarte mare, mi-am spus în timp ce dădeam o raită primprejur. Pivnița, solid construită, era străbătută de un coridor de lățimea unei străzi, în care se putea pătrunde din curte cu camioanele. Pe ambele laturi ale coridorului se aflau magaziile, odinioară luminate ca lumea printr-un șir de ferestre mari. Acum, în fața ferestrelor, se înălțau stive de saci cu nisip. În

coridor staționau vehiculele noastre, protejate de zidurile și tavanele groase de schijele și loviturile în plin ale proiectilelor de calibru mic. Mansarda și etajele superioare fuseseră distruse. Cu excepția subsolului, întreaga clădire căzuse pradă flăcărilor. În mod cu totul ciudat scara de piatră care ducea odinioară pînă la mansardă rămăsese intactă. Părea că plutește între etaje, dar mai putea fi folosită. De la etajul al doilea se deschidea o perspectivă bună asupra pieții largi din față. De cealaltă parte se aflau ruinele unui teatru, iar mai încolo, printre mormanele de moloz, strălucea, la est, oglinda argintie a Volgăi. În dreapta teatrului privirile întîlneau Țarița, un mic afluent al Volgăi, care-și scobise parcă albia într-o vale adîncă.

Statul-major al armatei se afla în sectorul Diviziei 71 infanterie. Colonelul Roske, numit la comanda acesteia după moartea generalului von Hartmann, fusese avansat, la 27 ianuarie, la gradul de general-maior. Soldații diviziei se aflau într-o stare mai bună decît cei aflați pe frontul de vest și de sud. Ei avuseseră, încă de la începutul încercuirii, mai totdeauna poziții bine amenajate și dispuneau chiar și acum de adăposturi trainice și încălzite și — lucru surprinzător — de hrană aparent îndestulătoare.

Care era explicația ? Cu ocazia recunoașterii făcute prin pivniță mi-au atras atenția mai multe uși asigurate cu lacăte masive. Am cerut subofițerului care mă însoțea să le deschidă. Acesta, vădit încurcat, a executat ordinul. Am înțeles totul, cînd am văzut încăperi pline cu stive de alimente. Era evident că intendenții, șeful serviciului financiar și, probabil, comandanții cărora le revenea răspunderea, nu raportaseră în noiembrie 1942 situația reală a rezervelor, așa cum le-o cerea datoria. Ce ticăloșie ! Dacă alte divizii de pe frontul de nord și de pe cel al Stalingradului procedaseră în mod asemănător — fie și în cazuri cu totul izolate —, se puteau calcula cu ușurință cantitățile de alimente de care fuseseră private diviziile greu încercate în luptele de pe frontul de vest și de sud. Roske a admis că se bizuie, fără a face vreun control, pe rapoartele funcționarilor militari ce răspundeau de această problemă.

Generalii cer capitularea

La 26 ianuarie unitățile sovietice care atacau din vest au făcut, pe colina Mamai, joncțiunea cu unități ale Armatei 62 ce înaintau dinspre malul Volgăi. Colina, pentru stăpînirea căreia se dăduseră lupte îndîrjite încă în cursul toamnei precedente, a fost recucerită definitiv de Armata Roșie. Zona încercuită era acum despărțită în două părți. Cu zona de nord nu mai aveam legături telefonice. Corpurile VIII și XI armată erau acum conștiente de disponibilitățile lor.

Inamicul, care ataca din toate părțile, restrîngea aproape cu fiecare oră perimetrul celor două zone încercuite. Mai mulți generali lipsiți de trupe, între ei von Seydlitz, Pfeffer, Schlömer, Deboi, Leyser, baronul von Daniels, precum și coloneii Steidle și Beaulieu, se adunaseră în clădirea fostei închisori orășenești de la nord de Țarița. Toți acești ofițeri superiori, reuniți în mod cu totul întîmplător, trăiseră zi de zi, încă de la început, grozăviile bătăliei, stingerea treptată și moartea soldaților lor. Acum nu mai găseau nici o rațiune pentru continuarea luptei. Conștiința îi îndemna să se împotrivească pieirii măcar în ceasul al doisprezecelea. La 27 ianuarie m-am pomenit chemat la telefon. Era generalul Schlömer, care dorea să vorbească cu generalul Paulus. L-am rugat să aștepte cîteva clipe, pentru a-l chema pe generalul-colonel.

Convorbirea a fost scurtă. Schlömer a prezentat situația și starea trupelor, care, complet epuizate, nu mai puteau opune nici o rezistență și a solicitat aprobarea de a capitula. Comandantul-șef i-a reamintit ordinul său de a rezista în continuare și a pus receptorul în furcă.

Peste aproximativ o jumătate de oră, în încăperea pe care o ocupam împreună cu Paulus, a intrat generalul-locotenent Schmidt. Surescitat, ne-a relatat convorbirea telefonică avută cu colonelul Müller, șeful de stat-major al Corpului XIV tancuri.

— Domnule general-colonel, Corpul XIV tancuri intenționează să capituleze. Müller spune că trupa ar fi ajuns la capătul puterilor și că n-ar mai avea muniții. I-am răspuns că situația ne este cunoscută, dar ordinul nostru de continuare a luptei cu excluderea capitulării rămîne valabil

în continuare. Cu toate acestea, aș recomanda ca dumneavoastră, domnule general-colonel, să treceți personal pe la acești generali și să discutați cu dînșii.

Paulus a fost de acord. Deplasarea pînă la închisoarea orășenească prin focul artileriei inamice a fost riscantă, dar s-a sfîrșit cu bine.

La întoarcere, Paulus mi-a povestit că toți ofițerii prezenți acolo s-ar fi plîns de Schmidt, de la care primeau numai răspunsuri brutale la întrebările și cererile lor îndreptățite. Cu toții s-au referit la diviziile lor complet nimicite. Grupurile de luptă luau deja pe cont propriu legătura cu inamicul și capitulau. Nimeni nu știa dacă vecinul din stînga sau din dreapta mai ținea pozițiile, astfel că, în repetate rînduri, unități de-ale noastre fuseseră atacate de inamic în flanc și în spate, fiind nimicite. Pentru a pune capăt vărsării inutile de sînge, toți acești ofițeri superiori ceruseră ordinul de capitulare globală a armatei.

— Și ce le-ați răspuns, domnule general-colonel ? l-am întrebat.

— Am reamintit generalilor, încă o dată, ordinele lui Hitler. Fiecare zi, fiecare oră cît mai menținem angajate forțe puternice ale inamicului contează.

— Credeți cu adevărat, domnule general-colonel, că sovieticii mai țin în zona orașului toate armatele pe care le aveau aici la sfîrșitul lui noiembrie ? Zona încercuită s-a redus în mod considerabil. E suficientă doar o parte a trupelor inițiale pentru a ne da lovitura de grație. Inamicul cunoaște foarte bine situația noastră. Felul în care duce luptele dovedește că nu vrea să sacrifice în mod inutil vieți omenești.

— Firește că inamicul și-a retras o parte din forțe. Un lucru e însă sigur : pe aici el mai ține tot felul de trupe. În orice caz, generalii și colonelii au fost de altă părere. Hitler este un criminal, asta ca să vă reproduc doar una din cele mai blînde expresii. Părăsind pivnița închisorii orășenești, l-am auzit pe unul dintre ei spunînd : „Așa cum am fost mințiți noi, așa va fi mințit și poporul german. Nici un ziar, nici o emisiune radio nu va relata despre grozăviile prin care trecem de mai multe săptămîni. Goebbels va glorifica pieirea noastră.“

Paulus auzise și știa toate acestea. Totuși, a rămas un general disciplinat. O nouă radiogramă primită de la OKH i-a întărit hotărîrea de a continua rezistența. Ordinul prevedea ca în cazul divizării zonei încercuite, fiecare parte să intre în subordinea personală a Führerului.

La 28 ianuarie zona de nord a încercuirii a fost divizată din nou. În cursul serii, armata a raportat OKH-ului următoarele :

Puternică pătrundere inamică de-a lungul căii ferate Gumrak-Stalingrad divizează frontul armatei : în zona de nord se află Corpul XI armată, în zona de mijloc corpurile VIII și LI armată, iar în zona de sud restul trupelor și statul-major al armatei. Corpul XIV tancuri și Corpul IV armată nu mai dispun de unități de luptă constituite. Armata încearcă organizarea unui nou front de apărare la marginea de nord și pe pozițiile înaintate din vest. Armata consideră că prăbușirea definitivă a rezistenței ei va surveni pînă la 1 februarie.

La căderea serii mă aflam singur în încăperea noastră de la subsol. Paulus era plecat la Schmidt. Tirul de artilerie fusese atît de intens în timpul zilei, încît nu ne putuserăm aventura în curte. Și acum continua să se audă vuietul bătăliei.

M-am întins pe patul meu de campanie. Afară lupta continua fără milă. Fiecare oră scursă era plătită cu noi sacrificii. Nimeni nu le mai ținea socoteala. Trecuseră cîteva zile de cînd nu mai primisem rapoarte concrete ale pierderilor. Ele aveau cel mult un caracter general : Divizia 76 infanterie suferise la 27 ianuarie pierderi foarte grele : Divizia 44 infanterie fusese nimicită în întregime ; diviziile 371, 305 și 376 infanterie fuseseră decimate ; Divizia 3 infanterie (motorizată) mai dispunea doar de slabe grupuri de luptă ; legăturile cu Divizia 29 infanterie (motorizată) erau întrerupte.

Cîți soldați mai erau oare în viață ? De cîți combatanți mai dispuneam ? Cîți răniți și bolnavi se găseau în încercuire ? Medicii cu care mă întîlnisem în ultimele zile vorbeau de 40 000 pînă la 50 000. Mai dispuneau oare combatanții de muniție ? Mai exista oare hrană ? Se acorda

cumva asistența medicală răniților și bolnavilor ? Cu excepția unor cazuri izolate, răspunsul la întrebările din urmă era descurajant.

La 29 ianuarie ne-a parvenit știrea că generalul-locotenent Schlömer și alți generali primiseră parlamentari, tratînd cu aceștia condițiile capitulării. Schmidt amenința că-i va deferi Curții Marțiale. Tocmai atunci și-a făcut apariția la magazinul universal colonelul Steidle. Voia să vorbească personal cu generalul-colonel Paulus. Steidle participase la luptele grele din cursul retragerii de pe malul apusean al Donului și contribuise la constituirea noului front de sud al zonei încercuite, pierzînd în luptele de apărare date acolo de Divizia 376 infanterie aproape întregul său regiment. Soldații săi îl stimau ca pe un comandant viteaz și drept, iar Paulus îi prețuia seriozitatea și onestitatea.

Încă la 27 ianuarie, cu ocazia discuțiilor purtate la comandantul-șef, Steidle fusese de părere că răspunderea față de soldați și de poporul german impunea încetarea imediată a luptei. Acum venise la Paulus pentru a-i solicita ordinul de capitulare. La început a dat peste Schmidt, care bănuia despre ce era vorba. El a respins cu brutalitate cererea colonelului de a-i mijloci o discuție cu generalul-colonel Paulus și i-a cerut să se întoarcă deîndată la unitatea sa. Steidle a fost nevoit să părăsească magazinul universal fără să fi rezolvat ceva.

Generalul-locotenent Schmidt face oare un joc dublu ?

În aceste ultime zile Schmidt a desfășurat și în alte privințe o activitate deosebit de intensă. Astfel, el l-a convocat pe colonelul von Beaulieu, comandantul unui regiment de infanterie din Divizia 3 infanterie (motorizată). Acesta petrecuse prin anii '20 mai multă vreme în Uniunea Sovietică, stăpînea bine limba rusă, cunoștea țara și oamenii, precum și — după cum sublinia el însuși — Armata Roșie. De la începutul campaniei în est îl întîlnisem la rîndul meu pe Beaulieu de multe ori. L-am salutat mirat, tocmai cînd ieșea din încăperea șefului de stat-major.

— Schmidt m-a pus să-i povestesc despre Armata Roșie. A fost foarte interesat să afle ce ne-ar putea aștepta din partea soldaților și ofițerilor acesteia. Nici n-am bănuit că șeful dumneavoastră poate fi atît de prietenos.

Ce urmărea oare șeful de stat-major prin aceste discuții ? Sonda cumva terenul în privința prizonieratului ? Ducea cumva un joc dublu ? Lui Roske îi ordonase să pregătească magazinul universal în vederea apărării circulare iar el se pregătea de prizonierat ?

Era tîrziu în seara zilei de 29 ianuarie cînd cineva m-a tras de mînecă pe coridorul întunecat al subsolului. Mai întîi am crezut că era unul dintre răniții care căutaseră și aici adăpost în cursul ultimelor zile. La lumina lămpii de buzunar am văzut că era ordonanța lui Schmidt. Generalul se afla tocmai la Roske și discuta măsuri în vederea apărării circulare a punctului de comandă. Caporalul m-a condus în încăperea lui Schmidt, mi-a arătat un geamantan mic aflat într-un colț și l-a deschis. M-am aplecat și l-am privit pe soldat cu surprindere. Acesta mi-a spus zîmbind : „Subordonaților le ordonă continuarea rezistenței fără capitulare, dar el s-a pregătit de prizonierat."

I-am mulțumit pentru informație și-am revenit în încăperea mea. Deci, așa stau lucrurile ! Schmidt nu extindea cerința „luptei pînă la ultimul om" și asupra persoanei sale. Cînd i-am relatat constatările mele lui Paulus, acesta a dat din cap.

— N-aș fi crezut să fie cu putință așa ceva. Prin urmare, omul care a răspîndit pînă acum zvonul despre glonțul în ceafă se informează grijuliu despre tratamentul la care se poate aștepta din partea Armatei Roșii. Mizează pe prizonierat, dar nu scapă celorlalți nici o vorbuliță.

— Schmidt n-a fost niciodată prietenul meu, dar l-am socotit un om consecvent în felul său. În ultimele zile și-a dat însă arama pe față. La el cuvîntul și fapta nu se acoperă. Păcat că i-ați urmat sfaturile, domnule general-colonel.

— Acum e prea tîrziu să mai discutăm asta. Am ajuns la capăt. Poate că un alt șef de stat-major m-ar fi ajutat să iau decizii mai bune. Dar să lăsăm asta.

Sinucidere sau prizonierat ?

Da, sfîrșitul era pe aproape. Nu mai existau poziții defensive închegate, ci doar puncte de sprijin apărate de diferite grupuri de luptă. Un astfel de punct de sprijin se găsea vizavi de magazinul universal, înspre Țarița, care fusese deja trecută de Armata Roșie. Punctul de sprijin era ocupat de grupul de luptă al colonelului Ludwig, în care fuseseră concentrate, ca rezervă a armatei, resturile Diviziei 14 tancuri.

Grupul de luptă se cuibărise în ruinele unui magazin. Adînciturile ferestrelor de la subsol și primul etaj erau baricadate cu saci de nisip și cărămizi. Pe acolo trecea acum linia avanposturilor. În ruinele teatrului „Gorki", aflate vizavi, se instalase deja Armata Roșie. Colonelul Ludwig ținea prin urmare ultima linie de apărare din fața ultimului nostru „cartier general". Magazinul universal se afla deja sub tirul armamentului de infanterie al inamicului. La vest de noi, doar la cîteva străzi depărtare, se aflau tancurile cu steaua roșie. Ne apropiam într-adevăr de sfîrșit !

În fața noastră se ridica întrebarea : sinucidere sau prizonierat ? Paulus, care respinsese pînă atunci ideea sinuciderii, a început să șovăie. După o chibzuință îndelungată, mi-a spus îngrijorat :

— Hitler se așteaptă, desigur, să mă sinucid. Ce părere aveți, Adam ?

Eram revoltat :

— Pînă acum am încercat să împiedicăm sinuciderea în rîndurile armatei. Asta este și rămîne calea cea bună. Și dumneavoastră trebuie să împărtășiți soarta soldaților. Dacă încasăm aici o lovitură în plin, am terminat-o cu viața. Aș socoti însă rușinos și laș să ne încheiem zilele prin sinucidere.

Cuvintele mele au avut parcă darul să-l elibereze pe Paulus de o constrîngere. În fond, gîndea la fel ca mine, dar voia să-și mai verifice o dată concluziile cu argumentele mele. Acesta era felul său de a fi.

Taciturnul dintotdeauna a devenit dintr-o dată locvace. A început să-mi povestească din întîmplările și experiențele trăite la Cartierul General al Führerului. Ca locțiitor al șefului de Stat-Major General al Armatei de Uscat, ca reprezentant al lui Hitler, Paulus asistase la destule accese de furie ale lui Hitler. Cu ocazia expozeurilor sale, generalul-colonel Halder nu reușea de cele mai multe ori să depășească primele fraze, deoarece Hitler intervenea nerăbdător, monopolizînd conversația. Paulus mi-a prezentat modul în care era încurajată megalomania lui Hitler de lingușelile servile ale anturajului său, în primul rînd ale feldmareșalului Keitel. În măsura în care această relatare scotea în evidență cu putere și fără ascunzișuri rolul și caracterul lui Hitler, devenea de neînțeles, ba chiar de neiertat faptul că un cunoscător atît de profund ca Paulus îi daduse întotdeauna ascultare. Aceasta avea să se manifeste încă o dată și cu deosebită pregnanță la 30 ianuarie 1943, data aniversării a zece ani de la „preluarea puterii“ de către Hitler. Schmidt redactase două radiograme către Hitler, pe care Paulus le-a semnat fără să schimbe vreun cuvînt. Prima suna astfel :

„Credincioasă jurămîntului făcut Germaniei și împlinindu-și înalta și însemnata misiune încredințată, Armata 6 și-a apărat pozițiile pînă la ultimul om și pînă la ultimul cartuș pentru Führer și patrie.

Paulus“ [32]

A doua radiogramă conținea urările pentru ziua de 30 ianuarie :

„Armata 6 își salută Führerul cu ocazia zilei aniversare a preluării puterii. Steagul cu svastică flutură în continuare deasupra Stalingradului. Fie ca lupta noastră să constituie pentru generația de acum și pentru generațiile viitoare o pildă de a nu capitula vreodată, chiar și atunci cînd e pierdută orice speranță. Atunci Germania va învinge.

Heil mein Führer !
Paulus, general-colonel“ [33]

Nu se batjocorea în acest fel Armata 6 ? Conducerea armatei nici nu putea aduce un serviciu mai mare lui Joseph Goebbels. ministrul propagandei Reichului. Aceste radiograme au reprezentat o binevenită ocazie pentru glorificarea unei pieiri fără sens. Hitler a răspuns neîntîrziat :

„Mein Generaloberst Paulus !

Încă de acum întreg poporul german privește cu profundă emoție spre acest oraș. Ca totdeauna în istoria universală, nici acest sacrificiu nu va fi zadarnic. Națiunea germană înțelege de-abia acum dificultatea extraordinară a acestei lupte și va face în continuare sacrificiile cele mai grele.

Cu gîndul mereu alături de dumneavoastră și de soldații dumneavoastră.

Al dumneavoastră, Adolf Hitler" [34]

De același patos mincinos era pătrunsă și cuvîntarea lui Göring cu ocazia zilei de 30 ianuarie, citată la începutul acestei cărți. Plin de cinism, el se adresa supraviețuitorilor din zona încercuită, cu fiecare clipă tot mai redusă, dar totodată celor îngrijorați din patrie : „Soldatului îi este la urma urmelor indiferent — oricît de crud ar suna acest lucru — dacă luptă și cade la Stalingrad, la Rjev, în deșertul Africii, ori în ghețurile Norvegiei." [35]

Mi s-a făcut greață cînd l-am auzit pe burduhănosul mareșal de aviație. Dar m-a cuprins și mînia față de adunătura fără conștiință din jurul lui Hitler, care, după ce ne trădase cu nerușinare, ne pretindea să mai ascultăm, încă în viață fiind, propriul nostru discurs funebru.

Colonelul Ludwig intră în tratative cu inamicul

Spre seară, Schmidt a venit agitat la Paulus.

— Tocmai mi s-a raportat ceva deosebit ; colonelul Ludwig duce tratative cu rușii. L-am chemat la mine, la raport.

Bietul Ludwig, mi-a fost primul gînd, n-o să-i fie ușor ! După plecarea lui Schmidt, i-am exprimat generalului-colonel îngrijorarea mea. Dar Paulus m-a liniștit.

Ludwig a fost adus de un ofițer cu cască de oțel și pistolul-mitralieră atîrnat după gît. O imagine pe măsura formulei aplicate pînă atunci de Schmidt : „Cine intră cu de la sine putere în legătură cu inamicul va fi împușcat".

Mai tîrziu, Ludwig mi-a povestit că se așteptase să fie tras la răspundere de șeful de stat-major. Lucrurile se desfășuraseră însă altfel. La început, Schmidt s-a interesat de asigurarea frontului de sud, de care răspundea Ludwig. Apoi l-a rugat să ia loc. Atunci a venit, rece și direct, întrebarea la care se aștepta Ludwig : „Spuneți-mi, am aflat că azi ați intrat în tratative cu rușii ?"

Colonelul a raportat cum și de ce se ajunsese la tratative. Și-a motivat acțiunea, referindu-se la scăderea forței combative a trupei, la zecile de mii de răniți și bolnavi lipsiți de asistență medicală. În timp ce vorbea, l-a observat cu atenție pe Schmidt. Acesta nu l-a întrerupt ; se plimba încolo și încoace prin încăpere. După ce Ludwig a terminat, șeful de stat-major s-a oprit brusc în fața sa : „Frumos, frumos... Treceți deci nitam-nisam la ruși, discutați despre capitulare, iar la noi, la statul-major al armatei, nu vine nimeni !"

Ludwig n-a înțeles imediat. Se așteptase la orice, numai la asta nu. Îndărătnicul general al rezistenței cu orice preț să se intereseze subit de capitulare ! Voia oare să-și salveze propria viață, după ce săptămîni de-a rîndul se distinsese prin respectarea strictă a ordinelor lui Hitler și Manstein, contribuind astfel în mod esențial la pieirea Armatei 6 ?

„Dacă-i vorba doar de asta, domnule general, i-a răspuns Ludwig, cred că vă pot promite ca mîine dimineață, în jurul orei 9, în fața pivniței dumneavoastră să se prezinte un parlamentar."

„Bine, Ludwig, dați-i drumul ! Noapte bună !" Colonelul Ludwig n-a fost niciodată atît de uluit ca după acea discuție neașteptată cu Schmidt. După întrevederea sa cu Ludwig, șeful de stat-major a venit la Paulus, dar nu i-a povestit nimic despre desfășurarea convorbirii, rapor-

tînd doar că îl însărcinase pe colonel să mijlocească tratative de capitulare pe seama statului-major al armatei.

Această întîmplare a rotunjit imaginea generalului-locotenent Schmidt. Cu o zi înainte amenința cu împușcarea ; acum era gata să ia calea prizonieratului. Ținea în mod evident prea mult la viață pentru a fi dispus să lupte cu arma în mînă. Firește, contradicția dintre ordinul dat trupei, de a lupta pînă la ultimul cartuș și predarea fără luptă a generalilor și ofițerilor superiori de stat-major nu se manifesta numai în cazul lui Schmidt. Dar la Schmidt ea era deosebit de izbitoare, deoarece acesta se ridicase cu fanatism și neîndurare împotriva oricărei idei înțelepte. Astfel, eșecul său pe plan militar devenise un profund eșec uman.

Tancul cu steaua roșie în fața magazinului universal

După plecarea șefului de stat-major și-a făcut apariția generalul-maior Roske, care i-a raportat lui Paulus în cîteva cuvinte :

— Divizia nu mai este în stare să opună rezistență. De magazinul universal se apropie tancurile rusești Este sfîrșitul.

— Vă mulțumesc, Roske, pentru tot. Transmiteți mulțumirile mele ofițerilor și soldaților dumneavoastră Schmidt l-a rugat deja pe Ludwig să inițieze tratative cu Armata Roșie.

Am aruncat în foc cele cîteva acte care mai erau pe masă, precum și duzina de *Cruci de Cavaler* și *Cruci Germane*. De ștampila de serviciu încă nu-mi îngăduiam să mă despart. Am vîrît-o împreună cu tușiera în servietă. Apoi m-am dus la ajutorul meu locotenentul-major Schlesinger și la furieri ca să-i informez asupra situației și să controlez dacă distruseseră totul.

După aceea am stat față în față cu comandantul-șef al armatei vreme de o oră sau chiar mai bine în încăperea noastră strîmtă. Între noi pîlpîia o lumînare. Cuvintele se lăsau așteptate. Fiecare era preocupat de gîndurile proprii. În cele din urmă am rupt tăcerea.

— Domnule general-colonel, trebuie să dormiţi, altfel nu rezistaţi zilei de mîine, care ne va costa şi ultimele resurse nervoase.

Era trecut de miezul nopţii cînd Paulus s-a întins pe salteaua sa. Am alergat pînă la Roske.

— Aveţi noutăţi ?, l-am întrebat intrînd. Roske tocmai distrugea ultimele lucrări de prisos. M-a rugat să iau loc, mi-a oferit o ţigaretă, aprinzîndu-şi şi el una.

— Un tanc roşu staţionează în imediată apropiere, într-o stradă laterală, cu tunul îndreptat asupra ruinei noastre. I-am raportat deîndată lui Schmidt. Mi-a spus să facem orice ca tancul să nu tragă. Asta ar însemna pentru noi moarte sigură. De aceea translatorul se va duce cu un steag alb la comandantul tancului şi va iniţia tratative în vederea predării. Mă voi ocupa personal de acest lucru.

Cînd a început tragedia de pe Volga ?

Peste cîteva ore avea să se producă, aşadar, deznodămîntul. Tiptil, m-am furişat spre patul meu. Paulus respira liniştit şi adînc. Mie nu-mi era somn. Mă străduiam din răsputeri să-mi rînduiesc gîndurile răvăşite, care rătăceau la Paulus, aflat acum atît de aproape de mine. Odinioară era socotit un ofiţer de stat-major talentat, căruia i se prezicea o carieră strălucită. Şi iată unde îl aruncase soarta ! Soarta ? Era oare soarta cea care îl condamnase la pieire împreună cu armata sa de 250 000 oameni ? În ce măsură era vinovat de eşecul său pe plan militar şi uman ? Nu trebuiau oare căutate cauzele dezastrului cu mult în urmă, încă înainte de bătălia de pe Volga ? Mi-au venit în minte cîteva observaţii scăpate de Paulus cînd mi-a povestit despre activitatea sa ca locţiitor al şefului de stat-major general al Armatei de Uscat, atunci cînd participase nemijlocit la elaborarea planului militar împotriva Uniunii Sovietice. N-ar fi fost oare mai bine să nu se înceapă campania din est, ba chiar întregul război ? Exista oare vreun obiectiv al războiului în măsură să justifice fluviile de sînge vărsat, mormanele de dărîmături şi lacrimile suferinţei ? Ni se spunea că războiul împotriva Ru-

siei Sovietice era necesar din rațiuni preventive, necesar pentru a respinge bolșevismul care ne amenința. Dar acestui argument nu-i putusem da niciodată crezare deplină. Cele trăite de mine la 22 iunie 1941 și în săptămînile următoare ale campaniei în est nu dovedeau în nici un fel că Armata Roșie s-ar fi pregătit de un război ofensiv, ci demonstrau cu atît mai mult că nu era deloc pusă pe picior de război, ba nici măcar suficient de pregătită în vederea apărării. În timpul activității mele de un an și jumătate pe frontul de est îmi formasem impresia că în fosta Rusie țaristă, a cărei înapoiere fără speranțe îmi era cunoscută încă din primul război mondial, acționau acum forțe care voiau să realizeze ceva măreț, dar nu reușiseră nici pe departe să înlăture dificultățile. Nu era oare logic ca forurile din Kremlin să valorifice mai întîi resursele imense ale țării lor uriașe, iar nu să cocheteze cu ideea atacării Germaniei ? Cum aveau să stea însă lucrurile dacă se adeverea că acest război nu fusese dezlănțuit pentru nevoile apărării noastre, ba chiar că nu fusese necesar ?

Cumplit ! Atunci tot sîngele și toată murdăria acestui război ar rămîne lipite numai de mîinile noastre.

Aș mai putea oare trăi sub o povară atît de îngrozitoare ? Aș mai putea oare găsi vreun răspuns limpede la întrebarea privind rostul pieirii noastre, privind sensul acestui război ?

Ce fusese viața mea ?

În acel ceas de noapte căutam răspunsuri și clarificări, dar în loc să le găsesc mă loveam mereu de întrebări tot mai numeroase și tot mai complicate. Mi se părea că îmi pusesem prea puține întrebări în cursul celor patru decenii de viață conștientă, ca și cum mult prea multe lucruri ar fi fost clare, ca și cum aș fi privit mult prea multe lucruri în mod superficial, deși în realitate ele ascundeau o seamă de probleme.

Ce fusese de fapt viața mea, ce căi urmase ea ?

Revedeam cu ochii minții gospodăria țărănească a părinților mei de la Eichen, lîngă Hanau pe Main — mîndria dar și truda unui tată destoinic și ale unei mame harnice.

moartă mult prea de timpuriu. Întreaga ei dragoste și grijă se revărsaseră asupra celor doi fii, a fratelui meu mai vîrstnic cu trei ani și a mea. Părinții făceau totul pentru a ne asigura o copilărie fericită. Ei — și în parte bunicii — ne-au dat anumite pilde și norme de viață. Astfel, tatăl meu, un țăran energic, legat strîns de glia părintească, era prețuit și stimat de oamenii satului. În gura sa cuvîntul Germania răsuna întotdeauna măreț și demn. Cu atît mai mult în gura bunicului meu din partea mamei. Vreme de peste 25 de ani el fusese primar al comunei Eichen. Fusese membru al dietei provinciale de la Kassel și îl venera pe Bismarck, cancelarul vechiului Reich. Un anume Wilhelm von Bismarck, consilier provincial la Hanau, îi fusese, vreme de mai mulți ani, superior nemijlocit pe linie administrativă.

În această atmosferă, fratele meu și cu mine am fost educați în spiritul dragostei pentru țară și al credinței față de casa domnitoare. Din germenii sădiți în casa părintească s-au dezvoltat în timpul cît am urmat școala și seminarul pedagogic o serie de concepții și clișee călăuzitoare, care mi-au influențat viața în mod esențial. Din 1910 pînă în 1913, de pildă, avusesem un profesor de geografie care nu scăpa nici o oră fără să nu plaseze observații dușmănoase împotriva Angliei. El și alți cîțiva dascăli de atunci contribuiseră ca versurile lipsite de modestie ale lui Geibel :

„Und es mag am deutschen Wesen
Einmal noch die Welt genesen“ [36] *

să prindă rădăcini adînci în noi, oameni tineri, să devină izvor de îngîmfare, de naționalism și chiar șovinism german. Dragostea pentru Germania, dragostea de patrie se împleteau la bunicul meu, la tatăl meu, la mine și la cei mai mulți din generația mea cu sentimentul superiorității germane, al pretenției la hegemonie germană în lume, a cărei înfăptuire și impunere reprezentau dreptul nostru legitim și datoria noastră sacră. Astfel, primul război mon-

* „Fie ca lumea să renască încă o dată prin ființa germană“ (n. tr.).

dial a fost urmarea cît se poate de logică a acestei stări de lucruri. Pentru mine nu avea nimic înspăimîntător. Asemenea multor zeci de mii de tineri, am pornit și eu cu entuziasm la luptă, pentru a apăra — cum se spunea poetic — tronul și altarul.

Am revenit amărît și decepționat că războiul fusese pierdut de Germania. Nemulțumit de nedreptatea sorții, am căutat uitarea în studiu și în cariera de profesor. Curînd, această muncă a început să-mi placă. Predam la școala din Langenselbold, o colonie muncitorească de lîngă Hanau pe Main. Cum ne mai scăpărau ochii, cînd dezveleam un mormînt tumular, punînd bazele unui modest muzeu local, sau cînd ne întreceam la sport și diferite alte jocuri ! Acum cei mai vîrstnici dintre școlarii mei de atunci purtau de mult uniforme. Și cîți dintre ei vor fi muriț sau vor fi fost răniți ? Nu știam, căci după ce fusesem angajat ca profesor de matematică la școala militară de la Weimar, în anul 1929, și după ce fusesem preluat în Wehrmacht cu gradul de căpitan, în 1934, nu mai întrețineam decît slabe contacte cu mediul profesoral în care activasem odinioară.

O figură din acea vreme, cea a dulgherului Röder, mi se întipărise deosebit de bine în memorie. Era comunist, de fapt singurul comunist pe care-l cunoscusem pe atunci mai bine. Doi dintre fiii lui erau elevii mei. Ca meseriaș, Röder-tatăl ne ajuta cu plăcere și cu multă iscusință la diferitele noastre planuri și proiecte. Mă înțelegeam foarte bine cu el, dar cînd aducea vorba de politică schimbam subiectul. Nu mă interesa. De fiecare dată cînd îmi repeta al său „Hitler înseamnă război !" îi zîmbeam cu superioritate.

În 1918, cînd primul război mondial luase sfîrșit cu înfrîngerea Germaniei, fusesem decepționat că nu mai puteam rămîne în continuare ofițer. Dorința de a fi ofițer am păstrat-o în toată perioada Republicii de la Weimar.* În 1934, al doilea an al stăpînirii hitleriste, această dorință

* După înfrîngerea în primul război mondial și încheierea tratatului de pace de la Versailles (1919), Germania, proclamată între timp republică, a avut drept lege fundamentală, pînă la preluarea puterii de către Hitler (1933), constituția adoptată de parlamentul întrunit la Weimar (n. tr.).

mi s-a împlinit. L-am uitat pe comunistul Röder, fiind mîndru de succesele înregistrate de Hitler : serviciul militar obligatoriu, crearea Luftwaffei și a flotei de submarine, ocuparea Renaniei, reluarea Saar-ului, Anschluss-ul Austriei, ocuparea regiunii sudete, crearea protectoratului Boemiei și Moraviei.

Succesele nu păreau să confirme oare dreptul nostru și pretenția noastră de a conduce ? Și totul fără război ! La toate acestea se adăugau eliminarea șomajului și autostrăzile. Hitler era un conducător genial — așa credeam pe atunci. Dacă ar mai fi trăit, bunicul meu l-ar fi așezat pe Hitler deasupra lui Bismarck. Desigur, mai erau și lucruri neplăcute, precum arestarea comuniștilor și a altora. Se zvonea că erau ținuți în lagăre, complet izolați. Regretabil din punct de vedere uman, îmi spuneam, gîndindu-mă la Röder. Dar de ce se împotriveau unei evoluții care făcea Germania mai puternică și mai viguroasă ! E adevărat, îmi repugnau „Noaptea de cristal" * și alte represalii antievreiești, dar, în definitiv, nu eu eram cel răspunzător. Iar pe deasupra nu puteau fi uitate marile succese datorate de poporul german național-socialismului — așa încercam să-mi despovărez conștiința. E drept, un mic ghimpe îmi rămînea mereu înfipt în inimă, dar ce însemnătate mai putea avea în raport cu înlănțuirea norocoasă, ce părea a fi fără sfîrșit, a faptelor lui Hitler !

Norocul sau nenorocul Germaniei ?

Apoi a venit ziua de 1 septembrie 1939. Războiul împotriva Poloniei. Simțeam pe atunci că începuse o nouă perioadă în politica lui Hitler, o perioadă cu mult mai serioasă. În această privință comunistul Röder avusese dreptate. Campania din Polonia se încheiase cu o mare victorie în numai 18 zile. În acest răstimp, Franța și Anglia stătuseră cu arma la picior. La o jumătate de an după Polonia

* Denumire sub care este cunoscută acțiunea represivă din noaptea de 9—10 noiembrie 1938, dezlănțuită de autoritățile naziste pe teritoriul întregului Reich împotriva populației evreiești (n. tr.).

fuseseră ocupate Danemarca și Norvegia. Apoi, Franța, care se socotea cea mai puternică forță militară de pe continent, a fost cotropită în șase săptămîni și silită la o capitulare necondiționată. „Rușinea de la Versailles" * fusese ștearsă. La Dunkerque englezii învățaseră — așa îmi spuneam — ce-i fuga, fiind aruncați în mare fără multă vorbă. Din nou o victorie grandioasă — cea mai mare de pînă atunci în ascensiunea meteorică a celui de-al III-lea Reich. Din păcate aceasta îmi ceruse mie și soției mele un greu sacrificiu. La 16 mai 1940 căzuse pe cîmpul de luptă fiul nostru Heinz. Era o lovitură cumplită, o durere pe care am resimțit-o altfel decît „lucrurile neplăcute" ale naziștilor. Era doar propria mea carne și propriul meu sînge, singurul meu băiat, atît de plin de speranțe. Soția mea n-a reușit să treacă niciodată peste această pierdere. Și pe mine mă durea inima ori de cîte ori îmi aduceam aminte. Dar, ca soldat, eram mereu gata să aduc sacrificii Germaniei, patriei mele. Cel puțin așa credeam pe atunci. Astfel, am acceptat și acest sacrificiu, crezînd că fusese adus unei cauze înalte.

Și din nou au răsunat fanfarele victoriei, vestind succesele înregistrate în războiul submarin, în Africa și în Balcani. În pofida unor mici insuccese, ghemul norocos al Germaniei părea să se depene la nesfîrșit.

Apoi a venit ziua de 22 iunie 1941. Wehrmachtul german, sprijinit de unități române și finlandeze, și-a început marșul împotriva Uniunii Sovietice pe un front lung de peste 2 000 de kilometri. Întreaga lume își ținea respirația. Eu, care trecusem în acea zi granița sovietică în direcția Kovno, împreună cu Corpul XXIII armată, nu mă simțeam deloc în apele mele. Era temutul război pe două fronturi! Iar în această situație ne aruncaserăm singuri, prin atacarea unui inamic gigantic, despre care știam destul de puține lucruri. Zilnic răsunau fanfarele victoriei. Firul norocului se depăna din succes în succes. Apoi a survenit ceea ce nu ni se întîmplase încă în opt ani de stăpînire hitleristă: au apărut primele insuccese. Iar acestea au fost dintru început mari : înfrîngerile germane de la Moscova și Lenin-

---

* Termen prin care este calificat de Germania nazistă tratatul de pace de la Versailles (1919) (n .tr.).

grad, din regiunile Kalinin, Smolensk, Orel, Kursk, Harkov, Stalino și din peninsula Kerci, în iarna anilor 1941 și 1942. Toate acestea erau însă mici în comparație cu înfrîngerile din iarna următoare și, înainte de toate, cu pieirea Armatei 6.

M-a cuprins o frică teribilă. Cine avea să oprească această evoluție fatală ? Ce avea să se aleagă oare de Germania, dacă războiul se apropia în același ritm de granițele germane ? Cît de mult vor rezista celelalte fronturi ? Dar dacă distrugerea Armatei 6 reprezenta o anticipație a nimicirii Germaniei ?

Aceste întrebări chinuitoare au continuat să mă urmărească și în visele confuze ale unui somn scurt.

„Rușii sînt aici"

31 ianuarie 1943, orele 7 dimineața.

Se crăpa de ziuă. Paulus dormea. Mi-a mai trebuit o vreme pînă să-mi găsesc calea prin labirintul gîndurilor chinuitoare și al viselor confuze. Pînă la urmă, tot dormisem ceva. Dar nu mult. Tocmai voiam să mă ridic cînd am auzit o bătaie în ușă. Paulus s-a trezit și s-a ridicat în capul oaselor. A intrat șeful de stat-major care i-a întins generalului-colonel o foaie de hîrtie, zicînd :

— Vă felicit cu ocazia avansării la gradul de feldmareșal. Radiograma a fost ultima dintre cele sosite în primele ore ale dimineții.

— Asta e desigur un îndemn la sinucidere, dar plăcerea asta n-am să i-o fac, a zis Paulus, după ce a parcurs hîrtia.

Schmidt a continuat :

— În același timp trebuie să vă raportez că rușii sînt în fața ușii.

Cu aceste cuvinte s-a dat un pas înapoi și a deschis ușa. A intrat un general, însoțit de un translator, declarîndu-ne prizonierii săi. Am așezat pistoalele noastre pe masă, în fața lui.

— Pregătiți-vă de plecare, la ora 9 vin să vă iau de aici. Veți călători cu mașina dumneavoastră, a cerut ge-

neralul sovietic să ni se traducă, apoi a părăsit încăperea împreună cu translatorul.

Bine că mai aveam la mine ștampila de serviciu. Am îndeplinit ultima acțiune oficială, introducînd în livretul militar al lui Paulus avansarea la gradul de feldmareșal. Apoi, am aplicat ștampila oficială, după care am aruncat-o în foc.

După aceea am trecut pe la Roske, vrînd să aflu ce se întîmplase în timpul nopții. Mi-a relatat următoarele :

— V-am povestit acum cîteva ore că Schmidt l-a însărcinat pe translator să se ducă la comandantul tancului cu un steag alb. După ce ați plecat de la mine, am ieșit afară împreună cu translatorul. Am recunoscut cu ușurință tancul în fața intrării în curte. Între timp, se apropiase și mai mult. Chepengul era deschis ; de acolo, un tînăr ofițer sovietic se uita în jurul său. Translatorul nostru a agitat steagul alb și s-a apropiat de tanc. După aceea mi-a povestit că i-ar fi propus următoarele tînărului ofițer : „Ordonați încetarea focului ! Am pentru dumneata o veste mare de tot. Te așteaptă avansarea și decorații ! Poți veni cu mine să iei prizonieri pe comandantul-șef și întregul stat-major al Armatei 6.“ Tînărul ofițer a luat legătura prin radio cu comandantul său. Și-au făcut apariția doi ofițeri și cîțiva soldați. Au venit la intrarea în curte, unde i-am întîmpinat. Am pătruns în subsol printr-o intrare laterală aflată lîngă încăperea lui Schmidt. Pînă atunci fusese astupată cu saci de nisip, dar Schmidt ordonase să fie degajată.

Discuțiile s-au purtat la mine. Am propus să fie chemat și comandantul-șef, Schmidt însă n-a fost de acord. În mod evident voia să dovedească pentru ultima oară că armata proceda după cum voia el.

Șeful de stat-major m-a însărcinat să duc tratativele. Voia să intervină doar cînd i s-ar fi părut necesar. Din partea sovietică apăruse între timp un general, însoțit de mai mulți ofițeri. După un salut formal, mi-a transmis condițiile de capitulare. Cu acest prilej n-a reacționat la nici una din întrebările sau pretențiile mele. Cînd am vrut să fiu de acord, Schmidt, care se ținuse pînă atunci deoparte, a intervenit în discuție. Voia să mai discute unele chestiuni nelămurite. Veți rămîne la fel de uluit ca și mine,

Adam, cînd veți auzi despre ce era vorba : în primul rînd, dacă feldmareșalul își putea păstra ordonanța proprie ; în al doilea rînd, dacă putea lua cu sine alimentele de care mai dispunea ; în al treilea rînd, dacă n-ar fi posibil ca feldmareșalul să fie însoțit de o escortă a Armatei Roșii pe drumul pînă la lagărul de prizonieri, pentru a-i asigura securitatea personală.

Sincer vorbind, în acele clipe m-am simțit rușinat. În cursul ultimelor săptămîni îl văzusem și vorbisem adeseori cu Paulus, dar nu-mi puteam închipui că îi daduse lui Schmidt astfel de însărcinări.

— În ultimele zile m-am aflat mereu în preajma lui Paulus și am avut ocazia să-i pătrund unele taine ale sufletului, de aceea exclud această posibilitate. Chiar dacă l-ar fi preocupat asemenea lucruri, le-ar fi discutat cu mine și nu cu șeful de stat-major. Dar ce voia să obțină Schmidt cu aceste cereri ? Se temea cumva de proprii noștri soldați ? Ce-i drept, cîte ceva din atitudinea sa încăpățînată a ajuns pînă la urechile trupei. Pare să aibă o conștiință încărcată. Dar cum a reacționat generalul sovietic la aceste cereri ?

— Am avut impresia că era la fel de surprins. În locul unui răspuns m-a întrebat unde se afla Paulus. Schmidt i-a răspuns zîmbind : „Feldmareșalul nu dorește să participe la tratative, ci vrea să fie tratat ca o persoană particulară". Era pur și simplu absurd, deoarece această formulare contrazicea pretențiile ridicate cu puțin mai înainte în privința lui Paulus.

— Cred că generalul sovietic și-a făcut o impresie frumoasă despre generalii germani ! Consider totul o ticăloșie din partea lui Schmidt, care a vrut probabil să obțină astfel avantaje pentru sine. Paulus nu l-a însărcinat niciodată pe Schmidt să-i obțină favoruri speciale.

Generalul-maior Roske și-a încheiat relatarea spunîndu-mi :

— La ora 5,45 s-a transmis ultima radiogramă : „Rușii sînt în fața ușii ; distrugem totul". Peste cîteva minute stația radio a fost distrusă.

Rușinat de cele auzite, am revenit în încăperea mea. Pe drum m-am hotărît să nu-i spun nimic lui Paulus. Voiam să-l cruț în aceste ceasuri de orice altă emoție.

Paulus era așezat la masă, complet absent. Cînd s-a apropiat ora plecării, s-a ridicat.

— Pregătiți evacuarea statului-major, Adam. Ordonați pregătirea a două autoturisme și a unui camion.

Poarta mare de intrare în subsol era blocată și păzită de santinele ale Armatei Roșii. Ofițerul de serviciu mi-a îngăduit să ies cu șoferul în curte, unde se aflau vehiculele.

M-am oprit surprins.

Soldații sovietici și germani, care trăseseră doar cu cîteva ore unii asupra altora, stăteau acum pașnici, unii alături de ceilalți, cu armele în mîini sau atîrnate după gît. Ce contrast izbitor !

Aici, soldații germani, zdrențăroși, cu mantale subțiri peste uniformele murdare, ființe uscate, slăbite și epuizate pînă în prag de moarte, cu obrajii supți și invadați de barbă. Colo, soldații Armatei Roșii, bine hrăniți, plini de putere, cu o excelentă îmbrăcăminte de iarnă. Mi-a revenit în minte șirul de succese și insuccese care-mi răpise liniștea în cursul nopții precedente.

Apariția soldaților Armatei Roșii mi s-a părut simbolică pentru raportul reversibil dintre victorie și înfrîngere. Eram profund emoționat și de o altă constatare. În loc să-i bată ori să-i lichideze cu un glonț în ceafă pe soldații noștri, sovieticii aflați acolo, printre ruinele orașului lor distrus de războiul nostru, se scotoceau prin buzunare, dînd epavelor omenești care erau soldații germani ultima lor bucată de pîine, țigările și mahorca.

Exact la orele 9 și-a făcut apariția șeful de stat-major al Armatei 62 sovietice pentru a-l prelua pe comandantul-șef al înfrîntei Armate 6 germane împreună cu statul său major.

Am urcat în mașinile noastre pregătite din timp. În prima au luat loc Paulus și Schmidt ; generalul sovietic s-a așezat alături de șofer. În a doua, urmam eu însoțit de un locotenent-major al Armatei Roșii. Ceilalți ofițeri și soldați ai statului-major ne urmau într-un camion.

Zgomotul luptei amuțise cu totul. Zona de sud a încercuirii își încetase existența.

Zona de mijloc a încercuirii aflată sub comanda lui Heitz, avansat în ultimele zile la gradul de general-colonel, a capitulat tot la 31 ianuarie 1943.

Paulus s-a simțit încă o dată legat de un ordin al lui Hitler. El nu s-a socotit îndreptățit să ordone capitularea comandanților din celelalte zone ale încercuirii, deoarece Hitler și-i subordonase personal. Pentru trupele din zona de nord a încercuirii infernul a mai ținut încă două zile. În pofida cererilor insistente ale generalilor Lattmann și von Lenski, comandantul zonei de nord a încercuirii, generalul-colonel Strecker, a refuzat oprirea acțiunilor de luptă. Apoi, cei doi generali au dat, în dimineața de 2 februarie 1940, cu de la sine putere, ordinul de predare.

Bătălia de pe Volga luase sfîrșit [37].

SPRE NOI ȚĂRMURI

Conveiul celor învinși

În fruntea și la coada micului nostru convoi rula cîte un camion sovietic plin cu militari înarmați cu pistoale-mitralieră. Păstrînd doar o distanță mică între ele, vehiculele treceau cu viteză redusă pe lîngă ruinele acoperite de zăpadă, ici și colo încă fumegînde, ale fostelor blocuri de locuințe, clădiri administrative, școli, spitale, teatre și fabrici. Strada, acoperită cu un strat de zăpadă înghețată, era plină cu mormane de material de război german distrus sau intact. Printre acestea, în grupuri mai mari sau mai mici escortate de soldați ai Armatei Roșii, se tîrau în prizonierat resturile Armatei 6. Mulți dintre cei sleiți de puteri și de orice vlagă se susțineau reciproc. Adesesori cîte un rănit era dus de subsuori de doi camarazi, și ei pe jumătate morți de foame.

Acești soldați, înșelați în mod rușinos și condamnați la moarte, au blestemat fără îndoială pe comandantul-șef al Armatei 6 și pe însoțitorii săi, atunci cînd i-au recunoscut în mașinile care îi depășeau.

În ultimele săptămîni de groază ale încercuirii, Paulus începuse să înțeleagă tot mai mult imensa răspundere personală care îi revenea prin executarea necondiționată a ordinelor lui Hitler și ale OKH-ului. Dar asta îi întărise doar resemnarea, dînd pe de altă parte posibilitate lui Schmidt, mult mai agilul său șef de stat-major, să arunce în foc fără rost ultimele forțe. Acum era prea tîrziu pentru a reflecta la toate aceste probleme. Un lucru îmi era însă

limpede în acea zi de 31 ianuarie 1943 : vinovăţia pentru pieirea Armatei 6 le revenea atît lui Paulus şi statului său major, cît şi tuturor generalilor şi comandanţilor superiori, care capitulaseră abia cînd trupele sovietice ajunseseră la uşa propriului lor adăpost. N-ar fi trebuit să se ajungă la acest tablou al dezolării, pe care îl zăream acum prin geamurile maşinilor noastre. Acceptarea ofertei de capitulare făcută de Armata Roşie la 8 ianuarie 1943 ar fi scutit zeci de mii de oameni de încă trei săptămîni şi jumătate de foamete şi frig. Starea lor de sănătate ar fi fost cu mult mai bună la începutul prizonieratului, iar tifosul exantematic nu s-ar fi putut extinde atît de mult. Sesizam implicarea noastră într-o mare crimă. Exponenţii acesteia erau Hitler cu OKW-ul şi OKH-ul, dar şi Manstein şi secţia sa de operaţii din cadrul Grupului de Armate „Don". Pe atunci însă nu bănuiam că aceste personaje acţionau ca reprezentanţi şi unelte ale unor forţe funeste şi ale unei atitudini spirituale dintre cele mai întunecate din istoria germană. Eram de altfel atît de epuizat fizic şi psihic, atît de gol şi de pustiit sufleteşte, încît abia dacă puteam judeca limpede.

Cînd vehiculele au părăsit oraşul, îndreptîndu-se spre sud, prin teren liber, m-am simţit parcă uşurat de un coşmar înfiorător. Acum înaintam ceva mai repede. Curînd, a apărut la stînga Volga. După o scurtă oprire, la cîteva case aproape noi, care serveau probabil drept sediu unui stat-major mai înalt, călătoria noastră a continuat paralel cu fluviul. Peste două ore am ajuns la Beketovka.

Întîlnire cu învingătorii

Aici, am oprit la una din numeroasele case de lemn ale aşezării. Privirea mi s-a oprit la ancadramentele ferestrelor şi la îmbrăcămintea frontonului, ornamentate cu cioplituri foarte frumoase. În acea clipă generalul sovietic care ne însoţise ne-a poftit să intrăm în casă. După ce am lăsat mantalele şi chipiurile în anticameră, am fost conduşi într-o cameră mai mare. Ce avea să se-ntîmple acum ? Vrînd parcă să-şi ia rămas bun, Paulus ne-a întins mîna.

Propaganda lui Goebbels ne domina rațiunea mai mult decît ne-am fi putut închipui.

La mesele aranjate în formă de T, pe latura transversală, a luat loc un general sovietic. Cum aveam să aflăm curînd, era generalul Șumilov, comandantul-șef al Armatei 64. Alături de el s-a așezat insoțitorul nostru — generalul-maior Laskin, șeful de stat-major al acestei armate — și translatorul său, un maior. Ni s-au oferit scaune pe latura lungă a mesei. Cu puțin înainte, Schmidt apucase să-mi șoptească : „În afara datelor noastre personale, trebuie refuzată orice altă declarație." Am socotit acest avertisment nu numai de prisos, ci și lipsit de tact.

Șumilov i s-a adresat comandantului nostru cu „von Paulus", la care acesta a răspuns :

— Nu sînt nobil.

Generalul sovietic l-a privit cu suspiciune. Această neîncredere a sporit și mai mult cînd Paulus, întrebat care era gradul său militar, a răspuns : „Feldmareșal". Atunci Paulus și-a scos livretul militar din buzunarul interior al tunicii și l-a întins comandantului-șef al armatei sovietice. Acesta a discutat cu translatorul și a restituit livretul cu un „harașo" sec.

În continuarea discuției generalul Șumilov i-a ceru lui Paulus să dea ordin de capitulare și grupului de nord Paulus a refuzat, motivînd că acest grup era direct subordonat lui Hitler.

Acum e acum, am gîndit. Propaganda noastră afirmas mereu că rușii ar tortura pe cel ce nu le-ar îndeplini cere rile. L-am privit cu teamă pe comandantul-șef al armate sovietice. Șumilov a continuat să vorbească liniștit și făr să formuleze vreo obiecție. Nu s-a întîmplat nimic. În timp ce ajungeam la această constatare destul de surprinzătoare, generalul sovietic s-a ridicat. Translatorul a tradus ultimele sale cuvinte : „Comunicați feldmareșalului că îl rog să ia o gustare. După aceea va pleca la statul-major al frontului * !"

Era oare o invitație serioasă ? În anticameră cîțiva soldați sovietici ne-au ajutat să îmbrăcăm din nou manta-

---

* În armata sovietică *frontul* corespundea grupului de armate (n. tr.).

lele. Am pornit agitați spre ieșire unde ne aștepta Șumilov, avînd pe cap o căciulă mare de blană. A trecut strada și ne-a făcut semn să-l urmăm. Am ajuns oare la capăt ? Am privit în jurul meu. Nici urmă de pluton de execuție. Dar poate ne aștepta acolo, în spatele casei din bîrne spre care se îndrepta generalul ?

Nici vorbă însă de așa ceva. Șumilov a deschis ușa care da spre o anticameră, unde trebăluia o femeie mai în vîrstă. Pe scăunele se aflau castroane cu apă aburindă și cîte o bucată de săpun autentic, așa cum nu le mai văzuserăm de foarte multă vreme. O fată oferi fiecăruia dintre noi un prosop alb.

Spălatul a fost o adevarată binefacere. De zile întregi nu putusem să ne frecăm puțin fața și mîinile decît cu apa de la zăpada topită.

După aceea am fost poftiți într-o cameră alăturată. Acolo se găsea o masă plină cu diferite mîncăruri. M-am simțit rușinat cînd, la îndemnul lui Șumilov, am luat loc împreună cu Paulus și Schmidt. Ce minciuni ni se mai vîrîseră în cap despre bolșevicii cei sîngeroși ! Iar noi am fost atît de naivi să le credem ! Fără să vreau, mi-am amintit de mulți generali ai Armatei Roșii care trecuseră ca prizonieri pe la statul nostru major. De ei se interesase doar ofițerul însărcinat cu cercetarea inamicului și contrainformațiile. Noi, ceilalți ofițeri din statul-major, socoteam a fi nedemn să le adresăm măcar un cuvînt. Înainte de a fi trimiși mai departe, în spatele frontului, ei primeau o porție de mîncare din bucătăria noastră de campanie.

Această atitudine cavalerească a comandantului sovietic victorios părea să nu facă nici o impresie asupra lui Schmidt. Mi-a șoptit încetișor : „Nu luați nimic, dacă ne oferă de băut. S-ar putea să ne otrăvească“.

Atitudinea lui era detestabilă și revoltătoare. I-am dat de înțeles acest lucru lui Schmidt, aruncîndu-i o privire mînioasă. Dacă ar fi putut-o pricepe și generalul Șumilov ! Acesta tocmai spunea :

— Mi-ar fi făcut mult mai mare plăcere să ne cunoaștem în alte împrejurări, dacă v-aș fi putut saluta aici ca oaspeții mei, nu ca prizonieri de război.

Din aceeaşi sticlă se turnă vodcă pentru toţi. Generalul ne-a rugat să bem împreună cu el în cinstea Armatei Roşii victorioase. Noi am rămas pe scaune, fără să ne mişcăm. După ce translatorul i-a şoptit la ureche cîteva cuvinte, Şumilov a zîmbit :

— N-am vrut să vă jignesc. Să bem atunci în cinstea celor doi inamici viteji care s-au înfruntat la Stalingrad !

Atunci am ridicat paharul cu toţii, inclusiv Paulus, Schmidt şi eu. Puţin după aceea vodca băută pe stomacul gol a început să-şi facă efectul. M-a cuprins o ameţeală uşoară. Aceasta mi-a dispărut însă după ce am mîncat cu înghiţituri mici un sandviş. Paulus şi Schmidt au început să mănînce.

Am stat împreună cu generalul Şumilov mai mult de o oră. Înregistram curios tot ceea ce vedeam şi auzeam. Maiorul vorbea excelent limba germană. Am constatat că sovieticii făceau deosebirea între sistemul hitlerist şi poporul german. Ofiţerii sovietici ne-au dat asigurări că, în pofida celor întîmplate, nu-şi pierduseră încrederea în muncitorul şi în savantul german, deşi erau decepţionaţi că mulţi germani îngăduiseră ca Hitler să abuzeze de ei. Paulus a solicitat să se acorde îngrijiri deosebite soldaţilor germani răniţi, bolnavi şi pe jumătate morţi de foame. Comandantul-şef al armatei sovietice i-a dat asigurări că era de la sine înţeles, în limita posibilităţilor existente.

— Mai aveţi vreo dorinţă, domnule feldmareşal ? l-a întrebat Şumilov, cînd s-a apropiat ora plecării. Paulus a chibzuit scurt :

— V-aş ruga să-l lăsaţi alături de mine pe colonelul Adam, aghiotantul meu.

Şumilov a dat instrucţiuni unui ofiţer, care a părăsit îndată camera. Puţin după aceea s-a ridicat şi ne-a condus la maşina gata de drum. Şi-a luat rămas bun de la fiecare, dîndu-ne mîna, iar lui Paulus i-a spus :

— Dorinţa dumneavoastră va fi îndeplinită.

Cînd maşinile s-au pus în mişcare, Şumilov a stat la marginea străzii salutînd milităreşte. Era un inamic cu veritabile obiceiuri cavalereşti.

Așa cum ne spusese generalul Șumilov, urma să ne deplasăm la statul-major al frontului, care corespundea oarecum grupului nostru de armate. Mașinile noastre huruiau peste cîmpul de bătălie dintre Volga și Don. Noaptea își aruncase vălul asupra locului atîtor grozăvii, iar în mașină intrase un frig pătrunzător. Stăteam ghemuit într-un colț al banchetei din spate. Lîngă mine era translatorul statului nostru major, iar în față erau doi ofițeri sovietici. Mă orientam cu ajutorul stelelor de pe cer. Ne îndreptam spre nord. După puțină vreme, mașinile au oprit. S-au aprins lanterne de buzunar. Control. Ofițerii care ne însoțeau răspunseră la întrebările puse. Totul în ordine. Mașinile au pornit mai departe. Aceste opriri și porniri au fost destul de dese în cursul călătoriei noastre nocturne. Drumurile erau blocate din loc în loc de bariere. Fără să vreau, m-am gîndit la planurile de evadare ale ofițerilor noștri. Cu un control așa de sever, nimeni nu prea avea șanse de reușită.

Mica noastră coloană s-a oprit din nou. Am auzit strigîndu-se numele meu. Un ofițer s-a apropiat de mașina noastră. Mi-a cerut să cobor și să-l urmez. Tonul său era mai puțin prietenos. L-am urmat cu frica-n suflet. Ajuns la capătul coloanei de vehicule, mi s-a spus să urc într-un autoturism de teren. De-abia luasem loc în spate, înghesuit între doi ofițeri, cînd am pornit în mare viteză. Curînd, nu s-au mai zărit celelalte vehicule. În pofida celor trăite la generalul Șumilov, nu mă simțeam deloc în apele mele. Mi-am venit puțin în fire cînd, la o nouă oprire, am fost ajunși din urmă de cîteva mașini, într-una din acestea recunoscîndu-l pe feldmareșalul Paulus.

Eram pe drum de 15 ore, prin gerul tăios, stînd pe jumătate înțepeniți în mașini, fără a avea mult spațiu de mișcare. Era aproape miezul nopții, cînd mi s-a îngăduit, în fine, să cobor în fața unei mici case din bîrne. În timp ce ieșeam din mașină cu picioarele înțepenite, am văzut că Paulus și Schmidt coborîseră și ei din mașina lor. Împreună am început să ne apropiem de casa ale cărei colțuri erau păzite de cîte o santinelă cu pistolul-mitralieră atîr-

nat de gît. Calea ne-o deschidea un ofițer sovietic de stat-major.

Ușa s-a deschis din interior. Primul lucru care m-a izbit în momentul în care am intrat a fost căldura plăcută. Un tînăr locotenent-major ne-a salutat în limba germană. El le-a explicat lui Paulus și Schmidt că vor dormi într-o cameră mai mare, unde se aflau două paturi, o masă și mai multe scaune. Eu aveam să dorm în anticameră, vizavi de vatra cuptorului de cărămidă, care pătrundea mult în interiorul camerei destinate celor doi generali.

În timp ce trupurile noastre înțepenite de ger își reveneau încetul cu încetul, în cameră a intrat un ofițer superior, care le-a cerut lui Paulus și Schmidt să-l urmeze la statul-major al frontului, unde erau așteptați de generalii Rokossovski și Voronov. Între timp, locotenentul-major mi-a povestit despre Moscova, orașul său natal, unde studiase arhitectura. Astfel, am aflat de Kremlin, de metrou și de teatre. Cînd mi-am exprimat mirarea că stăpînea atît de bine limba germană, am primit un răspuns pe care aveam să-l aud mai tîrziu, adesecori, într-o formă asemănătoare :

— Mulți oameni de la noi învață germana, limba lui Marx și Engels. V-aș recomanda să învățați rusa în timpul prizonieratului.

Puțin după orele 2, Paulus și Schmidt s-au înapoiat cu o mașină. De la ei am aflat că discuția începuse cu aceleași formalități și întrebări ca la statul-major al Armatei 64 sovietice. La fel ca la Beketovka, Paulus l-a rugat și pe comandantul-șef al frontului sovietic să acorde pe cît se putea asistență soldaților și ofițerilor germani supraviețuitori. Generalul sovietic i-a răspuns : „Bineînțeles că nu dispunem de azi pe mîine de subzistența necesară pentru 90 000 de guri suplimentare. Dar vom face pentru ei tot ce e omenește posibil."

Eram morți de oboseală, așa că ne-am culcat fără a mai pierde multă vreme. A doua zi dimineața, m-am trezit abia după ce locotenentul-major m-a zgîlțîit cu putere.

În dimineața zilei de 1 februarie ni s-a îngăduit să ne mișcăm puțin prin fața casei, însoțiți de locotenentul-major. Nu știam numele localității în care ne aflam. La în-

trebarea noastră ni s-a răspuns printr-o ridicare din umeri. Era de altfel fără nici o importanță. Ceea ce ne interesa mai mult era că în zilele următoare au ajuns aici toți generalii care supraviețuiseră Armatei 6. Ce-i drept, de ei ne despărțea deocamdată o fîșie de teren, așa că nu i-am putut întîlni. Îi zăream însă din căsuța noastră în timp ce își făceau plimbarea zilnică.

Evenimentele din primele zile de prizonierat, liniștea neobișnuită și subzistența regulată au făcut să-mi pierd treptat amorțeala și crisparea care puseseră în mod paralizant stăpînire pe mine în timpul ultimelor zile petrecute în încercuire. Cu atît mai mult resimțeam povara claustrării. Aici, în acest sat, n-aveam la dispoziție nici ziare și nici cărți. Ore de-a rîndul stăteam la masă, cufundat fiecare în gîndurile sale. Nici peisajul monoton de iarnă nu avea darul să ne scoată din starea de spirit tulbure în care ne aflam. Paulus era la capătul puterilor.

Cu trenul spre o destinație necunoscută

La 5 sau 6 februarie 1943 am fost mutați, dar numai pentru cîteva zile. Apoi, un nou ordin : Pregătiți-vă de călătorie ! Toți generalii prizonieri ai Armatei 6 au fost aduși cu camioanele la calea ferată ce trecea prin apropierea localității în care ne aflam. Trenul oprise în plin cîmp, în apropierea unui canton. La mijlocul garniturii, un vagon era gol. Mare ne-a mai fost mirarea cînd am intrat în compartimentele pregătite pentru culcare : cearșafuri, pături și perne îmbrăcate în alb.

Translator ne era o femeie mai în vîrstă. Prin intermediul ei, comandantul trenului l-a salutat pe Paulus și l-a informat despre situația de pe front. Am aflat că și în celelalte vagoane se găseau ofițeri ai armatei noastre, cu care însă nu aveam voie să luăm legătura.

Unde va fi oare capătul acestei călătorii ? Nu îndrăzneam să întrebăm. În timpul nopții am petrecut mai mult timp la geamul compartimentului cufundat în întuneric. Treceam pe lîngă așezări mai mari sau mai mici. Nu se zăreau urme de distrugere. Doar numeroasele transporturi de trupe spre front îmi mai aminteau că e război. Din

cauza acestora, trenul nostru înainta cu încetineală, fiind garat de mai multe ori pe linii moarte.

În vagonul generalilor mișcarea a început dis-de-dimineață. Spălatul și rasul luau mult timp. Apoi, conductoarea ne-a adus ceai fierbinte în compartimente. Micul dejun l-am luat împreună cu Schmidt, în compartimentul lui Paulus.

Cînd am revenit la geam, peisajul era schimbat. Stepa monotonă, acoperită de zăpadă cenușie, dispăruse. De ambele părți ale căii ferate erau păduri mari, învăluite într-o feerică mantie de iarnă. Din loc în loc zăream așezări, în ale căror gări domnea o activitate intensă. Femei așezate în lungi șiruri ofereau spre vînzare diverse produse: pîine, găini, lapte, unt și multe altele trebuincioase unei călătorii mai îndelungate. Soldații din transporturile de trupe și călătorii ocazionali se înfruptau din plin din bunătățile oferite spre vînzare. Fiecare oprire în gări era folosită pentru a umple cazanele de ceai cu apă fiartă de la niște guri de apă speciale. Din păcate n-am reușit să descifrez prin gări numele localităților, deoarece nu cunoșteam încă literele chirilice.

Ici și colo, în timpul opririlor, civili curioși încercau să se apropie de trenul nostru. Soldații care ne păzeau îi țineau însă la o distanță respectabilă. Surprindeam, ce-i drept, cîte o privire întunecată, aruncată de unul sau de altul dintre cetățenii sovietici celor care le pustiiseră țara, aducînd jale și moarte. N-am observat însă nici un fel de manifestări jignitoare la adresa noastră.

Nu-mi amintesc cît timp am călătorit, dar se prea poate să fi fost două sau trei zile și nopți. Într-una din dimineți am oprit într-o gară și ni s-a cerut să ne pregătim de coborîre.

Lagărul de prizonieri de război Krasnogorsk

„Încă o călătorie scurtă cu autobuzul și ați ajuns la destinație", i-a spus feldmareșalului comandantul trenului.

Am trecut printr-un oraș. Multe nu erau de văzut. Impresia mea generală era următoarea : un orășel de țară așa cum cunoscusem destule în timpul războiului.

După cîteva minute autobuzul nostru s-a oprit în fața unei porți înalte de lemn, care era închisă. În dreapta se ridica o căsuță din bîrne. De ambele laturi se întindea un gard înalt de sîrmă ghimpată. Ne aflam în fața lagărului de prizonieri de război de la Krasnogorsk, din apropierea Moscovei.

Începea viața propriu-zisă de lagăr.

Din căsuța corpului de gardă au ieșit comandantul lagărului și ofițerul de serviciu. Ne-au cerut să-i urmăm pe cîțiva din soldații corpului de gardă. În dreapta am zărit trei barăci lungi. De-a lungul drumeagului care trecea prin lagăr, pe partea stîngă, se ridica o baracă : bucătăria, cum aveam să aflăm curînd. Pe această latură a drumului se mai afla o casă din bîrne și o baracă de locuit. În spatele acestora puteau fi recunoscute cîteva adăposturi.

Sosirea „generalilor de la Stalingrad" reprezenta, firește, o senzație pentru prizonierii de război mai „bătrîni". Ne priveau plini de curiozitate de la ferestrele barăcilor sau de la bucătărie, în fața cărora stăteau îmbrăcați cu șorțuri și bonete albe. Lagărul nu părea să fie prea plin.

Pe a treia baracă, aflată pe partea dreaptă a drumeagului, se putea citi : „Ambulatoriu". Am aflat că această baracă mai avea o intrare prin spate, pe unde am și intrat, așteptînd apoi într-o cameră încăpătoare. Între timp am reușit să arunc o privire prin jur. De ușă atîrna un afiș în limba germană. Sub titlul „Extras din ordinul comisarului poporului pentru apărare" am citit următoarele : „Cei de teapa lui Hitler vin și pleacă, dar poporul german rămîne."

Cuvinte asemănătoare auzisem încă de la 31 ianuarie 1943, în timpul discuției cu generalul Șumilov. Pe atunci mă impresionaseră mai mult. Acum credeam că le pot respinge ca „propagandă", ceea ce au făcut de altfel și generalii. Să mă fi influențat oare conviețuirea de mai multe zile cu ei, cei care manifestau în marea lor majoritate o deosebită aroganță și atitudine negativă ? Probabil. Oricum, în lunile și anii următori aceste cuvinte aveau să-mi stăruie mereu în minte.

După baie și deparazitare am fost repartizați în barăci. Paulus, Schmidt și cu mine am primit o cameră în casa din bîrne. Într-o încăpere mai mare de acolo locuiau șase

generali români, iar într-una mai mică trei generali italieni. În lagar, se mai aflau în afară de aceştia alţi ofiţeri şi soldaţi prizonieri. La ambulatoriu, condus de o doctoriţă sovietică, lucrau medici germani luaţi prizonieri.

La început, viaţa de prizonier de război ascundea în sine un soi de tensiune şi aşteptare. Priveam spre necunoscut, spre incertitudine, cu o anumită emoţie. Acest sentiment a dispărut însă repede în monotonia obişnuinţei: deşteptarea, cele trei mese, plimbările, odihna de după-amiază şi de noapte reprezentau punctele de reper ale unei zile de lagăr. Dis-de-dimineaţă şi seara tîrziu ofiţerul de serviciu îşi făcea rondul prin barăci şi locuinţe. O dată pe săptămînă ne duceam la „bania", la baie. Igiena şi curăţenia se aflau la loc de cinste : „griazno" (murdar) a fost unul din primele cuvinte ruseşti învăţate de la o asistentă medicală, care se îngrijea de curăţenia de-a dreptul exemplară din încăperi. Chiar şi generalii o luau în serios pe această tînără femeie, atunci cînd intra prin cameră şi examina cu ochi critici podeaua, paturile şi geamurile.

Discuţiile din acele prime zile şi săptămîni se refereau, cu precădere, la problemele cotidianului, la episoade izolate ale bătăliei din încercuirea de pe Volga, la evenimente din viaţa personală de odinioară şi la familia din patrie. Fiecare dintre noi a încercat mai întîi să se obişnuiască cu existenţa de prizonier. Deocamdată erau evitate discuţiile mai profunde despre cauzele catastrofei de pe Volga, despre vinovăţie şi partea de vină a fiecăruia, despre efectul acestora asupra desfăşurării ulterioare a războiului. Probabil că ne aflam încă toţi sub efectul unui fel de paralizie a gîndirii, a unei stări de transă produsă de grozăviile celor trăite, sau unii dintre noi evitau discuţiile în mod conştient, asociind Stalingradul cu o tragică înfrîngere a germanilor în războiul împotriva bolşevismului detestat.

Biblioteca lagărului

Viaţa, asemenea războiului, mergea însă înainte. Un om lucid nu putea să viseze doar la mîncare şi sa se lase pradă

amintirilor, după ce trecuse prin infernul bătăliei de nimicire. Îi trebuia un nou sens în viaţă, un nou suport şi o speranţă adevărată. Acestea trebuiau să izvorască dintr-o autocritică neîndurătoare şi onestă a drumului fiecăruia şi al poporului nostru, drum care ne dusese la pieire. Era necesar să ne preocupăm şi de statul sovietic, de orînduirea sa socială şi de ţelurile sale, dar înainte de toate de izvoarele forţei şi puterii sale, pe care le subapreciaserăm într-un mod grosolan.

În aceste strădanii de autoînţelegere cartea mi-a fost de cel mai mare ajutor.

În lagăr se afla o bibliotecă voluminoasă, înzestrată cu lucrări de beletristică şi literatură politică în limba germană. De administrarea ei se îngrijea subofiţerul german Beyer. Nimeni nu era constrîns să o frecventeze, după cum nimănuia nu i se impunea cea mai mică prescripţie în privinţa lecturii.

După ce viaţa noastră a început să capete din nou contururi precise şi după ce am epuizat subiectele obişnuite de discuţie, am luat drumul bibliotecii pentru a face un tur de orizont. Am căutat prin fişier mai bine de un sfert de oră, apoi am cerut cîteva romane şi volume ale clasicilor germani, atît pentru mine, cît şi pentru Paulus şi Schmidt. Aproape toţi prizonierii de război solicitau pe atunci doar lucrări de beletristică.

Într-una din zile, după ce devenisem deja un cititor asiduu al bibliotecii, bibliotecarul mi-a oferit cîteva broşuri aflate pe masa din dreptul său. Erau lucrări de popularizare îndreptate împotriva lui Hitler. Ştiam că ofiţerii nu le prea citeau. Pînă la urmă, am luat totuşi cîteva dintre acestea, le-am citit titlurile, iar pe alocuri cîteva pasaje mai mici. Limbajul lor îmi era neobişnuit. Abundau referirile la fascism, imperialism, militarism, revanşism. Aveam impresia că unele afirmaţii erau pur şi simplu debitate, fără să fi fost însă dovedite. Nu simţeam că mi se adresează mie şi de aceea nici n-am luat broşurile cu mine. Altfel am reacţionat însă la o carte legată în pînză albastră. Titlul ei : „Ţara socialismului — azi şi mîine". Conţinea raportul din 10 martie 1939 al Comitetului Central prezentat la Congresul al XVIII-lea al P.C.U.S. (b).

Cartea m-a captivat, deoarece mi-a oferit pentru prima oară o imagine a edificării societății, economiei și culturii în Uniunea Sovietică. Fără să vreau, m-am văzut în situația de a face comparații cu Ucraina, pe care o cunoscusem în timpul primului război mondial ca tînăr locotenent, ofițer de ordonanță într-o brigadă germană de infanterie. Mi-am propus să dobîndesc noi cunoștințe despre Uniunea Sovietică, despre socialism în general. Era evident că aveam să mă interesez și de lucrările lui Marx și Engels, care reprezentau fundamentul teoretic al socialismului. La școală auzisem de numele lor în legătură cu revoluția de la 1848. În rest, știam că Marx scrisese o carte voluminoasă despre capital. Am cerut, așadar, acea lucrare — „Capitalul". Am început să o citesc, dar n-am reușit să-i prind sensul. Aici apăreau noțiuni de care nu auzisem în viața mea. Îmi lipseau premisele, dar și voința de a studia cu succes această operă. Decepționat, am înapoiat cartea. Lucrurile au mers ceva mai bine cu scrierile lui Friedrich Engels. Am urmărit cu mare interes expunerile sale pe teme istorice, dar mai ales cele de istorie militară.

Hitler și cărțile poștale de Cruce Roșie

Pe atunci eram departe să fi dobîndit o noua și temeinică concepție, dar nici nu m-am numărat vreodată printre aderenții incorigibili și înrăiți ai lui Hitler. Plin de revoltă observam cum ofițerii și generalii din cercul meu de cunoștințe, care îl blestemaseră la Stalingrad pe Hitler și sistemul său, păreau să fi dat acum totul uitării. Într-una din zile, auzind cum doi ofițeri s-au salutat, pe drumeagul din lagăr, cu voce tare și în mod demonstrativ, cu „Heil Hitler !", am fost tentat, în primul moment, să cred că își pierduseră mințile. Curînd, am fost nevoit să recunosc că mulți dintre generali și ofițeri rămăseseră adepți fanatici ai războiului hitlerist, în pofida experienței de pe Volga. Între ei se număra generalul-colonel Heitz, dar și generalul-locotenent Arthur Schmidt, șeful de stat-major al Armatei 6. O parte din tensiunea existentă în timpul

cît am locuit împreună cu el își avea rădăcinile tocmai în acceptarea fără rezerve a războiului.

Ura mea împotriva lui Hitler și a stăpînirii sale a crescut și mai mult cînd am aflat că Führerul interzisese distribuirea cărților poștale de Cruce-Roșie pe care le trimiseserăm în patrie. Și cît de bucuros fusesem în martie 1943, cînd, împreună cu toți ocupanții lagărului, primisem prima carte poștală ! Astfel, soția și fiica mea s-ar fi putut elibera peste numai cîteva săptămîni de grija lor cea mai mare. Și aveam îngăduința să scriem o dată în fiecare lună. Într-adevăr, în aprilie am primit a doua carte poștală.

Apoi, s-a răspîndit un zvon care m-a înspăimîntat : într-o cuvîntare radiodifuzată Hitler i-ar fi declarat morți pentru poporul german pe toți luptătorii de la Stalingrad. Am vrut să obținem lămuriri din partea comandantului lagărului și a antifasciștilor germani care ne vizitaseră. Din ambele părți ni s-a confirmat noua trădare a lui Hitler față de militarii Armatei 6

La mînăstirea Suzdal

Ne aflam deja de două luni la Krasnogorsk. Într-o după amiază și-a făcut apariția ofițerul sovietic de serviciu împreună cu un translator, care ne-a transmis ordinul comandantului de lagăr : „Pregătiți-vă de plecare ! Generalii și colonelul Adam vor fi mutați într-un alt lagăr. Prezentați-vă deîndată să primiți alimentele pentru drum !"

Era 25 aprilie, o zi caldă de primăvară. După o jumătate de oră eram gata de marș, dar ordinul de plecare se lăsa încă așteptat. Soarele se apropiase de asfințit, cînd ne-am adunat, în fine, cu toate bagajele noastre la poarta lagărului. S-a făcut apelul nominal. Apoi am urcat într-un autobuz parcat în fața porții. Paulus a luat loc într-un autoturism. Detașamentul de escortă s-a îmbarcat în două camioane. Am pornit imediat în direcția Moscovei.

Cînd ne-am apropiat de raioanele exterioare, se lăsase deja întunericul. Pe partea dreaptă a străzii se înălțau blocuri de locuințe cu mai multe etaje. Unele erau neterminate. Schelele rămăseseră pe loc. Translatorul mi-a

spus că lucrările fuseseră întrerupte, de nevoie, la începutul războiului.

Noaptea am traversat Moscova de la vest spre est. Străzile largi erau neluminate și aproape pustii. La un moment dat, translatorul mi-a arătat o clădire mare : „Gara Bielorusă".

În fine, trecurăm de marea de case cufundată în întunericul nopții. De dormit nici gînd să dormim, căci autobuzul ne scutura zdravăn prin hîrtoapele șoselei. Pînă la urmă oboseala și-a spus cuvîntul. Conversațiile s-au stins încetul cu încetul. Începusem să moțăi cînd m-am trezit speriat de un sforăit venit din spatele meu. M-am uitat la ceas. Era trecut de miezul nopții. Între somn și veghe am observat că trecuserăm prin mai multe localități mai mari, iar apoi printr-un oraș. Începuse să se crape de ziuă cînd m-am trezit de-a binelea.

— Unde ne aflăm ? l-am întrebat pe translator.

—La Vladimir, mi-a răspuns pe jumătate adormit, ceea ce nu m-a împiedicat să-mi continui ancheta :

— Cît va mai dura pînă ajungem la destinație ?

— O să vedeți îndată singur, mi-a răspuns, întinzîndu-se din toate încheieturile.

Vehiculele noastre se apropiau de un orășel. În soarele dimineții acoperișurile de aramă ale numeroaselor turnuri străluceau pînă departe. Era Suzdalul, vechea reședință princiară și episcopală. Prin poarta masivă, larg deschisă, a unui zid de cetate prevăzut cu ambrazuri și turnuri de apărare am ajuns la un mare complex de clădiri, în mijlocul căruia se ridica o biserică cu cinci turnuri și cupola în formă de ceapă, iar în față un turn de clopotniță. Pe laturi se aflau clădiri lungi cu unul sau cel mult două etaje. Acestea serveau drept adăpost ofițerilor prizonieri.

Comandantul, colonelul Novikov, un ofițer suplu cu o voce răsunătoare, ne-a condus la locuințele noastre. Am primit o cameră împreună cu Schmidt.

La fel ca la Krasnogorsk, aici, la Suzdal, primele zile au trecut cu acomodarea. Suzdalul constituia cu adevărat un interesant obiect de studiu. Odinioară fusese capitala cnezatului de Suzdal, unul dintre cele trei state ruse, ală-

turi de cnezatele de Novgorod și Kiev. Înfățișarea de cetate și-o datora pericolului tătar de odinioară. Pînă la căderea țarismului, uriașele domenii agricole, aparținînd mînăstirii fortificate, constituiau unul din bastioanele economice ale bisericii strîns legată de țar. Între timp Suzdalul își pierduse rolul de centru al vieții de stat și bisericești. Devenise un visător orășel de provincie. Iar acum, între zidurile sale locuiau ofițeri români, unguri, italieni și germani luați prizonieri de război.

Aici, în lagărul Suzdal am trăit în iunie și iulie vestitele nopți albe. Pînă spre miezul nopții era atîta lumină, încît se mai putea citi sub cerul liber. Orele timpurii ale dimineții erau de-a dreptul fermecătoare, la fel ca și clipele dinaintea apusului de soare. In razele de soare care le scăldau, natura, clădirile și oamenii se învăluiau în culori atît de minunate, cum nu-mi mai fusese dat să văd pînă atunci și cum nu aveam să mai văd vreodată.

Dispută asupra istoriei germane

Sederea la Suzdal m-a impresionat pentru multă vreme și în altă privință. În cursul uneia din călduroasele seri de vară ale anului 1943 am avut o întîlnire cu profesorul sovietic Arnold. Venise de la Moscova la Suzdal și se afla la dispoziția generalilor și ofițerilor pentru discuții. Cei mai mulți dintre noi aveam destule întrebări și probleme care-și așteptau răspunsul.

Arnold mi s-a părut mic de statură, dar după primele cuvinte mi-am dat seama că în fața mea se afla un bărbat neobișnuit de dotat din punct de vedere spiritual, un partener de discuție abil și amabil, care stăpînea excelent limba germană. Discuția noastră și-a pierdut foarte repede caracterul unei flecăreli, care nu angaja la nimic. Ea deveni de-a dreptul încinsă, cînd am ajuns să discutăm unele trăsături ale istoriei germane din ultimii 150 de ani. Istoria mă interesase întotdeauna foarte mult, nu numai din punct de vedere profesional, ca fost profesor, ci așa,

în general. Parcursesem temeinic lucrările lui Treitschke *, Sybel **, Ranke ***, şi mulţi alţii. Eram mîndru de cunoştinţele mele de istorie şi îmi închipuiam că am o imagine bine închegată asupra istoriei.

Ca o trăsătură funestă a istoriei germane, profesorul Arnold evidenţia faptul că, în momente cruciale şi decisive, precum în 1813, 1848, 1870—1871, 1918 şi 1933, victoria nu fusese de partea poporului, a forţelor democratice, ci de partea forţelor antidemocratice. Ce-i drept, poporul luptase şi pe jertfise, dar din punct de vedere politic fusese mereu frustrat de roadele luptei sale. Ba mai mult, germanii se lăsaseră antrenaţi în mod abuziv, ca puţine alte popoare, în diferite războaie, care nu serviseră intereselor naţionale, ci doar ţelurilor egoiste de cucerire şi putere ale cercurilor lor dominante.

— Vă rog să mă înţelegeţi bine, mi-a spus profesorul Arnold. Departe de mine de a contesta poporului german marile sale tradiţii umaniste, contribuţia sa impresionantă la tezaurul spiritual al umanităţii. Noi, sovieticii, preţuim în mod deosebit titanii ai spiritualităţii germane ca Goethe şi Schiller, Kant şi Hegel, Bach şi Beethoven, Kepler şi Einstein, fără a mai vorbi de Marx şi Engels, a căror învăţătură a devenit realitate în ţara noastră. Dar gîndiţi-vă şi la Bismarck, iuncherul prusian, care a manifestat pentru democraţie şi opinia publică un dispreţ fără margini !

— Scuzaţi-mă, l-am întrerupt, dar Bismarck a fost făuritorul unităţii germane, creatorul Reichului.

— Fireşte, Bismarck a înţeles necesitatea istorică a unificării Germaniei. Dar judecaţi, vă rog, cum a fost întemeiat în 1871 Imperiul german şi de către ce forţe. În 1862, cînd a devenit ministru al Prusiei, Bismarck a declarat că va rezolva problemele timpului său nu prin idei

---

* *Treitschke, Heinrich von*, (1834—1896), istoric german de orientare naţionalist-conservatoare, adept al curentului pozitivist ; opera principală : *Istoria germană în secolul al XIX-lea* (n. tr.).

** *Sybel, Heinrich von* (1817—1895), istoric german de orientare naţionalist-conservatoare ; fondator al cunoscutei publicaţii „Historische Zeitschrift" (1859), director al Arhivelor Statului din Prusia (din 1875) (n. tr.).

*** *Ranke, Leopold von* (1795—1886), istoric de orientare naţionalist-conservatoare ; a fost unul dintre iniţiatorii metodei de editare critică a izvoarelor (n. tr.).

liberale, ci prin sînge și fier. Imperiul a fost întemeiat în urma a trei războaie. El a fost creat în Sala oglinzilor de la Versailles nu de către popor, ci de principii germani. Puterea politică în imperiu se afla în mîna principilor, și nu a burgheziei, care avea deja pe atunci un rol economic conducător. Dar pînă la urmă acești principi erau răspunzători pentru faptele lor doar în fața lui Dumnezeu.

— Nu înțeleg critica dumneavoastră adusă politicii lui Bismarck. El a pledat în favoarea unor relații de bună vecinătate cu Rusia și a încheiat tratatul germano-rus de neagresiune.

— Să nu mai discutăm dacă Bismarck a dorit cu adevărat relații de bună vecinătate cu Rusia, a intervenit Arnold la obiecția mea. Dacă facem abstracție de motivele politicii sale față de Rusia, care îmi par dictate mai mult de teamă decît de prietenie, va trebui să admitem anumite trăsături realiste ale politicii sale externe. Bismarck a fost ca om de stat în această privință mult mai clarvăzător decît megalomanul Hitler. Dacă Hitler ar fi învățat în această direcție de la Bismarck, atunci dumneavoastră și noi am fi fost scutiți de multe suferințe. Făcînd abstracție de asta, Hitler a preluat multe lucruri negative din politica lui Bismarck : ura împotriva democrației, a mișcării muncitorești și socialismului, setea de putere, naționalismul belicos, demagogia socială. Era lui Bismarck este legată printr-o linie dreaptă de șovinismul lui Wilhelm al II-lea și de planurile nemăsurate de cucerire ale lui Hitler, la înfăptuirea cărora ar fi urmat să participați și dumneavoastră, domnule Adam.

— Ceea ce-mi spuneți despre istoria germană sînt lucruri cu totul neobișnuite, domnule profesor Arnold. În definitiv, am urmat și eu studii de istorie și cred că înțeleg cel puțin cîte ceva. Pentru mine Bismarck este cel mai proeminent om de stat al vremii sale. Critica dumneavoastră izvorăște cumva din invidie ? Și chiar dacă Hitler a comis greșeli grave, ca german nu pot califica drept rău tot ceea ce s-a întîmplat în Germania în cursul ultimilor zece ani.

— Desigur, nu toate cele întîmplate în Germania din ultimii zece ani sînt lucruri rele. Au existat și germani care au luptat împotriva lui Hitler, adesea jertfindu-și

chiar viața. Imoral rămîne însă faptul că Germania hitleristă a atacat alte popoare și le-a pustiit cu războiul. Iar asta se răzbună acum amarnic.

Ne-am despărțit fără să fi căzut de acord. Dar am început să am presimțirea că porneam de la fundamente complet diferite. Profesorul Arnold privea dezvoltarea istorică și evenimentele istorice din punctul de vedere al maselor populare. El vedea în muncitori, țărani, intelectuali, meseriași și alte categorii muncitoare ale poporului adevăratele forțe motrice ale istoriei. În același timp, el elaborase o scară pentru aprecierea proceselor istorice și a activității diferitelor persoane în cursul istoriei — atît a activității generalilor și ofițerilor germani, cît și a propriei mele activități. Profesorul îmi spusese că în acest război luptam pentru o cauză nedreaptă, că duceam un război nedrept. Dreptul, morala, progresul istoric nu erau de partea noastră, a celor care încercau, la o depărtare de 2 000 km de granițele Germaniei, să dea Uniunii Sovietice o lovitură de moarte. Dreptul, morala, progresul istoric se aflau de partea poporului sovietic și a Armatei Roșii, care-și apărau patria și orînduirea socială clădită cu jertfe de sînge și privațiuni.

Cuvintele profesorului sovietic mi s-au înfipt ca un ghimpe în suflet. Încercam să-l scot, dar ghimpele nu ieșea, ci se afunda tot mai adînc. Problemele discutate m-au preocupat zi și noapte. Eram supărat pe mine că în cursul discuției fusesem atît de înfumurat față de Arnold. Mi-am propus ca pe viitor să nu ignor argumentele partenerului de discuție, ci să-i pătrund cu adevărat punctul de vedere. Dintr-o respingere apriorică nu putea rezulta o opinie corectă. Dimpotrivă, contraargumentele trebuiau cumpănite temeinic și critic.

„Aduceți-vă aminte, colonele Adam!"

După disputa noastră, profesorul Arnold s-a oferit să continuăm discuția peste cîteva zile, în camera mea, în caz că aș fi dorit-o. Într-adevăr, într-una din după-amieze a venit la mine. Schmidt era în grădină. L-am rugat pe

profesor să nu-mi ia în nume de rău violența de data trecută. Mi-a răspuns zîmbind :

— Nu vă necăjiți în această privință. Nici unui adult nu-i este ușor să se despartă de idei și concepții dobîndite în cursul unui lung șir de ani. Dar gîndiți-vă din ce izvoare v-ați inspirat ! Treitschke, mai ales, n-a fost niciodată un istoric al poporului, el a fost un istoric al Hohenzollernilor, monarhist pînă în măduva oaselor. Important este sa nu vă cramponați de concepțiile greșite. Asta v-ar aduce dumneavoastră și poporului german, căruia îi aparțineți, noi și noi nenorociri.

Apoi, ne-am oprit la diferite probleme legate de cel de-al doilea război mondial. Odinioară crezusem în mod sincer în țelul lui Hitler, acela al unei „noi ordini în Europa". Participasem cu sinceră convingere la campania împotriva Franței, fiind vorba să spălăm „rușinea de la Versailles". La fel de sincer pornisem și în campania din est, chiar dacă mă stăpînea o oarecare senzație neplăcută deoarece Uniunea Sovietică îmi apărea ca o putere cu atîtea necunoscute. Abia în încercuirea din timpul bătăliei de pe Volga îndoielile au început să mă frămînte tot mai serios. Dar ele nu priveau deloc chestiunea justeții sau a injusteții războiului, ci doar concepția strategică a lui Hitler, care dezlănțuise nu numai o luptă pe două fronturi, ci stîrnise, totodată, dușmănia întregii lumi.

Partenerul meu de discuție s-a referit la pactul germano-sovietic de neagresiune, încheiat pe termen de zece ani, la 23 august 1939, și completat la 11 februarie 1940 prin tratatul comercial dintre Uniunea Sovietică și Germania. Arnold mi-a citit din cuprinsul pactului de neagresiune.

„1. Cele două părți contractante se obligă să se abțină de la orice act de violență, de la orice acțiune agresivă și de la orice atac întreprins de una împotriva celeilalte, și anume atît individual cît și în asociere cu alte puteri.

2. [...]

3. Prin consultări guvernele celor două părți contractante vor rămîne pe viitor în contact neîncetat unul cu celălalt, pentru a se informa reciproc asupra chestiunilor care privesc interesele lor comune.

4. [...]

5. În cazul în care s-ar produce dispute sau conflicte între părțile contractante în privința unor chestiuni, de orice natură ar fi acestea, cele două părți se angajează să soluționeze aceste dispute sau conflicte exclusiv pe calea schimbului prietenesc de opinii sau, în caz necesar, prin comisii de arbitraj." [38]

— Uniunea Sovietică socialistă a îndeplinit cu credință acest tratat, în schimb Germania hitleristă l-a încălcat în mod infam și ne-a invadat, a adăugat profesorul. A fost un gest corect ?

Aș fi putut recurge acum la teoria războiului preventiv, dar în ea nu crezusem niciodată cu adevărat, iar în ultimele luni ajunsesem la convingerea că Hitler o folosea doar ca propagandă, pentru a justifica încălcarea tratatului și pentru a da o tentă morală războiului împotriva Rusiei Sovietice. Am tăcut, deoarece îmi propusesem să ascult argumentele partenerului meu de discuție și să nu-i vin în întîmpinare cu vorbe pline de încăpățînare. Arnold a luat tăcerea mea drept o contestație nerostită, căci după o pauză scurtă a continuat cu mai multă asprime decît o făcuse pînă atunci :

— Avînd un interes așa de mare pentru problemele de istorie, ați citit cu siguranța *Mein Kampf* a lui Hitler. Aduceți-vă aminte de pasajul în care spune : Oprim marșul germanilor spre sud și trecem la politica teritorială în est. Ceea ce trebuie înțeles astfel : răpim popoarelor slave teritoriul și bogățiile lor naturale și le transformăm în vitele noastre de muncă. Aduceți-vă aminte de tiradele de ură și invectivele cu care a fost împroșcat bolșevismul la congresele partidului nazist de la Nürnberg ! Gîndiți-vă numai la jafurile practicate și înainte de toate la tratamentul aplicat oamenilor, care nu poate să vă fi scăpat cît timp ați servit în armata germană din răsărit ! Sau reamintiți-vă acea cuvîntare a lui Goebbels din vara lui 1942, cînd ministrul propagandei Reichului a vestit în fața întregii lumi caracterul de jaf al războiului, accentuînd că este vorba de un „act de sanitate", iar nicidecum de anumite idealuri, ci numai de grîu, cărbune, minereu și țiței. Aduceți-vă aminte, colonele Adam !

Da, îmi aduceam aminte. Eram gata să recunosc. Dar să fi fost greşit şi imoral tot spre ceea ce năzuiserăm şi în ce crezuserăm ? Toate aceste lucruri pentru care fuseserăm gata să ne dăm viaţa, pentru care fuseseră vărsate şiroaie de sînge şi lacrimi ?

Voiam să discut cu profesorul Arnold tocmai despre această îndoială, cînd în cameră a intrat Schmidt. Se pare că auzise ultimele cuvinte, aşa că a intervenit imediat în discuţie. La fel cum făcuse odinioară de atîtea ori în timpul încercuirii şi acum Schmidt a vrut să determine apodictic desfăşurarea conversaţiei. În aroganţa lui, el a pierdut orice măsură, ajungînd să-l jignească pe profesorul sovietic.

Arnold a zîmbit, ridicînd compătimitor din umeri. Apoi, s-a sculat de pe scaun; a dat uşor din cap spre Schmidt şi a părăsit încăperea. L-am condus pînă la poarta clădirii şi m-am scuzat pentru incidentul neplăcut. Ne-am luat rămas-bun cu o caldă strîngere de mînă.

Mai tîrziu n-am mai reuşit, din păcate, să discut cu profesorul Arnold, deoarece la scurt timp a părăsit Suzdalul. El mi-a fost însă de mare ajutor în primii paşi pe care îi făceam pe calea aspră şi dificilă spre noi limanuri, deoarece ştia să pună problemele şi să abată gîndirea şi sentimentele de pe anumite orbite urmate pînă atunci, care fuseseră greşit orientate. Incidentul cu Schmidt m-a făcut să presimt că procesul de clarificare va fi legat de conflicte aspre în propriile noastre rînduri. Înainte de toate era vorba în chip vădit de un conflict între germani înşişi. Pe tapet era pusă şi ierarhia militară veche, pe care o acceptasem de mai multe decenii, şi care — de la comandantul suprem sau şeful suprem al armatei, urmat de feldmareşali, generali, ofiţeri de stat-major, căpitani şi locotenenţi, pînă la cel din urmă soldat — stabilea totul cu exactitate în funcţie de grad, competenţă de comandă şi obligaţia de supunere la ordin. Nu era vorba de poziţia în cadrul ierarhiei militare, ci se punea problema obiectivării scopului acţiunii fiecăruia. Rămînea în continuare unealta, arma de lovire într-un război de cucerire nedrept şi imoral, rămînea pe mai departe adeptul încăpăţînat al unei conduceri care nu se dădea în lături de la crimă ori se dezicea de aceasta, luînd atitudine

împotriva ei ? Din acest mod de a pune problema trebuia să rezulte diferența dintre fasciști și antifasciști, pe care n-am înțeles-o pînă atunci prea bine din experiențele lagărelor de la Krasnogorsk și Suzdal și nici din răsfoirea diferitelor lucrări de propagandă din biblioteca lagărului. Ca urmare — cel puțin așa credeam pe atunci — manifestarea lui Schmidt trebuia socotită drept atitudinea unui fascist. Dar cărei tabere îi aparțineam eu, Wilhelm Adam, avansat de Hitler la gradul de colonel și decorat cu *Crucea de Cavaler* ?

Întrebarea rămînea deschisă. Aveau să mai treacă luni de zile pînă să o lămuresc fără echivoc.

Wilhelm Pieck *

Într-una din zile — era prin iunie 1943 — colonelul Novikov mi-a anunțat prin translator un vizitator german la feldmareșal. De-abia i-am comunicat lui Paulus vestea, cînd l-am zărit pe comandantul lagărului însoțit de translator, urcînd scările spre locuința noastră. Cu ei se afla un om mai în vîrstă, cu părul alb ca neaua.

Colonelul ne-a prezentat vizitatorul cu următoarele cuvinte : „Acesta este domnul Wilhelm Pieck. Dorește să discute cu dumneavoastră, domnule feldmareșal". Wilheln Pieck a completat că era deputat în Reichstagul german și că dorea să discute cu feldmareșalul despre destinele poporului german. Cînd am vrut să mă retrag, Pieck mi-a spus zîmbind :

— Rămîneți ! Ceea ce vreau să spun vă privește și pe dumneavoastră, așa că puteți să rămîneți și să ascultați fără ezitare.

---

* *Pieck, Wilhelm* (1876—1960), lider al mișcării muncitorești germane și internaționale : membru al PSDG din 1895, membru-fondator al P.C.G. (1918) ; emigrează din Germania în 1933, iar din 1935 este președintele P.C.G. ; secretar al Comitetului Executiv al Internaționalei a III-a ; în 1943, în URSS, se numără printre fondatorii Comitetului Național „Freies Deutschland" : președinte al P.S.U.G. după unirea P.C.G. cu P.S.U.G. ; președinte al R.D.G între 1949—1960 (n. tr.).

Cu o anumită reţinere, Paulus l-a rugat pe oaspete să ia loc la masa din faţa ferestrei. Eu m-am aşezat lîngă Novikov şi translator.

Acesta era deci comunistul Wilhelm Pieck ! De văzut nu-l văzusem încă pînă atunci. De numele lui îmi aduceam vag aminte din vremea dinainte de 1933. O apariţie demnă de respect, mi-am spus atunci cînd l-am văzut cu ochii mei. Privirea sa degaja bunătate şi comprehensiune. Ce voia oare de la Paulus ?

Feldmareşalul l-a privit tăcut. În mod evident, nu dorea să-i ofere vizitatorului o punte spre discuţie. Aştepta. Wilhelm Pieck a început :

— Voiam să mă interesez de sănătatea dumneavoastră, domnule feldmareşal. Sînteţi mirat probabil că eu, un comunist nevoit să emigreze din patrie, vin la dumneavoastră. Simt însă cu adevărat nevoia să vă vorbesc.

Cuvintele au sunat atît de firesc, atît de sincer, încît şi vocea lui Paulus a devenit mai caldă.

— Vă mulţumesc pentru atenţia pe care mi-o arătaţi, domnule Pieck. După cum vedeţi, condiţiile în care locuiesc sînt bune. În ultimele săptămîni starea sănătăţii mele s-a îmbunătăţit foarte mult. Colonelul Novikov ne poartă de grijă. Avem medici germani şi ruşi. Mîncarea e bună şi suficientă. La mai mult nici nu mă pot aştepta ca prizonier de război.

— Aţi fi fost scutit de prizonierat, domnule feldmareşal, împreună cu mulţi alţi germani, dacă n-aţi fi dat ascultare unuia ca Hitler, a replicat vizitatorul.

— Uitaţi că sînt soldat, domnule Pieck. Iar ca soldat trebuie să îndeplinesc ordinele superiorilor mei. Politica nu m-a interesat niciodată.

— Domnule feldmareşal, sînteţi un ofiţer inteligent şi instruit. Trebuia să vă fi dat seama că Hitler a indus poporul nostru în eroare şi l-a înşelat. Sau credeţi într-adevăr că Uniunea Sovietică a vrut să atace Germania ?

Cu fiecare clipă, Paulus devenea tot mai agitat.

— Nu mi-am putut închipui, domnule Pieck, ca un şef de stat să-şi mintă poporul şi armata. Ca atîtea milioane am crezut şi eu în cuvintele lui Hitler. Le-am dat crezare şi atunci cînd Statul-Major General a fost însărcinat să elaboreze planul de atac împotriva Uniunii Sovietice. Ba

mai mult : am avut încredere în conducerea supremă și atunci cînd catastrofa de la Stalingrad începuse să se contureze.

Această mărturisire a încrederii înșelate nu-i fusese ușoară lui Paulus. O citeam pe fața sa. Îi urmăream zbuciumul.

Wilhelm Pieck a continuat cu și mai multă vioiciune

— Ați fost comandant de armată, domnule feldmareșal ! Cariera și poziția dumneavoastră în ierarhia militară vă îngăduiau o privire profundă asupra evenimentelor de pe front, asupra metodelor de conducere și a țelurilor războinice ale lui Hitler. Aceasta ar fi trebuit să constituie temelia unei independențe spirituale și a unei responsabilități proprii. Ar fi trebuit să judecați mai critic evoluția situației și conducerii dumneavoastră. Vi s-a încredințat viața a sute de mii de soldați germani. De ce v-ați cramponat pe Volga atît de mult timp într-o situație fără ieșire ? De ce ați dat mai multă crezare promisiunilor mincinoase ale lui Hitler decît conștiinței și cunoștințelor dumneavoastră ? De ce ați respins oferta de capitulare a Armatei Roșii ? Hitler este un criminal, care n-a reprezentat niciodată interesele poporului nostru. Noi, comuniștii, am recunoscut asta de la bun început și am spus-o poporului. Aceasta ar fi trebuit să o recunoașteți și dumneavoastră și generalii dumneavoastră cel mai tîrziu în timpul încercuirii de la Stalingrad și să acționați în mod corespunzător, domnule feldmareșal.

Paulus i-a răspuns astfel :

— Domnule Pieck, am mai accentuat o dată că noi soldații nu ne-am interesat niciodată de politică, ba nici n-am avut voie să o facem. Principiul nostru fundamental era următorul : Soldatul german trebuie să fie apolitic ! Eu am rămas credincios acestei devize. Hitler n-a reprezentat pentru noi doar conducătorul statului, ci și comandantul suprem al Wehrmachtului, ale cărui ordine trebuia să le îndeplinim necondiționat. De aceea n-am putut pune pur și simplu punct lucrurilor.

Discuția s-a ascuțit în mod dramatic. La masă ședeau față în față doi oameni cu concepții de viață diametral opuse. Aici, feldmareșalul, soldatul apolitic din cap pînă în picioare, al cărui etos era supunerea oarbă față de or-

dinele superiorului. Dincolo, conducătorul comunist al muncitorilor, a cărui activitate era determinată de suveranitatea spirituală și de cel mai înalt simț de răspundere față de popor.

Wilhelm Pieck n-a cedat teren.

— La fel cum susțineți dumneavoastră, domnule feldmareșal, susțin aproape toți ofițerii, anume că ar fi fost apolitici și ar voi să rămînă tot așa pe mai departe. Dar ce înseamnă a fi apolitic ? Nu vă dați oare seama că ați jucat în politică un rol deloc neînsemnat ? Din păcate a fost unul negativ. Ați fost unelte docile în mîinile unor corupători ai poporului nostru, ale căror țeluri au fost tocmai contrariul a ceea ce este național și socialist. Războiul de cucerire, războiul de jaf — ăsta era țelul lor ! Și tocmai dumneavoastră, generalii și ofițerii Wehrmachtului, ați slujit în mod disciplinat politicii lor criminale.

Partidul Comunist German demonstra că ne dăruiserăm unei cauze greșite, extrem de nocive pentru poporul nostru. La urma urmei, noi fuseserăm cei care îi duseserăm trena lui Hitler, făcîndu-ne părtași la toate nedreptățile, pagubele și suferințele cauzate altor popoare prin războiul lui Hitler. Plin de regret, Pieck a continuat :

— La fel ca în 1914—1918, și în acest război oalele sparte trebuie să le plătească harnicul și înzestratul nostru popor german, oamenii muncii de la noi, înainte de toate muncitorii și țăranii. Reflectați cît se poate de calm: în al cui interes se duce acest război ? Gîndiți-vă la catastrofa Armatei 6 ! Va trebui să vă întoarceți cu mult în istorie ca să găsiți o pildă a nevoilor și suferințelor atît de mari prin care trece poporul nostru. Credeți-mă, întreg războiul dezlănțuit de Germania este o crimă. El slujește numai unui pumn de monopoliști și militariști germani pentru a obține venituri uriașe din sîngele și oasele soldaților noștri, din mizeria popoarelor atacate. Chiar dacă populației și soldaților le-ar reveni cîteva mărci din aceste cîștiguri, acești bani nu sînt decît o parte infimă a jafului, o taxă de participare. Partidul meu a atras atenția încă înainte de 1933 : Hitler înseamnă război. Din păcate n-am reușit să împiedicăm dominația fasciștilor și nenorocirea pe care au pricinuit-o. Dar putem și trebuie să împiedicăm ca Hitler să mine poporul german spre

o catastrofă națională. De aceea, noi comuniștii luptăm împreună cu toți aceia care-i urăsc pe fasciști și iubesc poporul german.

După aceea, Wilhelm Pieck și-a manifestat dorința să discute între patru ochi cu feldmareșalul. Paulus mi-a povestit ulterior că președintele Partidului Comunist German i-a expus diferite planuri de înființare a unui comitet național german, care să organizeze și să conducă pe un front cît mai larg lupta împotriva regimului hitlerist și pentru încheierea grabnică a războiului. În cadrul comitetului național urmau să coopereze conducători ai muncitorimii și scriitori emigrați cu ofițeri și soldați prizonieri de război. În interesul națiunii germane trebuiau să dispară toate deosebirile de vederi. Față de amenințarea enormă reprezentată de Hitler pentru existența poporului german, în prim plan trebuia să se afle ceea ce ne unea, iar nu ceea ce ne separa. Ei doi, comunistul și feldmareșalul, erau germani, iar destinele patriei îi afectau profund. De aceea trebuiau să-i pună împreună frîu lui Hitler. Pieck l-a invitat pe Paulus să se manifeste deschis împotriva lui Hitler și să colaboreze la comitetul plănuit.

Feldmareșalul s-a îngrozit de astfel de urmări, asemenea mie, cînd mi-a povestit. Propunerea lui Pieck ni s-a părut pe atunci o grozăvie, așa încît am respins-o cît am putut de mult. Pe de altă parte, trebuia să recunoaștem că aprecierile comunistului privind situația și caracterul războiului erau în mare măsură corecte. Înainte de toate eram impresionați de personalitatea lui Pieck, de simplitatea și puterea de convingere a cuvintelor sale, de patriotismul său fierbinte. El nu era un aventurier apatrid, cum îl calificau naziștii și cum ni-l închipuiserăm și noi pînă atunci.

Aruncînd o privire retrospectivă asupra acelor zile de iunie 1943, aș vrea să spun că Paulus și cu mine am dobîndit prin discuția cu Pieck impulsuri puternice în procesul de autoclarificare.

Discuția ne stimulase să depășim domeniile tradiționale ale gîndirii militare, ale onoarei ofițerești, ale disciplinei militare și să ne punem problema corelațiilor politice. Ea ne relevase pentru prima oară, cu claritate, necesitatea unei rezistențe active împotriva lui Hitler și împotriva continuării războiului.

Pieck a rămas la Suzdal mai bine de o săptămînă. El și însoțitorul său, poetul Johannes R. Becher *, au avut numeroase discuții cu generali și ofițeri, între alții cu von Seydlitz, Lattmann, Korfes, von Lenski. Cu ocazia unei adunări a prizonierilor de război din lagăr — la care generalii n-au participat —, Pieck a tras concluzia că războiul nu mai putea fi cîștigat de Germania. Aliații n-ar avea de gînd să încheie pace cu Hitler. De aceea ar exista doar o singură cale de salvare a Germaniei : răsturnarea lui Hitler și încheierea imediată a războiului. Pentru realizarea acestora Partidul Comunist, dar nu numai el, adresa un apel tuturor germanilor cinstiți din patrie, de pe front și din lagărele de prizonieri, de a duce această luptă împreună cu el. Nu vor mai trebui să existe nici un fel de deosebiri politice, ideologice și profesionale care să împiedice realizarea imperativului vital al unirii tuturor adversarilor lui Hitler.

Doar puțini dintre prizonierii de război din lagărul Suzdal și-au manifestat pe atunci aprobarea față de astfel de discursuri și discuții. Evoluția ulterioară a arătat însă că lozinca lansată de Partidul Comunist German reprezenta o alternativă autentică în raport cu politica regimului hitlerist, care ducea la catastrofă. Comuniștii au luat inițiativa hotărîtă în vederea organizării unui front de luptă german antifascist. Sămînța sădită în iunie 1943 în rîndul ofițerilor și generalilor prizonieri avea să încolțească și să rodească foarte curînd, cel puțin în cazul unora dintre ei.

Fisuri în „frontul generalilor"

Șederea noastră la Suzdal n-a durat mai mult decît cea de la Krasnogorsk. După două luni, deci la începutul lunii iunie 1943, ni s-a ordonat din nou : „Generalii să se pregătească de plecare !"

---

* *Becher, Johannes Robert* (1891—1958), poet, cel mai de seamă reprezentant al literaturii din R.D.G. ; între 1933—1945 s-a aflat în exil. În perioada 1954—1958 a fost ministrul culturii al R.D.G. ; autor de volume de versuri, povestiri, piese dramatice, eseuri (n. tr.).

Spre seară, colonelul Novikov și-a luat rămas bun de la noi. Aprovizionați cu alimente, am urcat din nou în autobuz, bucuroși să ne vedem dincolo de sîrma ghimpată. Pentru feldmareșalul Paulus fusese pregătit un autoturism.

După o călătorie de mai multe ore prin noaptea luminoasă și călduță de vară, am oprit din nou — pentru a treia oară în cursul primei jumătăți de an a prizonieratului — în fața unei porți de lagăr. Ne aflam la Voikovo, lagărul de prizonieri pentru generali. Șef de lagăr era un colonel mai în vîrstă, care vorbea germana ; din păcate i-am uitat numele. Adjunctul său era încă destul de tînărul locotenent-colonel Pusirov. Lor li s-a adăugat medicul lagărului, doctorul Motov.

Nucleul lagărului Voikovo îl constituia un fost conac boieresc, o clădire mare din piatră. Vizavi de aceasta se afla o a doua clădire, al cărei subsol era zidit tot din piatră, precum și o anexă gospodărească cu un singur etaj. Cel mai frumos lucru era parcul întins, cu mulți copaci bătrîni și o alee cu tei. Aceasta trecea prin parc, ducînd pe lîngă casele de locuit, care fuseseră pînă atunci pavilioane de odihnă ale feroviarilor din Ivanovo.

La început, în lagărul de aici s-au aflat — la fel ca la Suzdal — 31 de generali : 22 germani, 6 români și 3 italieni. Împreună cu feldmareșalul Paulus am ocupat două camere. Generalii aveau la dispoziție camere cu unul, două sau mai multe paturi. Eram mulțumiți de sala de mese și cea de manifestații culturale, ambele foarte frumos amenajate.

Exista, de asemenea, o bibliotecă de lagăr foarte bogată. Treptat, unii generali și-au învins repulsia față de cărțile politice. La unii dintre ei se făcea simțit începutul unui proces de reorientare a gîndirii. Deși în exterior era afișată unanimitatea, unui observator atent nu-i puteau totuși rămîne ascunse fisurile progresive din „frontul generalilor". Existau opinii împărțite despre țelurile de război ale Germaniei, despre Partidul Național-Socialist și despre Uniunea Sovietică. Uneori punctele de vedere deosebite se ciocneau cu violență. În primele săptămîni după venirea noastră la Voikovo s-au conturat trei grupuri. Primului grup îi aparțineau generalii care căutau noi drumuri, chib-

zuind cum putea fi scăpat poporul german de politica catastrofală a lui Hitler. Cel mai departe ajunseseră Lattmann şi dr. Korfes. Al doilea grup se despărţise în sufletul său de Hitler şi sistemul lui, dar mai ezita, avînd multe reţineri, fără a fi găsit vreo cale nouă. Printre aderenţii lui de atunci vreau să-i amintesc pe von Seydlitz, von Lenski, Wulz şi pe mine. Celui de-al treilea grup îi aparţineau incorigibilii, cei care se ţineau cu dinţii de trecut. În fruntea lor se aflau generalii Heitz, Rodenburg, Schmidt şi Sixt von Arnim. Ei aveau următoarea linie de conduită atîta vreme cît trăim laolaltă, ne vom îngriji ca nimeni să nu iasă din rînd.

În fine mai erau cîţiva generali, a căror atitudine era greu de cunoscut. Cu ocazia disputelor, ei se ţineau de obicei deoparte. Feldmareşalul Paulus căuta să se abţina de la orice discuţie. Voia să împace lucrurile, să liniştească valurile tot mai mari.

Încă în primele zile după venirea noastră la Voikovo, Schmidt a fost mutat într-un alt lagăr, fapt regretat de grupul Heitz, Rodenburg, Sixt von Arnim. În afară de Rodenburg, Schmidt nu avea însă nici un prieten adevărat în rîndul generalilor. De aceea, plecarea lui nu i-a afectat prea mult pe cei rămaşi.

De lagărul generalilor, cum era numit Voikovo, ţinea o companie de muncă, formată din prizonieri de război germani, români şi italieni. Din efectivele ei se recrutau personalul de la bucătărie, meseriaşii şi ordonanţele pentru generali. În rîndul soldaţilor germani prizonieri se aflau mulţi care nu numai că se dezicseseră de Hitler, dar erau chiar de părere că trebuia să te manifeşti deschis împotriva lui Hitler şi a războiului său. Aceşti soldaţi formau grupul antifascist din lagăr. Ei nu numai că i-au cîştigat de partea lor pe cei mai mulţi dintre camarazi, dar au adresat şi generalilor un apel la luptă împotriva lui Hitler şi a sistemului său. Acest lucru a stîrnit mare vîlvă ! Cum de îndrăzneau nişte soldaţi să vorbească astfel generalilor ! Mai ales generalul-colonel Heitz spumega şi îi înjura pe comunişti, cum îi numea el. Dar antifasciştii nu s-au lăsat intimidaţi. Ca muncitori, ţărani sau meseriaşi care îmbrăcaseră haina militară ei au înţeles mult mai repede ca noi

că războiul lui Hitler nu aducea poporului german decît mizerie și suferință, în vreme ce cîțiva granguri se îmbuibau.

Discuție privind Comitetul Național „Freies Deutschland" *

La mijlocul lunii iulie 1943 în rîndurile noastre s-a dezlănțuit un adevărat val de indignare cînd s-a împărțit un ziar în limba germană — „Freies Deutschland". Acolo scria negru pe alb că la 12 și 13 iulie 1943 emigranți germani, ofițeri și soldați germani prizonieri de război, în cea mai mare parte foști combatanți de la Stalingrad. înființaseră la Krasnogorsk, în apropiere de Moscova, Comitetul Național „Freies Deutschald". Cele cîteva exemplare ale ziarului treceau din mînă în mînă. Interesul nostru nu s-a concentrat asupra celor cuprinse în manifestul adresat Wehrmachtului și poporului german, ci asupra numelor acelora care îl semnau. Fiecare dintre noi a descoperit numele unor ofițeri si soldați pe care odinioară îi cunoscuse și stimase. Cum de putuseră face cauză comună cu comuniștii ! Numai acest lucru era suficient pentru ca împotriva lor să se pronunțe o sentință colectivă de condamnare. În același timp, s-a constatat cu mulțumire că era vorba, în general, de ofițeri tineri, „care-și călcaseră cu multă ușurință jurămîntul militar".

Primul val de agitație i-a cuprins pe toți generalii. Nici eu nu am făcut excepție. Se părea că în judecarea acestui pas unanimitatea era într-adevăr reală. Ulterior însă, spiritele au început să se liniștească. Cîțiva dintre noi am început să privim mai lucid cele întîmplate. Ne-am apucat să studiem manifestul adresat Wehrmachtului și poporului german de către Comitetul Național „Freies Deutschland". Pe măsură ce-i aprofundam conținutul, mă vedeam tot mai mult nevoit să recunosc că semnatarii apelului hotărîseră să facă acest pas ieșit din comun din grijă și responsabilitate profundă față de poporul german. Ei

* „Germania liberă" (n. tr.).

porneau de la faptul că Hitler ducea Germania la pieire. Iată ce scria în manifest :

„Nici un dușman din afară nu ne-a aruncat vreodată pe noi germanii într-un dezastru atît de profund cum a făcut-o Hitler.

Faptele o dovedesc : războiul este pierdut. Germania îl mai poate prelungi doar cu prețul unor sacrificii și privațiuni inumane. Continuarea acestui război fără nici o perspectivă ar însemna pieirea națiunii.

Dar Germania nu trebuie să moară ! Acum e vorba de ființa ori de neființa patriei noastre [...]

Dacă poporul german [...] se va îmbărbăta la vreme și va dovedi prin faptele sale că vrea să fie un popor liber și că este hotărît să elibereze Germania de Hitler, atunci își va cîștiga dreptul să dispună singur de destinul său viitor și să se facă auzit în lume. Aceasta este singura cale pentru salvarea existenței, libertății și onoarei națiunii germane.

Poporul german are nevoie de pace și o vrea neîntîrziat. Dar cu Hitler nimeni nu încheie pace. Nimeni nu va duce cu el nici măcar tratative. De aceea, sarcina cea mai stringentă a poporului nostru este formarea unui guvern cu adevărat german." [39]

În fiecare seară mă plimbam pe aleea din lagăr împreună cu von Lenski, Wulz și Roske. Discutam despre situația de pe front și despre Comitetul Național. În ceea ce privește aprecierea situației de pe front eram întru totul de acord cu manifestul și cu relatările curente din ziarul „Freies Deutschland". În cursul jumătății de an care trecuse de la înfrîngerea germană de pe Volga, pierduserăm Libia și Tunisia, dar înainte de toate bătălia de la Kursk. Acolo, pe un front de numai 70 km, atacaseră șaptesprezece divizii germane de tancuri, sprijinite de tancurile „Tiger" de 60 tone și de tunurile de asalt „Ferdinand" de 70 tone. Asta însemna o divizie de tancuri la 4 km de front ! Niciodată Wehrmachtul nu concentrase atîtea forțe ofensive într-un spațiu atît de restrîns ! Dar ofensiva germană din vara anului 1943 fusese oprită în cîteva zile de Armata Roșie. În cursul contraofensivei, tru-

ţ.le sovietice reuşiseră să elibereze, la 4 august, oraşele Orel şi Belgorod, continuîndu-şi atacul spre vest. Cît va mai dura pînă vor atinge Harkovul, ba chiar şi Kievul? Ştiam că Germania nu dispunea de rezerve pe care să le poată opune armatelor inamice aflate în ofensivă.

Manifestul era îndreptăţit să afirme :

„Armatele Angliei şi Americii stau la porţile Europei. În curînd Germania va fi nevoită să lupte simultan în toate direcţiile. Wehrmachtul german slăbit, tot mai strîns înconjurat de inamici copleşitori, nu le va rezista şi nu le poate rezista la nesfîrşit. Ziua prăbuşirii se apropie!" [10]

Războiul este pierdut fără speranţă

În lagăr mai erau generali care credeau că în acest război se va mai ajunge la o „remiză", deoarece armatele germane ar fi îndeajuns de puternice pentru a respinge o invazie în vest. În acest caz, Uniunea Sovietică s-ar vedea izolată şi ar fi silită să accepte un acord oarecare cu Germania hitleristă. De asemenea, era socotită posibilă şi o înţelegere cu puterile apusene pe seama Uniunii Sovietice. Amîndouă opiniile proveneau din grupul celor incorigibili. Eu nu le mai acceptam din august-septembrie 1943, deşi e adevărat că mai totdeauna dorinţa e cea care dă imbold gîndirii.

Conferinţa de la Teheran din decembrie 1943 şi evoluţia evenimentelor în anul 1944 au distrus apoi definitiv asemenea „speranţe".

După o examinare serioasă a situaţiei am ajuns la concluzia că războiul era pierdut fără speranţă. De la discuţia cu profesorul Arnold, dobîndisem tot mai mult credinţa că Germania începuse războiul fără vreun motiv stringent, luînd astfel asupra sa o vină uriaşă. După propria-mi experienţă amară, îi credeam acum capabili pe Hitler şi clica sa de extinderea la scara întregului popor german şi fără vreo ezitare a crimei comise împotriva Armatei 6. Acum eram întru totul de acord cu lozincile cu care se încheia manifestul Comitetului Naţional „Freies Deutschland" :

„Pentru popor şi patrie ! Împotriva lui Hitler şi a războiului său !
Pentru pace imediată !
Pentru salvarea poporului german !
Pentru o Germanie liberă, independentă !“ [41]

Mai mult curaj civic, domnule colonel !

Ar fi trebuit deci să mă alătur încă pe atunci Comitetului Naţional „Freies Deutschland“ şi să cooperez activ. Dar n-am făcut-o, fiindcă nu eram încă pregătit în multe privinţe. Astfel, mă frămînta deosebit de mult întrebarea dacă prizonierilor de război din lagărele inamicului le era îngăduit să acţioneze împotriva conducerii supreme politice şi militare. Nu sporeau ei oare prin aceasta haosul, nu contribuiau astfel la descompunerea frontului german, nu periclitau oare în acest fel viaţa multor camarazi care mai luptau ? Jurămîntul militar şi concepţia tradiţională despre onoarea ofiţerească mă împiedicau la rîndul lor să fac acest pas. Un rol esenţial l-au jucat relaţiile mele cu feldmareşalul Paulus, pe care îl stimam şi a cărui atitudine o respectam. Se cuvenea oare să-l lovesc pe la spate ? Personal nu mă simţeam deosebit de legat de nici unul dintre semnatarii manifestului. Pe cei mai mulţi nici nu-i cunoşteam. În pofida impresiei profunde pe care mi-o făcuse Wilhelm Pieck cu ocazia vizitei la Suzdal, mai aveam prejudecăţi faţă de comuniştii din Comitetul Naţional.

Acestea erau în mare gîndurile şi problemele care mă frămîntau în săptămînile de după înfiinţarea Comitetului Naţional. În fond, mă găseam în faţa unui conflict asemănător celui din timpul bătăliei din încercuirea de pe Volga : să urmez glasul conştiinţei şi să mă împotrivesc activ evoluţiei apocaliptice, ori să dau ascultare jurămîntului militar demonetizat de Hitler însuşi, devenind prin aceasta părtaş la catastrofa care-mi ameninţa poporul ? După infernul de la Stalingrad ar fi trebuit să mă ridic acum — cu toate urmările ce decurgeau din acest act — împotriva celei mai apropiate şi mai mari nenorociri a Germaniei, împotriva lui Hitler şi a războiului său. Dar

pentru un asemenea pas, în afară de clarificarea de mai sus, mai aveam nevoie de încă ceva — de foarte mult curaj civic. Îl aveam dar nu în asemenea măsură încît să mă fi alăturat încă de atunci, deplin responsabil și fără a ține seama de părerile altora. Comitetului Național „Freies Deutschland".

Astfel gîndurile mi-au zburat dintr-o parte în alta. Seară de seară discutam cu generalii care îmi erau apropiați. Meditam și citeam, dar deocamdată nu reușeam să ajung la o hotărîre fermă.

O ghicitoare cu patru generali

Era pe la mijlocul lui august 1943. Mă plimbam prin parc. Roske mi-a ieșit în întîmpinare.

— V-am căutat, Adam. Știați că Seydlitz, Lattmann și Korfes ne părăsesc în cursul zilei de azi ?

— Ne părăsesc, Roske ? Dar ce zice Paulus de asta ?

— Încă nu m-am intîlnit cu el. Dar dumneavoastră aveți cea mai bună ocazie să-l întrebați.

Feldmareșalul știa vestea cea nouă.

— Bănuiesc, mi-a spus el, că e în legătură cu Comitetul Național. Memoriul lui Seydlitz și atitudinea sa în timpul încercuirii se pare că sînt cunoscute nu numai multora dintre soldații și ofițerii noștri, dar și rușilor și, probabil, emigranților germani. Sînt însă convins că ne va rămîne credincios în continuare. Urmașul unei familii atît de vechi de militari nu se va manifesta în prizonierat niciodată împotriva șefului său de stat.

Cineva a bătut la ușă. În cameră au intrat generalii-colonei Heitz și Strecker. Heitz a cerut fără ocolișuri :

— Trebuie să le punem zăbală celor trei. Asta-i necesar mai ales în cazul lui Seydlitz, care a instigat încă în încercuire la nesocotirea ordinelor date de Hitler.

Paulus n-a fost de acord cu propunerea. Ce-i drept, el nu era suspicios față de Seydlitz, dar socotea că o asemenea discuție ar fi fost utilă.

Prilejul s-a oferit curînd. La 22 august, von Seydlitz împlinea 55 de ani. Am cioplit pentru el un relief în lemn, reprezentînd unul din turnurile de apărare ale mînăstirii

Suzdal. Paulus voia să-i ofere lui Seydlitz acest cadou atît în numele generalilor germani, cît și al celor români și italieni. La îndemnul lui Heitz și Strecker, el s-a hotărît să-i dăruiască lui Seydlitz piesa sculptată încă înainte de a pleca, însoțind-o cu cîteva cuvinte de avertizare.

Seydlitz s-a bucurat de cadou. L-a socotit foarte reușit. Apoi l-a asigurat pe Paulus că cei rămași se puteau bizui pe el.

„Acest turn", a spus el în încheiere, „va fi pentru mine turnul credinței."

Generalii von Seydlitz, Lattmann și dr. Korfes au plecat. Noi am început să dezlegăm pe întrecute ghicitoarea : unde sînt acum, cu ce se mai ocupă, mai păstrează oare distanța față de Comitetul Național „Freies Deutschland" ? Aceleași întrebări și-au făcut loc după aproximativ 14 zile, cînd și generalul-locotenent baron von Daniels a părăsit lagărul.

Între timp, la noi sosiseră trei noi ofițeri : colonelii Boje, Schildknecht și Petzold. Veneau dintr-un lagăr din apropierea Moscovei și erau adversari neîmpăcați ai Comitetului Național. Erau de părere că dacă răsturnarea lui Hitler ar fi cu adevărat necesară, această sarcină ar reveni poporului german din patrie și militarilor de pe front.

„Dacă noi, prizonierii de război, ne manifestăm împotriva lui Hitler, asta se numește trădare", era argumentul lor.

Bineînțeles, așa ceva nu făcea decît să dea apă la moară generalilor adepți ai rezistenței pînă la capăt, ai celor de teapa lui Heitz, care mai influențau pe atunci gîndirea întregului grup de generali. Afirmînd că de la adăpostul sigur al prizonieratului e foarte ușor să lansezi apeluri la tot felul de acțiuni, ei căutau să discrediteze țelurile Comitetului Național. Și Paulus avea pe atunci rezerve asemănătoare, pe care le exprima în următoarele cuvinte : „Nu se creează oare impresia că astfel de pași s-ar face sub presiunea rușilor ? Lui Goebbels nu-i va fi greu să decreteze activitatea Comitetului Național „Freies Deutschland" drept colaborare cu inamicul sau lovitură de pumnal dată pe la spate.",

La 22 august 1943 ne-am gîndit la Seydlitz. Unde se găsea oare, cum își aniversa ziua de naștere ? Chiar dacă și în trecut relațiile dintre Paulus și Seydlitz fusese tulburate în chip trecător de diferite incidente, feldmareșalul se simțea totuși strîns legat de generalul din vechea stirpe de cavaleriști. Să fii laolaltă în aceste vremuri grele, să dovedești spirit de corp în orice situație — asta era deviza lui Paulus. Să împiedici ca vreunul să se desprindă, să se producă vreo breșă în frontul generalilor ! Paulus credea în trăinicia ifoselor de castă. prezente în rîndurile ofițerilor mai în vîrstă. „Seydlitz își va ține promisiunea", i-a repetat el de mai multe ori generalului-colonel Heitz, care — în calitatea sa de fost președinte al Tribunalului Militar al Reichului — vedea în Seydlitz un potențial inculpat de înaltă trădare încă din timpul încercuirii.

Teama de o nouă legenda a „loviturii de pumnal"

Da, era extrem de complicat, de anevoios și de chinuitor să înaintezi spre noi maluri. Iar acum un feldmareșa aruncase cuvîntul „lovitură de pumnal". El nu l-a pronunțat din ostilitate personală față de cei din Comitetu Național, ci fiindcă era educat astfel. Legenda lovitur de pumnal, născocită de germanii răspunzători de declarșarea primului război mondial și de înfrîngerea suferită pentru a defăima revoluția din noiembrie și a pregăti războiul revanșard, ocupa un loc central în bagajul politico-ideologic, mai mult decît modest. al unui ofițer de stat-major din timpul Republicii de la Weimar. Vechea castă a generalilor, care deținea poziții decisive în conducere prin Hindenburg, ca președinte al Reichului, și prin oamenii ei din conducerea Reichswehrului, nu era interesat să scoată adevărul la lumină. Ea voia să se uite că primu război mondial fusese pierdut de Germania din cauz epuizării militare și economice, atribuind altora vina „trădării de patrie". Astfel, de pildă, în timpul studiilor mel de istorie, nici mie nu-mi căzuse vreodată sub ochi textu protocolului unei discuții desfășurate la Marele Cartie General, la 14 august 1918, în cursul căreia ministrul de

externe constata în prezența împăratului, a lui Hindenburg, Ludendorff și a altor personalități din anturajul lui Wilhelm al II-lea :

„Șeful Statului-Major General al armatei de uscat a definit situația noastră militară, în sensul că noi nu mai putem spera să frîngem voința de luptă a inamicilor noștri prin acțiuni militare, iar conducerea noastră militară trebuie să-și fixeze ca țel paralizarea treptată a voinței de luptă a inamicului printr-o defensivă strategică. Conducerea politică se pleacă în fața acestei judecăți a celor mai mari conducători de oști pe care i-a dat acest război și trage de aici concluziile de ordin politic, anume că din punct de vedere politic nu am fi în situația să înfrîngem voința de luptă a inamicului, fiind de aceea siliți să ținem pe viitor cont de această situație militară în promovarea politicii noastre“ [42]

Aceste cuvinte dovedesc limpede că din punct de vedere militar și politic războiul nu mai putea fi cîștigat de Germania cu un sfert de an înaintea Revoluției din Noiembrie. Pentru a se masca această realitate, fusese oficializată în „al II-lea Reich“ legenda loviturii de pumnal. Ea fusese inclusă în manualele de istorie și inoculată corpului profesoral. „Criminalii din noiembrie“ deveniți o întruchipare a trădării „naționale“, au fost expuși oprobriului public.

Acest amestec de concepții și judecăți de valoare turnat cu pîlnia în mintea germanilor trebuia mai întîi înlăturat, apoi se putea distinge cu adevărat o cale nouă. Firește, exista marea pildă istorică a unora ca Stein *, Arndt **, Clausewitz ***, Boyen ****, care, aflați în Rusia,

* *Stein, baron Karl vom und zum* (1757—1831), om de stat și patriot german ; ministru prusian, care a urmărit prin întreaga sa activitate realizarea unui stat național german unit (n. tr.).

** *Arndt, Ernst Moritz* (1769—1860), scriitor patriot, care a militat pentru realizarea unificării politice a Germaniei (n. tr.).

*** *Clausewitz, Karl von* (1780—1831), general prusian teoretician militar de mare anvergură (*Despre război*); a contribuit la încheierea convenției ruso-prusiene de la Tauroggen (1812) și intrarea Prusiei în coaliția antinapoleoniană (n. tr.).

**** *Boyen, Hermann von* (1771—1848), mareșal prusian, organizator al trupelor de Landwehr (de apărare a teritoriului național) (n. tr.).

au făcut apel la conştiinţa poporului german peste capetele stăpînilor săi trădători şi l-au chemat la luptă pentru libertate. Exista convenţia de la Tauroggen, din 30 decembrie 1812, prin care generalul regal prusian von Yorck — fără a-şi fi consultat regele — hotărîse împreună cu generalul rus von Diebitsch să sisteze toate ostilităţile între corpul prusian şi unităţile ruseşti.

Manifestul Comitetului Naţional se referea la aceste exemple luate din istorie. Într-adevăr, pe atunci era vorba de aceleaşi probleme şi de aceleaşi conflicte cu care ne confruntam în 1943. Bărbaţii de la 1812—1813 renunţaseră în interesul poporului şi al patriei lor la ascultarea datorată şefului lor de stat şi luptaseră pe proprie răspundere, urmîndu-şi conştiinţa şi împlinind o necesitate istorică. Grupul celor încăpăţînaţi de la Voikovo nu voia să admită aşa ceva : „Aceşti bărbaţi n-au fost prizonieri de război. În plus, ei s-au aliat cu ţarul, şi nu cu roşii". Ultimul argument reprezenta esenţa lucrurilor. Eternii militarişti nu voiau să aibă de-a face cu comuniştii. Ei îi urau din principiu, îi urau pe temeiul propriei lor poziţii de clasă. Şi nici prin gînd nu le trecea să se preocupe în mod serios de concepţiile comuniste privind naţiunea, patria, statul, războiul.

Toate acestea ţineau la urma urmei de „spiritul de corp" şi de „onoarea de ofiţer", pe care le invocase feldmareşalul Paulus, prins în plasa educaţiei sale conservatoare.

O victorie aparentă asupra delegaţiei lui Seydlitz

Într-una din seri — era în primele zile ale lui septembrie 1943 — stăteam în camera mea şi citeam. Deodată cineva a deschis uşa, rugîndu-mă să ies afară repede. Am îmbrăcat din mers vestonul de la uniformă. Pe coridor, în apropierea scărilor, am dat peste un grup de generali în care se aflau — nu mi-a venit să-mi cred ochilor — von Seydlitz şi Lattmann. Au revenit deci la Voikovo, mi-a trecut fulgerător prin minte. Dar unde era Korfes ? Nu-l zăream. În schimb l-am văzut pe colonelul Steidle şi pe un maior

de aviaţie, necunoscut, pe care Steidle mi l-a prezentat drept von Frankenberg.

Deşi cei doi generali şi Steidle m-au salutat cordial, am avut totuşi impresia că întregul grup al celor aflaţi acolo, între care îl zăream şi pe generalul-colonel Strecker, era oarecum stînjenit, ba chiar vădit încurcat. Generalul von Seydlitz m-a rugat să-l anunţ la feldmareşalul Paulus, ceea ce am făcut imediat.

Discuţia dintre Paulus şi Seydlitz a fost scurtă. Cînd am revenit în încăpere, chemat printr-o ordonanţă, feldmareşalul păşea agitat încoace şi încolo.

— A avut loc o nouă ciocnire ? l-am întrebat.

— Nu, nu e vorba de aşa ceva, dar Seydlitz s-a schimbat complet în timpul celor cîteva zile cît a lipsit. Vorbeşte de lucruri noi, despre care şi-ar fi dat seama şi în privinţa cărora şi-ar fi întărit convingerile în cursul discuţiilor avute cu foşti combatanţi de la Stalingrad, dar şi cu ofiţerii germani ajunşi recent în prizonierat, cu emigranţi germani şi cu înalţi generali sovietici. Seydlitz mi-a spus că ar trebui înfiinţată o uniune a ofiţerilor germani. N-am reuşit să mă lămuresc prea bine din ceea ce mi-a spus. La sfîrşit m-a rugat să-i convoc pe generali, ca să le înfăţişeze pe larg ceea ce mie mi-a spus doar aluziv. Vreau să-i îndeplinesc rugămintea. Treceţi personal la toţi generalii şi spuneţi-le că-i rog să fie peste o jumătate de oră în sala de mese.

La ora stabilită, generalii fostei Armate 6 erau cu toţii prezenţi. Generalul von Seydlitz stătea la locul lui obişnuit, care îi revenea potrivit ierarhiei, în calitatea sa de fost general-comandant. Paulus l-a rugat să ia cuvîntul.

În minutele ce au urmat, adunarea, dominată de roşul şi auriul uniformelor de general, a început literalmente să fiarbă ca un cazan cu smoală, ameninţînd în orice clipă să se reverse. În aer plutea parcă mirosul prafului de puşcă. Mai cu seamă generalul-colonel Heitz arunca în juru-i priviri ucigătoare. Pe colonelul Steidle şi pe maiorul von Frankenberg voia parcă să-i tragă în ţeapă.

Generalul von Seydlitz şi-a început expunerea pornind de la situaţia militară, care se degradase tot mai rapid pentru Germania după bătălia de pe Volga. El s-a referit la debarcarea aliaţilor apuseni, care era de aşteptat să se

producă mai devreme sau mai tîrziu, trăgînd concluzia că războiul nu mai putea fi cîștigat de Germania. La aceste cuvinte am observat cum adunarea a fost străbătută de un murmur și am avut senzația că Seydlitz, care vorbea liber, a rămas un pic descumpănit. Se simțea că făcea eforturi de a termina cît mai repede expunerea. Cînd a lansat îndemnul la rezistență împotriva lui Hitler, el s-a văzut nevoit să-și întrerupă discursul datorită strigătelor de „Nemaiauzit !“, „Încetează !“. Seydlitz s-a așezat resemnat, în vreme ce în jurul său s-a creat agitație, în cursul căreia a fost împroșcat cu vorbe cu ocară. Cîțiva generali s-au îndreptat în fugă spre ușă, vrînd să părăsească sala.

Paulus își păstrase în tot acest timp calmul. Prin cîteva împăciuitoare „Dar, domnii mei !“, el a reușit să potolească hărmălaia și să dea cuvîntul generalului-maior Lattmann. Acesta a amintit, la rîndul său, înfrîngerile germane de pe front, războiul aerian desfășurat deasupra teritoriului patriei. Apoi, Lattmann a evocat amintirile proprii de pe Volga. Generalii și trupa își puseseră încrederea în comandantul suprem într-un mod de netăgăduit, dar acesta îi sacrificase unei forțe fără suflet, mînîndu-i spre o pieire atroce cu promisiuni deșarte și irealizabile. Știam că Lattmann fusese mai înainte un adept convins al național-socialismului. Acum, cuvintele sale exprimau un alt mod de a gîndi viața, dorința sa de autoclarificare. Lattmann a spus foarte emoționat : „Forța brutală a lui Hitler, care ne-a adus pe noi și ai noștri la tragedia de la Stalingrad, va arunca întregul popor german într-un Stalingrad hiperdimensionat, dacă nu o vom opri în loc. De aceea, chiar și generalii trebuie să părăsească atitudinea rezervată și să se unească cu toți cei de același cuget în lupta împotriva lui Hitler“.

Spre deosebire de Seydlitz, Lattmann și-a putut încheia fără hărmălaie scurta lui cuvîntare. Dar fețele generalilor rămaseră la fel de întunecate. După aceea însă, cînd colonelul Steidle a motivat crearea Uniunii Ofițerilor Germani — între țelurile căreia se numărau răsturnarea lui Hitler, înlesnirea unui armistițiu, retragerea ordonată a Wehrmachtului în hotarele Reichului și renunțarea la toate cuceririle —, în sală a izbucnit un adevărat

vacarm. Acum nu mai putea fi vorba să te înțelegi cu cineva. Generalul-colonel Heitz l-a amenințat pe colonelul Steidle cu pălmuirea. S-a răstit și la maiorul von Frankenberg. Alături de Heitz, cei mai activi s-au dovedit Rodenburg, Sixt von Arnim, Strecker și Pfeffer. Grupul din jurul lui Seydlitz a fost gratificat cu termenul de „trădători". Fără a-l mai învrednici cu vreo privire, generalii au părăsit sala, ocărînd cît îi țineau puterile.

Lui Paulus, acest incident i-a fost extrem de penibil. Personalul de la bucătărie și ordonanțele auziseră totul din camera de serviciu alăturată. Era oare necesar să li se ofere lor și conducerii lagărului un astfel de spectacol ?

— Cele petrecute în sala de mese sînt mai mult decît nedemne, mi-a spus Paulus mîhnit, atunci cînd am ajuns în cameră.

Nici n-a terminat bine fraza, cînd în încăpere au intrat Heitz, Rodenburg, Sixt von Arnim și Strecker.

— Refuzăm să mai schimbăm vreun cuvînt cu Seydlitz și însoțitorii săi, a spus unul dintre ei.

— Nu vom permite ca niște tinerei ca Lattmann, Steidle sau chiar acest Frankenberg să ne dea lecții, adăugă Heitz. Dar am dori să continuăm discuția afară, în parc, nu în camera dumneavoastră.

Generalii au părăsit camera împreună cu Paulus. Rămas singur, am reflectat la această lecție de „spirit de corp" și „onoare ofițerească" primită în cursul acestei seri. După un sfert de oră și-a făcut apariția ordonanța noastră, fruntașul Erwin Schulte :

— Domnul feldmareșal vă roagă să coborîți pînă la dînsul.

În pofida orei tîrzii, lagărul nostru se asemăna cu un roi de albine stîrnite. Totul era în mișcare. În grupuri mici, generalii se plimbau gesticulînd pe aleea din lagăr.

Paulus mi-a ieșit în întîmpinare.

— Generalii propun să ținem mîine, după micul dejun, o consfătuire internă. Să vină cu toții pe neobservate la treptele din fundul parcului.

Noaptea care a urmat discuțiilor am petrecut-o pradă neliniștii. De dimineață m-am sculat mai devreme decît

în mod obişnuit. Toţi generalii s-au înfăţişat punctuali la micul dejun. Domnea o atmosferă de furtună.

Cu toţii au încercat să ajungă fără a bate la ochi la locul convenit din parc.

După o dezbatere scurtă şi agitată, Sixt von Arnim a rezumat astfel rezultatele :

1. Refuzăm orice contact cu Seydlitz şi însoţitorii săi. Nimeni nu va vorbi cu ei ; cel căruia i se va adresa îşi va vedea de drum fără să dea un răspuns.

2. Legătura dintre Paulus şi Seydlitz va fi menţinută prin colonelul Adam.

3. Conducerii lagărului i se va adresa un memoriu prin care protestăm împotriva prezenţei grupului Seydlitz şi împotriva oricărei propagande în favoarea Uniunii Ofiţerilor Germani, respectiv a Comitetului Naţional „Freies Deutschland".

4. Generalul-locotenent Sixt von Arnim este însărcinat cu elaborarea memoriului.

5. Memoriul va fi semnat de toţi ofiţerii din lagăr.

Într-adevăr, memoriul a fost semnat de toţi generalii. L-am iscălit şi eu.

Feldmareşalul mi-a încredinţat sarcina, deloc plăcută, să predau personal memoriul comandantului de lagăr. M-am anunţat prin ofiţerul de serviciu. Colonelul sovietic a luat hîrtia fără să scoată vreun cuvînt. Puteam pleca.

Încă în drum spre comandantul lagărului am avut vaga presimţire că declaraţia noastră suna, de fapt, a provocare. Se putea vedea că ultimele evenimente îl impresionaseră foarte neplăcut şi pe Paulus. După adunarea furtunoasă, el s-a mai întreţinut liniştit cîteva minute cu maiorul von Frankenberg. Ştiam, de asemenea, că membrii grupului Seydlitz au avut discuţii scurte, dar obiective cu unii generali ca von Lenski, Schlömer şi von Drebber. Iar acum venea această sentinţă colectivă de condamnare, această încercare de proscriere a generalului von Seydlitz şi a însoţitorilor săi !

— Reflectez neîncetat, domnule feldmareşal, m-am adresat lui Paulus, dacă am procedat bine cu acest memoriu. Seydlitz v-a asigurat doar pe dumneavoastră şi pe

noi toţi că a venit din proprie iniţiativă, dînd curs doar conştiinţei şi grijii sale profunde pentru Germania. Nimeni nu l-a însărcinat să vină. Iar noi, prizonierii de război, ne adresăm autorităţilor sovietice în acest mod provocator !

— Aveţi dreptate, Adam. Şi eu am mai reflectat asupra lucrurilor. Am acţionat pripit.

— Cum ar reacţiona oare un şef german de lagăr, dacă ofiţerii sovietici prizonieri de război i-ar adresa cereri atît de agresive ?

— Să vedem ce va urma, a încheiat Paulus, ostenit de cearta dezgustătoare.

De intîmplat nu s-a întîmplat nimic. Probabil că această formă de manifestare a aroganţei şi îndărătniciei generalilor germani ai lui Hitler fusese pusă la arhivă cu un zîmbet plin de compătimire.

Trebuie să menţionez însă în favoarea lui Paulus şi a celor cumpătaţi din rîndul generalilor ,că feldmareşalul a izbutit ulterior să anuleze acest pamflet nedemn. După aceea, a rămas la latitudinea fiecăruia modul în care avea să se pronunţe din punct de vedere politic.

După două zile, generalul von Seydlitz şi însoţitorii săi au părăsit lagărul, fără a fi reuşit să cîştige vreun general pentru Uniunea Ofiţerilor Germani, ce urma să se înfiinţeze. Nici măcar catastrofa de pe Volga n-avusese pînă atunci darul să-i separe pe aceşti „comandanţi de oşti" de Hitler. Ei au continuat să se încline în faţa unui comandant suprem criminal, acuzîndu-i de trădare pe aceia care voiau să se împotrivească altor crime. Ar fi însă greşit să socotim drept eşuată încercarea acestui grup de iniţiativă a Uniunii Ofiţerilor Germani. Unanimitatea. „spiritul de corp“, erau numai de faţadă. Tocmai modul isteric, plin de ură, în care a fost dusă disputa de către cei îndărătnici şi înrăiţi a trezit, treptat, îndoieli în mintea mea şi a generalilor care judecau cu luciditate. Pe cine trebuia să urăsc de fapt ? Pe Hitler şi pe aceia care, după ce mînaseră Armata 6 la pieire, se pregăteau să ducă acum la abator întregul popor german ? Sau pe aceia care cereau răsturnarea lui Hitler, pentru ca Germania să trăiască ?

„Calea mea cea dreaptă"

Mi-am închipuit întotdeauna că-mi urmez calea mea cea dreaptă. Niciodată nu mă eschivasem de la greu, ci îmi angajasem forțele fără rezervă acolo unde socoteam că e necesar. Am dat ajutor camaraderesc și altora, atunci cînd mi-a stat în puteri. Provenind dintr-o familie de țărani simpli, îmi urmasem cariera militară nu prin intrigi și relații, ci prin hărnicie, punctualitate, seriozitate, destoinicie. Cred că am avut totdeauna o inimă deschisă pentru soldații și ofițerii din subordine și n-am fost niciodată laș în situații decisive. Toate acestea țineau fără îndoială de „calea mea cea dreaptă".

De la bătălia nimicitoare de pe Volga, dar mai ales în urma discuțiilor purtate în prizonierat cu oameni ca profesorul Arnold, Wilhelm Pieck, locotenent-colonelul Pusîrov, iar nu în ultimul rînd datorită cărților citite și a reflecțiilor proprii, ajunsesem să-mi dau seama că într-un anumit punct esențial „drumul meu cel drept" însemna de fapt autoînșelare. Mă înșelasem asupra sensului și motivației lui. Ca soldat dădusem ascultare oarbă ordinelor. Dar comandantul suprem era Adolf Hitler. În mîinile sale se afla o putere uriașă, o plenitudine de puteri de care nu dispusese nici un șef de stat german de la Wilhelm al II-lea încoace. Iar această forță se impunea prin violență, aruncîndu-i în lagărele de concentrare, cu sutele de mii, pe toți adversarii politici ai național-socialismului — comuniști, social-democrați, liberali, creștini —, lichidîndu-i pe tăcute sau aducîndu-i pe eșafod. Majoritatea populației a fost adusă la același numitor cu ajutorul unei rafinate demagogii naționale și sociale și prin participarea la o înflorire economică aparentă, realizată mai ales prin înarmare. Din pămînt au răsărit parcă tunuri, tancuri, bombardiere, avioane de vînătoare, submarine și crucișătoare. Armata de uscat, aviația militară și marina de război sporeau cu fiecare zi. Iar Hitler devenea mereu mai arogant, mai amenințător, mai violent.

Germania răspîndise în lume o atmosferă de teamă și groază. Celelalte popoare nu se temuseră încă niciodată atît de mult de furia teutonică, precum în primii zece ani ai celui de-al III-lea Reich. Cînd Germania hitleristă s-a

simţit destul de puternică din punct de vedere militar, ea atacase ţările vecine, le cucerise, le storsese fără milă de orice vlagă şi le anexase. Apoi, venise momentul de răscruce. Prologul l-au constituit înfrîngerile suferite de Wehrmacht în Uniunea Sovietică în iarna anului 1941. Totul fusese apoi întregit prin nimicirea Armatei 6 pe Volga şi înfrîngerea de la Kursk din vara anului 1943.

Se scursese mai bine de o jumătate de an de cînd — în timpul ultimei nopţi petrecute în încercuire, cea din 30 spre 31 ianuarie 1943 — meditasem la întrebări de felul acestora: „Cînd a început tragedia de la Stalingrad?“, „Ce a fost viaţa mea?“, „Care a fost norocul sau nenorocul Germaniei?“. Acum vedeam multe lucruri mai clar. Înţelesesem înainte de toate că politica fără scrupule a lui Hitler, de forţă şi război, fusese posibilă fiindcă generalii îl slujiseră „cu credinţă“, îl ascultaseră orbeşte şi îl ajutaseră activ. Hitler şi-a putut duce războiul său necruţător de cucerire şi pe „calea mea cea dreaptă“, un război care lovea acum poporul german sub chipul înfricoşător al răzbunării.

Hitler şi regimul său subminaseră toate fundamentele etice şi juridice ale raportului dintre conducerea de stat şi popor, dintre conducerea Wehrmachtului şi Wehrmacht. Iar dacă Heitz, Schmidt, von Arnim şi alţi generali îi mai păstrau şi acum „credinţă“, atunci ei se împovărau cu o grea vinovăţie nu numai faţă de nenorocirea deja abătută asupra noastră, ci şi pentru tot ceea ce mai avea să aducă cortegiul războiului.

Calea mea cea dreaptă mă silea să mă distanţez de generalii care îmi oferiseră un spectacol atît de nedemn şi a căror turbare împotriva tentativei de reevaluare şi reorientare întrecuse orice măsură, de nişte oameni care, în îndărătnicia lor, ar fi lăsat mai degrabă să piară întreaga lume decît să analizeze realităţile ei în mod cinstit.

Acum îmi era ruşine că sub semnul „spiritului de corp“ îmi pusesem semnătura pe sentinţa colectivă de condamnare pronunţată împotriva susţinătorilor Uniunii Ofiţerilor Germani. Aşa ceva nu avea să mi se mai întîmple. Mi-am propus să mă interesez mai temeinic decît pînă atunci de activitatea şi ţelurile Comitetului Naţional „Freies Deutschland“ şi ale Uniunii Ofiţerilor Germani.

Pe atunci eram, din păcate, cu sănătatea destul de zdruncinată datorită unor tulburări de circulație și mă găseam de mai multe săptămîni în tratament medical. Ca terapie, trebuia să efectuez o muncă mai ușoară — așa gîndeam în sinea mea. Dar asta nu era chiar atît de simplu pentru un ofițer de stat-major sau pentru un general. Uniunea Sovietică respecta Convenția de la Geneva din 1929, potrivit căreia ofițerii erau scutiți de muncă fizică. Doctorul Motov, medicul lagărului, m-a sprijinit și a obținut să mi se repartizeze o parcelă de gazon în parc, pe care am desțelenit-o împreună cu alți cîțiva generali. Medicul mi-a procurat semințele necesare. Curînd, am reușit să îmbogățesc prînzurile noastre cu salată, morcovi, castraveți și diferite plante aromatice. Munca în grădiniță m-a ajutat să-mi recapăt echilibrul fizic, grav tulburat de eforturile și privațiunile din timpul marii bătălii. Dar faptul de a fi trecut peste această criză a sănătății mele îl datorez înainte de toate îngrijirilor acordate de medicul lagărului, doctorul Motov.

Munca în grădină nu m-a redus însă în postura spirituală a unui simplu grădinar. Eram frămîntat de prea multe conflicte pentru a ajunge într-o asemenea situație. Am rămas în continuare un cititor fervent al bibliotecii din lagăr. O impresie puternică mi-a produs pe atunci lucrarea lui Lenin, *Imperialismul-stadiul cel mai înalt al capitalismului*. Cărțile lui Nikolai Ostrovski, (*Așa s-a călit oțelul*), Șolohov (*Pămînt desțelenit*), Alexei Tolstoi (*Pîine*) sau Gladkov (*Energia*) m-au ajutat să înțeleg transformările profunde în urma cărora pe ruinele vechii Rusii țariste se formase statul socialist al Uniunii Sovietice. Aceste cărți mi-au dat răspunsul la unele întrebări de care mă lovisem în cursul anului anterior, pe vremea înaintării Armatei 6 : laboratorul științific din satul de stepă, uriașele uzine de la Stalingrad, muncitorii care luptau în halele uzinei de tractoare. Am aflat mai cu seamă răspuns la întrebarea care mi-o pusesem adeseori : ce îi conferea oare soldatului sovietic atîta fermitate, eroism și spirit combativ — însușiri care ne uimiseră în repetate rînduri, cerîndu-ne cele mai grele sacrificii ? Treptat, am reușit

să înțeleg conștiința omului sovietic care-și apăra patria, care ducea un război drept împotriva unui inamic, care, violînd tratatele, atacase, la 22 iunie 1941, Țara Sovietică fără vreo declarație de război, pentru a o anexa după răsturnarea orînduirii sociale și de stat socialiste.

În persoana locotenent-colonelului Pusîrov am găsit, de asemenea, un permanent partener de discuție, precum și un dascăl răbdător în lămurirea tuturor acestor probleme. De la el am auzit că soldatul și ofițerul sovietic, în general fiecare cetățean sovietic, erau educați în mod conștient din punct de vedere politic. Fiecare trebuia să cunoască întregul adevăr despre ceea ce se întîmpla în lume.

— Fiecare soldat al Armatei Roșii, mi-a spus odată Pusîrov, cunoaște, de pildă, obiectivele de război ale Uniunii Sovietice. Armata Roșie luptă pentru a-i alunga din țara noastră pe năvălitorii fasciști și pentru a elibera glia sovietică. Lupta noastră de eliberare se contopește cu lupta pentru independență, pentru libertăți democratice a popoarelor din Europa și America. Războiul va duce la nimicirea clicii lui Hitler. Dar sovieticii fac deosebirea între sistemul lui Hitler și poporul german. Hitler va dispărea și trebuie să dispară, dar sperăm ca odată și odată să putem trăi din nou în prietenie cu poporul german. Înțelegeți-mă, colonele Adam, aceasta este politica noastră.

Am aprobat fără să scot vreun cuvînt.

— Care sînt însă țelurile de război ale Wehrmachtului hitlerist ? El vrea nu numai să prade țara și bogățiile noastre, ci ucide totodată sute de mii de femei, copii și bătrîni. Sovieticii au fost calificați drept ființe inferioare, de rasă inferioară. Amintiți-vă numai de ordinul privind comisarii. Gîndiți-vă că în Uniunea Sovietică, în Polonia și în alte țări fasciștii au organizat asasinate în masă, că milioane dintre cetățenii noștri au fost deportați la muncă forțată în Germania ! În fața unor asemenea crime fasciste nu e oare limpede unde trebuie căutați cu adevărat oamenii inferiori ?

— Este îngrozitor, locotenent-colonele Pusîrov. Cum vom mai putea scăpa noi germanii de această murdărie, de această vinovăție ?

— Puteți face așa chiar și dumneavoastră, colonele Adam. Dar trebuie să vă schimbați radical modul de a gîndi, nu numai concepțiile. Trebuie să luptați ca acest episod murdar din istoria poporului german să fie încheiat cît mai repede cu putință și să se construiască o Germanie nouă, mai bună. Cred că ar trebui să începeți prin a vă deprinde să gîndiți și să acționați politic, pe propria răspundere, și nu să vă orientați după superiorii în grad, ori să așteptați ordine.

— Ușor de spus, dar greu de făcut. Știți că atît în armata imperială și Reichswehr, cît și în Wehrmacht soldatul era dator sa fie apolitic ? Orice activitate politică îi era interzisă.

— Da, o știu. Mulți germani zic așa : politica pervertește caracterul ! În acest caz vă întemeiați pe o maximă a marelui Goethe : „Cîntecul politic, un cîntec urît" ! Cred însă că în acest caz Goethe este interpretat foarte unilateral. Gîndiți-vă, de pildă, la rolul politicii în viața dumneavoastră, dar mai ales în cazul bătăliei nimicitoare de la Stalingrad. Atunci ați îndurat chiar dumneavoastră pe propria piele și într-un mod dureros urmările politicii fasciste.

Nu era oare paradoxal să primesc astfel de lecții tocmai din partea unui ofițer de stat-major al armatei inamice ? Recunosc în mod deschis că și astăzi îi rămîn foarte recunoscător lui Pusîrov și tuturor acelora care mi-au atras atenția asupra unor probleme și m-a ajutat să-mi pun în mișcare, pe o nouă cale, gîndirea anchilozată. Fără ei, drumul meu spre noi limanuri ar fi fost cu mult mai lung și mai dureros. Datorită unor astfel de discuții, precum și a cărților citite, mi-am dat treptat seama că șirul de înfrîngeri germane în Uniunea Sovietică nu era în primul rînd urmarea unor erori strategice și tactice ale conducerii militare germane — deși au fost comise din plin —, ci rezultatul firesc al superiorității conducerii și moralului de luptă al Armatei Roșii, precum și al patriotismului și voinței de apărare ale poporului sovietic, care s-au manifestat, nu în ultimul rînd, prin eforturile mereu crescînde în producerea de arme, muniții și alte bunuri pentru front. Acești factori au început să acționeze tot mai puternic din iarna anului 1941, cînd Uniunea Sovietică

a trecut peste momentul de surpriză al atacului german. Astfel, începînd cu 1942, Uniunea Sovietică a ajuns la o mobilizare deplină a forțelor sale. Primele efecte de proporții ale acesteia au fost înfrîngerea germană de pe Volga și prăbușirea frontului de sud în 1942–1943.

Înființarea Uniunii Ofițerilor Germani

În lagărul de la Voikovo s-a stîrnit din nou agitație cînd a devenit cunoscută știrea despre înființarea Uniunii Ofițerilor Germani. La 11 și 12 septembrie 1943, la Luniovo, în apropierea Moscovei, s-au întrunit peste o sută de ofițeri delegați din cinci lagăre, membri ai Comitetului Național „Freies Deutschland", și o seamă de alți invitați. Gravele înfrîngeri germane de pe toate fronturile au dat unui grup de ofițeri superiori un ultim imbold, pentru a acționa în spiritul mișcării „Freies Deutschland". Inițiativa Partidului Comunist German și a Comitetului său Central, precum și a Comitetului Național, de a facilita ofițerilor alăturarea la mișcarea „Freies Deutschland", prin înființarea unei organizații proprii, și a asigura astfel mișcării o bază mai largă a nimerit pe un teren roditor.

După vizita la Voikovo a generalilor von Seydlitz și Lattmann, a colonelului Steidle și a maiorului von Frankenberg ne-am așteptat la asta. De altfel, ne-am și stabilit atitudinea prin sentința de condamnare. Am mai aflat că generalul von Seydlitz fusese ales președinte al Uniunii Ofițerilor Germani, avîndu-i ca vicepreședinți pe generalul baron von Daniels, pe coloneii Steidle și van Hooven. Generalii dr. Korfes și Lattmann făceau parte din conducere. Pentru a se asigura conlucrarea neîntreruptă între Comitetul Național și conducerea Uniunii Ofițerilor Germani, generalul von Seydlitz a fost ales, cîteva zile mai tîrziu, unul dintre vicepreședinții Comitetului Național. În afară de aceasta, Comitetul Național „Freies Deutschland" a fost lărgit prin cooptarea lui von Daniels, Lattmann, dr. Korfes, precum și a altor cîțiva ofițeri.

Cînd am aflat toate acestea din ziarul „Freies Deutschland", la Voikovo spiritele s-au agitat din nou. Seydlitz, Daniels, Korfes și Lattmann au fost din nou incriminați.

Bătrînul Pfeffer a izbucnit violent : „Cu asta s-au separat definitiv de noi. Nu mai avem cu ei nimic comun şi îi vom boicota ori de cîte ori ne vor ieşi în cale."

Paulus, von Lenski, Wulz şi cu mine nu ne-am alăturat acestor urlete. Paulus a dat de înţeles că în ceea ce-l privea nu era de acord cu boicotul anunţat în mod amenințător de Pfeffer.

Uniunea Ofiţerilor Germani pornea în „stabilirea sarcinilor şi a ţelului" de la considerentul că simţul de răspundere şi conştiinţa datoriei faţă de poporul nostru trebuiau să-l determine pe fiecare ofiţer să se împotrivească dezastrului care ameninţa Germania. De acord cu analiza făcută de Comitetul Naţional, Uniunea Ofiţerilor Germani declara următoarele :

„Războiul a devenit fără sens şi lipsit de orice speranţă. Continuarea sa este exclusiv în interesul lui Hitler şi a regimului sau. De aceea, guvernul naţional-socialist, care acţionează împotriva binelui poporului şi naţiunii, nu va fi niciodată gata să elibereze calea care să ducă spre pace.

Recunoaşterea acestei situaţii ne sileşte să declarăm război regimului funest al lui Hitler şi să milităm pentru instaurarea unui guvern care să se bucure de încrederea poporului şi să se sprijine pe suficiente mijloace de forţă, astfel ca şi din partea noastră să se întreprindă tot ceea ce poate asigura patriei noastre pacea şi un viitor fericit" [43].

Mai mult, combatanţi din rîndul supravieţuitorilor Armatei 6 germane s-au adresat printr-un apel separat generalilor şi ofiţerilor germani, poporului şi Wehrmachtului :

„Intreaga Germanie ştie ce înseamnă Stalingradul.

Am fost declaraţi morţi şi am înviat pentru o nouă viaţă.

Nu mai putem păstra tăcerea !

Noi avem mai mult ca oricine dreptul de a vorbi, nu numai în numele nostru, ci şi în numele camarazilor noştri morţi, în numele tuturor victimelor de la Stalingrad. Acesta este dreptul nostru şi datoria noastră". [44]

Iar apelul continua în cuvinte patetice :

„Acum e ceasul să ferim întreaga Germanie de o soartă asemănătoare. Războiul este continuat exclusiv în interesul lui Hitler și al regimului său, fără considerație pentru popor și patrie. Continuarea acestui război fără rost și fără de speranță poate duce în fiecare zi la producerea catastrofei naționale. Împiedicarea acesteia este un comandament moral și o datorie patriotică pentru fiecare german cu simț de răspundere.

Noi, generali și ofițeri ai Armatei 6, sîntem hotărîți să dăm un profund sens istoric jertfei supreme pînă acum fără rost a camarazilor noștri. Vrem să arătăm că n-au murit în zadar ! Din experiența amarnică de la Stalingrad să răsară fapta izbăvitoare. De aceea, ne adresăm poporului și Wehrmachtului. Ne îndreptăm cuvintele înainte de toate către comandanții militari, către generalii și ofițerii Wehrmachtului.

În mîinile voastre se află o mare hotărîre !

Germania așteaptă să aveți curajul să priviți adevărul în față și prin urmare să acționați cu îndrăzneală și fără întîrziere (...)

Nu vă sustrageți misiunii voastre istorice ! Luați inițiativa în mîinile voastre ! Wehrmachtul și poporul vă vor sprijini. Cereți retragerea imediată a lui Hitler și a guvernului său ! Luptați umăr la umăr cu poporul, pentru a-l răsturna pe Hitler și regimul său și pentru a feri Germania de haos și prăbușire !“ [45]

Jurămîntul militar

În ziarul „Freies Deutschland“ am citit cu cea mai mare atenție cuvîntarea rostită de generalul-maior Lattmann cu ocazia conferinței de constituire a Uniunii Ofițerilor Germani.

Vorbise despre jurămîntul militar. Această problemă mă preocupa pe atunci foarte mult, ca de altfel pe mulți dintre „stalingrădeni“. Pentru generații întregi de ofițeri germani, jurămîntul militar depus șefului de stat constituia cel mai sacru atribut al onoarei militare. Existau oare temeiuri care să poată justifica încălcarea acestui jură-

mînt ? Lattmann pornea de la conţinutul etic al jurămîntului, de la raportul de credinţă dintre conducător şi subordonaţi, care era consfinţit în mod reciproc prin jurămînt. El amintea de ordinul unui general-comandant dat cu mult înainte de încheierea luptelor în încercuire : „Führerul a ordonat să luptăm pînă la ultimul om. Voia lui Dumnezeu, domnii mei !" În acest spirit, zeci de mii de soldaţi îndepliniseră jurămîntul pînă la limita extremă. Dar cît de departe putea fi împinsă această „credinţă" ? „Dacă am gîndi pînă la capăt, spunea Lattmann, atunci s-ar ajunge la următoarea concluzie : Chiar dacă Germania ar dispărea, jurămîntul militar rămîne neclintit ! Dar această ascultare dusă pînă la ultima consecinţă cuprinde în sine şi îndreptăţirea de a socoti imorală o legare pe mai departe de jurămînt. Deoarece sîntem de părere că orice continuare a luptei duce la pieirea poporului german, socotim drept nul şi neavenit jurămîntul depus, în cu totul alte condiţii, persoanei lui Adolf Hitler.

Ştiind că ne lega de el o promisiune solemnă, Hitler a născocit planuri care urmau să-l facă «cel mai mare dintre toţi germanii». Pentru această idee, iar nu pentru Germania, a fost sacrificat sîngele preţios al camarazilor noştri ! Nu a fost asta oare o folosire abuzivă a încrederii noastre, nu a fost cumva o prevalare de un drept pe care se încumetase să-l deducă din concepţia noastră morală despre cuprinsul formulei de jurămînt ?

Niciodată nu i-am depus jurămînt să facem din el sau poate din noi un „stăpîn al Europei" ! Noi am jurat pe Dumnezeu să fim credincioşi atunci cînd trebuia dată o luptă pentru Germania. El însă — cel căruia îi făgăduiserăm această credinţă — a transformat acest jurămînt într-o minciună. De aceea, acum ne socotim cu atît mai îndatoraţi faţă de poporul nostru.

Tocmai din acest simţ al datoriei ne asumăm dreptul, ba chiar obligaţia, să trecem la acţiune [...]" [46].

Aceasta era o explicaţie onestă, serioasă, care m-a impresionat profund. Şi cuvîntările coloneilor van Hooven şi Steidle, precum şi vorbele rostite de generalul von Seydlitz erau pătrunse de voinţa cinstită de a salva Germania înainte să fi fost prea tîrziu.

Lozinca „Retragere pe frontierele Reichului !"

Cîteva zile mai tîrziu, Comitetul Național și conducerea Uniunii Ofițerilor Germani au făcut publică lozinca „Retragerea ordonată a armatei pe frontierele Reichului. sub comanda unor conducători cu simț de răspundere și împotriva ordinelor date de Hitler !"[47] Aceasta însemna că Wehrmachtul să se retragă în mod ordonat, sub conducerea generalilor săi și împotriva ordinului dat de Hitler, pe granițele Reichului, pentru a da de înțeles că se distantează de planurile de cucerire ale lui Hitler și este dispus, fiind cel mai important purtător de arme din Germania, să ducă la răsturnarea lui Hitler și la instalarea păcii.

Din septembrie 1943 pînă la începutul lui ianuarie 1944 Comitetul Național și Uniunea Ofițerilor Germani au repetat aceste cereri prin manifeste, scrisori personale, emisiuni radio și prin ziarul „Freies Deutschland". Astfel, într-un manifest din octombrie 1943 se puteau citi următoarele :

„Comitetul Național a ajuns la următoarea concluzie : Nu există nici o salvare a armatei fără retragerea ordonată pe granitele Reichului. Dar o astfel de retragere ordonată nu poate exista fără destituirea lui Hitler din funcția de comandant suprem. Wehrmachtul a pornit la război ca armată a lui Hitler, dar se va întoarce fără și împotriva lui Hitler sau deloc.

De aceea conducerea Comitetului Național «Freies Deutschland» se adresează :

generalilor : Cereți și proclamați destituirea lui Hitler, distrugătorul Reichului și al Wehrmachtului. din calitatea sa de comandant suprem ! Retrageți în mod ordonat trupele de sub comanda dumneavoastră ! Preveniți pericolul ca soldații dumneavoastră să se reverse peste puțin timp spre casă pe cont propriu și cuprinși de demoralizare !

ofițerilor și soldaților : Cereți retragerea neîntîrziată a armatei ! Fiți conștienți că veți fi purtătorii de arme ai libertății Germaniei noastre noi !"[48].

A da curs acestei lozinci însemna o mare șansă politică și militară pentru Germania. Astfel, ar fi fost împiedicată catastrofa națională, s-ar fi cruțat viața a mi-

lioane de oameni și s-ar fi evitat distrugerea orașelor germane. Lumea ar fi avut o dovadă că în Germania însăși existau forțe dintre cele mai puternice, care puneau capăt — chiar dacă atît de tîrziu — regimului și politicii lui Hitler. Punctul de plecare pentru încheierea unui tratat de pace și construirea unei Germanii noi ar fi fost incomparabil mai favorabil decît după cele 15 luni de război care au mai urmat.

Zadarnic însă ! Ce-i drept, Comitetul Național „Freies Deutschland" și Uniunea Ofițerilor Germani se făceau auzite pe frontul german și, parțial, în Germania. Cuvintele lor de avertizare i-a stimulat cu siguranță pe unii germani să mediteze, i-au ferit pe destui soldați și ofițeri de moartea deznădejdii într-o situație fără ieșire, au dezmințit comunicatele militare lăudăroase ale propagandei generalului Dittmar și minciunile lui Goebbels că Uniunea Sovietică n-ar lua prizonieri. Dar succesul cel mare se lăsa așteptat. Generalii germani au recunoscut la fel de bine ca și conducerea Comitetului Național că înfrîngerea Germaniei era inevitabilă. Dar ei dădeau ascultare ordinelor lui Hitler — fie din fanatism, fie din lipsă de curaj civic.

La vremea aceea lipsa de curaj civic, analfabetismul politic și alte rămășițe ale trecutului mă împiedicau și pe mine să-mi urmez conștiința și să mă alătur activ Uniunii Ofițerilor Germani. La fel ca generalii von Lenski și Wulz, de care mă lega o strînsă prietenie, eram de acord cu țelurile Comitetului Național. Aveam însă cu toții rezerve față de calea pe care porniserăm. Ne învîrteam parcă într-un cerc vicios.

Între timp, la începutul lui septembrie 1943, generalul-locotenent Schlömer a părăsit lagărul Voikovo.

Pentru cei mai mulți dintre noi această plecare n-a constituit o surpriză. În prizonierat, Schlömer și von Daniels fuseseră nedespărțiți. Le spuneam „Max și Moritz"* . Probabil că cei doi generali se puseseră de acord din timp în privința mișcării „Freies Deutschland" și a Uniunii Ofi-

---

* Figuri de băieți ștrengari nedespărțiți dintr-o binecunoscută povestire ilustrată pentru copii a lui Wilhelm Busch (n. tr.).

ţerilor Germani. Generalul Schlömer, ca de altfel şi generalul von Drebber, au participat ca invitaţi la adunarea de constituire a Uniunii Ofiţerilor Germani.

Alţi generali pleacă la Luniovo

Toamna începuse cu frig şi vreme neprietenoasă. Rareori se mai putea sta pe băncile din parc. Plimbările zilnice au devenit mai scurte. De asemenea, am pus capăt şi muncii în grădină. În schimb, pentru a-mi petrece timpul, ciopleam figuri de şah, porttigarete, pipe şi alte mărunţişuri, care făceau plăcere unuia sau altuia dintre noi. Din hîrtia de la pachetele de ţigări ne-am confecţionat cărţi de joc, astfel că ne petreceam serile lungi de toamnă la o partidă de *Skat* sau *Doppelkopf*. Mai multe ore pe zi erau dedicate cititului literaturii beletristice şi politice, precum şi învăţării limbii ruse, activitate la care translatorul sovietic al lagărului ne îndruma prieteneşte.

Dar în acest fel întrebările care-mi frămîntau sufletul nu-şi primeau răspunsul. Ce se va alege oare din patria noastră, din cei dragi nouă ? Puţine cuvinte ar fi putut caracteriza mai bine moralul meu de atunci decît aceste versuri ale lui Heinrich Heine :

„De mă gîndesc la Germania în fapt de noapte,
Îmi pierd şi ale somnului dulci şoapte..." [49]

În cursul acestor luni ne-a părăsit generalul Hans Wulz, fostul comandant al artileriei Corpului IV armată. Reuşise să scape după mari strădanii de falsa comunitate de la Voikovo, plecînd la sediul Comitetului Naţional „Freies Deutschland". În mod cu totul surprinzător, au plecat şi generalii Roske şi Rodenburg. Despre Roske bănuiam că se hotărîse de la sine în favoarea uniunii Ofiţerilor Germani. Oricum, în cursul discuţiilor purtate într-un cerc mai restrîns, el adoptase o atitudine lucidă, rezonabilă. Roske ajunsese într-adevăr să aibă legături cu Comitetul Naţional, dar apoi s-a îmbolnăvit, revenind la Voikovo. El ne-a confirmat că Rodenburg se alăturase Uniunii Ofiţerilor Germani, colaborînd la Luniovo cu von Seydlitz. Ştirea a avut asupra noastră efectul unei bombe. Cum de

era posibil ? Rodenburg, un bastion al celor ce doreau prelungirea războiului, să devină membru al Uniunii Ofițerilor Germani ! Mai tîrziu, generalul-locotenent Rodenburg și-a dat arama pe față în calitate de complice al *obersturmbannführerului SS* Huber, căzut în prizonierat pe Volga ca locotenent-major al unui divizion de tunuri de asalt. Huber reușise să vină din lagărul Ielabuga în calitate de colaborator al Comitetului Național. În vara anului 1944 Rodenburg și Huber au încercat să-i determine pe căpitanul Stolz și locotenentul dr. Wilimzig, care urmau să fie atașați unui însărcinat de pe front al Comitetului Național, să treacă în liniile Wehrmachtului. Ei trebuiau să comunice Gestapoului amănunte despre activitatea, compoziția și sediul Comitetului Național. Bine mascat la început, planul — care ar fi putut umbri în caz de reușită prestigiul de care se bucura Comitetul Național din partea guvernului sovietic — a fost pînă la urmă zădărnicit. Răspunderea principală pentru această încercare de diversiune i-a revenit generalului Rodenburg. Drept urmare el a fost exclus din Uniunea Ofițerilor Germani.

Grupul generalilor intransigenți și-a pierdut purtătorul său de cuvînt în mod cu totul neașteptat. Generalul-colonel Heitz, soldatul robust, cu pofta de mîncare sănătoasă, cel care parcurgea zilnic prin lagăr cinci kilometri, parte în pas alergător, a căzut la pat. După o ameliorare trecătoare, starea sănătății sale a început să se înrăutățească. Slăbea văzînd cu ochii. Au fost chemați profesori de la Ivanovo și Moscova ; generalul-colonel a fost transferat într-un spital din Moscova, dar n-a mai putut fi salvat, deoarece boala avansase rapid. Peste puțină vreme, Heitz a încetat din viață.

Prietenul meu, Arno von Lenski

În primăvara anului 1944 prietenul meu Arno von Lenski a aderat la Uniunea Ofițerilor Germani. Era un general prețuit, dar eu îl apreciam în mod deosebit pentru caracterul său ales. Întotdeauna franc și sensibil cu cel frămîntat de probleme de conștiință, el era la fel de sincer și direct în judecata sa împotriva celor care se cramponau

cu aroganță de ceea ce era vechi, eronat și nociv, evitînd o confruntare autentică. Fost ofițer de cavalerie, originar din vechea nobilime ofițerească și avînd multiple legături cu armata prusiano-germană, generalului-maior von Lenski i-a fost deosebit de greu să se desprindă de concepțiile tradiționale puternic înrădăcinate, să facă un pas revoluționar, de neconceput în cercurile sale. Faptul că l-a făcut punea însă în evidență calitățile sale spirituale, caracterul deschis și capacitatea sa critică. În cursul dificilelor conflicte moral-spirituale din acea vreme, Arno von Lenski mi-a fost cel mai bun camarad, omul pe a cărui simpatie și înțelegere mă puteam bizui în orice situație.

Împreună cu el urmărisem încă de la înființarea Comitetului Național și a Uniunii Ofițerilor Germani situația militară a Germaniei, care se înrăutățea cu fiecare zi. La 6 noiembrie 1943, Kievul, capitala Ucrainei, fusese eliberat de trupele sovietice. Ceva mai înainte, la 3 septembrie 1943, Italia capitulase necondiționat. La 26 noiembrie 1943 la Moscova s-au tras salve de salut în cinstea eliberării Gomelului. În ianuarie 1944, Armata Roșie a străpuns pe o mare lărgime și adîncime frontul german la Leningrad, Novgorod, pe lacul Ilmen și pe cursul Volhovului.

Azi și în 1918 — o comparație a lui Walter Ulbricht

La sfîrșitul lui ianuarie 1944 Comitetul Național „Freies Deutschland“ analizase, în amănunțime, în cursul unei ședințe plenare, situația de pe front. Împreună cu Lenski am studiat discursurile și hotărîrile acelei sesiuni. Atenția mi-a fost reținută mai ales de comparația pătrunzătoare a lui Walter Ulbricht cu situația din 1918. Îl cunoșteam pe Walter Ulbricht datorită unui articol publicat în ziarul „Freies Deutschland“ în octombrie 1943 :

„Care este situația armatei germane la început de iarnă ? se întreba Ulbricht. Hitler aproape că nu mai dispune de rezerve [...] La aceasta se adaugă faptul că aviația militară germană e într-atît de slăbită, încît nu mai e în stare să apere nici măcar zonele industriale germane. Si-

tuația Germaniei și a armatei germane este fără îndoială mai rea decît în 1918". [50]

Apoi, Ulbricht cita o evocare făcută de feldmareșalul von Hindenburg în cartea sa *Aus meinem Leben* *. Fostul șef de stat-major al armatei germane de uscat scria :

„Numărul trupelor germane scădea mereu, iar golurile din pozițiile de apărare creșteau neîncetat." [51]

„Noi nu mai dispunem de forțe noi, pe care să le putem furniza, așa cum face inamicul. În locul unei Americi pline de vigoare, avem doar niște aliați aflați la capătul puterilor și foarte aproape de prăbușire.

Cît timp va mai putea suporta frontul nostru această presiune uriașă ? Mă aflu în fața unei întrebări, a celei mai grele dintre toate : Cînd vom ajunge în mod necesar la capăt ?" [52]

Odinioară, Hindenburg nu mai întrevăzuse nici o posibilitate de cîștigare a războiului. Dar el știa, de asemenea, că aliații refuzau să ducă tratative cu împăratul Wilhelm al II-lea și cu guvernul de război de atunci. Împreună cu Ludendorff el ceruse remanierea imediată a guvernului, lucru confirmat în cartea sa prin următoarele cuvinte :

„Toate acestea mă presează stăruitor și impun hotărîrea de a căuta pînă la urmă un sfîrșit, adică un sfîrșit onorabil. Nimeni nu va spune : Prea devreme !" [53]

În 1918 retragerea de la putere a guvernului imperial se mai lăsase așteptată o bucată de vreme. Între timp, prăbușirea militară devenise tot mai evidentă. Walter Ulbricht constata că Hindenburg, deși credincios împăratului pînă în măduva oaselor, avusese totuși curajul să-i înfățișeze comandantului său suprem falimentul politicii de război și să-i ceară formarea unui nou guvern, cu care inamicii Germaniei se arătau dispuși să trateze. Aceeași cerință se impune și comandanților militari ai lui Hitler, care ar avea puterea să răstoarne guvernul hitlerist, așa cum o doresc poporul și armata.

Walter Ulbricht își încheia articolul cu următoarele cuvinte :

---

* *Din viața mea* (n. tr.).

„Cu cît mai unit și mai curajos vor acționa poporul și armata în spiritul Comitetului Național «Freies Deutschland», cu atît mai curînd vor fi posibile înlăturarea guvernului hitlerist și obținerea unei păci pe baza libertății și independenței naționale a poporului nostru german.“ [54]

Lozinca „Trecerea de partea Comitetului Național !“

Nici eu nu puteam ignora această argumentație, la fel ca von Lenski ; ba chiar și Paulus, cu care vorbisem despre paralela făcută de Ulbricht cu anul 1918. Eram amarnic decepționați, sesizînd lipsa unui ecou mai puternic, a unor urmări mai serioase, fie și numai din partea vreunui comandant de armată sau a vreunei înalte personalități din conducerea Wehrmachtului. Se părea că erau hotărîți să-l slujească pe Hitler pînă la catastrofa deplină a poporului și armatei. Acest fapt trebuie să fi influențat și activitatea desfășurată de mișcarea „Freies Deutschland“. Era evident că generalii credincioși lui Hitler nu se gîndeau să-l silească pe Führer să demisioneze și să facă posibilă încheierea unui armistițiu printr-o retragere ordonată pe granițele Reichului. De aceea lozinca de pînă atunci nu mai putea fi păstrată în continuare. Pentru a salva viața cît mai multor soldați și ofițeri, pentru a contribui la scurtarea războiului pierdut fără vreo speranță, dar care continua să reclame zilnic șiroaie de sînge și bunuri materiale în valoare de multe milioane. Comitetul Național a lansat în ianuarie 1944 o nouă lozincă : „Încetarea acțiunilor de luptă și trecerea de partea Comitetului Național «Freies Deutschland» !“[55].

Aflînd despre această tactică nouă a Comitetului Național, în primele momente m-a cuprins frica. Nu însemna asta oare dizolvarea frontului, un apel la disoluție și haos?

Aceste întrebări m-au frămîntat zile și nopți de-a rîndul. Le-am discutat cu von Lenski și Paulus, ajungînd pînă la urmă la concluzia că în situația existentă această lozincă a Comitetului Național reprezenta singura cale de ieșire posibilă și practicabilă pentru camarazii de pe front. Haosul și disoluția Wehrmachtului domneau oricum mai demult, iar vina nu o purta Comitetul Național, ci exclusiv

Hitler şi generalii săi, adepţi ai rezistenţei pînă la capăt. Cel ce voia să se salveze pe frontul de est, trebuia să apuce calea indicată de mişcarea „Freies Deutschland“.

Conferinţa de la Teheran

Eram preocupat şi de o altă problemă. În decembrie 1943, la Teheran, se întîlniseră şefii de stat, respectiv de guvern, ai Uniunii Sovietice, Statelor Unite ale Americii şi Marii Britanii. Declaraţia lor suna cît se poate de limpede :

„Dăm expresie hotarîrii noastre ca naţiunile noastre să coopereze în război şi la pacea care îi va urma. În ceea ce priveşte războiul, statele noastre majore au participat la convorbirile noastre de la masa rotundă, iar noi ne-am pus de acord planurile referitoare la nimicirea forţelor armate germane. Am ajuns la un acord deplin în privinţa amplasării şi a timpului de desfăşurare a operaţiunilor care vor fi iniţiate din est, vest şi sud. Înţelegerea generală pe care am realizat-o este o chezăşie că victoria va fi de partea noastră.

Nici o putere din lume nu ne poate împiedica să distrugem armatele germane, pe uscat, submarinele, pe mare, şi industria de armament, din aer. Atacurile noastre vor fi duse fără cruţare şi cu vigoare crescîndă“. [56]

Hotărîrea aliaţilor de a lupta pînă la capitularea necondiţionată a Germaniei hitleriste a dezlănţuit din nou furia capetelor înfierbîntate de la Voikovo. Din motive străvezii, intransigenţii au încercat să îndepărteze vina fascismului german pentru aceste hotărîri, trecînd-o pe seama Comitetului Naţional. Dar cine ducea de fapt războiul ?

Wehrmachtul hitlerist sau Comitetul Naţional „Freies Deutschland ?“

Treptat, treptat, în cursul unor astfel de pălăvrăgeli stupide şi pline de ură, s-a rupt şi ultima legătură tradiţională dintre mine, von Lenski şi alţi cîţiva camarazi aflaţi în căutare de drum, pe de o parte, şi majoritatea celor incorigibili din rîndul generalilor de la Voikovo, pe de altă parte. Desigur, nici nouă nu ne era uşor să privim

realitatea crudă în față. Dar după tot ceea ce se întîmplase, ne mai puteam oare aștepta la altceva ? În același timp, nici nu aveam vreun drept să cerem garanții.

În ceea ce mă privește, aveam însă convingerea fermă că o capitulare necondiționată nu înseamnă distrugerea și înrobirea poporului german, ci înlăturarea definitivă a statului și Wehrmachtului hitlerist, precum și a politicii duse de Hitler.

Pentru a doua oară la Krasnogorsk

După ce von Lenski a părăsit Voikovo, Paulus mi-a spus :

— Acum, sînt curios ce veți face dumneavoastră. De fapt ar fi trebuit să plecați împreună cu Lenski. Știu doar de care parte vă aflați. Și eu am devenit mai înțelept în cursul ultimului an. Dacă vreți să aderati la Uniunea Ofițerilor Germani, nu vă lăsați reținut de persoana mea. Vom rămîne mereu ceea ce am devenit în anii de lupte și conflicte comune — niște buni prieteni.

— N-am să vă părăsesc decît cînd va fi nevoie de mine în altă parte, domnule feldmareșal.

Lucrurile s-au precipitat. La începutul lunii iunie 1944 am plecat la Krasnogorsk.

Cîteva zile după venirea mea a sosit un transport de ofițeri luați prizonieri în Crimeea.

Între alții, l-am cunoscut pe ofițerul cu operațiile din statul-major al unei divizii de infanterie. Numele lui nu mi-l mai amintesc. Am vrut să aflu de la el, înainte de orice, ce efect avusese asupra poporului german pieirea Armatei 6 la Stalingrad.

— Oficial sînteți cu toții morți. Hitler a declarat-o personal de mai multe ori. Anul trecut, la începutul lui februarie, s-au ținut trei zile de doliu național. Postul central de radio al Reichului a difuzat relatarea unui pilot german care ar fi zburat în orele cele din urmă deasupra Stalingradului. Acesta ar fi observat cum sărise în aer magazinul universal, în pivnița căruia se afla Paulus cu statul-major al armatei. Cerul s-ar fi acoperit cu un nor de praf vizibil pînă departe. În ziarele ilustrate au apărut desene care îl înfățișau pe Paulus și cîțiva ofițeri de stat-

major în mijlocul celor căzuţi, trăgînd cu pistoalele-mitralieră într-o luptă dusă pînă la ultimul cartuş. Imaginea voastră a fost înconjurată cu un nimb de glorie în numeroase discursuri, relatări de presă şi emisiuni radio. Noi voiam cu toţii să răzbunăm moartea voastră.

— Dar, spuneţi-mi, nu s-a strecurat totuşi ştirea că Paulus, Seydlitz, Daniels şi mulţi alţii sînt încă în viaţă ?

— Da, mi-a răspuns ofiţerul cu operaţiile, dar numai încetul cu încetul şi doar în mod izolat. Adevărul despre soarta Armatei 6 nu e bine cunoscut nimănui din patrie. Ştirile, atîtea cîte sînt, s-au difuzat prin Comitetul „Freies Deutschland".

— Bine, bine, dar noi trimitem acasă de un an şi jumătate în mod regulat cărţi-poştale, i-am replicat.

— Ştiu cu totul întîmplător că acestea ajung într-adevăr în Germania. Uoate vă aduceţi aminte de fostul aghiotant al Corpului XI armată. A devenit şeful statului-major de muşamalizare a „afacerii Stalingrad". Mi-a povestit confidenţial că, din ordinul lui Hitler, cărţile-poştale trimise de prizonierii de la Stalingrad nu s-au distribuit familiilor. Ele zac depozitate într-un fort de la Spandau.

— Dar asta-i o ticăloşie fără margini ! Regret că nu puteţi povesti asta în lagărul de la Voikovo, unde o parte a generalilor afirmă cu încăpăţînare că ruşii ar reţine cărţile-poştale de Cruce Roşie.

În timpul acelei şederi la Krasnogorsk a avut loc şi prima mea întîlnire cu Otto Rühle, prietenul meu de mai tîrziu şi coautorul acestei cărţi. Mă plimbam prin lagărul 27, cînd am fost salutat de un tînăr ofiţer. După accent părea să fie un compatriot de-al meu din Hessen. L-am întrebat de unde era de loc. Mi-a răspuns că se născuse în Suabia. În timpul încercuirii ne-am aflat adesea aproape unul de altul : el la punctele medicale principale ale Diviziei 305 infanterie, ale Diviziei Bodensee, iar mai tîrziu într-un spital de campanie al Corpului LI armată la Stalingrad-centru ; eu, la punctul de comandă al armatei. De la Otto Rühle am aflat atunci că fusese luat prizonier la 30 ianuarie 1943, la o distanţă de circa 300 de metri de magazinul universal, pe cealaltă latură a Pieţii Roşii. Aderase la Comitetul Naţional „Freies Deutschland" cu

un an mai înainte. Mă bucuram de întîlnirea cu acest württemburghez simpatic, dar încă nu bănuiam că patru ani mai tîrziu avea să ne lege o prietenie strînsă.

Atentatul de la 20 iulie 1944

Eram în așteptarea unei întîlniri cu prietenul meu Arno von Lenski, pe care voiam să-l consult încă o dată, pe scurt, înainte să ader la Uniunea Ofițerilor Germani. În anul și jumătate de prizonierat învățasem că unele lucruri aparent simple aveau nevoie de clarificare. „Budiet" *(se va face)* era o expresie rusească standard, pe care o auzisem adeseori în astfel de cazuri. Drept urmare, nu m-am grăbit, trecîndu-mi timpul cu lecturi, plimbări și discuții.

La 21 iulie 1944 stăteam la fereastra deschisă a camerei mele, cînd am auzit apelul adresat prizonierilor de a se aduna pe drumeagul din lagăr. Am ieșit și ne-am așezat pe banca de lîngă intrarea clădirii în care locuiam. Emoționat, translatorul a pășit în fața celor adunați, ținînd în mînă un număr din „Pravda". A început să citească cu glas tare : la 20 iulie împotriva lui Hitler fusese comis un atentat cu bombe. În timpul unei analize a situației, care avusese loc la Cartierul general de la Lötzen, colonelul de stat-major, contele Schenk von Stauffenberg plasase o bombă. Hitler și mai mulți generali fuseseră ușor răniți. Aghiotantul-șef, generalul Schmundt, își pierduse viața.

Asemeni mie, toți ofițerii și soldații prizonieri adunați ascultau cu respirația oprită. Pe Stauffenberg îl cunoscusem cu ocazia celor cîteva vizite făcute la statul-major al Armatei 6. Auzind numele său, m-am ridicat brusc și m-am apropiat de translator pentru a nu scăpa nici un cuvînt. Prin urmare, în patrie mai erau totuși forțe care trăseseră concluzii necesare din politica dezastruoasă a lui Hitler, transpunîndu-le în practică.

În sinea mea mă bucuram că în același timp în care în patrie rezistența împotriva lui Hitler se manifestase sub această formă, eu găsisem calea spre Uniunea Ofițerilor Germani. Plin de curiozitate, așteptam însă știrile următoare. Eram mulțumit că în afară de Stauffenberg în rîndurile „rebelilor" se numărau bărbați ca feldmare-

şalul von Witzleben, generalul-colonel Beck, generalii Fellgiebel, Olbricht, colonelii Finckh, Mertz von Quirnheim şi alţii. Eram însă decepţionat că Hitler reuşise să înăbuşe răscoala relativ uşor, cu ajutorul generalilor şi ofiţerilor ce-i rămăseseră supuşi, precum şi a SS-ului, răfuindu-se în mod sîngeros cu conspiratorii. Greşeala lor fundamentală fusese fără îndoială credinţa că l-ar putea înlătura pe Hitler printr-o mică lovitură de stat: spre deosebire de ei, Comitetul Naţional „Freies Deutschland" vedea în masa poporului şi a armatei forţa menită să-l răstoarne pe Hitler şi să edifice o Germanie cu adevărat naţională, iubitoare de pace şi democratică. Astfel, de pildă, în articolul 2 din cele 25 de articole adoptate în martie 1944 de Comitetul Naţional „Freies Deutschland" cu privire la încheierea războiului se spunea :

„Comitetul Naţional preia moştenirea germană oricît de grea ar fi aceasta. O preia cu sentimentul mîndru al datoriei. Căci aceasta este o sarcină cu adevărat naţională. O preia cu certitudinea deplină a succesului căci crede în forţa poporului nostru. Sînt demni de dispreţ cei fără de curaj, care dovedesc prin inactivitatea lor că nu mai cred în popor. Noi o ştim : poporul tînjeşte după viaţă, pace, reconstrucţie. Noi o ştim : milioane de oameni ar fi gata să pună imediat capăt războiului pierdut, dacă ar percepe forţa care să-i scoată la liman. Lor le adresăm chemarea : «Înainte ! Germania nu este pierdută, dacă noi nu o dăm pierzaniei, dacă avem curajul să o eliberăm de Hitler !»"[57]

Membru al Uniunii Ofiţerilor Germani

Cu puţin înainte de 20 iulie m-a vizitat la Kransnogorsk generalul von Seydlitz, informîndu-mă despre evoluţia situaţiei în sectorul central al frontului de est. În decurs de 14 zile Armata Roşie pătrunsese spre vest mai bine de 350 kilometri pe un front larg de 300 kilometri. De la începutul ofensivei, ea eliberase un teritoriu de mărimea Olandei, Belgiei şi Elveţiei luate la un loc. Pînă la 9 iulie 1944 căzuseră în prizonierat alţi 14 generali germani, iar 4 îşi pierduseră viaţa pe cîmpul de luptă. Notabil era şi

faptul că, pentru prima oară, se predase o unitate mai mare, anume ceea ce mai rămăsese din Corpul XII armată, comandat de generalul-locotenent Vincenz Müller. La sfîrşitul lui iulie 1944 numărul generalilor căzuţi prizonieri în sectorul central al frontului se ridicase la 26, iar cel puţin alţi 15 generali îşi pierduseră viaţa pe cîmpul de luptă. Grupul de Armate „Centru" fusese zdrobit sub loviturile Armatei Roşii. Wehrmachtul se retrăgea precipitat spre vest, de la lacul Peipus pînă în Galiţia. Distrugerea armatei germane, prezisă de Comitetul Naţional încă de la înfiinţarea sa, lua amploare.

Arno von Lenski, care m-a vizitat în ziua următoare, a preluat formalităţile înscrierii mele ca membru al Uniunii Ofiţerilor Germani. Faptul că făcusem acest pas îl resimţeam ca pe o eliberare. Privit retrospectiv, drumul pe care-l parcursesem de la sfîrşitul bătăliei de pe Volga şi pînă la a deveni un adversar declarat şi activ al lui Hitler poate părea peste măsură de lung şi plin de contradicţii. Şi aşa era. Fusesem nevoit să depăşesc multe obstacole pentru a ajunge la concluziile teoretice corecte despre situaţia militară, politică şi morală a Germaniei hitleriste. Ce-i drept, la Stalingrad, Hitler şi regimul său mi se dezvăluiseră ca un sistem al dispreţului cinic faţă de om şi al trădării josnice. Dar eu crezusem că-mi urmasem „calea cea dreaptă". Era să mă fac acum vinovat de înaltă trădare ? Îmi era oare îngăduit să-mi expun familia din patrie ? Puteam să mă despart de feldmareşalul Paulus, căruia îi purtam atîta stimă ? Pentru a ajunge la maturitate, răspunsurile la aceste întrebări aveau nevoie de timp. În afară de asta, mai trebuia biruită o altă stavilă pentru a da răspuns la întrebarea cum puteam contribui ca ofiţer prizonier la răsturnarea lui Hitler şi ce avea să fie după aceea ?

Dar chiar şi atunci, după ce m-am lămurit din punct de vedere teoretic asupra acestor probleme generatoare de conflicte, mai aveam nevoie de ceva, de un lucru hotărîtor, dar totodată cel mai dificil — curajul civic. Căci acesta nu era tot una cu vitejia de pe cîmpul de luptă. În spatele vitejiei de pe front se afla, direct sau indirect, ordinul dat de eşaloanele superioare. Curajul civic necesar pen-

tru a acționa în favoarea Germaniei, ridicîndu-te împotriva lui Hitler, nu se putea întemeia pe un astfel de ordin. Dimpotrivă, el se bizuia pe glasul conștiinței și al rațiunii.

În zilele următoare am stat de vorbă cu generalii von Seydlitz, Lattmann, dr. Korfes și von Lenski. Aflam cu mare bucurie că feldmareșalul Paulus se afla în drum spre Moscova.

La cîteva zile după aceea l-am vizitat împreună cu Seydlitz. Discuția noastră a fost deosebit de amicală. Paulus era bucuros că scăpase de atmosfera apăsătoare de la Voikovo. Vestea atentatului împotriva lui Hitler dezlănțuise revolta celor mai mulți dintre generalii de acolo. Unii dintre ei începuseră să devină însă tot mai șovăitori. Feldmareșalul și-a exprimat în mod deschis simpatia pentru Comitetul Național „Freies Deutschland" și pentru Uniunea Ofițerilor Germani. Ne-am despărțit convinși că aveam să contăm în curînd pe colaborarea sa.

Bărbați din Comitetul Național „Freies Deutschland"

Luniovo deveni acum, pentru doi ani, sediul Comitetului Național „Freies Deutschland" și al conducerii Uniunii Ofițerilor Germani, iar pentru mine locul de ședere și activitate. Legăturile mele cu generalii și ofițerii pe care îi cunoșteam de mai multă vreme deveniseră mai strînse : generalul Walther von Seydlitz, soldat pînă în măduva oaselor, cel care protestase împotriva lui Hitler încă pe cînd ne aflam în încercuire ; generalul-maior dr. Otto Korfes, istoric, cel care ajunsese la conflicte serioase din cauza împușcării ostatecilor și a evreilor încă în timpul înaintării noastre din 1941 ; generalul-maior Martin Lattmann, odinioară național-socialist convins, cel care-și va vedea idealurile batjocorite și trădate de Hitler ; generalul-maior Arno von Lenski, prietenul meu apropiat, fost ofițer de cavalerie ; colonelul Luitpold Steidle, simpatizant al Acțiunii Catolice *, neînfricat comandant de regiment ; maiorii ingineri Karl Hetz și Herbert Stösslein ;

* Mișcare politică de orientare clerical-conservatoare, dar adversară declarată a regimului nazist ; a avut aderență deosebită în Bavaria și în sud-vestul Germaniei (n. tr.).

maiorul Heinrich Homann, fiul unui armator din Hamburg ; maiorul Egbert von Frankenberg, ofiţer de aviaţie, originar dintr-o veche familie ofiţerească ; maiorul Hermann Lewerenz, secretar al Uniunii Ofiţerilor Germani. Între alţi membri şi colaboratori ai Comitetului Naţional pe care am avut acum ocazia să-i cunosc se numărau : Hans Gossens, dr. Günther Kertzscher, Max Emendorfer, Heinz Kessler, Reinhold Fleschhut şi Leonhard Helmschrott (soldaţi sau fruntaşi) — în viaţa civilă muncitori, funcţionari sau ţărani. Un loc însemnat în activitatea mişcării „Freies Deutschland" îl deţinea grupul de preoţi militari, în rîndurile cărora se numărau preoţii catolici Josef Kayser, Peter Mohr şi dr. Aloys Ludwig, precum şi preoţii evanghelici Johannes Schröder, Nikolai Sönnichsen, Matthäus Klein şi dr. Friedrich Wilhelm Krummancher. De dr. Krummacher ştiam că era consilier consistorial superior la Oficiul de relaţii externe al bisericii din Berlin. În toamna anului 1943 căzuse, la Kiev, în prizonierat. După fuga trupelor germane o comisie de stat extraordinară a Uniunii Sovietice constatase că în timpul ocupaţiei fuseseră împuşcaţi, spînzuraţi sau otrăviţi peste 195 000 cetăţeni nevinovaţi din Kiev — bărbaţi, femei, copii şi bătrîni. Friedrich Wilhelm Krummacher fusese de faţă la exhumarea unei părţi a celor ucişi la Babi Iar, un teren de rîpe de la marginea Kievului. Cutremurat de aceste atrocităţi bestiale ale fascismului, preotul divizionar Krummacher se alăturase mişcării „Freies Deutschland". Încă înainte de a fi venit eu la Luniovo, Krummacher, împreună cu alţi 24 de preoţi, adresaseră un apel creştinilor de pe front şi din patrie. În apel se spunea între altele :

„Mînat de o îngîmfare fără margini, Hitler a dezlănţuit incendiul acestui război, a propovăduit cu o sinceritate frivolă drept scop al războiului cucerirea şi asuprirea unor ţări străine. Pentru a-şi atinge ţelurile funeste, el face să sîngereze pe front milioane de bărbaţi germani — fără vreun drept moral, ci numai pentru a-şi prelungi stăpînirea sa întemeiată pe violenţă şi a expune distrugerii prin războiul aerian oraşe înfloritoare, ba chiar femei şi copii. El întinează onoarea numelui de german prin atrocităţi fără asemănare comise în ţările ocupate, printr-o teroare sîngeroasă faţă de propriul popor [...]

Prin răsturnarea lui Hitler trebuie să croiți poporului german drumul spre un nou viitor. De aceea, asemeni nouă, alăturați-vă luptei duse de mișcarea germană de eliberare! Participați la lupta și activitatea comitetelor populare ale mișcării «Freies Deutschland»! Ele sînt purtătoare ale eliberării și înnoirii Germaniei! Nici un jurămînt nu stă în calea unei astfel de lupte, căci jurămîntul depus Domnului vă obligă pe toți să slujiți numai poporului nostru. Această luptă dată pentru existența poporului nostru se decide zi de zi pe front și în patrie. De aceea, opuneți național-socialismului anticreștin și aducător de nenorocire pentru popor o viață închinată luptei creștinești!" [58]

În cursul șederii la Luniovo i-am cunoscut și pe acei bărbați, comuniști germani aflați în exil în Uniunea Sovietică, care s-au sustras, prin emigrare, spectrului morții sau lagarelor de concentrare naziste. Era cazul scriitorului Erich Weinert, președintele Comitetului Național „Freies Deutschland".

Numele său, împreună cu ale lui Walter Ulbricht și Willi Bredel, îl citisem pe manifeste încă în timpul încercuirii de pe Volga.

La Voikovo mi-a căzut în mînă un volum de poezii semnat de Erich Weinert, din care m-a impresionat profund următoarea:

„Germania are azi întreaga lume împotrivă,
Dar despre care Germanie e oare vorba?
Știm că există două Germanii:
Una pe care o urîm
Și alta pe care o iubim.
Cea fără de onoare trebuie să piară,
Iar cea bună să renască!
Și dacă ducem război împotriva uneia,
Netezim celeilalte calea spre victorie.
Cei ce ridică însă armele împotriva noastră
Ajută la nimicirea adevăratei Germanii.
Dar cei ce refuză să tragă asupra noastră,
Pe aceia îi vom saluta ca cetățeni.
Fiecare trebuie să știe unde-i este locul!
E vorba de Germania! Și nu îngăduim

Ca Hitler să vorbească în numele ei
Iar pe cel ce îngăduie să se abuzeze de el
Pe acela îl vom urî ca pe un lepros și ciumat !
Iar cel ce va fi de partea călăilor și tîlharilor
Acela va fi pus la zid asemeni lor !
Sînt două Germanii ! Arată prin fapte, soldatule,
De partea cărei Germanii te afli !
Cel ce este însă prea laș să facă acest pas
Să odihnească curînd în mormînt fără onoare !“ [59]

Între timp, am citit cîte ceva și din cele scrise de Willi Bredel, precum și de un alt membru al Comitetului Național, Friedrich Wolf, medic și scriitor din Stuttgart. „Dein unbekannter Bruder“ * a lui Bredel îmi dezvăluise o parte din lupta de rezistență antifascistă din Germania, despre care știam puține lucruri.

„Profesor Mamlock“ a lui Wolf m-a emoționat și rușinat în același timp, căci nu trecuse încă prea multă vreme de cînd căutasem să mă autoconving că persecutarea evreilor de către naziști era, ce-i drept, regretabilă, dar nu putea afecta în mod serios succesele grandioase ale lui Hitler.

Pe Johannes R. Becher îl cunoșteam, în treacăt, de la vizita sa la Voikovo, în anul 1943. Dar abia la Luniovo am reușit să descopăr opera sa. Deosebit de dragă mi-a devenit poezia „Wo Deutschland lag...“ **, atît de profundă în cugetări :

„Cîți sînt cei care poartă un nume de german
Vorbesc germana... Și, totuși, cîndva se va pune întrebarea :
Unde era Germania în vremurile acelea grele ?
Unde se afla Germania în zilele acelea-ntunecate ?
Unde a bătut cel mai curat inima Germaniei
Pentru a Germaniei adevărată suveranitate ?

Acolo unde germani au devenit părtași la jaf și crimă
Și s-au numit Führeri ai Reichului german ?
Acolo se afla Germania oare ? Acolo se afla Germania,

* „Fratele tău necunoscut“ (n. tr.).
** „Unde se afla Germania...“ (n. tr.).

Unde germani zvîrliră Germania-n grele lanțuri de robie,
Pornind la luptă spre a duce Germania în mormînt,
Germania, care murea și suferea din cauza lor ?

Și oare ei erau Germania, cei care împliniră
O faptă sîngeroasă în numele Germaniei,
Ținînd drept datorie de onoare a numelui german
Să semene spînzurători prin lume pretutindeni ?
Nu, asta nu era Germania, va fi răspunsul.
Ei nu erau Germania, acesta e răspunsul !

Acolo însă, în adăposturi și tranșee,
Acolo unde morții zăceau alături mii,
Și în privirea lor umplută de blesteme
Acolo-n suflul morții Germania se trezea la viață nouă.
Acolo zăcea Germania, gata să se scoale.
Și tot acolo destinul ei viitor !

Acolo se afla Germania : în dosul fiecărui zid.
Unde cel prins, disprețuind al morții rece fior,
Pășea semeț spre eșafod mai mîndru ca oricînd !
Și tot acolo se afla Germania : în mijloc de ruine,
Acolo zăcea Germania sortită veșniciei.
Răspunsul este : Asta era Germania.

Unde era Germania ? În străfundul inimilor noastre,
Acolo se afla și cînd vegheam și cînd dormeam,
Astfel zăcea în așteptare-nvăluită de-ntuneric.
Și tot acolo era Germania : în scrisorile trimise cu poșta de campanie,

În strigătele dureroase, care cereau cu toate pace.
Acolo, acolo se afla Germania în tot acest greu timp.
O țară tainică, nălucă trecătoare,
Așa era în vis, dar era în prinsoare,
Dar cîndva, știam cu toții, se va-ntîmpla
Ca a poporului voință să se trezească,
Și-atunci cu toții vom descoperi o țară
Care Germania se numește, căci Germania din morți va învia !

Strămoşii ne strigau cu glas venit din profunzimi,
Iar viitorul parcă ne reamintea :
Voi sînteţi cei chemaţi ! Ţara germană sînteţi voi !
Aceasta era ţara ce-n cuget am păstrat.
Pe cînd noi tot mai strîns în jurul Germaniei noastre ne-adunarăm,
Pe cînd noi eram Germania şi Germanie deveneam!"[60]

Cei mai maturi şi experimentaţi din punct de vedere politic erau, fără îndoială, deputaţii din Reichstag : Wilhelm Pieck, Walter Ulbricht şi Wilhelm Florin. Prin excelente analize şi prin concluzii exacte ei au înrîurit în mod hotărîtor întreaga activitate a Comitetului Naţional „Freies Deutschland". De asemenea, ei, reprezentanţii de frunte ai clasei muncitoare, erau întotdeauna gata să poarte discuţii de la om la om, să-ţi ofere sfatul lor pentru a-ţi clarifica îndoieli şi probleme personale, dar căutînd mereu să afle părerea şi să împărtăşească experienţele noastre.

Astfel, în Comitetul Naţional se aflau alături unii de alţii muncitori şi generali, scriitori şi soldaţi, ţărani şi funcţionari, preoţi de ambele confesiuni şi sindicalişti, medici şi profesori, cu un cuvînt „oameni aparţinînd tuturor orientărilor politice şi ideologice, care cu un an mai înainte n-ar fi socotit posibilă o astfel de reunire"[61]. Mă impresiona felul în care acest larg front antifascist — dincolo de toate deosebirile de origine socială, de credinţă religioasă şi de orientare politică — lupta pentru atingerea ţelului comun, pentru evitarea catastrofei, prin răsturnarea lui Hitler, şi pentru degajarea căii spre o Germanie nouă, cu adevărat democratică şi iubitoare de pace.

O şedinţă a Comitetului Naţional

La 3 august 1944 am participat la o şedinţă plenară a Comitetului Naţional „Freies Deutschland". Erau invitaţi şi generalii căzuţi de puţină vreme în prizonierat în sectorul central al frontului. Şaisprezece dintre ei, între care generalii Volckers, baron von Lützow, Vincenz Müller, Bamler şi Gollwitzer se deziseseră de Hitler într-un apel din 22 iulie 1944. „A acţiona împotriva lui Hitler înseamnă

a acționa în favoarea Germaniei !" se adresaseră ei generalilor și ofițerilor de pe frontul de est. [62]

Auriul și roșul uniformelor de general contrasta cu modesta îmbrăcăminte civilă a liderilor muncitorești și a scriitorilor. Figura înflăcărată a lui Wilhelm Pieck, care încărunțise în lupta împotriva fascismului și a războiului, se distingea alături de fețele juvenile ale lui Heinz Kessler și Max Emendörfer. Lîngă obrazul prelung al editorului locotenent Bernt von Kugelgen se impunea fața masivă a lui Gustav Sobottka, conducătorul minerilor din regiunea Ruhr. Anton Ackermann, liderul sindical din Chemnitz *, se întreținea cu locotenenții-majori Fritz Reyher și Eberhard Charisius. Atenția mi-a fost atrasă de Walter Ulbricht și căpitanul dr. Ernst Hadermann, un cunoscut de-al meu din timpul tinereții petrecute în Hessen. Actorul Gustav von Wangenheim discuta aprins cu profesorul de liceu locotenentul-major Fritz Rücker. În sala de mese de la Luniovo s-au adunat 60 pînă la 80 de bărbați, cu o singură excepție . berlineza Martha Arendsee, deputată comunistă în Reichstag, membră a Comitetului Național „Freies Deutschland".

Președintele Erich Weinert a deschis lucrările. Apoi, generalul-maior Lattmann a prezentat o analiză a situației militare rezultate în urma nimicirii Grupului de Armate „Centru" de către Armata Roșie. Comitetul Național raționase cu exactitate. Războiul se apropia cu pași uriași de frontiera de est a Germaniei. Întreg poporul german era amenințat de un Stalingrad de proporții, dacă nu se termina, în fine, cu Hitler și cu războiul său

Discuțiile au adus completări multiple la cele expuse de Lattmann. Pe baza scrisorilor găsite asupra unor soldați germani căzuți în luptă, precum și a declarațiilor recente ale prizonierilor, unul dintre vorbitori a înfățișat efectele războiului aerian asupra patriei. În urma atacurilor masive ale bombardierelor engleze și americane, orașele germane deveneau treptat adevărate mormane de moloz și cenușă. Sub ruine zăceau fără viață nenumărați bătrîni, femei și copii. Generalul de infanterie Volckers, cel mai vechi în grad din rîndul invitaților, a relatat cu

* Azi Karl Marx-Stadt, în R.D.G. (n. tr.).

voce fermă modul în care fuseseră distruse corpurile și diviziile germane în sectorul central al frontului. În aplauzele celor prezenți, generalii Volckers, Gollwitzer, Hoffmeister, von Lützow, Müller, Traut, Engel și Klammt și-au anunțat apoi aderarea la Uniunea Ofițerilor Germani.

Cele auzite mi-au sîngerat inima. Iar la Voikovo, la numai cîteva sute de kilometri, se aflau generali care îi acuzau de trădare pe cei ce se opuneau nenorocirii cumplite, chemînd la răsturnarea regimului care împinsese în abis fără vreo șovăire poporul și națiunea germană.

După această ședință, am simțit nevoia să fiu singur. Pe o bancă în capătul cel mai depărtat al parcului, am dat frîu liber gîndurilor. Oricît de mult m-ar fi durut cele auzite, ele au avut darul să-mi întărească hotărîrea de a lupta împotriva lui Hitler, pentru o Germanie liberă.

Consecvența generalului-locotenent Vincenz Müller

În zilele următoare am avut ocazia să discut cu mai mulți dintre generalii sosiți de curînd. În cazul unora nu am scăpat din păcate de senzația că transformarea lor se petrecuse parcă prea repede, prea superficial. Ce-i drept, toți îl ocărau pe Hitler. Dar aproape nici unul nu s-a referit la faptul că pînă nu de mult dăduse ascultare ordinelor acestuia. Puțini își exprimau părerea asupra modului cum urma să arate noua Germanie. O excepție evidentă era generalul-locotenent Vincenz Müller. Încă de pe vremea cînd fusese ofițer al Reichswehrului, în subordinea generalului von Schleicher, Müller dobîndise o privire de ansamblu asupra politicii promovate de diferitele grupări naționaliste și muncitorești din Germania, cunoscînd, de asemenea, amănunte despre pregătirile de război și obiectivele fasciste de cucerire. Contrar interdicției principiale a lui Hitler, Müller dăduse, la 8 iulie 1944 — în calitate de locțiitor al comandantului Corpului XII armată — ordin de capitulare, salvînd astfel viața cîtorva mii dintre soldații săi încercuiți la est de rîul Ptici. Vincenz Müller își analiza cu onestitate și corectitudine propriul său trecut, fără a se absolvi de răspunderea pentru ororile fas-

cismului. Aș dori să-i citez cuvintele pe care le-a adresat, la 9 iulie 1944, generalului sovietic Mehlis și pe care le-a așternut apoi în lucrarea sa autobiografică : „[...] cu naziștii lucrurile stau cam așa : Sînt din cei foarte sălbatici, pentru care nu există drept și lege și care se cred mai buni decît oricare altul. Sînt din aceia care cred orbește în Hitler, fiind legați de acesta prin similitudinea concepțiilor sau fiindcă s-au lăsat îmbătați de succese și, nu în ultimul rînd, ajutați de toleranța și chiar aprobarea tacită a politicii lui Hitler de către puterile apusene. Pe lîngă aceștia, mai există un mare număr de adepți incapabili să gîndească. Mai sînt și din aceia care s-au alăturat naziștilor de frică sau pentru avantaje personale. Și mai există alții, așa cum este, în parte, cazul meu, care i-au respins, mai mult sau mai puțin, pe naziști, fără însă a se dezice de aceștia. Sînt de părere că, într-o anumită privință, aceștia au poate o răspundere mai mare, fiindcă au recunoscut limpede primejdiile legate de Hitler. Firește, nu trebuie uitați aceia care au luptat în mod deschis împotriva fascismului, fiind executați sau trimiși în închisori și lagăre de concentrare. În mai 1944, am fost pentru ultima oară în Germania. Pot spune doar atît : că toți oamenii pe care i-am întîlnit îi blestemau cumplit pe naziști. Dar numai blestemele nu ajută la nimic.“ [63]

Spre deosebire de cei mai mulți dintre conjurații de la 20 iulie 1944, care urmăreau în mod conștient excluderea maselor populare, Vincenz Müller era adeptul luptei întregului popor împotriva regimului hitlerist. În timp ce grupările din jurul lui Goerdeler * și cei mai mulți dintre militarii participanți aveau o orientare antisovietică — gîndindu-se chiar ca, după înlăturarea lui Hitler, să încheie războiul doar în vest, continuîndu-l însă în răsărit —, generalul-locotenent Müller se pronunța în favoarea unei colaborări pline de încredere cu toate popoarele, dar mai ales pentru prietenia strînsă cu Uniunea Sovietică.

---

* Fost primar al orașului Leipzig în timpul regimului nazist, al cărui adversar de orientare burghezo-conservatoare va deveni mai cu seamă după dezastrul militar de la Stalingrad. A fost implicat în atentatul de la 20 iulie 1944 împotriva lui Hitler și lichidat la scurt timp după aceea (n. tr.).

Vincenz Müller era de departe cel mai consecvent dintre generalii germani căzuţi prizonieri în cursul anului 1944, în sectorul central al frontului. A tratat cu maximă seriozitate semnătura pusă pe apelul celor 50 de generali din decembrie 1944. În coloanele ziarului şi în emisiunile postului de radio „Freies Deutschland", Müller a lămurit sensul şi ţelul acestui apel. Astfel, într-un comentariu din 17 decembrie, el a afirmat :

„Cînd mă aflam încă pe front, am dat mereu crezare minciunilor debitate de conducerea naţional-socialistă — şi aceasta într-o vreme în care eram cuprinşi de o mare îngrijorare şi în pofida unor serioase îndoieli —, deoarece nu ne venea să credem că o conducere de stat ar fi în stare să lase pradă distrugerii şi pieirii propriul popor, fără vreo remuşcare ; pe atunci ne lipsea privirea de ansamblu asupra dramatismului situaţiei, fiind astfel privaţi de posibilitatea realizării unui consens larg în rîndul subordonaţilor noştri sau a pregătirii unei acţiuni comune. Înfrîngerile datorate trădării de către Hitler a trupelor sale brave şi disciplinate ne-au demonstrat nu numai că războiul acestuia era pierdut, ci ne-au dezvăluit, în acelaşi timp, ce crimă se comisese la adresa propriului popor şi a lumii întregi.

Cei 50 de generali, care se adresează pe această cale din prizonieratul rusesc, poporului german, reprezintă o dovadă a amplorii, pînă acum tăinuită, a înfrîngerilor suferite. Izvorît din libera lor hotărîre, apelul constituie o chezăşie a concepţiei lor leale şi unanim acceptate despre situaţia deznădăjduita şi justeţea singurei soluţii, de a purcede prin răsturnarea lui Hitler şi a naţional-socialismului spre pace, spre salvarea poporului german, spre o nouă Germanie democratică !" [64]

Vincenz Müller mă atrăgea mult prin francheţea şi loialitatea sa. Chiar şi acum îmi amintesc cu plăcere de preţioasele întîlniri de la Luniovo, care au pus temelia viitoarelor noastre relaţii prieteneşti.

Am avut, de asemenea, ocazia să discut de repetate ori cu generalul Hoffmeister. La un moment dat mi-a povestit că şeful serviciului de geniu, evacuat din încercuirea de la Stalingrad pe calea aerului, îi relatase despre cele prin care trecuse.

— Colonelul Selle ? l-am întrebat ?

— Da, așa se numea. În fața ofițerilor și a invitaților adunați la cazinoul fostului său batalion de la Hamburg-Harburg, el a înfățișat ușurința criminală cu care fusese trimisă la pieire, de către conducerea supremă, Armata 6. Pesemne că cineva l-a turnat. A fost arestat și a ajuns la Spandau. * Altceva nu mai știu despre el.

Îmi părea rău de Selle. Îi purtam însă toată stima pentru că încercase cel puțin să-i demaște public pe principalii vinovați ai dezastrului nostru.

Feldmareșalul Paulus se ridică împotriva lui Hitler

La 8 august 1944 — ziua în care la Berlin, din ordinul lui Hitler, era spînzurat feldmareșalul von Witzleben — feldmareșalul Paulus a renunțat la reținerea pe care și-o impusese vreme de peste un an și jumătate. Seara, el a vorbit la postul de radio „Freies Deutschland". Stăteam încordați în fața aparatelor de recepție la Luniovo, cînd a răsunat vocea atît de cunoscută :

„Evenimentele din ultima vreme au făcut din continuarea războiului un sacrificiu fără rost pentru Germania [...] Germania a pierdut războiul.

Germania a ajuns în această situație [...] datorită conducerii politice și militare a lui Adolf Hitler. La aceasta se mai adaugă modul inuman de tratare a populației în teritoriul ocupat, dezgustător pentru orice soldat adevărat, pentru orice german adevărat, care ne-a atras în întreaga lume cele mai grave reproșuri.

Dacă poporul german nu se va dezice de aceste acțiuni, atunci va trebui să poarte răspunderea deplină pentru ele [...]

Germania trebuie să se dezică de Adolf Hitler și să aducă în fruntea ei o nouă conducere de stat, care să încheie războiul și să creeze condițiile necesare poporului nostru de a exista și de a întreține cu inamicii noștri de acum relații pașnice, ba chiar prietenești." [65]

* Închisoare militară situată într-un cartier al Berlinului (n. tr.).

La 14 august 1944 feldmareşalul Paulus a aderat la Uniunea Ofiţerilor Germani. Cîteva zile mai tîrziu, la 22 august, el şi-a motivat pasul cu ocazia adunării plenare a Comitetului Naţional „Freies Deutschland".

La această şedinţă, generalul von Seydlitz a prezentat un raport despre activitatea Comitetului Naţional în anul care trecuse. M-a surprins multilateralitatea sarcinilor care îi reveniseră : muncă de lămurire pe front cu ajutorul megafoanelor ; manifeste şi scrisori personale adresate comandanţilor germani ; discuţii cu prizonierii de război la punctele de adunare din imediata apropiere a frontului ; muncă de propagandă şi lămurire în toate lagărele de prizonieri de război ; editarea ziarului „Freies Deutschland" şi a unei reviste ilustrate, emisiuni de radio transmise de la Moscova şi preluate adesea de diferite posturi europene.

Situaţia militară a Germaniei se apropia de un haos deplin. A doua zi România ieşea din război.* Frontul din Balcani se prăbuşise. Trupele germane din Grecia şi Creta se vedeau izolate. Armata Roşie înainta adînc în teritoriul Ungariei. Grupul de Armate „Ucraina Sud" era nimicit, iar Grupul de Armate „Nord", numărînd 350 000 de oameni, era încercuit. În vest, aliaţii şi-au continuat înaintarea după debarcarea lor în nordul Franţei, în iunie 1944. În viitorul apropiat teritoriul Germaniei urma să devină teatrul războiului terestru. Comitetul Naţional, care voia să împiedice cu orice preţ această evoluţie, a declarat din nou că doar lupta comună a armatei şi poporului mai putea să atenueze catastrofa. În acest sens, cea de-a 13-a adunare plenară a hotărît, după ample dezbateri, sarcinile viitoare ale Comitetului Naţional. Cu această ocazie, Walter Ulbricht a insistat mai ales asupra rolului ce revenea Wehrmachtului în noua etapă de luptă prin apelul intitulat „Cu toate armele împotriva lui Hitler !", care culmina cu cererea următoare : „Împotriva angajamentului militar total al lui Hitler — angajament total al poporului împo-

* Se referă la declanşarea în România a revoluţiei sociale şi naţionale, antifasciste şi antiimperialiste de la 23 August 1944, prin care România a întors armele împotriva Germaniei hitleriste, continuînd să lupte alături de coaliţia Naţiunilor Unite pînă la victoria finală asupra Germaniei fasciste (n. tr.)

triva lui Hitler!“[66]. Era un nou îndemn la unirea într-un front popular național. Aceeași temă a marcat, două luni mai tîrziu, lucrările celei de-a 14-a adunări generale, în centrul căreia s-a aflat referatul generalului-locotenent Vincenz Müller despre Volksturm *, ultimul argument al hitleriștilor faliți.

Studiu și muncă

Începuse și pentru mine o perioadă de muncă. Scriam la ziarul „Freies Deutschland“ și vorbeam în emisiunile radio. Cu această ocazie l-am cunoscut pe avocatul dr. Lothar Bolz, originar din Gleiwitz.

Corespunzător înclinațiilor și cunoștințelor mele, acționam și în cadrul grupului profesional-cultural din cadrul Comitetului Național. Acolo se dezbăteau și se lămureau, între altele, diferite probleme care priveau noua organizare culturală a Germaniei. Existau grupe profesionale, asemănătoare, pentru domeniile economie, drept, viață social-politică, conduse de unii membri ai Comitetului Național. Dar înainte de toate învățam și studiam singur. În fiecare săptămînă, la Luniovo, era o zi consacrată expunerilor și discuțiilor. Politicieni germani, sindicaliști, scriitori, conferențiari, profesori și ofițeri sovietici ne ofereau un program bogat în conținut. Cel mai mult resimțeam însă lipsa unor cunoștințe politice și a unei capacități de judecată politică. Lucrul devenea mai evident cu ocazia fiecărei expuneri a lui Pieck, Ulbricht sau Weinert. Dar și temele spiritual-culturale abordate de Becher, Wolf sau Bredel îmi îmbogățeau de fiecare dată cunoștințele. Le sorbeam cu nesaț.

La Luniovo am căpătat o privire de ansamblu asupra tuturor domeniilor de activitate ale Comitetului Național și, în primul rînd, asupra muncii de organizare și educare din lagărele de prizonieri. Pretutindeni activau delegați ai Comitetului Național. Din timp în timp, de la Luniovo plecau delegații pentru a susține și îndruma activitatea

* Unități paramilitare organizate de regimul nazist în ultimele sale luni de existență prin recrutarea bărbaților între 16 și 60 de ani, necuprinși în Wehrmacht sau SS, cu misiunea de a rezista trupelor aliate pătrunse pe teritoriul Germaniei (n. tr.).

din lagăre. Cu ocazia mitingurilor, a cercurilor și discuțiilor prizonierii de război aflau despre sarcinile și țelurile Comitetului Național „Freies Deutschland“, despre situația de pe front și din patrie, despre diferite probleme de politică și istorie. Era încurajată activitatea în coruri, grupuri de teatru, orchestre, precum și mișcarea sportivă. La ordinea zilei se aflau însă și probleme ale disciplinei muncii în producție, aspecte ale igienei și ordinii din lagăr. În cursul lunii iulie 1944 mai multe zeci de mii de prizonieri din lagărele de soldați și-au dat adeziunea la mișcarea „Freies Deutschland“. Zilnic, soseau la Luniovo noi liste cu semnături. Munca era mult mai dificilă în lagărele de ofițeri. Au fost și cazuri cînd fasciști incorigibili, reuniți în grupuri teroriste, au încercat să tulbure, prin orice mijloace, munca activului din lagăr. Cu toate acestea, sub impresia evoluției catastrofale a situației militare, a început să crească și numărul ofițerilor care aderau la Comitetul Național „Freies Deutschland“. Chiar și în lagărul de la Voikovo, cei mai mulți dintre generalii de la Stalingrad care rămăseseră vreme îndelungată refractari s-au hotărît să colaboreze cu Comitetul Național „Freies Deutschland“.

O sarcină deloc lipsită de importanță a Comitetului Național, ba chiar de mare actualitate pînă la încheierea războiului, era munca de pe front. În fiecare sector de front al Armatei Roșii exista cîte un împuternicit desemnat de Comitetul Executiv al Comitetului Național. Acesta avea la dispoziția sa soldați și ofițeri prizonieri ca împuterniciți pe lîngă statele-majore de armată și de divizie

Aceștia, la rîndul lor, acționau în primul rînd prin cuvîntul rostit și prin cel scris. Se foloseau mai des manifestele. Existau manifeste care expuneau țelurile Comitetului Național, îndemnînd la trecerea liniilor de front în grupuri mai mari. Mai erau și manifeste care dezvăluiau caracterul războiului și al regimului hitlerist, oferind lămuriri despre prizonieratul sovietic și dovedind în final absurditatea rezistenței pe temeiul situației locale a frontului. Un anumit rol îl aveau și scrisorile personale, adresate generalilor și comandanților prin prizonierii de război trimiși înapoi.

Un mijloc de influenţare, care a avut, de asemenea, o importanţă mare. erau megafoanele. de intensitate şi rază de acţiune diferite. Emisiunile aveau un conţinut asemănător celui al manifestelor, dar ţineau seama într-o măsură mai mare de situaţia nemijlocită de pe front.

Tot mai adesea erau trimişi înapoi unul cîte unul diferiţi prizonieri de război. Ei demonstrau înainte de toate că — în pofida celor afirmate de propaganda lui Goebbels — exista realmente un prizonierat sovietic. Cei mai mulţi dintre aceştia primeau sarcina să constituie în Wehrmacht grupuri ale Comitetului Naţional, pe care să le aducă, la timpul potrivit, împuterniciţilor din sectorul de front.

Împuterniciţii din sectorul de front valorificau neîncetat rezultatele acestei activităţi, purtau discuţii cu noii prizonieri de război şi dădeau în lagărele de adunare lămuriri despre prizonierat şi situaţia militară. Ei conduceau întreaga activitate din sectorul lor de front, pregăteau manifeste, texte destinate difuzării şi informării pentru însărcinaţii din subordine. Tot ei ţineau legătura cu Comitetul Naţional de la Luniovo.

Învăţămintele de la Korzun

La cazuri deosebite Comitetul Naţional şi prezidiul Uniunii Ofiţerilor Germani au trimis pe front, de mai multe ori, delegaţii compuse din membrii lor de frunte. Astfel, la începutul lunii februarie 1944, generalul von Seydlitz, însoţit de generalul-maior dr. Korfes, maiorul Lewerenz şi căpitanul dr. Hadermann au mers în zona încercuită Korzun-Sevcenkovski, pentru a sprijini grupurile conduse de colonelul Steidle şi locotenentul von Kügelgen, ce acţionau din însărcinarea Comitetului Naţional. În încercuire se aflau 75 000 de soldaţi germani, ameninţaţi cu nimicirea sigură dacă nu capitulau imediat. Generalii şi ofiţerii fostei Armate 6 s-au adresat stăruitor comandantului şi trupelor încercuite, a căror situaţie se asemăna tot mai mult cu cea de la Stalingrad.

În zona încercuită, generalul SS Gille îşi asumase între timp comanda. El a ordonat o ieşire în forţă, în cursul

căreia au reușit să scape doar cîteva mii de soldați. Pe cîmpul de luptă rămaseră însă morți 55 000 de soldați și ofițeri germani, iar alți 18 000 s-au predat. Cea mai mare parte a lor s-au alăturat, deîndată, mișcării germane de eliberare.

Bătălia de la Korzun-Sevcenkovski a jucat un rol însemnat pentru activitatea ulterioară a Comitetului Național și a Uniunii Ofițerilor Germani. Se văzuse că ordinul lui Hitler „Nu capitulăm niciodată !“ era respectat în continuare de comandanții Wehrmachtului. Generalul-comandant Stemmermann, care dovedise clarviziune, fusese arestat de generalul SS Gille. Se confirma ceea ce constatase Comitetul Național încă la a șasea sa ședință, în ianuarie 1944, anume că nu se putea conta pe o retragere a trupelor germane pe granițele Reichului sub comanda generalilor lor. În ultima fază a bătăliei de la Korzun-Sevcenkovski fusese pusă în aplicare pentru prima oară noua lozincă : „Încetarea acțiunilor de luptă și trecerea de partea Comitetului Național „Freies Deutschland“.

Declarațiile multor prizonieri au confirmat faptul că existența Comitetului Național și a Uniunii Ofițerilor Germani era cunoscută aproape tuturor militarilor Wehrmachtului aflați pe frontul de est. Postul de radio „Freies Deutschland“ era ascultat de mulți dintre cei aflați în patrie și pe front. Un stimul deosebit îl constituiau numele și salutările transmise de militarii germani ajunși în prizonieratul sovietic. Era extrem de important pentru cei de pe front și din patrie să afle că în Uniunea Sovietică trăiau multe mii de prizonieri germani. Numai acest fapt era de ajuns pentru a salva viața multor zeci de mii de soldați, care ar fi căutat altfel o moarte disperată în situațiile limită.

Război pe pămîntul Germaniei

În toamna anului 1944 Prusia Orientală a devenit cîmp de luptă. Și în vest frontul trecuse deja pe teritoriul Germaniei. Erau, ca să zicem așa, ultimele minute înainte ca războiul terestru să cuprindă întreaga Germanie.

În acea vreme, la 8 decembrie 1944, 50 de generali germani prizonieri s-au adunat la Ozero, un conac din apropierea Moscovei, unde se afla pe atunci feldmareşalul Paulus. Walter Ulbricht a înfăţişat din însărcinarea Comitetului-Naţional situaţia militară.

Nimerisem un loc favorabil, aşa că îi puteam observa bine pe cei ce ascultau cu atenţie. Cum se schimbă vremurile, gîndeam în sinea mea. Cînd şi-ar fi putut imagina vreun general prusiano-german că desfăşurarea războiului avea să fie prezisă mult mai exact de nişte lideri comunişti decît de toţi generalii germani la un loc ! Acest om ne avertizase încă acum doi ani, pe frontul de pe Volga. „Propagandă inamică", ne-am zis pe atunci. Şi cîtă dreptate a avut pînă la urmă !

Cîţiva generali pregătiseră un apel către popor şi Wehrmacht ! Mulţi dintre cei prezenţi şi-au motivat adeziunea prin întîmplări şi aprecieri personale. Apoi generalul von Seydlitz a consemnat unanimitatea. Primul a semnat feldmareşalul Paulus. L-au urmat alţi 49 de generali.

De cîtă suferinţă şi nenorocire n-ar fi fost scutit poporul german, dacă ar fi urmat în penultima clipă cuvintele apelului :

„*Popor german, ridică-te la acţiune salvatoare* împotriva lui Hitler şi Himmler, împotriva sistemului lor aducător de nenorocire !

Unit în toate păturile tale, ai această putere ! Iar armele pentru acţiune le ai de asemenea !

Eliberează-te singur de această conducere de stat criminală, ce şi-a uitat datoria şi care mînă Germania spre pieire sigură !

Termină războiul înainte ca prin asaltul comun al inamicilor aliaţi să fie distrus Wehrmachtul şi tot ce ne-a mai rămas din patrie !

Nu există minuni care să ne mai poată ajuta.

Germani, restabiliţi în faţa lumii, prin fapta voastră curajoasă, onoarea numelui de german şi *faceţi prin aceasta* primul pas spre un viitor mai bun !" [67]

Ofensiva Armatei Roşii de pe Vistula, din ianuarie 1945, a fost preludiul finalului celui de-al doilea război mondial. Puţine luni mai tîrziu, a luat sfîrşit bătălia pen-

tru Berlin. Armata sovietică a arborat steagul victoriei deasupra Reichstagului.

La 8 mai 1945, Comandamentul Suprem al Wehrmachtului a capitulat necondiționat în fața Uniunii Sovietice și a aliaților ei apuseni.

Hitler și Goebbels, șeful său de propagandă, s-au sinucis.

Cu puține săptămîni mai înainte am aflat alt eveniment care m-a zguduit pe mine și pe destui dintre camarazii mei de la Luniovo. Splendidul oraș Dresda, cu monumentele sale arhitectonice de neînlocuit, fusese transformat în moloz și cenușă în noaptea de 13 spre 14 februarie 1945 ; zeci de mii de oameni de toate profesiile și vîrstele zăceau morți sub ruine. Trista glorie de a fi înfăptuit această operă barbară de distrugere le revenea bombardierelor anglo-americane. Nici o rațiune de ordin militar nu cerea transformarea într-o mare de flăcări a marelui oraș de pe Elba. De la est se apropiau de oraș forțele sovietice. Nici un avion sovietic nu aruncase vreo bombă asupra Florenței de pe Elba. Ziarele elvețiene scriau pe atunci că englezii și americanii ar fi vrut să evite ca Dresda să cadă intactă în mîinile Armatei Roșii. La Luniovo, și noi am ajuns la aceeași concluzie. Orașul de pe Elba era un important nod de comunicații. Puterile apusene țineau în mod evident să frîneze înaintarea rapidă a armatelor sovietice spre inima Germaniei. Atacul terorist asupra Dresdei era o nouă verigă în lanțul acelor acte neprietenești comise față de aliatul sovietic de către cercurile imperialiste din Anglia și America, început deja prin deschiderea cu mare întîrziere a celui de-al doilea front. Aici zac germenii acelei politici a puterilor apusene față de tovarășul lor de arme socialist, care vor încolți în anii de după război sub denumirea „războiul rece".

Istoria confirmă Comitetul Național

Ultimele luni de război au fost deosebit de grele pentru mine și camarazii mei. Îmi sîngera inima cînd aflam din comunicatele militare zilnice cum războiul pătrundea tot mai adînc în Germania, aducînd distrugere și moarte,

cum Volkssturmul lui Hitler mîna la carnagiu fără nici un rost copii și moșnegi. Dar ceea ce mă durea cel mai mult era faptul că nu exista nici un general care să-și fi păstrat măcar un dram din simțul de răspundere, ordonînd măcar acum, după ce bătuse ceasul al doisprezecelea, încetarea rezistenței absurde a Wehrmachtului. Sfîrșitul Germaniei a fost sfîrșitul hiperdimensionat al armatei germane pe Volga. Jertfele omenești și pierderile materiale înregistrate au întrecut temerile mele cele mai pesimiste. Comitetul Național „Freies Deutschland" și Uniunea Ofițerilor Germani au avut, din păcate, dreptate atunci cînd s-au adresat poporului și Wehrmachtului cu apelul : Terminați cu Hitler și cu războiul sau veți fi tîrîți în cea mai mare catastrofă din istoria germană !

În anii 1962—1964, în timp ce lucram împreună cu prietenul meu Otto Rühle la această relatare și cînd fiecare dintre noi își împrospata amintirile legate de acele vremuri grele și le introducea ca informații în paginile acestei cărți, am studiat încă o dată în mod sistematic toate documentele importante referitoare la țelul și lupta Comitetului Național „Freies Deutschland" și a Uniunii Ofițerilor Germani. Am citat în mod deliberat cuvînt cu cuvînt unele texte ca cititorul să-și poată forma singur o imagine despre activitatea coaliției germane antihitleriste, pătrunsă de cea mai profundă răspundere față de popor și națiune. Am renunțat să polemizăm cu calomniatorii care se fac auziți în anumite cercuri, ce nu-și au întîmplător domiciliul în Germania apuseană. Unii din membrii acestor cercuri aparțin breslei generalilor lui Hitler, care-și scriu memoriile, încercînd să se spele pe mîini și să dea întreaga vină pe sinucigașul Hitler. Alții sînt și ei pe aproape.

Dacă aplicăm generalilor reprezentînd militarismul german cuvintele lui Schiller „Istoria universală este tribunalul universal", atunci sentința vinovăției îi va lovi pe veci în cea mai înaltă măsură. Ei au dus poporul german cu bună știință la catastrofă națională. Istoria universală, ca tribunal universal, a decernat, pe de altă parte, însemnele libertății naționale, ale dreptății și demnității militanților germani ce s-au ridicat împotriva fascismului și mi-

litarismului. Mișcarea „Freies Deutschland“ ocupă un loc de cinste în cadrul mișcării antifasciste germane.

Ce fel de Germanie ?

Pe măsură ce războiul se apropia de sfîrșit, în discuțiile noastre cîștiga tot mai multă însemnătate și pondere întrebarea : cum trebuie să arate noua Germanie ? Manifestul Comitetului Național „Freies Deutschland“, din 13 iulie 1943, enunțase deja principiile de bază :

„Țelul este o Germanie liberă..

Aceasta înseamnă o puternică forță democratică de stat, care n-are nimic comun cu neputința regimului de la Weimar, o democrație care să înăbușe încă din fașă, fără cruțare, orice încercare de resuscitare a conspiratorilor împotriva drepturilor la libertate ale poporului sau împotriva păcii din Europa. Aceasta mai înseamnă anularea cu desăvîrșire a tuturor legilor întemeiate pe ura națională și rasială, a tuturor măsurilor dezonorante pentru poporul nostru luate de regimul hitlerist, abrogarea tuturor legilor restrictive din perioada hitleristă îndreptate împotriva libertății și a demnității umane, restabilirea și lărgirea drepturilor politice și a cuceririlor sociale ale celor ce muncesc, a libertății cuvîntului și presei, a libertății de organizare, a conștiinței și religiei.“ [68]

Legile fasciste se cereau înlăturate, iar libertățile democratice restabilite. Dar aceasta nu trebuia să rămînă doar pe hîrtie. În pofida unei conștiințe în esență progresiste, republica de la Weimar arătase totuși că democrația rămînea formală dacă nu era consolidată prin măsuri cu adevărat democratice. Înainte de toate, trebuiau înlăturate și pedepsite forțele care duseseră Germania la pieire. Manifestul cerea judecarea fără cruțare a criminalilor de război, a conducătorilor partidului nazist, a oamenilor săi din umbră și a celor care îl sprijiniseră activ. Nu trebuia repetată în nici un caz una din greșelile fundamentale comise în 1918 : cruțarea celor vinovați de dezlănțuirea războiului.

Dar ce urma să se întîmple cu milioanele de simpli membri ai partidului național-socialist și ai organismelor

acestuia, cu acei adepți care urmaseră de bună credință, dar din miopie politică, drumurile greșite ale lui Hitler? În discuțiile desfășurate pe atunci în cadrul Comitetului Național, tocmai comuniștii au fost cei care s-au pronunțat cu hotărîre pentru o diferențiere netă între criminalii și fasciștii activi, pe de o parte, și masa naziștilor de rînd, pe de altă parte. Înainte de toate urmau să fie pedepsiți criminalii și conducătorii, iar cei induși în eroare trebuiau reeducați. Manifestul din 1943 prevedea amnistia pentru toți aderenții lui Hitler care se deziceau de el la vreme prin faptele lor și se alăturau mișcării pentru o Germanie liberă.

Monopoliștii — promotori ai războiului

Astfel, denazificarea și democratizarea erau prevăzute încă în manifestul Comitetului Național drept temelie solidă a noii Germanii. Dar cum urma să fie organizată economia? Prin discuții și studiu individual, dar nu în ultimul rînd prin expuneri ale activiștilor comuniști, îmi devenise limpede că marile concerne și bănci instigaseră în cea mai mare măsură la război. Chiar dacă reprezentanții lor au strîmbat din nas la vederea „plebeului" Hitler, totuși acesta era omul lor, deoarece venea în întîmpinarea setei lor de noi surse de materii prime, de uzine și forță de muncă ieftină. De aceea l-au finanțat și tot de aceea i-au acordat sprijin încă înainte de a pune mîna pe putere.

Înarmările și războiul au făcut din cele mai multe monopoluri mari și puternice unități economice. Un exemplu grăitor în acest sens îl oferă istoria firmei Krupp din Essen.

Începuturile acesteia datează din anul 1785, cînd Friedrich Krupp a devenit, cu cîteva mii de taleri, copărtaș la „Gute-Hoffnungs-Hütte". Prin speculații iscusite el a reușit să-și sporească, deși doar cu puțin, capitalul. Era propriu-zisă a familiei Krupp a început însă abia cu fiul său cel mai vîrstnic, Alfred, care a preluat după moartea tatălui fabrica Krupp, care avea doar șapte muncitori. Acestea se întîmplau la sfîrșitul anului 1826. În anul 1834 numărul muncitorilor de la uzina din Essen

sporise la cincizeci. În 1844 erau deja 130 de muncitori. De la 1859 pînă la 1861 a fost construit, pentru suma de 600 000 de taleri, marele ciocan de forjă „Fritz" avînd o greutate de cădere de 1 000 chintale. În următorii cincisprezece ani Krupp a achiziționat o serie de fabrici. Numai pentru mina „Hannover", din apropiere de Bochum, Krupp a plătit, în anul 1872, suma de 1 350 000 de taleri. După criza din 1873, care a marcat perioada de început a celui de-al II-lea Reich, Krupp dispunea de peste 17 000 muncitori. În 1919 numărul lor se ridica la 79 000 de muncitori și funcționari. În memoriile sale Krupp explică acest avînt extraordinar doar ca un rezultat al spiritului de economie, al intreprinderii și perspicacității antreprenorilor. Sudoarea și hărnicia muncitorilor fuseseră însă în realitate cele care sporiseră bogățiile firmei în cursul celor două sute de ani. Firma Krupp se îmbogățea prin livrări de material necesar căilor ferate și construcțiilor navale, dar mai ales prin comenzile de tunuri și alte furnituri militare. Încă în anul 1859, guvernul prusian hotărîse să comande firmei Krupp fabricarea a trei sute tunuri de cîmp de 6 livre * (cu încărcarea pe la culată). Curînd, au urmat comenzi din partea Belgiei și Rusiei. În anul 1861 a fost ridicată prima fabrică de tunuri, urmată în 1862 de cea de-a doua și a treia. Prusia a comandat în anul 1866 un număr de 1562 de țevi pentru tunurile de cîmp. În anul 1868 a început producerea primelor țevi de tun pentru marina militară. Apoi a urmat înzestrarea artileriei de coastă, producerea plăcilor de blindaj pentru marile nave de luptă și așa mai departe. Începînd cu mijlocul secolului trecut, firma Krupp ajunsese să cîștige miliarde de mărci de pe urma tuturor războaielor. Lipsa de scrupule cu care își ducea afacerile reiese și din acel bine cunoscut acord de brevet, încheiat cu firma engleză de armament Vickers-Armstrong înaintea primului război mondial. Potrivit acestuia, firma engleză avea dreptul să producă un focos german deosebit de eficient pentru grenadele de mînă. După primul război mondial, Krupp a acționat în justiție firma engleză, revendicînd taxele de licență pentru acest brevet. Din

* 1 livră = 560 grame. În acest caz calibrul tunului este exprimat prin greutatea proiectilului (n. tr.).

calculele firmei rezulta că englezii folosiseră împotriva soldaților germani 123 milioane grenade înzestrate cu focosul Krupp. Drept compensație, firma engleză i-a acordat lui Krupp participarea la fabrica ei de armament de la Mieres, în Spania.

Gustav Krupp von Bohlen und Halbach și fiul său Alfred au fost preamăriți și decorați de Hitler alături de alți conducători de concerne, ca niște „mari patrioți ai marelui Reich german". Pe atunci nu-mi făceam probleme în această privință. La urma urmelor de ce n-ar fi trebuit onorați acești industriași din Ruhr ? Doar furnizau de cinci sau șase generații încoace armament bun și verificat pentru armata și flota germană ! Nu-mi trecuse deloc prin gînd că aceste arme nu erau folosite în interesul poporului, ci al unui grup restrîns de familii avide de putere și profituri. Ce-i drept, pieirea fără sens a Armatei 6 în bătălia de pe Volga m-a trezit din nepăsare. Dar abia în prizonierat am dobîndit claritate și capacitatea de înțelegere a lucrurilor. Acolo am aflat, de asemenea, că familia Krupp nu fusese doar furnizoarea de arme a lui Wilhelm al II-lea și a lui Hitler, ci influențase în mod direct politica acestora. Familia Krupp fusese nemijlocit implicată atunci cînd Germania imperială își dezlănțuise cu forța armelor, încă naintea primului război mondial, atacurile sale vizînd hegemonia politică în China, Maroc și Tunisia. Krupp contribuise în mod esențial la venirea lui Hitler la putere și la înarmarea în vederea celui de-al doilea război mondial.

Krupp și al doilea război mondial

Cei ce mi-au deschis ochii asupra acestor corelații au fost diferiți comuniști, conducători ai clasei muncitoare. M-au impresionat mai cu seamă cîteva cuvîntări în Reichstag ale lui Karl Liebknecht, care mi-au căzut în mînă la biblioteca de la Luniovo. Acest bărbat, care ura din străfundul sufletului său militarismul și războiul, se apropia, prin vorbele sale — „militarismul este mare, iar Krupp este profetul său" — de acel adevăr pe care potentații din industria armamentului voiau să-l ascundă cu atîta

grijă. El demonstra modul în care funcționari și ofițeri ai Germaniei imperiale fuseseră copios mituiți de directori ai firmei Krupp. Într-un articol de presă din 28 august 1913, Liebknecht caracteriza astfel această stare de lucruri : „Se constată, în general, o învăluire de-a dreptul periculoasă din punct de vedere public a administrației militare de către capitalul din industria armamentului, avid de profit și lipsit de scrupule — învăluire promovată în mod deosebit printr-o uniune personală de mare întindere. În acest sens trebuie reținut și efectul distructiv din punct de vedere moral al angajării la una din firmele milionare. Să fii angajat de Krupp înseamnă pentru ofițeri și pentru funcționarii din administrație o avansare strălucită (o înaintare în grad). Și ce este oare mai la îndemînă decît să concurezi prin tot felul de servicii pentru favorurile lui Krupp ? Acest izvor al corupției se numără printre cele mai puternice și mai otrăvitoare. Fără astuparea acestuia, însănătoșirea este imposibilă." [9]

Anticipînd puțin evenimentele, se cuvine să amintim că Gustav Krupp von Bohlen und Halbach s-a numărat între acuzații din procesul de la Nürnberg, desfășurat în fața Tribunalului Militar Internațional, împotriva principalilor criminali de război. Cu această ocazie, chiar și partea americană a înfățișat un bogat material incriminatoriu, între care o declarație din numărul pe martie 1940 al revistei firmei Krupp. Din această declarație rezultă că, la scurt timp după încheierea primului război mondial, familia Krupp începuse împreună cu alte întreprinderi pregătirea unui nou război mondial. La 1 martie 1940 Gustav Krupp declara :

„Am vrut și a trebuit — în pofida oricărei opoziții — să păstrez pentru un viitor mai îndepărtat firma Krupp ca o uzină de armament, chiar într-o formă camuflată. Despre adevăratele motive am putut discuta doar în cercuri foarte restrînse și intime, care m-au îndemnat să orientez uzinele spre anumite direcții de producție [...] Chiar și cei însărcinați de aliați cu iscodirea noastră au fost induși în eroare [...] După venirea la putere a lui Adolf Hitler, am avut mulțumirea să pot raporta Führerului că — după o scurtă perioadă de demarare — firma Krupp era gata să înceapă reînarmarea poporului german,

fără vreo deficiență în experiența ei de muncă [...]" [70]

La 30 mai 1933, în calitate de președinte al Uniunii industriașilor germani, Krupp von Bohlen scria următoarele președintelui Băncii Reichului, Schacht :

„[...] s-a propus inițierea unei colecte în cercurile cele mai largi ale industriei germane, inclusiv ale agriculturii și sistemului bancar, care să fie pusă la dispoziția Füherului NSDAP-ului sub numele de „Fondul Hitler"... Eu am acceptat președinția consiliului de administrație [...]"

Krupp a vărsat din casieria societății principale Krupp suma de 4 738 446 mărci în fondul partidului nazist. În iunie 1935, Krupp a donat partidului nazist suma de 100 000 de mărci din averea sa personală. [71]

În urma deciziei din 15 noiembrie 1945 a Tribunalului Internațional, procesul împotriva lui Gustav Krupp n-a mai fost deschis, iar punerea sub acuzare a fost amînată pînă „cînd starea fizică și psihică a acuzatului o va îngădui" [72]. Dar asta nu s-a mai întîmplat. În schimb, în cursul procesului desfășurat la Nürnberg între 1947 și 1948 împotriva firmei Krupp, Alfred Krupp von Bohlen und Halbach — răspunzător în mod nemijlocit, la fel ca și tatăl său, de crimele puse în seama uzinelor Krupp —, a fost condamnat, la 31 iulie 1948, la 12 ani închisoare. Pe lîngă aceasta, i-a fost confiscată averea. Dar după doi ani și jumătate, la 3 februarie 1951, el a fost eliberat din închisoare la ordinul înaltului comisar american McCloy. De asemenea, i s-a restituit și cea mai mare parte din avere. La fel s-a întîmplat cu aproape toți ceilalți conspiratori împotriva păcii.

În Republica Federală ei au redobîndit încă de mai multă vreme puterea și onorurile, ducînd ca întotdeauna o politică imperialistă și revanșardă, de parcă n-ar fi existat vreodată un al doilea război mondial și procesele de la Nürnberg.

În alianță cu clasa muncitoare conducătoare

Dar să revenim la Luniovo, în primăvara anului 1945. Mă convingeam tot mai mult că Germania liberă, mai bună, trebuia să fie o Germanie înnoită din temelii. Nici regii

tunurilor şi nici generalii lui Hitler nu trecuseră examenul istoriei. L-au trecut însă Liebknecht, Thälmann. Pieck,. Ulbricht şi tovarăşii lor, care s-au exprimat cu consecvenţă împotriva războiului. Clasa lor. clasa muncitoare, care era de multe decenii cel mai mare făuritor al avuţiei naţionale, trebuia să devină în Germania clasa politică conducătoare, clasa dominantă.

Numai astfel pacea îşi putea afla în Germania o patrie sigură.

În cadrul comitetului „Freies Deutschland" am aflat că liderii mişcării muncitoreşti se pronunţau în mod cinstit pentru alianţa cu ţărănimea, cu intelectualitatea şi cu ceilalţi oameni ai muncii. Ei ne-au întins în mod onest mîna şi nouă, ofiţerilor şi generalilor din armata lui Hitler, pentru a întreprinde împreuna acţiunea naţională. Locul meu putea fi numai de partea lor

Fireşte, se iscau şi unele discuţii aprinse. Nu întotdeauna unii sau ceilalţi găseau imediat cuvintele potrivite şi soluţia cuvenită. Drept urmare. începeau căutările, punîndu-se esenţialul mai presus de ceea ce nu avea importanţă. Aşa creştea neconteniţ frontul adversarilor lui Hitler, iar prin ei frontul pentru o Germanie nouă. cu adevărat naţională, iubitoare de pace şi democrată.

Acordul de la Potsdam. încheiat între Aliaţi. a confirmat în mod suplimentar, ca să zicem asa, concepţiile Comitetului Naţional privind noua Germanie : fascismul şi militarismul urmau să fie stîrpite din rădăcini. monopolurile economice şi financiare urmau să fie dezmembrate, iar intreaga Germanie avea să fie transformată în chip democratic. Mie şi celor mai mulţi dintre camarazii mei nu ne-a fost dintru început uşor să recunoaştem frontiera de est a Germaniei stabilită de puterile victorioase. În această privinţă au avut loc destule discuţii aprinse. Dar, în definitiv, cunoaştem antecedentele şi desfăşurarea războiului împotriva Poloniei. Militarismul german s-a folosit în cursul a două războaie de cleştele format din Prusia Orientală şi Silezia pentru a invada Polonia. În al doilea război mondial au fost exterminaţi peste şase milioane de polonezi. Germania trebuia — oricît de greu i-ar fi fost — să suporte consecinţele crimelor de război ale lui Hitler, ale alianţilor săi şi ale inspiratorilor

săi din umbră. Pretenția Poloniei și Uniunii Sovietice la securitate era îndreptățită.

Dar nu toți generalii și ofițerii care semnaseră cu săptămîni mai înainte apeluri împotriva lui Hitler voiau să recunoască realitatea vinovăției germane. Vechiul spirit de stăpîn era prea adînc înrădăcinat în ființa lor, astfel că unii dintre ei s-au schimbat în vremea care avea să vină, desolidarizîndu-se de mișcarea „Freies Deutschland" și revenind în frontul intransigenților. Nu peste mult timp la Voikovo m-am simțit fulgerat de privirile pline de ură ale unor astfel de oameni.

În ultimele zile ale războiului au plecat să activeze în Germania mai mulți dintre conducătorii comuniști, în frunte cu Walter Ulbricht. În cursul verii, în zona ocupată de Armata Roșie au fost transportate pe calea aerului mai multe grupuri de antifasciști, printre care se aflau mai mulți soldați și ofițeri, spre a putea lua parte în mod activ la edificarea noii Germanii. Dar repatrierea nu a avut loc atît de repede în cazul tuturora. De aceea, cîțiva membri ai Comitetului Național au început să profereze reproșuri la adresa emigranților germani și a Uniunii Sovietice. Aceasta a știrbit întrucîtva atmosfera generală, dar nu a schimbat cu nimic mersul evenimentelor.

La 2 noiembrie 1945 a avut loc ultima ședință plenară a Comitetului Național „Freies Deutschland". Erich Weinert a făcut un bilanț amplu. Alături de munca depusă pe front, el a evidențiat înainte de toate contribuția adusă la reeducarea prizonierilor de război, care urma să fie de cea mai mare însemnătate pentru democratizarea unor pături largi ale poporului german. Ideea fundamentală a Comitetului Național — Frontul Popular Antifascist — continua să ființeze acum în Germania prin Blocul Partidelor Democratice. Blocul preluase în patrie conducerea nemijlocită a activității de reorganizare politică, economică și socială. Astfel, existența Comitetului Național în afara Germaniei devenise de prisos. În încheiere, Weinert a făcut propunerea de a se aproba dizolvarea Comitetului Național „Freies Deutschland". Generalul von Seydlitz a făcut o propunere similară în privința

Uniunii Ofițerilor Germani. Ambele propuneri au fost votate în unanimitate. De asemenea, și-au încetat activitatea postul de radio și ziarul „Freies Deutschland".

Paulus, martor la Nürnberg

La 18 octombrie 1945 a avut loc la Berlin ședința de deschidere a Tribunalului Militar Internațional, consacrată înaintării actului de acuzare împotriva principalilor criminali de război. Aceasta a fost pentru noi un amplu subiect de discuție. Mă simțeam satisfăcut de faptul că apropiații complici ai lui Hitler — Göring, Keitel, Jodl, Raeder, Dönitz, Rosenberg, Ribbentrop și alții — aveau să-și primească pedeapsa pentru crimele comise împotriva păcii și umanității. „Pravda" și „Izvestia" publicau relatări zilnice, pe pagini întregi, despre desfășurarea procesului. Aceste relatări dezvăluiau atît de multe amănunte josnice, încît eu, ca german, mă simțeam uneori aproape strivit. La așa ceva participasem, așadar, vreme de mai mulți ani. În acest scop îmi angajasem ani de zile toate forțele, pentru a-mi da concursul la țeluri care fuseseră absolut antiumane și criminale !

Paulus lucra cu maximă încordare. Bănuiam că era ceva în legătură cu procesul. Nu mica mi-a fost însă mirarea cînd am auzit la radio că Paulus s-a înfățișat la Nürnberg ca martor împotriva criminalilor de război. În nenumăratele ore în care — legat de ordinul lui Hitler — se hotărîse să reziste cu disperare în încercuirea de pe Volga, Paulus mai scăpase din cînd în cînd cuvinte amare despre întregul război. Acum însă, în declarația sa de la Nürnberg, el ajunsese să condamne fără ocol războiul. Fără nici o reținere, Paulus a dezvăluit acum antecedentele războiului de cucerire împotriva Uniunii Sovietice, pregătit de Germania hitleristă, în mod sistematic, încă din toamna anului 1940.

Iată acum cîteva extrase din interogatoriul luat de generalul Rudenko, acuzatorul sovietic principal :

„*Generalul Rudenko* : În ce împrejurare a fost efectuat atacul armat împotriva URSS, pregătit de guvernul lui Hitler și de OKW-ul german ?

Paulus : După cum am relatat, atacul împotriva Uniunii Sovietice a fost declanşat pe baza unui plan îndelung pregătit şi ţinut în mare secret. Trupele destinate atacului au ocupat mai întîi poziţii în adîncimea spaţiului de concentrare. Mai întîi au pornit pe sectoare, la un ordin special, spre poziţiile de plecare şi au dezlănţuit apoi atacul în mod simultan pe lungimea întregului front care ducea din România pînă în Prusia Orientală, excepţie făcînd teatrul de război finlandez [...]

O mare operaţiune de diversiune, organizată din Norvegia şi de pe coasta franceză, trebuia să simuleze intenţia unei debarcări în Anglia în luna iunie 1941, distrăgînd astfel atenţia de la răsăritul Europei. Dar s-au luat toate măsurile nu numai pentru surpriza operativă, ci şi pentru cea tactică : de pildă, interzicerea unei activităţi vizibile de cercetare pe şi dincolo de graniţa înainte de începerea operaţiunilor. Asta însemna, pe de o parte, că în interesul surprizei erau acceptate posibilele pierderi care s-ar fi putut produce prin renunţarea la cercetare ; pe de altă parte, asta însemna însă că nu exista vreo temere faţă de o surpriză pe care ar fi putut s-o producă inamicul de dincolo de graniţă.

Toate aceste măsuri arată că în acest caz era vorba de un atac criminal [...]

Generalul Rudenko : Care dintre acuzaţi a fost participant activ la elaborarea războiului ofensiv împotriva Uniunii Sovietice ?

Paulus : Din rîndul acuzaţilor — atît cît s-au aflat în raza mea de vedere — consilierii militari cei mai apropiaţi ai lui Hitler, adică şeful OKW-ului, Keitel, şeful Serviciului de operaţii al Wehrmachtului, Jodl, şi Göring, în calitatea sa de mareşal al Reichului, comandant suprem al Luftwaffei şi împuternicit în domeniul înarmării [...]" [73]

Am aflat că Paulus petrecuse şi cîteva zile la Dresda. Aş fi dorit mult să aflu din spusele lui cum arătau lucrurile pe acolo şi prin alte oraşe germane. Nu l-am întîlnit, deoarece, după revenirea în Uniunea Sovietică, el s-a stabilit într-un alt loc. În schimbul întîlnirii mele cu Pau-

lus, care nu s-a realizat atunci, a survenit ceva de cu totul altă natură. În martie sau aprilie 1946 am fost chemat la comandantul lagărului nostru.

— Cum îi mai merge familiei dumneavoastră, colonele Adam ?, m-a întrebat el.

Ce-o fi vrînd cu întrebarea asta, mi-am spus în sinea mea, doar știe că n-am nici o veste de acasă. I-am răspuns de-a dreptul neprietenos :

— De unde vreți să știu ? Pînă acum n-am primit nici o scrisoare.

Cu un zîmbet abia vizibil, comandantul a întins mîna spre o mapă, din care a scos o carte-poștală.

— Nu sînteți cumva dumneavoastră destinatarul ?

Grăbit, am luat-o. Inima amenința să-mi spargă pieptul. Am recunoscut scrisul soției mele. Apoi mi-a venit să rîd. Pe plic era pusă următoarea adresă : Colonelul Adam, Stalingrad.

— Ei, vedeți cît de descurcăreață este poșta noastră, a fost de părere comandantul. Acum scrieți-le acasă, și asta cît mai repede, adresa dumneavoastră corectă ! Soția și fiica așteaptă, desigur, cu înfrigurare, un semn de viață din partea dumneavoastră. Vă felicit încă o dată din inimă pentru această primă veste.

Apoi comandantul mi-a dat, peste rînd, o carte-poștală. M-am retras radiind de bucurie. Acum știam cel puțin că soția și fiica supraviețuiseră războiului !

La Voikovo, la strategii rezistenței cu orice preț

La mijlocul lunii mai 1946 lagărul de la Luniovo a fost lichidat după ce în lunile premergătoare numeroși membri și colaboratori ai Comitetului Național și ai Uniunii Ofițerilor Germani plecaseră în patrie sau fuseseră mutați în alte lagăre. Împreună cu un grup din care făceau parte printre alții generalii von Seydlitz, von Lenski și dr. Korfes, maiorii Homann și von Frankenberg, am ajuns în lagărul pentru generali de la Voikovo. Comandantul lagărului, medicul lagărului, ofițerul politic și translatorul m-au salutat cu multă simpatie, ca pe un vechi cunoscut. Mai puțin prietenoasă a fost primirea din partea gene-

ralilor germani prizonieri de război. Pe cei mai mulți dintre ei nici nu-i cunoșteam personal, de mulți nu auzisem nici măcar după nume. Dar și foștii generali ai Armatei 6, cu care fusesem împreună mai bine de un an în 1943—1944, se fereau să-mi vorbească. Singurul care m-a primit cu bucurie sinceră a fost generalul Wulz, vechiul meu prieten.

Mai întîi am fost repartizat într-o cameră în care locuiau deja un amiral, doi generali și un șef al serviciului de muncă. Toți acești domni m-ar fi dat afară cu cea mai mare plăcere. Mi-au făcut loc în silă. Ocupația lor principală era jocul de cărți, iar tema principală de discuție revenea mereu la „vremurile frumoase de odinioară", la anuarele armatei și întîmplările de cazino. Față de biblioteca lagărului arătau puțin interes, în schimb pentru mîncare interesul lor era nemăsurat.

Nu e deloc ușor să găsești cuvinte potrivite pentru a exprima sărăcia spirituală atît de profundă a comandanților militari înfrînți. Egbert von Frankenberg, tovarășul meu din timpul petrecut la Voikovo, a făcut în cartea sa intitulată *Hotărîrea mea*[74] o încercare încununată de succes de a înfățișa, în toată stupiditatea lor, aroganța și, în același timp, nefasta influență a cîtorva dintre acești „eroi". Îmi rămîne doar să spun că a ales culori prea blînde pentru a-i zugrăvi.

La cîteva zile după sosirea noastră, a fost eliberată o cameră, în care m-am mutat împreună cu von Lenski, dr. Korfes, von Frankenberg, Homann și alți camarazi. Eram bucuros că nu mai trebuia să ascult „memoriile" debitate fără pic de minte de tovarășii mei de cameră de pînă atunci. Cam tot pe atunci au avut loc și alte mutări în interiorul lagărului. Soldați din compania de aprovizionare — germani, români, italieni și unguri — cărau, încoace și încolo, mobilă și saltele. Au fost aduse paturi și noptiere noi. Totul părea să indice că lagărul urma să primească „întăriri". Într-una din zile, evenimentul așteptat s-a produs. Poarta lagărului s-a deschis, făcînd loc unei mulțimi de generali, care cărau o sumedenie de geamantane, pături și diferite alte lucruri, pe care le mai știam doar din amintire. Erau mai cu seamă generali luați prizonieri în Curlanda, dar și alții, găzduiți pînă

atunci la Krasnogorsk sau Suzdal. Pe mulți dintre ei îi cunoșteam. De la ferestrele noastre priveam această intrare zgomotoasă. Drumeagul din lagăr a fost într-o clipă plin de oameni. Între noii sosiți și „bătrîni" s-a pornit un viu schimb de cuvinte. Apoi, zumzetul vorbelor a amuțit încetul cu încetul. Cei noi și-au ocupat camerele repartizate.

Ieșind din căsuța noastră, m-am întîlnit cu doi generali pe care îi cunoșteam de la școala militară din Dresda. Mi-au dat mîna surprinzător de prietenos. Să fi ajuns oare acești domni din experiențele prin care trecuseră la concluzii asemănătoare cu ale mele? Această supoziție s-a dovedit, curînd, eronată. Cei doi credeau că vor întîlni în lagărul generalilor numai tovarăși însuflețiți de aceleași convingeri. „Bătrînii" i-au lămurit însă repede. Cîteva ore mai tîrziu, cînd m-am adresat unuia din cei doi generali întîlniți pe drumeagul din lagăr, acesta mi-a întors spatele, continuîndu-și drumul.

În lagăr se aflau acum aproximativ 170 de generali germani, 36 de generali unguri, 6 generali români și 3 generali italieni. În fruntea lor se găseau strategii rezistenței cu orice preț, ca Foertsch, Wuthmann, Specht, Hax și Marcks. Cel ce ar fi vrut să se abată de la linia dictată de ei era terorizat. De altfel, în rîndurile celor iremediabil legați de „ziua de ieri" au revenit și cei mai mulți dintre generalii care au semnat, împreună cu Paulus și Seydlitz, apelul celor 50. În fața unui soi de tribunal de onoare, în fruntea căruia se afla gruparea cea mai reacționară, acești generali au trebuit să se „spovedească". Ei au recurs la minciună și calomnie, pentru a-și justifica pasul făcut atunci, afirmînd că semnaseră sub presiune. După ce s-au dezis de Uniunea Ofițerilor Germani, ei au fost reprimiți „cu onor" în comunitatea celor mai credincioși generali ai lui Hitler. Totul era sub orice demnitate. Acești oameni se asemănau cameleonilor. Nici o mirare că soldații din companiile de servicii nu-și ascundeau disprețul față de generalii de această teapă. S-au găsit însă și cîțiva generali care au fost destul de fermi pentru a nu se lăsa intimidați. Între aceștia s-a numărat și generalul dr. Altrichter. El a continuat să-mi răspundă la fel de prietenos la salut, fără a ține seama

de privirile mînioase ale celorlalți. Mi-a povestit că fiul său, cu cîțiva ani mai tînăr decît Heinz al meu, care frecventase și el același liceu din Dresda, căzuse pe front ca tînăr soldat. Altrichter era, asemenea lui Paulus, un tip de savant. Generalii îl socoteau un om straniu, deoarece le evita compania, detestînd conversația lor superficială și anostă, cărțile de joc frecate cît era ziua de lungă. Cel mai adesea stătea singur pe o bancă îndepărtată din frumosul parc, citea sau scria despre probleme religioase. Răuvoitorii afirmau că intenționa să întemeieze o nouă comunitate religioasă. Deoarece nu se ridicau la nivelul său spiritual, căutau să-l coboare în ochii celorlalți. Drept este faptul că generalul Altrichter respingea ifosele lor mărginite de castă și îndărătnicia lor militaristă, chiar dacă nu era un antifascist declarat.

Aveam legături deosebit de strînse cu generalii români. Ei ne vizitau în cameră, se plimbau împreună cu noi și ne salutau întotdeauna prietenește. Îl urau pe Hitler și clica sa, care adusese și poporului lor atîta nenorocire și mizerie. Ore în șir discutam în germană sau în franceză despre sarcinile de viitor ale celor două popoare ale noastre. Cei trei generali italieni erau fasciști pînă în măduva oaselor. Ei s-au alăturat strîns grupării reacționare a generalilor germani.

Generalii unguri au fost, la început, mai rezervați. Ce-i drept, ei nu au trecut de partea îndărătnicilor fanatici din rîndul generalilor germani, dar în rest păreau să privească cu destulă indiferență mersul lucrurilor. Cu timpul am sesizat însă că și în frontul generalilor unguri existau fisuri. Aproape toți urau Germania hitleristă, iar cîțiva au tras din pățaniile lor concluzii asemănătoare cu ale noastre în ceea ce privea transformarea patriei lor.

Aceasta era imaginea pe care mi-am făcut-o în timpul primelor săptămîni ale celei de-a doua șederi la Voikovo.

În pofida proscrierii sociale pe care au încercat să o declare împotriva noastră, a antifasciștilor, cei mai mulți dintre paladinii credincioși ai lui Hitler, ni s-au alăturat doi generali tineri, Giese și Neumann. Și ei s-au mutat la noi în cameră.

„Statul-major Foertsch"

Săptămînile şi lunile petrecute la Voikovo, din 1946 pînă în 1947, n-au trecut fără folos. Mi-am continuat studiile în multe domenii ale politicii, ştiinţei şi literaturii, aprofundînd cunoştinţele de limbă rusă, dedicîndu-mă în acelaşi timp pasiunii mele — matematica. Urmăream cu atenţie ziarele germane, care ne parveneau, ce-i drept, cu o anumită întîrziere. Cu puţin timp înainte de a fi părăsit Luniovo, am aflat de unirea celor două partide muncitoreşti germane sub numele de Partidul Socialist Unit din Germania. Prietenii mei şi cu mine atribuiam acestui eveniment o mare importanţă istorică, deoarece ne devenise limpede că o Germanie înnoită din temelii nu putea fi edificată fără conducerea fermă de către un partid muncitoresc unit şi conştient de ceea ce vrea. Ne umplea de mîndrie faptul că drumul urmat în comun de toate forţele democratice şi doritoare de reconstrucţie, drum deschis de mişcarea „Freies Deutschland", era continuat acum fără şovăire în estul Germaniei. Contactul zilnic cu strategii imperialismului şi militarismului din lagărul de la Voikovo reprezenta pentru noi o şcoală bună pentru munca politică de mai tîrziu. Strădaniile încordate ale acestei clici de a-şi păstra coeziunea, de a împiedica ieşirea din formaţie a aderenţilor ei, demonstrau una din slăbiciunile sale. Ştirile venite din Germania, care impuneau o gîndire realistă şi lucidă, erau respinse pur şi simplu drept false. Respingerea cu încăpăţînare a tot ceea ce era nou — aceasta era linia generală de conduită a acestor oameni. Iar dacă vreunul îndrăznea să se abată de la această cale, atunci ameninţarea cu procedura de onoare îl aducea la realitate.

Şefii reacţiunii erau cîţiva foşti ofiţeri de stat-major. În fruntea lor se afla generalul Foertsch, şeful de stat-major al Grupului de Armate „Curlanda". Într-un mod foarte abil, el ştiuse să nu iasă prea mult în evidenţă. Cu toate acestea, constatam în diferite împrejurări că el era adevăratul trăgător de sfori. „Cu americanii împotriva ruşilor" — asta era deviza sa. Din cînd în cînd mai auzeam această deviză chiar din partea vreunui general care, înainte de a lega cu noi o scurtă conversaţie, privea

mai întîi cu teamă în jurul său. De „statul-major Foertsch" țineau generalul Niehoff, comandantul fortăreței Breslau,* generalul Wuthmann, comandantul trupelor germane de pe insula Bornholm, Hermann, un tînăr comandor de aviație, și generalul Marcks, șeful de stat-major al unei armate din Curlanda.

Remarcasem de mai multă vreme că un grup de generali se întîlnea cu regularitate într-un anume loc din parc. De departe îi vedeai discutînd și scriind. Din întîmplare, într-una din zile locotenenții von Einsiedel și von Puttkamer, care veniseră de la Luniovo împreună cu noi, au fost martori ai discuțiilor înflăcărate. Ceea ce ne-au relatat era aproape incredibil : Generalii înfrînți analizau campania din est, trăgeau concluzii privind organizarea și înarmarea armatei germane și notau cu multă scrupulozitate ce trebuia făcut „mai bine" în viitor.

Cîteva săptămîni mai tîrziu — era spre orele două din noapte — am fost trezit de vociferări gălăgioase. În cameră se afla un ofițer sovietic însoțit de doi soldați. „Control", a spus el.

Pretutindeni s-a stîrnit animație. S-au luminat și ferestrele clădirii de vizavi. Bagajele, paturile și îmbrăcămintea noastră au fost cercetate cu cea mai mare atenție. Nimic n-a scăpat privirilor examinatoare. Coșuri pline cu material, mai ales scrieri, scrisori și cărți au luat calea comandamentului. Generalii au izbucnit într-o adevărată canonadă de ocări. Curînd după aceea a fost restituită o parte a lucrurilor confiscate. Materialul suspect, între care se număra evaluarea militară făcută de „strategii" noștri, a fost reținut de autoritățile sovietice. Am auzit că fuseseră găsite și liste negre cu numele noastre. Despre semnificația lor am aflat de la generalul Niehoff, care mi-a șuierat următoarele cuvinte, cînd l-am întîlnit pe aleea cu tei din parcul lagărului : „Ticăloșilor ! Voi veți fi primii pe care îi vom spînzura cînd ne vom vedea acasă." Biet prostănac, am gîndit în sinea mea. Niehoff nu era numai un reacționar trecut prin ciur și dîrmon, ci și un om grosolan și un necioplit, care profera expresii murdare și spunea bancuri scabroase cum nu-mi mai fusese dat să aud pînă atunci. Cu pieptul plin de cele mai

* Azi Wroclaw în R. P. Polonă (n. tr.).

înalte ordine, el umbla țanțoș prin lagăr, trîmbițîndu-și obscenitățile prin toate colțurile. Pesemne credea că se va putea impune în acest fel. Într-una din zile însă, lui și celor de teapa sa li s-a tăiat pentru o vreme craca de sub picioare. Era spre sfîrșitul anului 1946, cînd — pe temeiul unei hotărîri a celor patru puteri aliate — comandamentul lagărului a dispus strîngerea tuturor ordinelor și însemnelor de grad. Se termina astfel odată cu fireturile roșii-aurii ale generalilor, cu toate betelile. Uniformele păreau acum ponosite și pătate. Rareori se manifestase mai pregnant ca în cazul acestor strategi scăpătați valabilitatea proverbului „hainele îl fac pe om".

„Colonele Adam, la drum !"

În cursul verii, oamenii din compania de gospodărie au ridicat sub conducerea unui specialist sovietic o cabană lîngă clădirea bucătăriei. Cabana era formată din trei încăperi, care puteau fi încălzite de o singură sobă mare. Cînd a fost gata, comandantul lagărului ne-a spus, în timpul unei discuții, că ne puteam muta în ea. Ceea ce am și făcut, firește, cu mare plăcere. Camera mare a fost ocupată de generalul von Seydlitz, de pictorul locotenent-colonel prof. Kaiser și de mine, iar cea mai mică de generalii von Lenski și dr. Korfes. În anticameră s-au instalat doi soldați prizonieri de război, care ne fuseseră repartizați. Mica clădire a devenit centrul grupului nostru. Dar acesta n-a rămas pentru multă vreme in vechea sa formă. În primăvara lui 1947 von Lenski a fost mutat la Paulus, aflat la Turmilino, în apropiere de Moscova. Locul lui a fost luat de generalul Buschenhagen, aflat pînă atunci pe lîngă Paulus împreună cu Vincenz Müller și medicul de armată prof. dr. Schreiber.

Spre necazul gărzii de generali, Buschenhagen relata cu cîtă mărinimie fusese tratat de cetățenii sovietici. Vizitase de mai multe ori Moscova cu numeroasele ei monumente. Avea numai cuvinte de laudă pentru muzee și galerii, pentru minunatul metrou și pentru elanul care-i însuflețea pe sovietici la înlăturarea grelelor urmări ale războiului.

Cîteva luni mai tîrziu, într-o zi toridă de iulie, îmbrăcat doar în chiloţi de sport, mă aflam la masa de lucru pe care mi-o amenajasem singur în dosul casei şi meşteream ceva la un geamantan de lemn. Deodată, un sergent s-a apropiat de mine. Cu faţa numai zîmbet, mi-a strigat :

— Imediat la comandantul lagărului !

— Să mă îmbrac întîi. Nu mă pot prezenta în faţa comandantului aşa.

— Grăbiţi-vă, *tovarişci polcovnic* * !

Peste cîteva minute mă aflam în faţa comandantului lagărului.

— Bună ziua, tovarăşe colonel, m-a întîmpinat el. Sînt însărcinat să vă comunic că veţi părăsi lagărul nostru în cursul zilei de azi. Împachetaţi-vă lucrurile în linişte şi luaţi-vă rămas bun de la camarazi ! La orele 18 vi se va servi cina, iar la orele 19 vă veţi prezenta aici !

— Mi-aţi putea spune care e destinaţia mea ?

Comandantul lagărului a zîmbit :

— Asta nu v-o pot spune, dar direcţia de deplasare este spre apus. Vă doresc tot binele pentru viitor. Călătorie cît mai plăcută !

Niciodată n-am traversat lagărul atît de repede. Pe drum m-am întîlnit cu generalul Wulz.

— Plec de aici, tătucule, i-am strigat.

— Încotro ?, m-a întrebat.

— Spre apus. Mai mult n-am putut afla. La orele 19 pornesc spre Ivanovo.

Ştirea despre plecarea mea a făcut rapid înconjurul lagărului. Chiar şi generalii, care evitau să se apropie de cabana noastră, au fost curioşi. Era timpul să-mi iau rămas bun de la camarazi, de care mă lega o prietenie puternică. Nu a fost deloc uşor, dar eram convinşi că ne vom revedea în orice caz în Germania, continuînd acolo opera începută aici.

La Ivanovo, unde am ajuns însoţit de un maior şi de translatorul Lebedev, am urcat în trenul de noapte cu destinaţia Moscova. Multă vreme am privit prin fereastra compartimentului întunericul nopţii, cu gîndurile la Germania, la patrie. În Mecklenburg, Brandenburg, Sachsen-

* Tovarăşe colonel (n. tr.).

Anhalt, Turingia și Saxonia staționau unități ale Armatei Roșii, în vest se aflau englezii, francezii și americanii.

Soția mea locuia în Hessen. Împreună cu fiica noastră ocupa casa ei părintească de la Münzenberg, în apropiere de Bad Nauheim. Acolo era zona de ocupație americană. Dacă aș fi fost acum întrebat : Unde vrei să ajungi, unde vrei să lucrezi în viitor ? aș fi răspuns fără ezitare, cu cea mai sinceră convingere : Acolo unde se conturează noua Germanie, acolo vreau să mă angajez cu toate forțele. Dar mă vor urma oare soția și fiica mea ?

Reîntilnirea cu orașul de pe Volga

Trenul și-a făcut intrarea în gara „Kazan". Ne aflam la Moscova. Mă aștepta un locotenent-major. După ce mi-am luat un călduros rămas bun de la însoțitorii mei, m-am îndreptat cu locotenent-majorul spre o mașină parcată în fața gării.

— Încotro mergem ?

Însoțitorul meu zîmbi :

— Veți vedea.

După ce am ieșit din Capitală, mi-am dat seama, din experiența anterioară, că nu era drumul spre Kransogorsk. Poate era cel spre Turmilino ? Am încercat să ghicesc, amintindu-mi de o relatare a generalului Buschenhagen. În acest caz, pe partea dreaptă a drumului ar fi trebuit să-și facă apariția în curînd un aerodrom. Și, într-adevăr, așa a fost. Cît vedeai cu ochii numai avioane.

În mijlocul pădurii am dat de o așezare întinsă. Casele de lemn, mai mari sau mai mici, cu unul sau cu două etaje, ici-colo presărată cîte o construcție din piatră, se ridicau la umbra copacilor, fiind înconjurate de grădini — un așa-numit oraș de *dacea.* * Casele sînt de obicei locuite numai în timpul verii.

Am ajuns și la punctul final al călătoriei noastre : o atrăgătoare casă de vacanță, cu verandă acoperită cu sticlă și terasa întinzîndu-se pînă departe în grădină.

* Casă de vacanță (n. tr.).

În timp ce mă luă în primire un maior, l-am văzut deja pe prietenul meu Arno von Lenski venind de după colț. De la el am aflat că Paulus, Müller și profesorul dr. Schreiber nu erau pentru moment prezenți, dar urmau să vină curînd. Arno von Lenski mi-a mai spus că voi face împreună cu el o călătorie mai lungă spre sud, la Volga.

— Dar ce căutăm acolo ? Populația nu se va bucura de prezența unor ofițeri ai Armatei 6.

Lenski mi-a arătat o carte cu titlul *Bătălia de la Stalingrad.*

— Este scenariul autorului sovietic Virta. Regizorul dorește mult ca filmul să nu prezinte eronat și nici denaturat partea germană. Eu am parcurs deja scenariul. Mîine vom mai arunca împreună o privire asupra lui. La Stalingrad vom fi de față la filmările exterioare. Interioarele vor fi filmate apoi de „Mosfilm" la Moscova.

— Da, e cu adevărat interesant. Și cînd va începe totul ?, l-am întrebat.

— Cel mai tîrziu peste o săptămînă.

Peste cîteva zile ne aflam în acceleratul cu destinația Stalingrad. Distanța pînă acolo scădea văzînd cu ochii. În stînga și în dreapta căii ferate se întindea fostul cîmp de bătălie. Încă nu erau îndepărtate toate dărîmăturile. Mormane de fier și oțel, vehicule distruse, tancuri calcinate și tunuri sfărîmate de explozie aminteau de furia războiului. La Gumrak se ridicau numeroase case noi. Pe aerodromul de acolo domnea o activitate intensă. Dar marele oraș continua să sîngereze din mii de răni. În el pulsa însă acum viața cea nouă.

Trecutul îngrozitor mi-a revenit paralizant în minte. Revedeam zecile de mii de răniți, bolnavii și oamenii pe jumătate morți de foame ai Armatei 6 germane, stivele de cadavre încremenite de ger, pe care pămîntul, înghețat bocnă, nu voia să le mai primească. Îmi aminteam zilele și nopțile de groază petrecute între speranță și nimicire, ultimele ore ale cumplitului final. Dar nu numai asta era ceea ce mă apăsa. Cu totul altfel decît acum cinci ani resimțeam marea vinovăție pe care noi, germanii, o luaserăm asupra noastră atunci cînd dezlănțuiserăm războiul, atunci cînd pătrunseserăm în țara sovietică ucigînd și distrugînd. În fața orașului renăscînd din ruine,

mi-am făgăduit din nou, solemn, să mă angajez cu toate forțele ca între popoarele german și sovietic să domnească prietenie veșnică.

În zilele următoare am avut, din cînd în cînd, ocazia să vizităm orașul și împrejurimile sale. Marile uzine din nord, dar mai ales uzina de tractoare, își reluaseră producția cu o intensitate deosebită. Strada principală de la sud de Țarița era refăcută. Pe malul mai înalt al fluviului se înălța edificiul de un alb strălucitor al unui teatru. Tramvaiele își reluaseră circulația. Cinematografe, biblioteci, școli și spitale își redeschiseseră porțile. Pretutindeni erau aruncate în aer ruinele, evacuate mormanele de moloz, ridicate noi blocuri de locuințe.

Lenski și cu mine voiam să vedem cît mai multe, să vorbim cu oamenii. Prilejul ni s-a oferit în cursul plimbărilor îndelungate din timpul după-amiezelor, pe care le făceam împreună cu însoțitorul nostru și cu un translator. Ne interesa înainte de toate raionul în care Armata 62 sovietică comandată de generalul Ciuikov luptase cu atîta îndîrjire și înverșunare. O mică întîmplare va arăta cît de viu se păstrase spiritul acestor luptători. Pe malul înalt al Volgăi, nu departe de rezervoarele de țiței distruse de bombe și incendiu, am întîlnit un bărbat care dădea la lopată. Ne-a recunoscut ca foști ofițeri germani. Din discuție a reieșit că participase la marea bătălie în calitate de ofițer superior.

— Sînteți stalingrădean ? l-am întrebat.

— Nu, nici soția mea, nici eu nu sîntem originari din Stalingrad, dar la terminarea războiului ne-am hotărît să trăim și să muncim în acest oraș istoric, a răspuns cu modestie colonelul, fost comandant de divizie.

— Prin urmare, locuiți deja aici ?

— Da, a spus el, acolo, arătînd spre o ruină. Pe vremuri a fost o casă. Vedeți și dumneavoastră ce a mai rămas din ea. Cam astfel locuiam uneori în timpul războiului. Soția mea și cu mine ne-am amenajat acolo, de bine, de rău, o locuință. Iar aici ne construim din materialul care zace împrejur o nouă căsuță. Iată, ăsta-i planul.

Mi-a arătat o suprafaţă pătrată, proaspăt marcată. Pe laturile acesteia tocmai săpa şanţurile pentru fundaţie. În continuare mi-a spus :

— Dacă reveniţi peste cîţiva ani, nu veţi mai zări nimic din urmările războiului. Probabil că atunci voi locui într-un bloc modern cu mai multe etaje.

Într-una din zile un autoturism de teren ne-a transportat la kurganul Mamai, acea înălţime dominantă unde fusese vărsat atîta sînge. Chiar și acum, după cinci ani, pămîntul de aici părea ca întors de brăzdarele plugului. Pîlniile de obuz se înşirau una lîngă alta. Pretutindeni zăceau mormane de cartuşe, proiectile, tuburi de cartuşe, cartuşiere, benzi de mitralieră, piese de armă, ba chiar şi oseminte umane.

În altă zi ne-am pomenit în fața clădirii refăcute a magazinului universal, la locul în care începuse existenţa mea de prizonier. Placa de bronz de lîngă intrare vestea că la 31 ianuarie 1943, în pivnița acestui edificiu, fusese luat prizonier statul-major al Armatei 6 germane în frunte cu feldmareșalul Paulus.

O parte din imaginile exterioare ale filmului au fost turnate în piaţa din faţa magazinului universal. Von Lenski şi cu mine aveam rolul de consilieri. Tîrziu, într-o pauză de după-amiază, în prezenţa unor înalţi ofiţeri sovietici, s-a filmat un atac al tancurilor germane. Coloșii cu crucea neagră se năpusteau peste mormanele de dărîmături. Din hăurile ferestrelor distruse ale ruinelor au izbucnit flăcări. Infanteriști cu pistoale-mitralieră și grenade de mînă au pornit la atac cu strigăte puternice de „Urraa..." Ofiţeri şi soldaţi germani aflaţi în prizonierat, fuseseră îmbrăcaţi anume în acest scop, cu uniforme noi. E lesne de înţeles că miile de civili n-au vrut să scape acest spectacol, iar aceasta cu atît mai mult cu cît se zvonise că la filmări ar fi prezent însuşi Paulus. Scenele reconstituite au trezit cu siguranţă amintiri amare în sufletul acestor oameni. Dar nu s-a auzit nici un cuvînt de nemulţumire la adresa ofiţerilor germani de stat-major prezenţi la filmări.

La Turmilino, în vizită la Paulus

La începutul lui septembrie s-a încheiat misiunea noastră la filmări. Trecînd prin Moscova, am revenit la Turmilino, unde i-am întîlnit pe Paulus și Vincenz Müller. Bucuria revederii era reciprocă. Am petrecut zile de-a rîndul povestindu-ne unii altora. Împreună cu Arno von Lenski și însoțit de comandantul sovietic, am făcut de mai multe ori, cu mașina, drumul pînă la Moscova, pentru a cunoaște oamenii, orașul și muzeele.

Cu totul pe neașteptate a venit apoi iarna, cea de-a șaptea petrecută în Uniunea Sovietică. Sărbătoarea Crăciunului se apropia din nou. De fiecare dată aducea cu sine o anumită melancolie. Pregătirea unor mici cadouri — sculptate în lemn, pictate ori scrise — conferea acestor zile, pe de altă parte, o notă deosebită. În rest, fiecare zi de prizonierat își urma cursul obișnuit : studiu, lectură, îndepărtarea zăpezii, plimbări, discuții. În timpul numeroaselor săptămîni de prizonierat am învățat că acesta putea fi suportat mai ușor, dacă îți ordonai viața după un plan bine stabilit. De aceea mă străduiam să-mi organizez fiecare zi după un fel de orar. Asta mă scutea de noianul de gînduri fără rost, făcea să treacă timpul mai repede și mă ajuta înainte de toate să-mi lărgesc cunoștințele în mod sistematic.

La 28 martie 1948 mi-am sărbătorit a 55-a zi de naștere. Trei zile mai tîrziu am primit o vizită de la Moscova ; șeful lagărelor de prizonieri de război. Ne-a poftit pe toți în sala de activități comune. Avea deci să se-ntîmple ceva !

Cu un zîmbet pe sub mustață, generalul sovietic și-a început expozeul :

— De fapt voiam să vin mîine, întîi aprilie. Am auzit însă că germanii nu prea iau în serios această zi. Pentru a îndepărta orice interpretare m-am hotărît să vin astăzi la dumneavoastră.

După cîteva secunde, întorcîndu-se spre feldmareșalul Paulus, generalul sovietic a continuat :

— Generalii Müller și Lenski, medicul de armată prof. Schreiber și colonelul Adam vă vor părăsi în cursul zilei de mîine. Curînd se vor întoarce în Germania. Dum-

neavoastră, domnule feldmareșal, va trebui să mai aveți puțină răbdare. Vom aduce alți generali pe lîngă dumneavoastră, ca să aveți companie. Mașina care-i va lua pe acești patru domni îi va aduce la întoarcere pe generalii pe care vi i-am promis.

Nu mai e cazul să descriu bucuria care ne-a cuprins pe noi, cei patru norocoși. Greu îi era lui Paulus. Dar el nu și-a pierdut nici o clipă cumpătul, ci, mai mult, ne-a felicitat cu un zîmbet abia schițat.

După ce a plecat generalul sovietic, m-am îndreptat spre camera mea, transpus parcă într-o stare de transă. Mult dorita zi a plecării spre casă era acum atît de aproape! Îmi dădusem, ce-i drept, de mult seama că prizonieratul îmi oferea o perioadă de instruire și studiu cum nu mai avea să revină vreodată. O folosisem după cum putusem mai bine. Dar Germania rămînea totuși patria de care mă simțeam legat prin nenumărate fire. Cufundat în gînduri, m-am apropiat de geam. L-am zărit pe Paulus singur în grădină. Cu pași mari se plimba pe aleea principală în sus și în jos. Am alergat la el. Vizibil bucuros de venirea mea, mi-a spus:

— Mi-e greu, Adam, să rămîn acum singur. Dar se vede că așa trebuie să fie. Ar fi de neconceput ca un comandant de armată să se întoarcă în patrie, atîta vreme cît mulți prizonieri germani de război mai participă la munca de reconstrucție în Uniunea Sovietică. Firește, mi-ar fi fost mai ușor, dacă ați fi rămas cu mine. dar asta ar fi o nedreptate. Sînteți cu mult mai necesar în Germania.

— Puteți fi sigur, domnule feldmareșal, că și nouă ne e grea despărțirea de dumneavoastră. Noi nu vă vom uita.

— Unde intenționați să lucrați? Familia dumneavoastră locuiește în Apus.

— Da, e adevărat, dar i-am comunicat deja soției mele că voi rămîne în Est.

— Aveți dreptate. Bănuiesc că și Müller a luat aceeași hotărîre. Ei, dar e vremea să vă apucați de împachetat, altfel mîine dimineață nu veți fi gata de drum. Eu mai rămîn în grădină.

Maşina şi-a făcut, în fine, apariţia. Venise clipa despărţirii. O ultimă şi energică strîngere de mînă cu Paulus : „La revedere în Germania !“ Maşina a ieşit pe poartă. De la Turmilino am trecut mai întîi prin Moscova, apoi pe lîngă gara Bielorusiei. Dar ăsta era drumul spre Krasnogorsk !

Da, într-adevăr, aşa era. În lagărul care ne era atît de bine cunoscut i-am reîntîlnit pe mulţi dintre prietenii noştri din Comitetul Naţional ; fuseseră aduşi aici de la Suzdal şi Voikovo. Urmă să facem împreună călătoria spre patrie. Înainte de aceasta am mai avut prilejul să participăm la un curs organizat pentru noi de Şcoala antifascistă 27. În centrul planului de învăţămînt se aflau probleme de istorie, de filosofie marxist-leninistă şi de economie politică, precum şi ale transformării democratice a Germaniei. Pentru mine aceasta reprezenta o binevenită aprofundare şi întregire a cunoştinţelor pe care mi le însuşisem pînă atunci, mai ales prin studiul individual. În afară de cursuri am mai făcut cîteva drumuri la Moscova, pentru a vizita Muzeul Revoluţiei, Galeria Tretiakov, parcul Gorki sau pentru a urmări o reprezentaţie de teatru. O nevrită dureroasă la braţul stîng m-a silit să întrerup cursul la sfîrşitul lui aprilie şi să mă internez în spital. Totul a durat mai multe săptămîni. Medicii de la Krasnogorsk şi de la o policlinică moscovită s-au străduit să mă pună pe picioare. Îmi amintesc cu recunoştinţă de doctriţa şefă de la Kransnogorsk, Magnitova, cum îi ziceam după numele mic. Ea s-a îngrijit nu numai în mod cu totul deosebit de însănătoşirea mea, ci mi-a insuflat mereu curaj şi încredere, atunci cînd mă cuprindea îndoiala dacă voi fi restabilit pînă în ziua plecării spre casă.

— Liniştiţi-vă, îmi spunea. Nu veţi scăpa transportul, mai ales că nepoţelul îşi aşteaptă bunicul cu atîta drag.

Această doctoriţă a făcut mult bine prizonierilor germani de război. Toţi o alintau zicîndu-i „îngerul nostru de la Kransnogorsk“. Ea a fost cea care s-a îngrijit să-mi fie asigurat tratamentul de excepţie recomandat de me-

dicii de la Moscova. Rezultatul s-a văzut curînd. La sfîrşitul lui iunie am părăsit spitalul complet vindecat, întorcîndu-mă la camarazii mei de baracă.

În timpul şederii mele în spital, printre ziarele germane puse la dispoziţie, am găsit din cînd în cînd şi exemplare din „National Zeitung". Un număr din luna iunie comunica ştirea că în zona sovietică de ocupaţie fuseseră înfiinţate două partide politice noi : Partidul Democrat-Ţărănesc din Germania şi Partidul Naţional-Democrat din Germania.

Astăzi, în timp ce aştern aceste rînduri, la mai mult de 15 ani de atunci, îmi amintesc încă bine felul în care m-au impresionat conţinutul şi limbajul declaraţiilor programatice ale Partidului Naţional-Democrat. Trebuia să fi fost şi aceia oameni care străbătuseră un drum asemănător cu al meu, dacă se exprimau în cuvinte ca acestea :

„Noi, germanii, am fost educaţi în cursul multor secole ale istoriei noastre ca oameni ai unui stat de soldaţi. Războaiele de cucerire au devenit mijlocul principal al politicii germane. Rezultatul final al acestei istorii a însemnat distrugerea statului german şi epuizarea naţiunii, dusă pînă la limita dispariţiei. Un al treilea război mondial — indiferent cum s-ar sfîrşi — ar însemna dispariţia germanilor ca naţiune. De aceea, esenţa politicii naţionale în viitor poate fi numai lupta înflăcărată pentru pace şi pentru întrecerea paşnică între popoare. În acest sens trebuie să fie dezvoltată noua conştiinţă naţională a poporului nostru.

Noi, naţional-democraţii, ne pronunţăm pentru proscrierea războiului, a prigoanei rasiale şi naţionale, ne pronunţăm să facem din lupta pentru pace esenţa noii morale de stat şi principiul de bază al educaţiei poporului nostru.

Noi, naţional-democraţii, cerem şi ne pronunţăm pentru o lege de asigurare a păcii, potrivit căreia pregătirile de război, de orice fel ar fi, instigările rasiale şi naţionale să fie pedepsite cu maximă severitate, ca nişte acţiuni antinaţionale ce ameninţă viaţa poporului." [75]

Aceste cuvinte le simţeam pornite din inimă. Ele cuprindeau cu adevărat tot ceea ce descoperisem pe calea urmată spre mişcarea „Freies Deutschland", precum şi în

anii de după aceea, la Luniovo, Voikovo, Turmilino şi Krasnogorsk. Principiile şi ţelurile Partidului Naţional-Democrat din Germania reprezentau oarecum şi chintesenţa vieţii mele, care primise prin bătălia de pe Volga imboldul spre o transformare decisivă. De aceea m-am hotărît fără ezitare să urmăresc în continuare Partidul Naţional-Democrat odată cu întoarcerea mea în patrie.

La 10 septembrie maşinile erau pregătite pentru a ne transporta la gara Bielorusiei din Moscova. Emoţionaţi şi bucuroşi, am strîns mîinile ofiţerilor şi soldaţilor sovietici. A venit şi Magnitova, doctoriţa mult stimată de noi toţi, cu părul ei alb ca neaua, pentru a ne ura o întoarcere fericită în patrie.

Aveam impresia că trenul rula prea încet. Parcă se tîra în lungul liniei. În fine, am ajuns la Brest-Litovsk, iar după alte cîteva zile, care mi s-au părut interminabile, am trecut podul peste Oder de la Frankfurt. Eram în Germania, pe pămîntul unei Germanii renăscînde, pe care păşeam după o absenţă de şase ani. Iar eu, fostul colonel şi purtător al *Crucii de Cavaler*, care, înrolat în Wehrmachtul hitlerist invadase odinioară alte ţări, devenisem un alt om. un luptător hotărît pentru pace.

PENTRU NOUA GERMANIE

La Dresda

Încă din timpul prizonieratului mă cuprinsese tot mai mult gîndul să-mi reîncep viața acolo unde o întrerupsesem în 1939 — la Dresda.

Adeseori îmi trecuse prin fața ochilor silueta bine cunoscută în toată lumea a orașului de pe Elba, cupola impunătoare realizată de Georg Baehr * la Frauenkirche zveltul turn-clopotniță de la Hofkirche a lui Chia[illegible] și turnul ascuțit ca un vîrf de ac al castelului rezidențial ***. Ce mai rămăsese oare din ele după noaptea de bombardament din februarie 1945 ? **** Cum mai arătau oare Zwingerul, Opera, terasa Brühl, Palatul japonez și toate celelalte giuvaeruri arhitectonice care îmi plăceau atît de mult ?

Cînd am văzut ruinele, am fost pe punctul de a izbucni în plîns. Dresda arăta aproape la fel ca orașul în ruine de pe Volga, pe care-l cunoscusem în iarna anului 1942. Îmi

---

* *Baehr, Georg* (1666—1738), arhitect și constructor al bisericii Frauenkirche (1726—1738), distrusă în timpul bombardamentului din noaptea de 13 spre 14 februarie 1945 (n. tr.).

** *Chiaveri, Gaetano* (1689—1770), arhitect italian ; a lucrat mai întîi pentru țarul Petru cel Mare, apoi pentru regele Stanislav August al Poloniei ; trecut în slujba curții saxone, realizează între 1738—1755, după model francez, biserica palatului princiar de la Dresda (n. tr.).

*** Castelul rezidențial al regilor Saxoniei (n. tr.).

**** În cursul bombardamentului din noaptea de 13 spre 14 februarie 1945 centrul istoric al orașului Dresda a fost distrus aproape în întregime (n. tr.).

voi mai recăpăta oare puterea de a mă bucura în această dezolare ? Da, aveam să o redobîndesc. Aproape pe nesimţite, dar cu paşi hotărîţi, viaţa nouă îşi croia drum printre dărîmături, la început încă foarte timid, dar cîştigînd neîncetat teren. La teatrul reconstruit a avut loc, în curînd, spectacolul festiv de inaugurare.

Dresda a devenit locul cel mai important al activităţii mele pentru noua Germanie.

La început am obţinut un post în ministerul saxon al educaţiei publice. În acelaşi timp simţeam nevoia să transpun şi în viaţa politică nemijlocită cunoştinţele dobîndite în cadrul Comitetului Naţional „Freies Deutschland". M-am alăturat Partidului Naţional-Democrat din Germania, al cărui organ de presă, „National Zeitung", îmi stîrnise atenţia în timpul prizonieratului. În toamna anului 1949 am devenit preşedintele uniunii din landul Saxonia al Partidului Naţional-Democrat din Germania

Tocmai în domeniul muncii politice am reuşit să dovedesc prin fapte că devenisem un alt om, deschis faţă de ceea ce era nou, faţă de ceea ce însemna dezvoltarea, gata să le promovez cu toate forţele — un cetăţean conştient al Republicii Democrate Germane.

Am dobîndit încredere şi o dată cu aceasta mi s-au încredinţat sarcini mereu mai importante. În urma alegerilor populare din toamna anului 1950 am devenit membru al Camerei Populare şi ministru de finanţe în guvernul landului Saxonia. Mi-a fost dat de mai multe ori mie, unui fost colonel al Wehrmachtului fascist, să iau poziţie faţă de problemele vitale ale naţiunii germane în reprezentanţa populară supremă a statului nostru muncitoresc-ţărănesc, în numele fracţiunii Partidului Naţional-Democrat din Germania.

Trecerea Republicii Democrate Germania în etapa socialistă a dezvoltării ei impunea transformarea fundamentală a structurii şi modului de lucru al organelor de stat. În cursul acestor transformări a fost suprimată împărţirea de pînă atunci în landuri, iar prin aceasta a încetat şi funcţia mea ca ministru într-un guvern de land În aceste împrejurări m-am bucurat de o nouă şi mare dovadă de încredere : chemarea la Berlin, în statul-major

al Poliţiei Populare Încazarmate, în august 1952. Aici am activat timp de un an şi trei luni.

La începutul lunii octombrie 1953, superiorul meu, Willi Stoph, pe atunci ministru de interne al Republicii Democrate Germane, mi-a adresat aproximativ următoarele cuvinte: „Paulus se va întoarce în cursul zilelor următoare. Va locui la Dresda. În acelaşi timp doresc să vă întreb dacă sînteţi gata să preluaţi Şcoala de Ofiţeri de la Dresda ?"

Să mă aflu în fruntea Şcolii Superioare de Ofiţeri ai Poliţiei Populare Încazarmate, iar asta în Dresda, oraşul meu iubit, în care avea să se afle curînd şi Paulus, era întrutotul pe placul inimii mele. Am acceptat fără ezitare.

Am păstrat această funcţie şi după înfiinţarea Armatei Populare Naţionale, în ianuarie 1956, cînd institutul de învăţămînt de la Dresda a fost transformat în facultate cu grad universitar pentru ofiţerii Armatei Naţionale Populare. Un punct culminant în viaţa şi activitatea acestui institut de învăţămînt superior l-a reprezentat prima mare paradă organizată la Berlin, în piaţa Marx-Engels, cu ocazia zilei de 1 Mai 1956. În dimineaţa însorită a zilei internaţionale de luptă a oamenilor muncii am avut înalta cinste să conduc defilarea ofiţerilor noştri şi a elevilor-ofiţeri prin faţa celor mai înalţi reprezentanţi ai noii Germanii, prin faţa a sute de luptători încercaţi din rezistenţa antifascistă şi a numeroase delegaţii străine.

La 31 ianuarie 1958, după împlinirea vîrstei de 65 de ani, m-am retras din serviciul activ în Armata Naţională Populară.

Revederea cu Paulus

Numeroase ziare din Germania occidentală au publicat o seamă de absurdităţi despre reîntoarcerea lui Paulus : ba că ar sosi la Gara de Est din Berlin cu Expresul Albastru, însoţit de comisari misterioşi, ba că ar avea o sarcină secretă din partea lui Stalin şi ar aduce cu sine un manuscris demonstrînd invincibilitatea Uniunii Sovietice, pentru a descuraja puterile apusene de la intenţiile lor ofensive.

Nimic din toate acestea nu era însă adevărat. Paulus venise ca un simplu repatriat, asupra căruia apăsa greu catastrofa militară a Germaniei. Venise ca un om care dorea să îndrepte lucrurile.

După ce a fost întîmpinat cu căldură, în Capitală, de către ministrul de interne, la 25 octombrie 1953 l-am condus pe Friedrich Paulus la Dresda, unde s-a instalat într-o casă de pe Weisser Hirsch. Tema principală a discuţiilor noastre a fost, în mod firesc, bătălia de iarnă de pe Volga.

— În anii care au trecut n-am încercat deloc să-mi uşurez situaţia, îmi spunea Paulus. Cred însă că am tras concluziile corecte. Citiţi, vă rog, declaraţia pe care am dat-o la părăsirea Uniunii Sovietice !

Mi-a întins un document, în a cărui lectură m-am cufundat cu mulţumire crescîndă, căci exprima o decizie limpede, gîndită pînă la capăt.

„În calitate de comandant al trupelor germane în bătălia pentru Stalingrad, atît de fatală patriei mele, am cunoscut profund toate grozăviile războiului de cucerire care s-au abătut nu numai asupra poporului sovietic atacat de noi, ci şi asupra propriilor mei soldaţi. Învăţămintele rezultate din această experienţă proprie, precum şi din întreaga desfăşurare a celui de-al doilea război mondial, m-au dus la concluzia că destinul poporului german nu trebuie să se întemeieze pe ideea de dominaţie, ci doar pe o prietenie de lungă durată cu Uniunea Sovietică, precum şi cu toate celelalte popoare iubitoare de pace. De aceea, tratatele militare încheiate acum în Apus şi întemeiate pe ideea de dominaţie nu îmi apar ca mijlocul potrivit pentru a se înfăptui restabilirea unităţii germane şi pentru a se asigura pacea în Europa. Prin aceste tratate pericolul care rezidă în sciziunea Germaniei nu face decît să sporească, iar sciziunea se prelungeşte. Sînt convins că singura cale reală ce poate duce la reunificarea paşnică a Germaniei şi la pace rezidă în înţelegerea germanilor între ei şi într-un tratat de pace, încheiat pe baza notei sovietice în problema germană adresată puterilor apusene la 15 august a.c.

De aceea m-am decis ca după revenirea mea în patrie să mă angajez cu toate forţele în activitatea vizînd ţelul

suprem de reunificare paşnică a Germaniei şi de prietenie a poporului german cu poporul sovietic, precum şi cu toate celelalte popoare iubitoare de pace.

Părăsind Uniunea Sovietică, aş dori să spun sovieticilor că eu, cel venit odinioară în ţara lor ca duşman, dînd ascultare oarbă ordinelor primite, plec acum de aici ca prieten al acestei ţări." [76]

Adevăratele cauze ale catastrofei

Ofiţerii noştri şi-au exprimat dorinţa ca Friedrich Paulus să le ţină la institut o expunere despre bătălia de pe Volga. Cu ocazia unei vizite la Paulus, i-am prezentat această rugăminte, adăugînd că prevăzusem în acest scop două zile din luna mai 1954. Paulus a fost de acord şi s-a apucat curînd de lucru. Din memorie şi pe baza însemnărilor făcute în cursul primului an de prizonierat, în urma unor discuţii cu generali şi ofiţeri de stat-major, Paulus a elaborat cîteva schiţe de hărţi. La sfîrşitul lunii aprilie Paulus m-a rugat să-i fac o vizită. Am discutat în linii mari ideile sale. L-am întrebat, de asemenea, dacă se va referi şi la cauzele înfrîngerii germane.

— Bineînţeles, mi-a răspuns el. Concep lucrurile astfel : cauza principală a catastrofei germane de la Stalingrad, precum şi a catastrofei generale cu care s-a încheiat războiul, rezidă în subaprecierea fatală a Uniunii Sovietice de către OKW-ul german şi în supraaprecierea posibilităţilor proprii. Conducerea militară germană a urmărit ţeluri aventuriste şi de jaf. Ea a mizat pe faptul că statul sovietic se va prăbuşi sub loviturile Wehrmachtului german. În pofida celor mai grele încercări prin care a trecut, statul sovietic a făcut însă dovada unei fermităţi exemplare. Comandanţii sovietici au dovedit înalte însuşiri militare, iar soldaţii armatei sovietice şi-au apărat patria cu o tenacitate şi o vitejie demne de admiraţie, primind de la patria care îi susţinea neclintit arme tot mai multe şi mai bune. Astfel, planul bine gîndit al bătăliei de la Stalingrad, elaborat de Comandamentul suprem sovietic, a putut fi aplicat cu exactitate de cea-

sornic, aducînd o schimbare esenţială în desfăşurarea celui de-al doilea război mondial.

Nu puteam decît să confirm această apreciere :

— Vă amintiţi cum am trecut Donul în august 1942 ? Ştiam că ne aşteaptă lupte crîncene, dar nimeni nu bănuia că Armata Roşie se va apăra cu atîta îndîrjire şi înverşunare. De unde izvora această forţă a soldaţilor şi ofiţerilor inamici ? Pe atunci nu aveam nici un răspuns satisfăcător. Abia în timpul prizonieratului această taină ni s-a dezvăluit încetul cu încetul. Am reuşit să înţelegem ce însemnau pentru acest popor socialismul şi comunismul. Vreme de secole fusese asuprit, lipsit de drepturi şi călcat în picioare. În octombrie 1917 sosise însă ceasul libertăţii. Nouă, multe lucruri din Răsărit ne păreau de neînţeles, în schimb popoarele sovietice ştiau pe ce erau stăpîne, ba şi în ce privinţe ne erau superioare. Ele ştiau pentru ce luptau şi mureau.

— Nu înţeleg, a completat Paulus, cum pot generalii din Germania occidentală să nege astăzi acest adevăr simplu, în pofida experienţelor asemănătoare trăite. Ar trebui să ţinem seama cu toţii de lumea care s-a transformat şi să înţelegem, în fine, că viitorul poporului german nu trebuie să se întemeieze pe forţă şi violenţă, ci numai pe prietenia cu toate popoarele iubitoare de pace, înainte de toate cu Uniunea Sovietică.

Fostul „soldat pînă-n măduva oaselor“ învăţase să judece evenimentele din lume prin prisma unui om cu conştiinţă politică. Bărbatul care în conflictul dintre respectarea ordinelor şi conştiinţă se decisese odinioară în favoarea executării unor ordine absurde devenise un om politic, hotărît să-şi angajeze forţele şi cunoştinţele pentru a împiedica noi războaie şi pentru a se realiza reunificarea paşnică a Germaniei. Aceasta au simţit-o şi ofiţerii de la institut, în faţa cărora Friedrich Paulus n-a înfrumuseţat nimic şi n-a scuzat nimic în cursul prezentării marii bătălii.

În cadrul unei conferinţe internaţionale de presă ţinută la Berlin, la 2 iulie 1954, sub conducerea profesorului Albert Norden, Paulus, urmînd întru totul spiritul expunerii sale de la Dresda, s-a pronunţat împotriva aşa-numitei politici de forţă. El a declarat, între altele :

„De la revenirea mea în Germania, în toamna anului trecut, m-a impresionat tot mai profund faptul că înalţi oameni politici şi militari americani discută şi acţionează în problema Germaniei, de parcă n-ar fi existat, un al doilea război mondial, care a luat sfîrşit pe pămîntul german, cu o înfrîngere atît de cumplită pentru Germania. Dar şi mai mult mă afectează şi mă emoţionează faptul că germani aflaţi în cele mai înalte posturi guvernamentale din Germania occidentală, de asemenea presa şi radiodifuziunea, adoptă exact aceeaşi poziţie şi, fără să ţină seama de toate învăţămintele trecutului, promovează şi sprijină din nou o politică de forţă, o politică de pregătire a războiului pe teritoriul german." [77]

Întîlnire ofiţerească est-vest

Paulus avea convingerea fermă că problema Germaniei trebuia soluţionată înainte de toate prin tratative între germanii din est şi din vest. Planurile de înarmarea Germaniei occidentale şi de includere a unor divizii vest-germane în forţele armate ale N.A.T.O. nu-i dădeau pace.

Într-o duminică dimineaţă, pe la sfîrşitul anului 1954, Paulus mi-a mărturisit că se hotărîse să realizeze la Berlin o discuţie cu foşti ofiţeri din Republica Democrată Germană şi din Republica Federală. În realizarea acestui proiect el fusese încurajat de numeroase scrisori primite mai ales din Germania occidentală. Am aflat cu uimire cît de concret se ocupase Paulus de expunerea pe care urma s-o facă.

— Vreau să-i lămuresc pe participanţii vest-germani că tratatele de la Paris împiedică reunificarea Germaniei, că adîncesc sciziunea ei. Aş dori să le dovedesc că o politică de forţă nu mai poate duce niciodată la succes. Noi, foştii ofiţeri, trebuie să dăm o mînă de ajutor ca germanii dintr-o parte şi din cealaltă să se-nţeleagă între ei.

— Credeţi că foştii ofiţeri care trăiesc din 1945 în Germania occidentală vor accepta aceste argumente?

— Nu le va fi uşor. Desigur, vor aduce vechiul argument al ofiţerului apolitic, pe care l-am auzit de atîtea ori în timpul prizonieratului. Le voi aduce însă aminte unde

am ajuns cu asta. Ofițerului trebuie să-i fie limpede că printr-o atitudine apolitică devine un instrument cît se poate de politic. Ce-i drept, din punct de vedere subiectiv, el poate acționa cu bună credință, așa cum am făcut-o noi la Volga. Prin executarea orbească a ordinelor noi am devenit însă în mod obiectiv părtași la vinovăția unei conduceri criminale. Cu cîtă lipsă de scrupule a abuzat Hitler de atitudinea noastră apolitică în detrimentul poporului german și spre rușinea numelui de german!

În timp ce rostea ultimele cuvinte, Paulus s-a sculat de pe scaun. Măsura camera încăpătoare cu pași mari. Apoi s-a oprit în fața mea:

— La aceste lucruri, dragul meu Adam, ar trebui să reflecteze mai ales acei foști ofițeri care se lasă cîștigați de guvernul Republicii Federale pentru contingentul de trupe vest-germane. Va veni ziua cînd poporul german le va adresa tocmai lor întrebarea: Ce-ai făcut atunci pentru unitatea și suveranitatea patriei noastre, ce ai făcut pentru pace?

Eram întru totul de acord cu el. A luat apoi o coală de hîrtie.

— Aș dori să-mi închei expunerea cu un apel adresat tuturor camarazilor prezenți, precum și tuturor celorlalți ofițeri și soldați din estul și vestul patriei noastre. Nu tăceți cînd trebuie să se acționeze pentru existența și viitorul Germaniei!

La 29 ianuarie 1955, cînd Friedrich Paulus s-a adresat la Berlin unor foști ofițeri din Germania de est și din Germania occidentală — după ce în sunetele vechiului cîntec soldățesc german „Ich hatt' einen Kameraden" * a fost adus mai întîi un omagiu celor căzuți —, am simțit cu toții o mare emoție. Cei mai mulți își vor fi făgăduit atunci în sufletul lor: „Să nu se mai întîmple niciodată!" Sînt convins că mulți dintre participanții vest-germani și-au ținut această făgăduință solemnă.

* „Am avut un camarad", titlul unui cîntec ostășesc din vremea războiului antinapoleonian din 1813—1814 (n. tr.).

Von Manstein — „soldatul apolitic"

Dar generalii incorigibili ai lui Hitler și-au înmuiat pana și mai vîrtos în cerneala „amintirilor". Fluviul de memorii se umfla tot mai mult. Pe Paulus îl revolta mai cu seamă cartea lui Manstein *Victorii pierdute*. În vara anului 1956, cînd i-am făcut o nouă vizită, Paulus a izbucnit fără reținere :

— Trebuie să citiți cartea asta. După cum se afirmă acolo, Manstein ar fi cu totul nevinovat de pieirea Armatei 6. Omul ăsta scrie cu bună știință falsuri. Îmi atribuie mie și lui Hitler întreaga vină. Dumneavoastră ați asistat la aproape toate discuțiile purtate cu el prin radio. Cunoașteți, prin urmare, modul în care mi-a ascuns situația reală de pe front și cum mi-a anulat libertatea de acțiune. Iar acum, iată, el, fostul comandant-șef al Grupului de Armate „Don", întoarce totul pe dos și falsifică faptele pentru a induce în eroare poporul nostru în privința cauzelor adevărate ale dezastrului.

Odinioară l-am stimat mult pe acest bărbat. Acum însă încearcă să se lepede de partea lui de vină în ce privește pierderea Armatei 6, războiul în general și deznodămîntul său amar prin minciuni, împreună cu toți ceilalți care promovează dincolo vechea politică. Atît cît voi trăi, mă voi ridica împotriva acestor încercări de disculpare. Manstein, OKH-ul și OKW-ul noi toți, cei care am aprobat de la început și am promovat politica lui Hitler, sîntem vinovați de nenorocirea produsă. Orice om care mai are cît de puțin simț al onestității trebuie să recunoască asta și să spună poporului adevărul, ca să nu mai ajungem vreodată la un nou Stalingrad.

Judecățile tîrzii ale lui Paulus sînt deosebit de prețioase poporului nostru. Exprimate de un fost specialist al războiului de cucerire, ele se numără astăzi printre temeiurile unei necesare schimbări în politica vest-germană.

Cei din Germania occidentală, pentru care vremurile de odinioară au rămas pe loc, nu vor — așa cum pretind — să audă nimic de politică. Astfel, Erich von Manstein scrie următoarele în prefața cărții sale *Victorii pierdute*.

„Această carte este scrisă de un soldat. În mod conștient am renunțat la dezbaterea unor probleme politice

sau a celor care nu stau în legătură directă cu evenimentele militare".

Bineînțeles, comandantul militar înfrînt renunță cu bună știință să dezbată probleme politice, căci astfel ar trebui să-și pună o singură și scurtă întrebare, pe care n-o găsim în volumul său de 664 de pagini: „Ce căutam, de fapt, în Uniunea Sovietică ?"

Pentru Germania aceasta a fost și este o întrebare fundamentală, ce trebuie pusă și căreia trebuie să i se dea un răspuns. Manstein omite să facă aceasta în mod intenționat, nu fiindcă ar fi fost un ofițer apolitic, ci fiindcă fusese un ofițer angajat politic al lui Hitler. El l-a slujit pe Hitler cu credință atîta timp cît l-a copleșit cu ordine și distincții pentru succesele sale tactice. În 1944, după prăbușirea frontului de sud, cînd s-a văzut destituit din funcție, Manstein a început să joace rolul strategului neînțeles și să ocărască, dar nu fiindcă Hitler începuse războiul împotriva Uniunii Sovietice, ci deoarece „caporalul" n-ar fi avut habar de „arta militară". Pe Manstein îl interesează nimbul de invincibilitate al corpului de generali prusiano-germani. De aceea, el aruncă vina înfrîngerilor asupra unui mort, a lui Hitler. Iar fiindcă Paulus a dezvăluit culisele politice ale celui de-al doilea război mondial și cauzele înfrîngerilor germane, domnul von Manstein îl tratează în chip asemănător cu vinovatul principal de moartea celor 250 000 de soldați germani pe Volga.

Să reținem încă o dată adevărul fundamental: conducerea militară, statul-major general și comandanții-șefi s-au aflat alături de Hitler. Cînd s-au lovit însă de un inamic mai puternic pe plan militar și moral — armata sovietică, condusă de comandanți cu o pregătire superioară — toată știința le-a fost zadarnică. Acel „neînvins pe cîmpul de luptă" din vremea primului război mondial este cu atît mai puțin valabil pentru al doilea război mondial. Domnul von Manstein falsifică istoria atunci cînd remarcă, pe ultima pagină a cărții sale, că Grupul de Armate „Sud" s-a apărat cu succes pe cîmpul de luptă, deși sîngera din mii de răni ! [78]. Grupul de Armate „Sud" a fost înfrînt și nimicit, iar asta sub comanda lui Manstein. În această privință să binevoiască a-i întreba pe acei soldați care au supraviețuit grozăviei retragerilor și bătă-

iilor de nimicire. Ba, mai mult, să binevoiască a-și aduce aminte de sutele de mii de morți care au semănat drumurile retragerii. Răspunzător de moartea lor este înainte de toate comandantul-șef de atunci al Grupului de Armate „Sud", Erich von Manstein.

Manstein a fost și este un anticomunist. În anticomunism — spunea Thomas Mann — rezidă nu numai nebunia de căpetenie a epocii noastre, ci și ticăloșia ei cea mai mare. Iar Manstein vine să continue această ticăloșie, atunci cînd trece sub tăcere substraturile politice ale celui de-al doilea război mondial, atunci cînd glorifică acțiunile Wehrmachtului hitlerist și ale comandanților săi, atunci cînd insultă soldații și partizanii sovietici și întinează chiar și memoria acelora care s-au jertfit pentru patria lor siluită. Și deoarece ar dori să transforme bătălia de iarnă din 1942—1943 de pe Volga doar într-o „victorie pierdută", Manstein scrie următoarele :

„Suferința și moartea soldaților germani sînt însă prea sfinte pentru a face din ele un subiect de senzație, o sursă de dezvăluiri îndoielnice sau un prilej de controverse politice."[79]

Feldmareșalul von Manstein n-a socotit niciodată necesar să vină în încercuire pe calea aerului. El nu știe nimic despre grozăviile petrecute în stepa dintre Volga și Don. Mărturisirile supraviețuitorilor nu sînt niște dezvăluiri îndoielnice și nici prilej de controverse politice, ele sînt adevărul-adevărat și aspru de care poporul german are nevoie la fel de mult azi ca și odinioară. Acest adevăr, întregul adevăr, trebuie spus, pentru ca poporul și mai ales tineretul nostru sa nu mai poată fi folosit în mod abuziv de oameni de teapa lui Manstein.

Privire retrospectivă și de perspectivă

Sănătatea lui Paulus evolua, din păcate, tot mai rău. Adesea era nevoit să-și întrerupă munca. Proiectul său de a scrie istoria bătăliei de pe Volga a rămas neîmplinit. La 1 februarie 1957, cînd se împlineau 14 ani de la încheierea marii bătălii, Paulus a închis ochii pentru totdeauna. Pierdeam un bun prieten și camarad. Cu durere

mi-am luat rămas bun de la Friedrich Paulus, al cărui destin se împletise atît de strîns cu al meu în ultimii 15 ani din viață.

Acum s-au scurs mai bine de 20 de ani de la bătălia decisivă de pe Volga. Mulți dintre supraviețuitorii de atunci nu mai sînt în mijlocul nostru. Cei care se aflau atunci în floarea vîrstei se apropie cu pași repezi de asfințit. Chiar și cei mai tineri dintre participanții care au scăpat cu viață din marea bătălie de iarnă au astăzi aproape 50 de ani. Astfel scade mereu numărul martorilor în viață ai tragediei germane de pe Volga.

Mărturia lor scrisă este prin urmare cu atît mai importantă, după cum și mai importantă e opera în care sînt înregistrate cunoștințele și experiențele lor.

Sînt fericit de a mă fi numărat printre participanții activi, atunci cînd Germania a salutat începutul unei epoci noi, epoca socialismului. Drumul n-a fost ușor și nu va fi ușor nici în viitor. El a fost și este cel corect, el reprezintă singura alternativă posibilă consecventă la calea războiului de cucerire, care a fost stăvilită la Volga într-un mod de neignorat în istorie.

Niciodată să nu mai pornească vreun război de pe pămîntul german! Niciodată furia războiului să nu se mai întindă deasupra patriei noastre! Germania nu trebuie să devină un cimitir atomic!

Să facem totul, dar absolut totul, pentru o patrie germană înfloritoare, cu o orînduire socială ce exclude bunul plac al imperialismului și duhul necurat al militarismului, o patrie în care sînt fundamentate pe deplin fericirea poporului, suveranitatea și demnitatea națională, egalitatea socială în drepturi și prietenia între popoare — acesta este testamentul morților și al supraviețuitorilor înspăimîntătoarei bătălii de pe Volga.

Arzt und Nation (Medic și națiune) (1951) este titlul unei scrieri în care Otto Rühle, pe atunci ministrul sănătății în landul Sachsen-Anhalt, înfățișa concis și pregnant experiențele sale de supraviețuitor al bătăliei de pe Volga din iarna 1942—1943. Cartea sa *Vom Untertan zum Staatsbürger* (De la statutul de supus la cel de cetățean) (1957) înfățișează marea transformare înregistrată de populația din fostele regiuni de iuncheri Mecklenburg-Pomerania. Problema urmărită prin lucrarea sa *Brot für sechs Milliarden* (Pîine pentru șase miliarde) (1963) reiese din subtilul acesteia : *Omenirea în pragul celui de al treilea mileniu — probleme, prognoze, perspective.*

Aceste trei publicații îngăduie nu numai sesizarea largului orizont științific al profesorului Rühle, cuprinzînd economia politică, sociologia, economia agrară, istoria și teoria statului. Ele indică în același timp unitatea dintre știință și politică, ce conferă vieții și creației sale o notă deosebită. Încă din vara anului 1943, cînd Otto Rühle, aflat în prizonierat, se alătura Comitetului Național „Freies Deutschland", îl aflăm angajat într-o luptă neobosită pentru o Germanie înnoită din temelii.

A fost membru fondator al Partidului Național-Democrat din Germania, membru al Camerei Populare a Republicii Democrate Germane, încă de la înființarea acesteia, și a ocupat diferite funcții înalte în stat. După confirmarea sa ca docent în anul 1953, a fost numit profesor la Universitatea Humboldt din Berlin. În 1957 a ținut cursuri la Universitatea Ernst Moritz Arndt din Greifswald. Numeroase călătorii în Uniunea Sovietică, Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, Franța, Italia și Africa i-au lărgit orizontul. Experiența practică deosebit de vastă și activitatea de profesor universitar și cercetător i-au îngăduit pro-

fesorului Rühle să aducă o contribuție multilaterală la dezvoltarea cercetărilor sociologice din Republica Democrată Germană.

Din aceleași izvoare, dar înainte de toate din autoînțelegerea greu dobîndită a cauzelor propriei sale experiențe amare trăită în timpul bătăliei de pe Volga, s-a inspirat și în calitate de coautor al cărții prietenului său Wilhelm Adam. Pe lîngă aceasta, colaborarea sa la această carte a fost determinată într-o foarte mare măsură și de dorința de a promova literatura de știință popularizată, care a deținut un loc însemnat în întreaga sa creație.

Prof. dr. Otto Rühle a încetat din viață în primăvara anului 1969.

17 Vezi harta 4.

18 Arhiva Adam.

19 În timpul bătăliei de pe Volga au fost încercuite următoarele state-majore, mari unități și unități :

Din statul-major al Armatei 6

feldmareșalul *Paulus*, comandant-șef al Armatei 6 ;

— locotenent-major *Zimmermann*, ofițer personal de ordonanță al comandantului-șef (căzut în luptă) ;

general-locotenent *Schmidt*, șef al statului-major general al Armatei 6 ;

— locotenent-major *Schatz*, ofițer personal de ordonanță al șefului de stat-major general al Armatei 6 (căzut în luptă) ;

colonel de stat-major *Elchlepp*, ofițer cu operațiile (căzut în luptă) ;

— căpitan *Behr*, prim-ofițer de ordonanță (evacuat pe calea aerului) ;

— căpitan *von Seydlitz*, repartizat ofițerului cu operațiile (căzut în luptă) ;

locotenent-colonel de stat major *Niemeyer*, ofițer cu cercetarea inamicului și contrainformațiile (căzut în luptă) ;

— căpitan *Mattick*, ofițer de ordonanță (decedat) ;

locotenent-colonel de stat-major *von Kanowski*, intendent șef ;

— locotenent-major *Schlesinger*, ofițer auxiliar pe lîngă primul aghiotant ;

colonel *Selle*, șeful serviciului de geniu al armatei (evacuat pe calea aerului) ;

colonel *von Hooven*, șeful serviciului de transmisiuni al armatei.

Corpuri de armată

Corpul IV armată

general de geniu *Jaenecke*, general-comandant (evacuat pe calea aerului) ;

general de artilerie *Pfeffer*, general-comandant ;

colonel de stat-major *Crome*, șef al statului-major general.

Corpul VIII armată

general-colonel *Heitz*, general-comandant ;

colonel de stat-major *Schildknecht*, şef al statului-major general.

Corpul XI armată

general de infanterie *Strecker*, general-comandant ;

colonel de stat-major *Grosskurth*, şef al statului-major general.

Corpul LI armată

general de artilerie *von Seydlitz-Kurzbach*, general comandant ;

colonel de stat-major *Clausius*, şef al statului-major general (căzut în luptă).

Corpul XIV tancuri

general de infanterie *Hube*, general-comandant (evacuat pe calea aerului) ;

general-locotenent *Schlömer*, general-comandant ;

colonel de stat-major *Müller*, şef al statului-major general.

Divizii :

D. 44 I. : general-locotenent *Deboi*

D. 71 I. : general-locotenent *von Hartmann* (căzut în luptă) general-maior *Roske*

D. 76 I. : general-locotenent *Rodenburg*

D. 79 I. : general-locotenent *von Schwerin* (evacuat pe calea aerului)

D. 94 I. : general-locotenent *Pfeiffer* (evacuat pe calea aerului)

D. 100 V. : general-locotenent *Sanne*

D. 113 I. : general-locotenent *Sixt von Arnim*

D. 295 I. : general-maior *dr. Korfes*

D. 297 I. : general-locotenent *Pfeffer* (a preluat în ianuarie 1943 corpul IV armată) ; general-maior *von Drebber*

D. 305 I. : general-maior *Steinmetz* (rănit şi evacuat pe calea aerului) ; colonel *Czimatis*

D. 371 I. : general-locotenent *Stempel* (căzut în luptă)

D. 376 I. : general-locotenent *baron von Daniels*

D. 384 I. : general-locotenent baron *von Gablenz* (evacuat pe calea aerului)

D. 389 I. : general-maior *Magnus*

D. 3 I. Mo. : general-locotenent *Schlömer* (a preluat în anul 1943 Corpul XIV tancuri) ; colonel *von Hanstein*

D. 29 I. Mo. : general-locotenent *Leyser*

D. 60 I. Mo. : general-maior *Kohlermann* (evacuat pe calea aerului)

D. 14 Tc. : general-maior *Baessler* (schimbat din funcţie) ; general-maior *Lattmann*

D. 16 Tc. : general-locotenent *Angern* (căzut în luptă)

D. 24 Tc. : general-maior *von Lenski*

D. 9 A. a. : general-maior *Pickert* (evacuat pe calea aerului)

D. 1 Cv. (rom.) : general-maior *Brătescu*

D. 20 I. (rom.) : general-maior *Dimitriu*

R. 100 (croat) (repartizat D. 100 vînători)

Trupe din rezerva comandamentului suprem al trupelor de uscat

Brigada de aruncătoare (colonel *Tschockell*)

R. 1 aruncătoare

R. 2 aruncătoare
R. 91 a. a.
Divizioanele 243 şi 245 tunuri de asalt
Batalioanele de geniu 45, 294, 336, 501, 605, 672, 685, 912, 921, 925.
149 de unităţi autonome de tot felul (divizioane de artilerie din rezerva Comandamentului Suprem al Armatei de Uscat, batalioane de construcţie, unităţi de poliţie, unităţi ale Organizaţiei Todt, unităţi ale poştei de campanie, garnizoane de aerodrom, unităţi de colectare, grupuri de vînătoare ale aviaţiei militare, escadrile de cercetare apropiată ş.a.) (Arhiva Adam).

20. Textul complet al memoriului este următorul :

„General-comandant al Corpului LI armată
Nr. 603/43 g. Kdos

O. U. la 25 noiembrie 1942
înainte de amiază
Problemă secretă de Comandament

Domnului comandant-şef al Armatei 6

În baza ordinului dat de armată la 24 noiembrie 1942 cu privire la continuarea luptei şi conştient de gravitatea clipei, mă simt dator să aştern încă o dată pe hîrtie aprecierile mele, pe care ştirile din ultimele 24 de ore n-au făcut decît să le întărească.

Armata se găseşte în faţa alternativei fără echivoc : ieşirea în forţă spre sud-vest, în direcţia generală Kotelnikovski sau pieirea în următoarele zile. Această concluzie se întemeiază pe cunoaşterea lucidă a stării de lucruri existente :

I. Deoarece de la începutul bătăliei n-a existat decît o slabă aprovizionare, situaţia acesteia este decisivă în luarea unei hotărîri.

Pentru situaţia aprovizionării Corpului LI armată la 23 noiembrie seara, vezi anexa. Cifrele vorbesc de la sine.

Luptele uşoare de apărare din ultimele zile au dus la scăderea simţitoare a stocurilor de muniţii. Dacă — aşa cum e de aşteptat în fiecare zi — corpul va fi atacat pe întreg frontul, atunci îşi va epuiza complet muniţiile în una, două sau trei zile. Este greu de presupus ca situaţia muniţiilor să fie mai bună la celelalte corpuri angajate de mai multe zile într-o luptă de mari proporţii. Din calculele efectuate rezultă că o aprovizionare pe calea aerului este imposibilă în cazul Corpului LI armată, fiind, prin urmare, exclusă în ceea ce priveşte armata. Ceea ce pot aduce 31 de avioane „Junkers“ (la 23 noiembrie) sau chiar şi cele 100 de aparate „Junkers“ promise nu reprezintă decît o picătură. A-ţi pune speranţe în aşa ceva înseamnă a te agăţa de un pai. Nu e deloc limpede de unde va fi procurat un număr mai mare de aparate „Junkers“ necesare aprovizionării armatei. Chiar dacă ar exista, aceste avioane ar trebui mai întîi adunate de prin toată Europa şi din Nord. Mai mult, necesarul lor de carburanţi pentru a parcurge distanţele existente ar fi atît de mare încît posibilitatea acoperirii acestor nevoi apare drept extrem de îndoielnică în raport cu situaţia de pînă acum a carburanţilor, fără a mai

vorbi de urmările operative ale acestei risipe asupra desfăşurării întregului război. Chiar dacă ar ateriza în fiecare zi 50 de aparate, în locul celor 130 promise, nu vor putea fi aduse mai mult de 1 000 tone de bunuri, insuficiente însă pentru nevoile unei armate de 200 000 de oameni, angajată într-o luptă de mari proporţii şi lipsită de rezerve. Nu se poate aştepta mai mult decît acoperirea celor mai stringente nevoi de carburanţi, a unei mici părţi din necesarul unor categorii de muniţie şi, poate, a unei părţi din necesarul de hrană. Peste numai cîteva zile toţi caii vor muri. Astfel mobilitatea tactică va fi limitată şi mai mult, efectuarea aprovizionării pînă la unităţi se va îngreuna în mod considerabil, iar nevoile de carburanţi vor creşte în mod corespunzător.

Este mai presus de orice îndoială că masa avioanelor ruseşti de vînătoare, rezistente la intemperii, va fi angajată la atacarea avioanelor de transport aflate în zbor şi a aerodromurilor Pitomnik şi Peskovatka, singurele apte pentru o activitate intensă. Pierderi simţitoare vor fi inevitabile, iar protecţia aeriană a traseului, precum şi a celor două aerodromuri, abia dacă va putea fi asigurată. Condiţiile atmosferice vor influenţa, de asemenea, în mod decisiv eficienţa transporturilor. Slaba şi insuficienta aprovizionare pe calea aerului poate amîna pentru cîteva zile — în cazul muniţiilor circa 3—5 zile — epuizarea articolelor necesare armatei, dar nu o poate împiedica. Drămuirea proviziilor existente ne priveşte direct (la Corpul LI armată s-a ordonat de acum cîteva zile o reducere drastică a consumului). Prelungirea duratei stocului de carburanţi şi muniţii depinde însă aproape în exclusivitate de inamic.

II. Se poate aprecia cu uşurinţă modul de acţiune al inamicului, căruia îi surîde victoria într-o bătălie de nimicire de proporţii clasice. Cunoscînd modul său activ de ducere a luptei, e mai presus de orice îndoială că el va continua cu violenţă nediminuată atacurile împotriva Armatei 6 încercuite. În acelaşi timp, este de presupus că inamicul şi-a dat seama de necesitatea nimicirii armatei înainte ca măsurile de despresurare luate de partea germană să poată deveni eficiente. Din experienţă se ştie că inamicul nu ţine seama de pierderile umane. Succesele înregistrate în apărare, mai ales cel din 24 noiembrie, precum şi pierderile ridicate ale inamicului, constatate în mai multe locuri, nu trebuie să ne inducă în eroare.

Inamicului nu-i sînt desigur necunoscute greutăţile noastre de aprovizionare. Cu cît va ataca mai stăruitor şi mai violent, cu atît mai rapid ne vom consuma muniţia. Chiar dacă nici unul dintre aceste atacuri nu va fi încununat de succes, totuşi sfîrşitul nostru va surveni atunci cînd armata îşi va fi terminat muniţiile, fiind lipsită de apărare. A-i contesta inamicului acest mod de a gîndi înseamnă a te aştepta ca el să nu acţioneze corect, iar aceasta a dus în istoria militară întotdeauna la înfrîngere. Ar însemna să mizezi totul pe ultima carte, ceea ce ar duce la catastrofa Armatei 6, cu urmări dintre cele mai grave poate chiar pentru rezultatul final al războiului.

III. Din punct de vedere operativ rezultă prin urmare că Armata 6 poate evita distrugerea, în caz că rămîne pe pozițiile circulare de apărare, dacă acțiunea de despresurare va deveni eficientă în cîteva zile — adică în circa 5 zile —, silind inamicul să-și sisteze atacurile.

Dar nu avem nici un indiciu în acest sens.

Dacă acțiunea de despresurare se stinge încetul cu încetul, atunci vom fi incapabili de ripostă defensivă, aceasta însemnînd nimicirea Armatei 6. Nu se pot sesiza măsurile luate de OKH pentru despresurarea Armatei 6. Despresurarea din vest este iluzorie, deoarece forțele proprii de siguranță se găsesc abia la vest de Cirul superior, începînd de pe la Oblivskaia pe Cirul inferior, astfel încît deplasarea forțelor de despresurare trebuie efectuată de la mare distanță de Armata 6. Deplasarea unei armate suficient de puternice pentru efectuarea unei străpungeri rapide peste Don, în același timp cu acoperirea flancului de nord, durează mai multe săptămîni pe calea ferată de la Millerovo, care are o bună capacitate de transport. La aceasta se mai adaugă timpul necesar operațiunilor propriu-zise, care sporește acum în mod considerabil datorită vitregiilor vremii și a zilelor scurte din acest anotimp.

Pentru concentrarea la Kotelnikovski a celor două divizii de tancuri destinate unei despresurări dinspre sud și pentru atacul dat de acestea trebuie luate în calcul cel puțin 10 zile. Perspectivele unui succes rapid al atacului sînt diminuate în mod considerabil de necesitatea acoperirii flancurilor mereu mai lungi, mai ales a flancului de est, făcînd abstracție de starea necunoscută încă a diviziilor și a suficienței lor. Nu se poate conta pe posibilitatea accelerării deplasării forțelor de despresurare și pe angajarea unui număr mai mare de coloane motorizate. Nu există nici aceste coloane, nici carburanții necesari, deoarece ele ar fi fost folosite din timp, cu efecte pozitive, la aprovizionarea frontului atît de expus al Stalingradului.

IV. Șansa de a păstra, potrivit ordinului OKH-ului și în condiții încă relativ bune de aprovizionare, pozițiile circulare de apărare pînă la sosirea ajutoarelor se bazează în mod evident pe temeiuri iluzorii. De aceea, acest ordin nu poate fi executat, el fiind fără echivoc catastrofal armatei. Dacă se vrea salvarea armatei, atunci armata trebuie să primească un alt ordin sau să-și ia independența de decizie. Gîndul de a sacrifica armata în mod conștient ar trebui exclus din orice discuție, ținîndu-se seama de urmările pe plan operativ, politic și moral.

V. Juxtapunerea calculului de timp privind aprovizionarea și operațiunile, ținîndu-se seama și de acțiunile prezumtive ale inamicului, duce la concluzia limpede că alte judecăți sînt de prisos. Cu toate acestea, se atrage atenția asupra următoarelor puncte convergente :

a) instabilitatea situației pe frontul de vest al pozițiilor circulare de apărare ;

b) imposibilitatea rezistenței îndelungate pe frontul de nord în fața unui atac de mare concentrare al forțelor adverse, deoarece, după scoaterea din front mai întîi a D. 16 tancuri, iar apoi

a D. 3 inf. (mot.), frontul s-a scurtat, ce-i drept, dar a trebuit retras pe o linie aproape neamenajată ;

c) situaţia încordată de pe frontul de sud ;

d) forţa combativă redusă a frontului de pe Volga, mai ales după ce stratul de gheaţă al fluviului va fi compact — aşa cum va deveni foarte curînd — şi nu va mai reprezenta un obstacol pentru atacatori ;

e) imposibilitatea întreruperii acţiunilor zilnice de aducere a unor forţe în capul de pod inamic de pe Volga, datorită lipsei de muniţii, front care a necesitat angajarea tuturor rezervelor locale în urma atacurilor inamice de pînă acum ;

f) starea diviziilor, decimate datorită luptelor din interiorul Stalingradului ;

g) aglomerarea extremă a armatei într-un spaţiu sărăcăcios de stepă, care nu oferă aproape nici o posibilitate efectivă de adăpostire şi camuflare, astfel încît trupele şi materialul sînt expuse pretutindeni vremii şi atacurilor aeriene ale inamicului ;

h) iminenţa perioadei de ger, în condiţiile deficitului mare de combustibil în cea mai mare parte a poziţiilor existente în prezent ;

i) insuficienţa sprijinului aerian, în absenţa unor aerodromuri situate în apropierea zonei de operaţii.

În plus, sîntem confruntaţi cu lipsa unei apărări antiaeriene, deoarece unităţile antiaeriene existente au trebuit să fie angajate integral la apărarea antitanc. O comparaţie cu încercuirea de la Demiansk, din cursul anului trecut, poate duce la concluzii foarte periculoase. Condiţiile dificile de teren cu care s-a văzut confruntat atacatorul au favorizat apărarea, iar depărtarea de frontul german a fost de cîteva ori scurtată. Nevoile de aprovizionare ale unui corp încercuit au fost considerabil diminuate, mai ales că trebuia procurat un necesar mai redus de mijloace de luptă (tancuri, artilerie grea etc.) decît aici, în stepa pustie. În pofida distanţei scurte pînă la frontul german, păstrarea unei căi de acces foarte înguste pînă la zona încercuirii a pretins pe atunci ducerea unor lupte grele, purtate în cursul iernii vreme de mai multe săptămîni.

Concluzia se impune de la sine. Este posibil ca Armata 6 să se apere cu poziţiile circulare pînă cînd îşi termină muniţiile, adică pînă nu mai este capabilă de apărare. Deoarece în condiţiile continuării şi extinderii atacurilor inamice asupra zonelor de mijloc ale fronturilor pînă acum calme, armata îşi poate pierde capacitatea de luptă mai devreme decît survine despresurarea, starea de expectativă îi poate fi fatală. Cealaltă posibilitate este ca armata să rupă inelul încercuirii printr-o acţiune energică. Aceasta este însă posibilă doar dacă armata îşi procură forţe de şoc prin retragerea acestora de pe frontul de nord şi de pe cel al Volgăi, adică printr-o scurtare a frontului, pentru a ataca cu acestea pe frontul de sud şi, abandonînd Stalingradul, să realizeze o străpungere pe direcţia rezistenţei celei mai slabe, adică pe direcţia Kotelnikovski. Această decizie impune abandonarea unor cantităţi

considerabile de materiale, oferind în schimb perspectiva zdrobirii braţului de sud al încercuirii inamice, sustragerii de la pieire a unei mari părţi a armatei şi echipamentului ei şi păstrării lor pentru viitoarele operaţii. Prin aceasta rămîne în contact în continuare cu o parte a forţelor inamice, în vreme ce după nimicirea armatei forţele inamice pot fi dislocate în alt sector. O prezentare convingătoare şi favorabilă a evenimentelor este pe deplin posibilă pentru propagandă : după ce a distrus Stalingradul, centru al producţiei sovietice de armament, armata a fost retrasă de pe Volga odată cu nimicirea unei grupări de forţe ale inamicului.

Perspectivele de succes ale străpungerii sînt cu atît mai mari cu cît luptele de pînă acum au demonstrat în mai multe rînduri instabilitatea infanteriei inamice în teren liber, iar mici sectoare de la est de cursul Donului şi de pe rîul Aksai sînt încă ocupate de forţele noastre.

În ceea ce priveşte calculul timpului necesar, străpungerea în forţă trebuie declanşată şi realizată fără întîrziere. Orice ezitare îi reduce şansele de reuşită, cu fiecare clipă de ezitare scade numărul de combatanţi şi cantitatea de muniţii. Cu fiecare ezitare duşmanul de pe frontul destinat străpungerii devine mai puternic şi poate aduce forţe de acoperire împotriva grupării de la Kotelnikovski. Fiecare ezitare determină mortalitatea cabalină, scăderea forţei combative şi scoaterea din uz a armamentului cu tracţiune hipo.

Dacă OKH-ul nu va anula neîntîrziat ordinul de rezistenţă pe poziţia circulară de apărare, atunci — din răspundere faţă de armată şi faţă de poporul german — rezultă în mod imperios datoria de a ne lua singuri libertatea de acţiune, imposibilă prin ordinul de pînă acum, şi de a încerca evitarea catastrofei printr-o străpungere în forţă. În joc se află nimicirea a două sute de mii de combatanţi şi a întregii lor dotări materiale.

Altceva nu avem de ales.

semnat : von Seydlitz
general de artilerie"

(Citat după Egbert von Frankenberg, *Meine Entscheidung*, Deutscher Militärverlag, Berlin, 1963, p. 331 şi urm.)

21 Arhiva Adam.

22 Vezi harta 1.

23 Arhiva Adam.

24 Vezi Egbert von Frankenberg, *Meine Entscheidung*, Deutscher Militärverlag, Berlin 1963. Anexa fotografică. Facsimil.

Ultimatumul sovietic avea următorul cuprins :

„Comandantului Armatei 6 germane la Stalingrad, generalului-colonel Paulus sau locțiitorului său

8 ianuarie 1943

Începînd cu 23 noiembrie 1942 Armata 6 germană, unități ale Armatei 4 tancuri și unitățile care le-au fost afectate ca întărire sînt complet încercuite. Trupele Armatei Roșii au strîns acest grup de armate germane într-un inel de oțel. Toate speranțele de salvare a trupelor dumneavoastră printr-o lovitură dusă dinspre sud și sud-vest au fost spulberate. Trupele germane care s-au îndreptat în grabă spre a vă despresura au fost înfrînte de Armata Roșie. Avioanele germane de transport care aprovizionează pe calea aerului trupele germane încercuite cu cantități minime de alimente, muniții și carburanți sînt constrînse, datorită înaintării impetuoase a Armatei Roșii, să-și schimbe mereu aerodromurile și să parcurgă distanțe tot mai mari pînă la zona încercuită. Pe lîngă aceasta, aviatorii sovietici produc aviației militare germane pierderi grele în aparate de transport și echipaje. Ajutorul dat de avioanele de transport trupelor germane încercuite se dovedește ineficient.

Situația trupelor dumneavoastră încercuite este grea; ele suferă de foame, geruri cumplite, boli și frig, deși aspra iarnă rusească abia a început. Vă mai așteaptă încă geruri cumplite, vînturi de gheață ale stepei și viscole. Soldaților dumneavoastră le lipsește echipamentul de iarnă; ei suferă de pe urma condițiilor lor neigienice care le distrug sănătatea.

În calitate de comandant, și de asemenea ofițerii trupelor încercuite, știți prea bine că nu mai există posibilități reale de străpungere a încercuirii. Situația este dramatică și continuarea rezistenței nu mai are nici un rost.

Față de situația dramatică a trupelor germane și pentru a evita vărsarea inutilă de sînge, vă propunem să acceptați următoarele condiții de capitulare:

1. Toate trupele germane încercuite, în frunte cu dumneavoastră și statul-major, încetează rezistența.

2. Toți combatanții din Wehrmacht se vor preda în mod organizat. Toate armele, întreaga dotare tehnică și bunurile aparținînd armatei se vor preda intacte.

Garantăm tuturor ofițerilor, subofițerilor și soldaților care vor înceta rezistența viața și securitatea, precum și reîntoarcerea în Germania la terminarea războiului, sau — după dorința prizonierilor de război — în orice altă țară".

(Urmează pasajele deja citate ale documentului).

25. În cele ce urmează, vezi harta 4.

26 Arhiva Adam.

27 Ibidem.

28 Ibidem.

29 Vezi harta 5.

30 Arhiva Adam.

31 Ibidem.

32 Ibidem.

33 Ibidem.

34 Ibidem.

35 Vezi „Völkischer Beobachter" (ediţia Berlin) din 2 februarie 1943.

36 Citat după *Emanuel Geibels Werke*. Hesse und Becker Verlag, Leipzig, 1915, p. 369. Poezia *Deutschlands Beruf* (Menirea Germaniei) (1861), versurile 41 şi 42.

37 În bătălia de pe Volga au căzut în prizonieratul sovietic următorii generali :

— feldmareşalul *Paulus*, comandant-şef al A. 6 ;
— general-locotenent *Schmidt* şef al statului-major general al A. 6 ;
— general-medic prof. dr *Renoldi* din statul-major al A. 6 ;
— general-colonel *Heitz*, general-comandant al C. VIII A ;
— general-colonel *Strecker*, general-comandant al C.XI A ;
— general de artilerie *von Seydlitz-Kurzbach*, general-comandant al C. LI A ;
— general-locotenent *Schlömer*, general-comandant al C.4 Tc ;
— general-maior *Vassoll*, comandantul artileriei C. LI A ;
— general-maior *Wulz*, comandantul artileriei C.4 A ;
— general-locotenent *Deboi*, comandantul D.44 I ;
— general-maior *Roske*, comandantul D.71 I ;
— general-locotenent *Rodenburg*, comandantul D.76 I ;
— general-locotenent *Saane*, comandantul D.100 V ;
— general-locotenent *Sixt von Arnim*, comandantul D.113 I ;
— general-maior dr. *Korfes*, comandantul D.295 I ;
— general-maior *von Drebber*, comandantul D.297 I ;
— general-locotenent baron *von Daniels*, comandantul D. 376 I ;
— general-maior *Magnus*, comandantul D.389 I ;
— general-locotenent *Leyser*, comandantul D. 29 I. mot,
— general-maior *Lattmann*, comandantul D.14 Tc ;

— general-maior *von Lenski*, comandantul D.25 Tc ;
— general-maior *Brătescu*, comandantul D. 1 Cv. (rom.) ;
— general-maior *Dimitriu*, comandantul D.20 I (rom.) ;
(Arhiva Adam).

38 Vezi *Geschichte der Diplomatie*, vol. III, partea a II-a, SWA-Verlag, Berlin, 1948, p. 554 şi urm.

39 Citat după *Sie kämpften für Deutschland*, Verlag des Ministeriums für Nationale Verteidgung, Berlin, 1959, p. 147 şi urm.

40 *Ibidem*, p. 147.

41 *Ibidem*, p. 151.

42 *Deutsche Reichsgeschichte in Dokumenten*, vol. II, ed. a III-a, Berlin, 1934, p. 614.

43 Citat după *Sie kämpften für Deutschland*, p. 156 şi urm.

44 *Ibidem*, p. 157.

45 *Ibidem*, p. 158 şi urm.

46 „Freies Deuschland", nr. 8—9, din 15 septembrie 1943, p. 4.

47 Vezi *Das Nationalkomitee „Freies Deutschland". Protokoll der Konferenz des Instituts für Deutsche Militärgeschichte am 27. und 28. März 1963*, Potsdam, 1963, p. 31.

48 Citat după *Sie kämpften für Deutschland*, p. 167.

49 Citat din Heinrich Heine, *Gesammelte Werke*, vol. I Gedichte I, Aufbau-Verlag, Berlin, 1951, p. 467.

50 „Freies Deutschland", nr. 12 din 3 octombrie 1943, p. 1.

51 Vezi feldmareşal von Hindenburg, *Aus meinem Leben*, Verlag von S. Hirzel, Leipzig, 1920, p. 400.

52 *Ibidem*, p. 391.

53 *Ibidem*, p. 392.

54 Vezi „Freies Deutschland", nr. 12 din 3 octombrie 1943, p. 2.

55 Vezi *Das Nationalkomitee „Freies Deutschland" Protokoll...*, p. 35.

56 *Potsdamer Abkommen und andere Dokumente*, Kongress-Verlag. Berlin, 1950, p. 7.

57 Citat după *Sie kämpften für Deutschland*, p. 174 și urm.

58 Vezi „Freies Deutschland". anul II, nr. 29 din 16 iulie 1944. p. 1

59 Citat după Erich Weinert, *Um Deutschlands Freiheit*, Verlag Volk und Welt, Berlin, 1958, p. 25.

60 Citat după Johannes R. Becher, *Wir, unsere Zeit, das zwanzigste Jahrhundert*, Aufbau-Verlag, Berlin, 1956, p. 55 și urm

61 Vezi *Sie kämpften für Deutschland*, p. 116

62 *„Freies Deutschland"*, anul II, nr. 31 din 30 iulie 1944, p. 3

63 Vincenz Müller, *Ich fand das wahre Vaterland*, ed. de Klaus Mammach, Deutscher Militärverlag, Berlin, 1963, p. 402 și urm.

64 *Ibidem*, p. 426 și urm.

65 Vezi „Freies Deutschland", anul II, nr. 34 din 20 august 1944, p. 1, facsimilul.

66 Citat după Erich Weinert, *Das Nationalkomitee „Freies Deutschland" 1943—1945*, Rütten & Loening, Berlin, 1957, p. 95.

67 Citat după Erich Weinert, *Das Nationalkomitee „Freies Deutschland" 1943—1945*, Rütten & Loening, Berlin 1957, anexa fotografică : facsimilul apelului „An Volk und Wehrmacht" (Către popor și Wehrmacht) al celor 50 de generali. Textul complet al apelului este următorul :

Moscova, 8 decembrie 1944

Germani,

Din îngrijorare profundă față de viitorul poporului nostru, față de patria noastră preaiubită și dăinuirea Germaniei, noi, generalii germani, împreună cu multe sute de mii de soldați și ofițeri, ne adresăm din prizonieratul rusesc, în această ultimă oră, vouă, bărbați și femei ai Germaniei.

Urmărim cu o compătimire izvorîtă din străfundul sufletului nostru eforturile voastre deznădăjduite din cursul luptelor de apărare neobișnuit de costisitoare, rezultatele muncii voastre supraomenești și privațiunile voastre mereu mai mari. Întregul nostru popor este acum aruncat în lupta distrugătoare ; pe toate fronturile bărbații își dau obolul de sînge de la cel mai în vîrstă la cel mai tînăr, iar în patrie femeile și copiii, angajați într-o muncă din cele mai aspre, suferă sub vigoarea crescîndă a atacurilor aeriene ale inamicului. Niciodată însă vreun război n-a adus asu-

pra patriei noastre o nenorocire atît de mare! Se apropie tot mai mult clipa prăbușirii sub superioritatea zdrobitoare a inamicilor noștri uniți.

Germania a fost adusă în această situație de Adolf Hitler!

El a înșelat poporul nostru cu promisiuni de ordin național și social. A eliminat șomajul printr-o acțiune uriașă de înarmare, dar noi am văzut în aceasta un avînt economic general. Am acceptat încă pe atunci, fără să ne împotrivim, cruzimile comise împotriva poporului nostru, înlăturarea dreptății și legii, îngîmfarea datorată superiorității rasiale, lupta împotriva religiei, corupția din rîndul conducătorilor partidului. În amețeala primelor succese n-am recunoscut primejdia gravă a planurilor nemăsurate ale lui Hitler, care ne-au aruncat în acest război fatal. Am fost induși în eroare și s-a abuzat de noi. Noi am fost uneltele sale oarbe și am devenit pînă la urmă victimele sale.

Omul de stat Hitler a instaurat în patrie un despotism fără limite. El a încălcat orice tratat încheiat cu alte țări și, bizuindu-se pe ascultarea credincioasă a Wehrmachtului, l-a angajat la realizarea planurilor sale de cucerire și asuprire a altor popoare. Din ordinul său călăii lui Himmler au comis cruzimi neomenești în țările ocupate și au acoperit de rușine numele de german în fața întregii lumi.

Această politică de încălcare a tratatelor și de violare grosolană a dreptului popoarelor a coalizat pînă la urmă toate popoarele lumii în războiul împotriva Germaniei. După înlăturarea comandanților noștri militari experimentați și preluarea Comandamentului Suprem de către Hitler însuși, au urmat, de la Stalingrad încoace, înfrîngere după înfrîngere.

Nu mai e nici o speranță de schimbare a situației! Cu Hitler nu mai tratează nici o putere din lume!

Războiul este pierdut!

Pentru Germania rezultatele acestei politici de stat și militare a lui Adolf Hitler sînt milioanele de morți, invalizi și persoane lipsite de adăpost. Familiile sînt sfîșiate, foametea, frigul și bolile se apropie amenințător.

Cu toate acestea, Hitler vrea să continue războiul. Himmler și Göring exaltă pretutindeni frica și groaza față de răzbunarea inamicilor, față de pretinsa teroare bolșevică și de înrobirea întregului nostru popor într-un viitor lipsit de speranță. Ei apelează la sentimentul național, la dragostea de glie și patrie și mînă astfel poporul german la o luptă disperată pînă la sacrificiul de sine.

Această continuare sinucigașă a războiului devenit fără sens slujește menținerii lui Hitler și a conducătorilor săi de partid. De aceea SS-ul și Partidul au acaparat poziții de conducere hotărîtoare.

Dar poporul nostru nu trebuie să piară!

De aceea acest război trebuie încheiat imediat!

Dar ce va fi după aceea? vă veți întreba.

Fireşte, patria noastră va fi ocupată de inamici, dar moartea fără rost pe fronturi şi în patrie va lua sfîrşit, iar locuinţele şi locurile de muncă încă nedistruse vor fi păstrate!

Fireşte, învingătorii vor cere ispăşirea nedreptăţii făcute popoarelor lor, dar numai aceia care s-au făcut vinovaţi de încălcarea legilor culturii şi ale omeniei vor fi traduşi în faţa unui tribunal!

Fireşte, viitorul nostru va fi greu, vom munci, vom reconstrui, dar odată şi odată drumul ne va duce iarăşi în sus!

În locul terorii, a bunului plac şi urei de rasă vor domni dreptul, ordinea şi omenia.

În locul mizeriei şi a nesfîrşitei nelinişti va fi pace. Prin hărnicia şi voinţa noastră cinstită, pe o nouă cale şi cu fiecare pas se va apropia ziua în care poporul german îşi va lua liber şi cu drepturi egale locul între celelalte popoare.

Hindenburg şi Ludendorff au cerut în 1918 încheierea războiului, atunci cînd devenise inutil din punct de vedere militar în faţa superiorităţii inamicului.

Din acelaşi motiv noi, generalii, împreună cu multe sute de mii de soldaţi şi ofiţeri reuniţi în mişcarea „Freies Deutschland", vă strigăm din prizonieratul rusesc:

Întreaga noastră simţire şi gîndire se leagă numai şi numai de destinul poporului nostru!

Popor german, ridică-te la acţiune salvatoare împotriva lui Hitler şi Himmler, împotriva sistemului lor aducător de nenorocire!

Unit în toate păturile tale, ai această putere! Iar armele pentru acţiune le ai, de asemenea!

Eliberează-te singur de această conducere de stat imorală şi criminală, care mînă Germania spre o pieire sigură!

Termină războiul înainte ca prin asaltul comun al inamicilor aliaţi să fie distrus Wehrmachtul şi tot ce ne-a mai rămas din patrie!

Nu există minuni care să ne mai poată ajuta.

Germani restabiliţi în faţa lumii prin fapta voastră curajoasă onoarea numelui de german şi *faceţi prin aceasta primul pas spre un viitor mai bun!*"

68 Citat după *Sie kämpften für Deutschland*" p. 148.

69 Citat după Walter Bartel, *Karl Liebknecht gegen Krupp*, ed. a II-a, Dietz Verlag, Berlin, 1951, p. 6.

70 Vezi *Der Nürnberger Prozess. Aus den Protokollen, Dokumenten und Materialien des Prozesses gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof*. Ausgewählt und eingeleitet von Prof. Dr. P. A. Steiniger, vol. II Rütten & Loening, Berlin, 1957, p. 48.

71 *Ibidem*, p. 49.

72 *Ibidem*, vol. I, p. 122.

73 Citat după *Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher...* vol. VII. Nürnberg. 1947. p. 289 şi urm.

74 Egbert von Frankenberg, *Meine Entscheidung*, Deutscher Militärverlag. Berlin 1963.

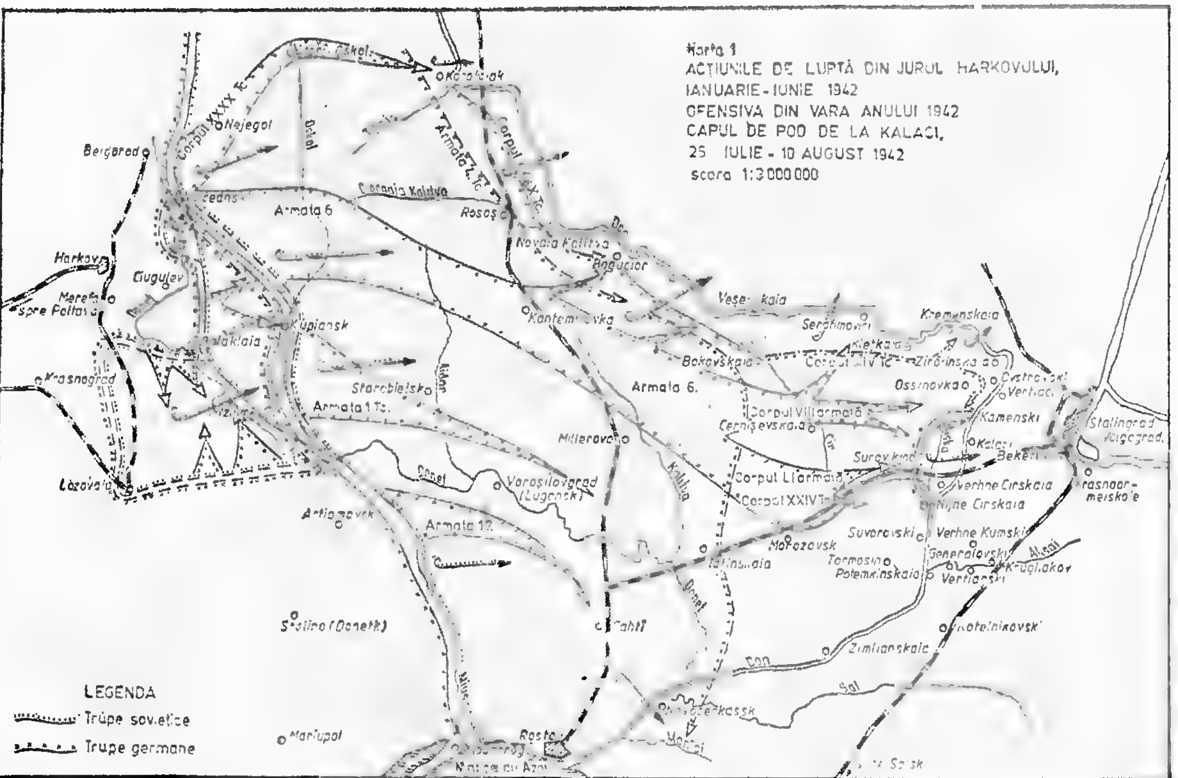
75 *Grundsätze und Forderungen der National-Demokratischen Partei*, Berlin, 1948.

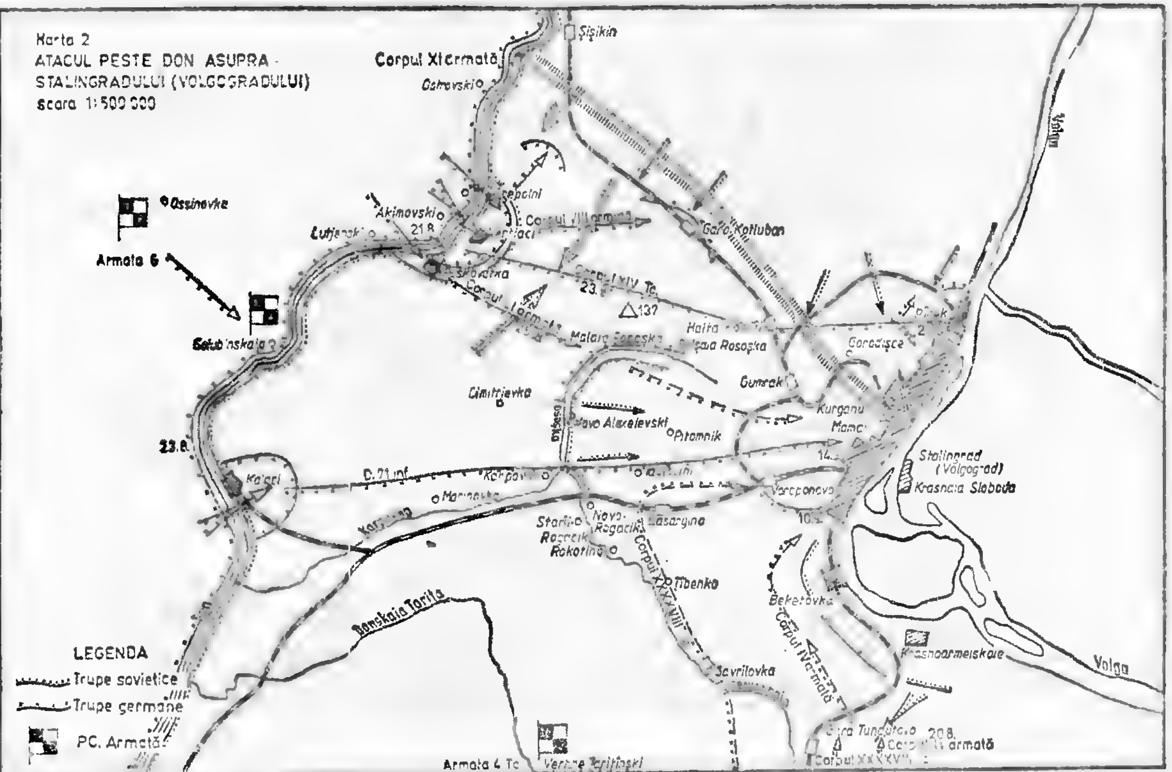
76 Arhiva Adam, Manuscrisele feldmareşalului Paulus, p. 1 şi urm.

77 Ausschuss für Deutsche Einheit, *Feldmarschall Paulus spricht* (broşură). p. 5 şi urm.

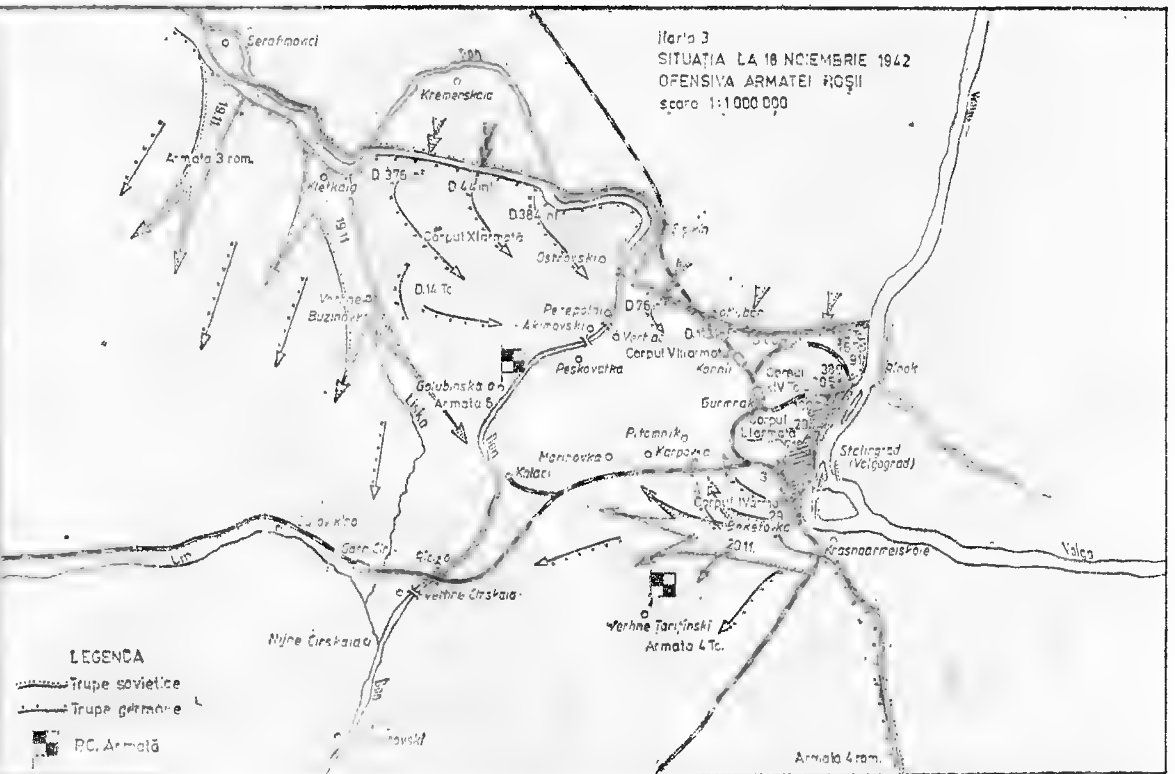
78 Erich von Manstein, *Verlorene Siege*, Athenäum-Verlag, Bonn, 1956, p. 619.

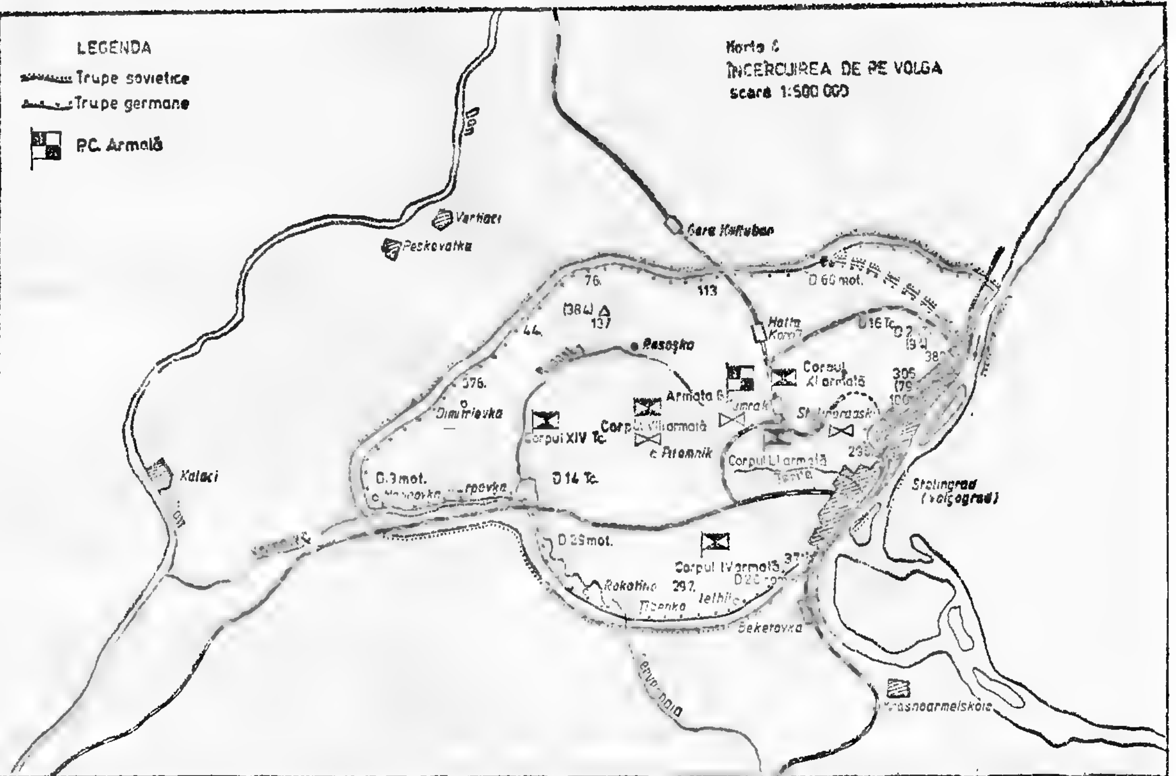
79 *Ibidem*, p. 320.

Harta 1
ACȚIUNILE DE LUPTĂ DIN JURUL HARKOVULUI,
IANUARIE - IUNIE 1942
OFENSIVA DIN VARA ANULUI 1942
CAPUL DE POD DE LA KALACI,
25 IULIE - 10 AUGUST 1942
scara 1:3 000 000
LEGENDA
Trupe sovietice
Trupe germane
Harkov
Belgorod
Merefa
Spre Poltava
Krasnograd
Lozovaia
Gugujev
Kupiansk
Balaklaia
Nejegol
Oskol
Armata 6
Armata 4 Tc.
Armata 1 Tc.
Armata 17
Armata 6.
Corpul XXXX Tc.
Starobielsk
Rosoș
Novaia Kalitva
Boguciar
Kantemirovka
Millerovo
Voroșilovgrad
(Lugansk)
Donet
Aidar
Artiomovsk
Stalino (Donetk)
Mariupol
Rostov
Marea de Azov
Novocerkassk
Morozovsk
Bokovskaia
Serafimovici
Kremenskaia
Kletskaia
Corpul XIV Tc.
Ossinovka
Kamenski
Kalaci
Stalingrad
Volgograd
Corpul VIII armată
Cernișevskaia
Corpul LI armată
Corpul XXIV Tc.
Surovikino
Verhne Cirskaia
Nijne Cirskaia
Suvorovski
Verhne Kumski
Generalovski
Krasnoarmeiskoie
Tormosin
Potemkinskaia
Verhianski
Kotelnikovsk
Zimlianskaia
Don
Sal
Kalitva
Veselaia

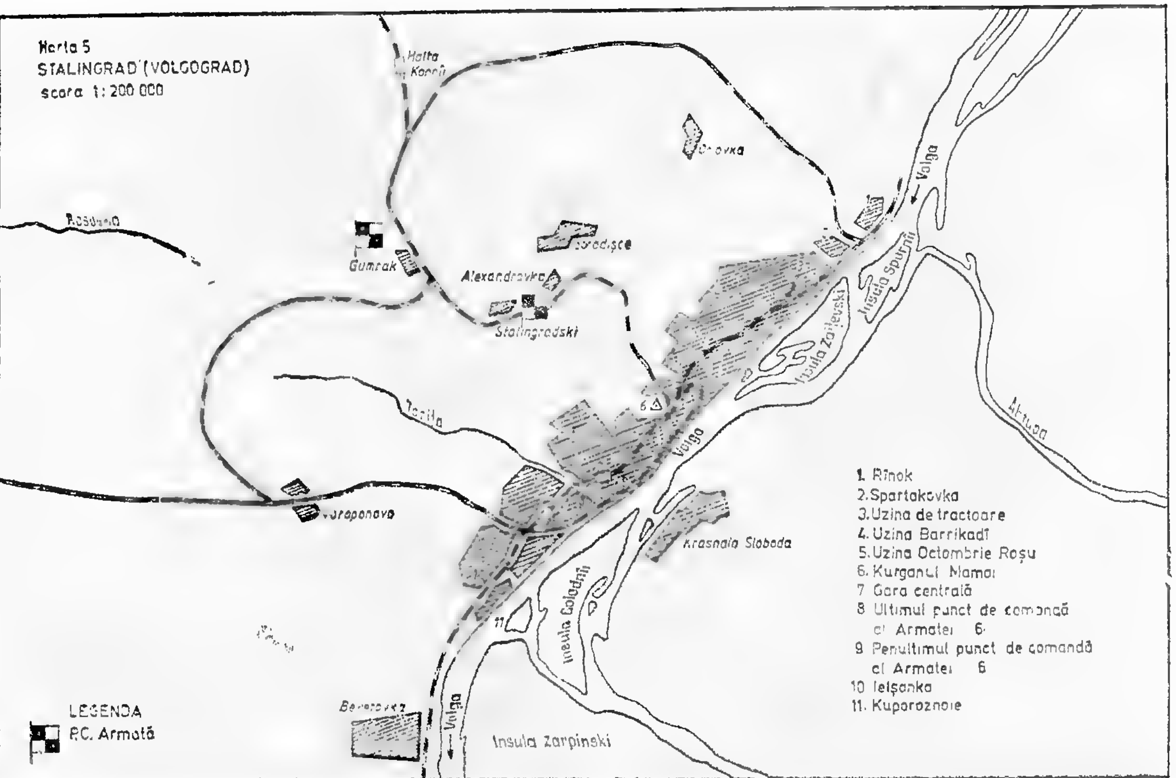

Harta 2
ATACUL PESTE DON ASUPRA -
STALINGRADULUI (VOLGOGRADULUI)
Scara 1:500 000
Corpul XI armată
Şişikin
Ostrovski
Ossinovka
Armata 6
Akimovski
21.8
Lutjenski
23.8
Kalaci
D.71 inf.
Karpovka
Marinovka
Dimitrievka
Malaia Rosoşka
Rosoşka
Novo Alexeievski
Pitomnik
Gumrak
Kurganu
Mamai
Goradişce
Gara Kotluban
Stalingrad
(Volgograd)
Krasnaia Slobada
Voroponovo
Starii Rogacik
Novo Rogacik
Rokotino
Tibenko
Savrilovka
Beketovka
Krasnoarmeiskoie
Volga
Donskaia Tarita
Armata 4 Tc
LEGENDA
Trupe sovietice
Trupe germane
PC. Armată

Harta 3
SITUAȚIA LA 18 NOIEMBRIE 1942
OFENSIVA ARMATEI ROȘII
scara 1:1 000 000
Serafimovici
Don
Kremenskaia
Armata 3 rom.
19.11
Kletkaia
D 376
D 44
D 384
Corpul XI armată
Ostrovskia
D.14 Tc
Buzinovka
Perepolnia
Akimovski
D 76
Vertiaci
Corpul VIII armată
Peskovatka
Golubinska
Armata 6
Liska
Don
Kalaci
Marinovka
Pitomnik
Karpovka
Gumrak
Corpul LI armată
Corpul XIV Tc.
Rînok
Stalingrad (Volgograd)
Corpul IV armată
Beketovka
20.11.
Krasnoarmeiskoie
Volga
Verhne Țarițînski
Armata 4 Tc.
Armata 4 rom.
Verhne Cirskaia
Nijne Cirskaia
LEGENDA
Trupe sovietice
Trupe germane
P.C. Armată

Harta 6
ÎNCERCUIREA DE PE VOLGA
scara 1:500 000
LEGENDA
Trupe sovietice
Trupe germane
P.C. Armată
Don
Vertiaci
Peskovatka
Kalaci
Gara Koltuban
Pesoşka
Dimitrievka
Armata 6
Corpul XIV Tc.
Corpul VIII armată
Corpul XI armată
Corpul LI armată
Corpul IV armată
D 60 mot.
D 16 Tc.
D 3 mot.
D 14 Tc.
D 29 mot.
76.
113
44.
376.
137
297.
Stalingrad
(Volgograd)
Beketovka
Krasnoarmeiskoie
Rokotino

Harta 5
STALINGRAD (VOLGOGRAD)
scara 1: 200 000
Halta Konnîi
Gumrak
Alexandrovka
Stalingradski
Tarita
Volga
Insula Spurnîi
Insula Zaițevski
Akhtuba
Krasnaia Sloboda
Insula Golodnîi
Insula Zarpinski
6
11
1. Rînok
2. Spartakovka
3. Uzina de tractoare
4. Uzina Barrikadî
5. Uzina Octombrie Roșu
6. Kurganul Mamai
7 Gara centrală
8 Ultimul punct de comandă al Armatei 6
9 Penultimul punct de comandă al Armatei 6
10 Ielșanka
11. Kuporoznoie
LEGENDA
P.C. Armată

CUPRINS

ÎNTRE SPERANȚĂ ȘI PIEIRE

FINALUL ORORILOR

SPRE NOI ŢĂRMURI

PENTRU NOUA GERMANIE

Redactori : căpitan DORIAN VLAD
RODICA SCAFEȘ
Tehnoredactor : D. ANDREI

Bun de tipar 08.10.1988. Apărut 1988
Coli de tipar 19. B10088

Tiparul executat sub comanda nr. 80 347
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

Editura Militară

Vol. I–II, Lei 27